ІСАБЕЛЬ АЛЬЕНДЕ

Тані, За Зимою

ПЕРЕКЛАД СЕРГІЯ БОРЩЕВСЬКОГО

Isabel Allende

Más allá del invierno

PLAZA JANÉS

Ісабель Альєнде

Там, за зимою

З іспанської переклав
Сергій Борщевський

ВИДАВНИЦТВО АНЕТТИ АНТОНЕНКО
ЛЬВІВ

УДК 821.133.1
А-56

Ісабель Альєнде
ТАМ, ЗА ЗИМОЮ
Роман
З іспанської переклав Сергій Борщевський

Перекладено за виданням:
Allende, Isabel
Más allá del invierno
352 p.; 19x13 cm.
ISBN 978-840-10-1976-0

© *Penguin Random House Grupo Editorial, S. A.*

Незначна транспортна пригода, коли на закрижанілій вулиці одна машина штовхає іншу, стає водночас поштовхом, що приводить у рух події останнього роману відомої чилійської письменниці Ісабель Альєнде «Там, за зимою». Кримінальна лінія твору охоплює лише кілька днів у штаті Нью-Йорк. Водночас Альєнде значно розсуває часові й географічні виміри роману, події якого відбуваються впродовж кількох десятиліть на теренах США, Чилі, Гватемали, Мексики, Бразилії. Зима в романі огортає не тільки засніжені вулиці, а й душі персонажів, відігріти які здатні теплі людські стосунки — любов, дружба, солідарність.

Усі права застережені. Жодну частину цього видання не можна перевидавати, перекладати, зберігати в пошукових системах або передавати у будь-якій формі та будь-яким засобом (електронним, механічним, фотокопіюванням або іншим) без попередньої письмової згоди на це **ТОВ «Видавництво Анетти Антоненко».**

© Isabel Allende, 2017
© Сергій Борщевський,
український переклад, 2018
© «Видавництво Анетти Антоненко», 2018

ISBN 978-617-7192-94-6

ЗМІСТ

ЛУСІЯ
11

РІЧАРД
22

ЛУСІЯ, РІЧАРД, ЕВЕЛІН
32

ЕВЕЛІН
41

ЛУСІЯ
54

РІЧАРД
66

ЛУСІЯ Й РІЧАРД
80

ЕВЕЛІН
90

ЛУСІЯ
105

ЛУСІЯ Й РІЧАРД
115

ЕВЕЛІН
124

РІЧАРД
135

ЛУСІЯ Й РІЧАРД
146

ЛУСІЯ
154

РІЧАРД
163

ЕВЕЛІН
171

РІЧАРД
184

ЕВЕЛІН
195

ЛУСІЯ Й РІЧАРД
207

РІЧАРД
221

ЕВЕЛІН
236

ЛУСІЯ
258

РІЧАРД І ЛУСІЯ
269

ЕВЕЛІН, РІЧАРД, ЛУСІЯ
280

ЕПІЛОГ
290

СЛОВА ПОДЯКИ
303

Роджерові Какрасу за несподівану любов

Серед зими я нарешті збагнув,
що в мені буяє непереможне літо.

Альбер Камю,
«Повернення до Тіпаси» (1952)

ЛУСІЯ

Бруклін

Наприкінці грудня 2015 року зима все ще змушувала чекати на себе. Настало Різдво зі своїми надокучливими балабончиками, а люди й далі ходили в сорочках із короткими рукавами та сандаліях: одні раділи цій плутанині пір року, інших лякало глобальне потепління, а тим часом крізь шибки видніли притрушені срібною памороззю штучні ялинки, спантеличуючи білок і птахів. Минули три тижні нового року, і — коли вже всі й думати забули про запізнення календаря — природа раптом прокинулася від важкого осіннього сну та обрушила на місто страшну хурделицю: іншої такої ніхто не міг пригадати.

У підвальному приміщенні на проспекті Хайтс* — комірчині з цементу та цегли з кучугурою снігу перед входом — Лусія Мараз кляла холод. Вона мала властиву її співвітчизникам стоїчну вдачу; звикла до непередбачуваних землетрусів, повеней, цунамі й політичних катаклізмів, жінка непокоїлася, якщо в розумний строк не ставалося ніякої напасті. А проте вона не була готова до такої сибірської зими, що помилково заблукала до Брукліна. Чилійські бурі обмежуються пасмом Анд далеко на півдні, на Вогняній Землі, де континент розсипається на посічені південним вітром острови, холод проймає до кісток, а життя направду тяжке. Лусія ж була родом із

---

* Проспект Хайтс — район у північно-західному Брукліні *(тут і далі прим. перекладача)*.

Сант'яго, що незаслужено славилося сприятливим кліматом, де зима волога й холодна, а літо засушливе та спекотне. Місто притулилося серед фіолетових гір, удосвіта іноді вкритих снігом; тоді найясніше у світі світло відбивається в сліпучо-білих вершинах. Зрідка на місто падає сумне білувате, наче попіл, порохно, яке, встигнувши вкрити міський краєвид, обертається на багнюку. Первозданний сніг завжди десь далеко.

В її погано опалюваній, заглибленій на один метр у землю бруклінській конурі сніг здавався кошмарним сном. Крізь невеличкі обледенілі шибки сюди майже не пробивалося світло, і в помешканні панував морок, хоч і не щільний завдяки звисаючим зі стелі лампочкам без абажурів. Тут було лише найнеобхідніше: різнорідні старі напівполамані меблі й трохи кухонного начиння. Власника дому, Річарда Баумастера, не обходили ні оздоблення, ні затишок.

Негода почалася в п'ятницю, коли повалив густий сніг, і несамовитий вітер, наче хльоскаючи батогом, вимів майже безлюдні вулиці. Дерева гнулися до землі, і буревій повбивав птахів, які забули відлетіти або сховатися, ошукані незвичним теплом попереднього місяця. Коли прийшов час ліквідовувати наслідки негоди, сміттєвози рухалися вулицями навантажені лантухами з замерзлими горобцями. А от химерні папуги, що селилися на Бруклінському цвинтарі, пережили буревій — як можна було пересвідчитися через три дні, коли вони живі та неушкоджені з'явилися знову, дзьобаючи щось поміж могил. Від четверга телевізійні репортери з похоронними обличчями схвильованим суворим тоном, яким вони зазвичай сповіщали про терористичні акти в далеких країнах, почали прогнозувати бурю на наступний день і стихійні лиха на вихідні. У штаті Нью-Йорк оголосили надзвичайний стан, і декан факультету, де працювала Лусія, зваживши на попередження, наказав скасувати заняття. В кожному разі спроба дістатися Мангеттена стала б для жінки неабиякою пригодою.

Скориставшись несподіваним дозвіллям, того дня вона зварила здатну підняти з могили мерця касуелу — чилійську юшку, що зміцнює в нещастях дух, а під час хвороби — тіло. Лусія жила в США більше чотирьох місяців і харчувалася зазвичай в університетській кав'ярні, не маючи бажання куховарити, за винятком кількох випадків, коли робила це через ностальгію або намірившись з кимось заприязнитися. Для своєї справжньої касуели вона приготувала тривний, добре присмачений бульйон, підсмажила м'ясо з цибулею, зварила окремо зелень, картоплю та гарбуз, а на останок додала рису. Жінка використала всі наявні казани, а примітивна кухня в підвалі виглядала, наче після бомбардування, проте результат був того вартий: розвіялося відчуття самотності, яке мучило її, відколи почалася негода. Самотність, що досі приходила несподівано, мов надокучливий гість, залишилася десь у віддалених закапелках свідомості.

Того вечора, поки вітер вив знадвору, здіймаючи снігові вихори й зухвало проникаючи крізь шпарини, вона відчула той самий страх, що поймав усе її єство в дитинстві. У своїй норі Лусія почувалася в безпеці; страх перед стихією здавався абсурдним, вона не мала підстав турбувати Річарда, хоча той був єдиною людиною, до якої жінка могла звернутися за таких обставин, оскільки мешкав поверхом вище. О дев'ятій вечора потреба почути людський голос узяла гору, і вона зателефонувала.

— Що ти робиш? — запитала, намагаючись приховати тривогу.

— Граю на роялі. Тобі заважають звуки?

— Я не чую рояля. Єдине, що чути в моєму підвалі — це гуркотіння кінця світу. Це звичайне явище тут, у Брукліні?

— Час від часу взимку погода псується, Лусіє.

— Мені лячно.

— Чого?

— Просто лячно, нічого конкретного. Мабуть, безглуздо просити тебе прийти й посидіти трохи зі мною. Я зварила касуелу, це така чилійська юшка.

— Вегетаріанська?

— Ні. Гаразд, не переймайся, Річарде. Добраніч.

— Добраніч.

Випила ковток піско* й поклала голову на подушку. Спала погано, прокидалася щопівгодини: їй снився той самий уривчастий сон, буцімто вона тоне в якійсь рідині — густій та кислій, наче йогурт.

У суботу буря шаленіла й далі, рухаючись у бік Атлантичного океану, але в Брукліні негода з дощем і снігом тривала, й Лусії не хотілося виходити з дому, бо чимало вулиць залишалися блокованими, хоча розчищати їх почали ще вдосвіта. Вона мала попереду чимало годин, щоб читати й підготуватися до лекцій на наступний тиждень. У програмі новин побачила, що буревій продовжує руйнівний шлях. Тішилася перспективою спокою, читання якогось доброго роману та відпочинку. Потім вона знайде когось, хто розчистить сніг перед її дверима. Це буде неважко: хлопчаки з сусідніх будинків уже пропонували свої послуги, щоб заробити кілька доларів. Лусія дякувала долі. Розуміла, що їй непогано ведеться в непривітній норі на проспекті Хайтс, яка зрештою була не такою й поганою.

Надвечір, дещо втомившись від затворництва, поїла юшки, поділившись нею з Марсело, своїм чихуахуа; потім обоє вмостилися на встеленому ковдрою матраці під купою пледів і приготувалися переглянути кілька серій фільму, де відбувалися моторошні вбивства. У помешканні було холодно, й Лусія мусила напнути на себе шерстяний капелюшок і рукавички.

---

* Піско — виноградна горілка, яку виробляють в однойменній провінції Перу.

У перші тижні, коли її ще гнітило рішення залишити Чилі, де вона принаймні могла сміятися по-іспанськи, Лусія втішалася вірою в те, що все змінюється. Будь-яке сьогоднішнє нещастя завтра стане давньою історією. Насправді сумніви недовго мучили її: була зайнята роботою, мала Марсело і встигла заприязнитися з деякими колегами по університету й сусідами; скрізь є привітні люди, і досить було тричі завітати до однієї кав'ярні, щоб її вже зустрічали там, наче рідну. Чилійське уявлення про холодність янкі виявилося міфом. Єдиним більш або менш холодним американцем, з яким вона стикалася, був Річард Баумастер, домовласник. Ну, й дідько з ним.

Ця велика занедбана кам'яниця брунатного кольору, подібна до сотень інших у Брукліні, обійшлася Річардові дуже дешево, бо він купив її у свого кращого друга, аргентинця, який раптом одержав велику спадщину й, щоб дати їй раду, повернувся на батьківщину. Через кілька років ціна цього ж, але вже більш занедбаного будинку сягала понад три мільйони доларів. Річард придбав його незадовго перед тим, як молоді професіонали з Мангеттена почали масово скуповувати й перебудовувати мальовничі житла, збільшуючи їхню ціну до непристойних сум. Колись це була територія злочинів, наркотиків та банд — ніхто не наважувався блукати тут уночі; однак у часи, коли на проспекті оселився Річард, район — попри баки зі сміттям, рахітичні дерева й завалені брухтом подвір'я — зробився одним із найомріяніших у країні. Лусія жартома порадила Річардові продати цю реліквію з рипливими сходами та розхитаними дверима, однак той був чоловіком похмурим, його природний песимізм підживлювали суворість і недоладність будинку з п'ятьма просторими порожніми кімнатами, трьома ванними, якими ніхто не користувався, зачиненою мансардою й такими високими стелями на першому поверсі, що потрібна була пожежна драбина, щоб замінити лампочку.

Річард Баумастер був керівником Лусії в Нью-Йоркському університеті, де та викладала за шестимісячним контрактом. Після закінчення семестру їй доведеться розпочати життя з чистого аркуша: знайти іншу роботу й інше місце проживання, поки визначиться її майбутнє на тривалу перспективу. Рано чи пізно вона повернеться до Чилі доживати віку, але до цього було ще далеко, й відтоді, як її дочка Даніела оселилася в Маямі, де розпочала кар'єру морського біолога — можливо, покохавши когось і плекаючи плани залишитися там назавжди — ніщо вже не кликало Лусію на батьківщину. Сподівалася добре скористатися роками здоров'я, що залишилися попереду, поки старість не підточить сили. Хотіла жити за кордоном, де щоденні виклики заповнюватимуть її думки, а серце залишатиметься більш-менш спокійним, бо в Чилі її гнітив тягар пережитого, звичок та обмежень. Там вона почувалася б самотньою бабцею, яку неминуче переслідували б марні лихі спомини, а за кордоном на неї ще могли чекати несподіванки й якісь нагоди.

Лусія погодилася працювати в Центрі латиноамериканських і карибських студій, щоб мати можливість виїхати на якийсь час та бути ближче до Даніели. А ще тому — жінка мусила це визнати, — що Річард збуджував її цікавість. Лусія щойно спізнала любовне розчарування й вирішила, що Річард міг би стати тим лікувальним засобом, що допоміг би їй остаточно забути Хуліана, її останнє кохання, єдиного мужчину, який залишив у ній певний слід після розлучення з чоловіком у 2010 році. За час, що сплив відтоді, Лусія пересвідчилася, як мало коханців може бути у жінки її віку. До появи Річарда мала кілька пригод, про які й згадувати було не варто; з Річардом Лусія познайомилася понад десять років тому, ще коли була в шлюбі, і відтоді він приваблював її, хоча жінка й сама не могла б сказати, чим саме. Річард був людиною протилежної вдачі, і крім

професійних питань вони не мали майже нічого спільного. Випадково зустрічалися на конференціях, годинами говорили кожен про свою роботу й досить регулярно обмінювалися листами, але він не виявляв найменшої цікавості до неї як до жінки. Лусія здавалася йому не такою, якою була насправді, бо їй бракувало зважливості кокетливих жінок. Задумливий вигляд і боязкість Річарда виявилися дієвою приманкою, що заохотила Лусію вирушити до Нью-Йорка. Гадала, що такий чоловік, як він, має бути розважливим, серйозним і благородним — справжньою винагородою для жінки, здатної подолати перешкоди, якими той всіяв шлях до будь-якої близькості.

У свої шістдесят два роки Лусія все ще неминуче плекала дівочі фантазії. Мала зморшкувату шию, суху шкіру й кволі руки, відчувала важкість у колінах і змушена була спостерігати, як зникає її талія, бо їй бракувало дисципліни, щоб у гімнастичному залі опиратися власній руйнації. Груди залишалися молодими, але не належали їй. Вона уникала дивитися на себе голу, бо вдягнена почувалася набагато краще; знала, які кольори та стилі їй личать, і старанно їх дотримувалася: могла за двадцять хвилин купити повний гарнітур, навіть з цікавості не відволікаючись на щось інше. Дзеркала, як і фотографії, були безжальними ворогами, бо являли її завмерлу з усіма неприхованими вадами. Лусія вважала, що — коли й могла виглядати привабливо — то в русі. Була гнучкою та зграбною, хоча й не заслуговувала на таке, бо не докладала для цього жодних зусиль; ба навіть більше — любила поласувати й побайдикувати, мов якась одаліска, тож якби в світі існувала справедливість, бути б їй товстухою. На щастя, вона успадкувала метаболізм своїх предків, бідних хорватських селян, людей мужніх і, мабуть, голодних. На фото в паспорті її обличчя було серйозним, з прямим поглядом («як у радянської тюремниці», — жартувала Даніела), але ніхто не бачив її такою: вона мала виразне обличчя і вміло користувалася макіяжем.

Одне слово, Лусія була задоволена власною зовнішністю й не опиралася неминучій руйнації часу. Її тіло старіло, але в душі вона залишалася колишньою юнкою. І не могла уявити стару бабцю, якою стане. Її бажання втішатися життям росло в міру того, як майбутнє скорочувалося, і почасти її ентузіазм — усупереч реальності, в якій Лусії бракувало таких нагод, — живила примарна надія мати коханця. Лусія скучила за сексом, романом і коханням. Перший вона зрідка мала, другий залежав від везіння, а третє — здавалося дарунком долі, який нізащо їй не дістанеться, як не раз запевняла дочка.

Лусія шкодувала про розрив з Хуліаном, однак не розкаювалася в тому, що урвала їхні стосунки. Вона потребувала стабільності, а він у свої сімдесят років і далі стрибав, наче колібрі, від жінки до жінки. Усупереч порадам дочки, яка вихваляла переваги вільної любові, для Лусії інтимне життя з мужчиною, який розважався з іншими жінками, було неможливим. «Чого ти хочеш, мамо? Вийти заміж?» — сміялася Даніела, дізнавшись, що вона порвала з Хуліаном. Ні, але Лусія хотіла кохати, кохаючи, заради тілесної втіхи й душевного спокою. Хотіла кохати людину, яка відчуває те саме, що й вона. Хотіла, щоб її приймали такою, якою вона є, не змушеною щось приховувати чи вдавати, і хотіла так само глибоко пізнати й прийняти партнера. Хотіла мати когось, з ким можна було б у неділю вранці лежати в ліжку й читати газети, сміятися з дурниць та обговорювати серйозні речі, кого можна було б узяти за руку в кінотеатрі. Вона подолала радісне відчуття, яке викликали в неї швидкоплинні пригоди.

Жінка звикла до свого простору, свого мовчання й своєї самотності; розуміла, що їй буде важко розділяти з кимось ліжко, ванну та шафу, і що жоден чоловік не в змозі задовольнити всі її потреби. Замолоду вважала, що без кохання пара неповна, їй бракує чогось важливого. У

зрілі роки втішалася рогом достатку, яким було її життя. А проте — лише з цікавості — якось у голові народилася невиразна думка, чи не звернутися до служби знайомств через Інтернет. Лусія одразу відкинула її, бо Даніела засікла б матір з Маямі. До того ж не знала, як, не вдаючись до брехні, описати себе так, щоб здаватися більш-менш привабливою. Вважала, що таке трапляється з усіма: усі люди брешуть.

Чоловіки відповідного віку цікавилися жінками на двадцять-тридцять років молодшими. Їх можна було зрозуміти; їй теж хотілося б утворити пару не з хворобливим стариганем, а з якимось молодиком. Даніела вважала її гетеросексуальність невиправданим марнотратством, коли навкруги не бракувало чарівних самотніх жінок у добрій фізичній та емоційній формі: вони жили інтенсивним внутрішнім життям і були набагато цікавіші, ніж більшість вільних шестидесяти й семидесятирічних удівців чи розлучених чоловіків. Лусія усвідомлювала обмеженість своїх уподобань, але гадала, що вже пізно щось змінювати. Після розлучення мала швидкоплинні інтимні зустрічі з якимось приятелем після того, як обоє вихиляли не одну чарку на дискотеці, або з незнайомцями під час поїздок чи свят: нічого такого, про що варто згадувати, однак це допомогло їй перестати соромитися, коли доводилось роздягатися в присутності мужчини. Шрами на грудях залишалися помітними, а самі її дівочі груди, мов у нареченої з Намібії, здавалися відокремленими від решти тіла й ніби насміхалися з нього.

Бажання спокусити Річарда, таке збуджуюче, коли вона одержала його пропозицію попрацювати в університеті, розвіялося через тиждень після того, як Лусія оселилася в підвалі. Це відносне співжиття, що змушувало обох зустрічатися раз по раз на роботі, на вулиці, в метро та біля дому, замість зблизити віддалило їх одне від одного. Дружні стосунки під час міжнародних конференцій та елек-

тронного листування, доти вельми теплі, охололи, коли їм довелося пройти випробування близькістю. Ні, з Річардом Баумастером у неї не може бути роману; шкода, бо з цим спокійним надійним чоловіком вона не знудилася б. Лусія була лише на рік і вісім місяців старшою за нього — «Незначна різниця», — повторювала за першої-ліпшої нагоди, однак у глибині душі мусила визнати, що порівняння не на її користь. Почувалася важкою і меншою через скорочення хребта, і ще тому що вже не могла носити туфлі на шпильках, не ризикуючи впасти; а все навколо неї збільшувалося й збільшувалося. Студенти здавалися їй щораз вищими, стрункішими та байдужішими, мов ті жирафи. Їй набридло бачити знизу волосинки в носах решти людства. А Річард, навпаки, ніс тягар років з гідністю професора, поглинутого клопотами навчального процесу.

Як написала Лусія в листі до Даніели, Річард Баумастер був чоловіком середнього зросту, в нього ще збереглося досить волосся й непогані зуби, а очі здавалися то сірими, то зеленими — залежно від того, як відбивалося світло в окулярах, а ще від стану його виразки. Він рідко посміхався без вагомої на те причини, але незмінні ямочки на щоках і недбала зачіска надавали Річардові молодого вигляду попри те, що ходив він, утупившись у підлогу, обтяжений книжками й турботами. Лусія гадки не мала, в чому ті полягають, бо Річард здавався людиною здоровою, він досягнув вершини своєї академічної кар'єри, а вийшовши на пенсію, матиме достатньо коштів, щоб комфортно почуватися в старості. Єдиною людиною, яку Річард мусив підтримувати матеріально, був його батько, Джозеф Баумастер, який мешкав у інтернаті для стариків — дорога туди забирала якихось п'ятнадцять хвилин, і Річард не лише щодня телефонував батькові, а й пару разів на тиждень провідував його. Джозефові виповнилося дев'яносто шість років, він пересувався на інвалідному візку, але в душі у нього палав огонь, а голова була яснішою, ніж у будь-кого;

старий годинами писав листи Бараку Обамі, даючи тому корисні поради.

Лусія підозрювала, що за похмурістю Річарда ховаються сердечність і щире бажання допомогти без зайвого шуму: від роботи інкогніто у доброчинній їдальні до волонтерського нагляду за папугами на цвинтарі. Поза сумнівом, цю рису характеру Річард успадкував у непоступливого батька; Джозеф не дозволив би синові крокувати життям, не обстоюючи якусь добру справу. Спершу Лусія придивлялася до Річарда, шукаючи нагоди здобути його прихильність, та оскільки їй бракувало ентузіазму, щоб працювати в їдальні, й милосердя, щоб опікуватися папугами, спільною у них залишалася тільки робота, і вона не могла придумати, як прослизнути в життя цього чоловіка. Байдужість Річарда не ображала її, адже він так само не зважав на спроби інших колег-жінок та юрби студенток. Його самітницьке життя залишалося загадкою, яка, можливо, приховувала справжню причину того, як йому вдалося прожити шість десятків років без видимих потрясінь під своїм панцирем броненосця.

А от Лусія пишалася пережитими в минулому драмами й сподівалася, що її подальше життя буде цікавим. Попервах вона не вірила в щастя, яке вважала певною мірою кітчем; їй було досить почуватися більш-менш задоволеною. Річард тривалий час жив у Бразилії, де був одружений зі сластолюбною молодицею, судячи з фотографії, яку Лусія бачила, однак, здається, не заразився пишнотою ані тієї країни, ані тієї жінки. Попри свої дивацтва, Річард завжди викликав у неї симпатію. Змальовуючи його дочці, Лусія писала, що в нього легка кров: так у Чилі кажуть про людину, яка викликає симпатію несамохіть і без видимих причин. «Він дивак, Даніело, уяви — живе сам з чотирма котами. Він ще цього не знає, але, коли я поїду, йому доведеться опікуватися Марсело». Вона добре все обміркувала. Це буде болісне рішення, але ж не могла вона тягати за собою по світу старого чихуахуа.

РІЧАРД

Бруклін

Повернувшись надвечір додому (коли дозволяв час, велосипедом, а якщо ні — в метро), Річард Баумастер передусім опікувався чотирма котами — істотами не надто лагідними, яких він узяв у товаристві охорони тварин, щоб позбутися мишей. Це був логічний учинок, позбавлений будь-якої сентиментальності, та зрештою коти неминуче стали його друзями. Їх йому передали стерилізованими, щепленими, з чіпами під шерсткою, щоб тваринок можна було ідентифікувати на випадок, якщо ті загубляться; кожен мав своє ім'я, однак Річард задля спрощення звав їх португальськими числівниками: Ум, Дойс, Трейс, Куатру*. Чоловік годував їх і чистив кювету з піском, а тоді слухав новини, водночас готуючи собі вечерю на великому багатофункціональному столі на кухні. Повечерявши, грав якийсь час на роялі — іноді заради втіхи, а іноді через дисциплінованість.

Теоретично в його домі кожна річ мала своє місце й була на своєму місці, однак на практиці папери, журнали та книги розмножувалися, мов хробаки в кошмарному сні. Уранці їх завжди було більше, ніж увечері напередодні, а часом з'являлися публікації й цілі сторінки, яких він доти ніколи не бачив і навіть не здогадувався, як вони могли потрапити в дім. Після вечері Річард читав, готувався до лекцій, виправляв контрольні роботи й писав нариси на

* Португальська вимова числівників один, два, три, чотири.

політичні теми. Своєю академічною кар'єрою він більшою мірою завдячував власній наполегливості дослідника й публіциста, ніж викладацькому покликанню; тому Річарда дивувала відданість, яку виявляли йому студенти навіть після завершення навчання. Комп'ютер Річард тримав на кухні, а принтер — у порожній кімнаті на третьому поверсі, де не було інших меблів, крім стола, на якому той стояв. На щастя, чоловік жив сам і не мусив нікому пояснювати причини такого дивного розташування офісної техніки, адже мало хто зрозумів би його рішення підніматися й спускатися сходами заради фізичного вправляння. До того ж таким чином він міг двічі подумати — з поваги до офіруваних, перетворених на папір дерев — перш ніж роздрукувати якусь дурницю.

Іноді, безсонними ночами, коли йому не вдавалося спокусити рояль і клавіші грали, що їм заманеться, Річарда змагала давня згубна пристрасть до віршування. Він витрачав на це небагато паперу: занотовував поезії від руки в шкільних зошитах у клітинку. Їх було кілька, заповнених незавершеними віршами, а ще пара розкішних записників у шкіряних палітурках, куди Річард переписував свої найкращі поезії, сподіваючись відшліфувати їх у майбутньому, яке, однак, ніколи не наставало: перспектива перечитувати їх викликала у нього спазми в животі. Він вивчав колись японську мову, щоб насолоджуватися хайку* в оригіналі, міг читати й розумів по-японськи, але намагатися розмовляти було б самовпевненістю. Річард вважав за честь бути поліглотом. Португальську опанував змалку з родичами по матері й удосконалив з Анітою. Певною мірою знав французьку з романтичних причин та іспанську через професійну необхідність. Його першим коханням, у дев'ятнадцять років, стала старша від нього на вісім років француженка; вони познайомилися

* Хайку (інакше хокку) – жанр традиційної японської ліричної поезії.

в одному з нью-йоркських барів, і Річард подався за нею до Парижа. Пристрасть швидко охолола, але за взаємною згодою вони й далі жили разом у кімнаті на горищі розташованого в Латинському кварталі будинку, і цього часу Річардові вистачило, щоб засвоїти основи тілесної любові й французької мови, якою він говорив з жахливим акцентом. Його іспанська походила з книжок та вулиці; в усіх куточках Нью-Йорка не бракувало латиноамериканців, проте ці емігранти рідко коли розуміли вимову інституту Берліца*, яку він колись вивчав. Річард так само не розумів їх, за винятком найнеобхідніших фраз, коли доводилося замовляти щось у ресторані. У нього склалося враження, що всі офіціанти в країні іспаномовні.

У суботу вдосвіта буря вже минула, залишивши Бруклін по пояс у снігу. Річард прокинувся з прикрим відчуттям, що напередодні образив Лусію, знехтувавши її тривоги. Чоловік охоче побув би з нею, поки знадвору на будинок налітали пориви сніговію. Чому він її урвав? Боявся потрапити в пастку закоханості, якої уникав двадцять п'ять років. Річард не запитував себе, чому уникав любові, бо відповідь здавалася йому очевидною: то була його неуникна покута. З часом він звик до чернечого життя й внутрішньої тиші, притаманної людям, які самотньо живуть і сплять. Поклавши слухавку після розмови з Лусією, він хотів був прихопити термос з чаєм, піти до дверей підвалу й побути з нею. Дитинний страх цієї жінки, яка спізнала чимало життєвих драм, але здавалася невразливою, збуджував його уяву. Річард був би не проти дослідити цей пролом у зведеній Лусією фортеці, однак його спинило передчуття небезпеки: мовби піддавшись пориву, він ступав на сипучі піски. Відчуття ризику не полишало його. Нічого

* Створена 1878 р. у США міжнародна корпорація з надання послуг викладання іноземних мов, названа на честь її засновника Максимільяна Берліца.

нового. Час від часу його змагала безпричинна туга; проти цього чоловік мав свої зелені пігулки. У таких випадках Річардові ввижалося, нібито він падає у бездонну холодну темряву моря, а поблизу немає нікого, хто б простягнув руку й витягнув його на берег. Ці фаталістичні передчуття почалися в Бразилії: він заразився від Аніти, яка жила залежна від знаків потойбічного світу. Раніше кошмари часто переслідували його, проте Річард навчився давати їм раду, бо видіння рідко збувалися.

По радіо й телевізору радили залишатися вдома, поки розчистять вулиці. Мангеттен був іще напівпаралізований, крамниці стояли зачинені, однак метро й автобуси вже відновили рух. Інші штати були навіть у гіршому стані, ніж Нью-Йорк; поламані будинки, вирвані з корінням дерева, відрізані від світу квартали — причому деякі без газу й світла. Їхні мешканці за лічені години перенеслися на два століття назад. Порівняно з ними бруклінцям ще пощастило.

Річард вийшов з дому, щоб відчистити від снігу припарковану навпроти автівку, перш ніж та вкриється кригою, яку доведеться відшкрябувати. Потім нагодував котів і з'їв звичний сніданок — вівсянку з мигдалевим молоком і фрукти, а тоді засів за статтю про бразильську економічну та політичну кризу, що стала очевидною для світової спільноти в зв'язку з наступними Олімпійськими іграми в цій країні. Річард повинен був ще перевірити дипломну роботу одного студента, але відклав її на потім. Попереду був цілий день.

Близько третьої години дня Річард завважив відсутність одного з котів. Коли господар був удома, тваринки намагалися триматись поблизу. Його стосунки з ними були позначені взаємною байдужістю, за винятком Дойс — єдиної кішки, яка користалася з найменшої нагоди, щоб стрибнути йому на коліна й згорнутися так, аби Річард її гладив. Троє котів трималися незалежно й одразу затямили, що вони не

талісмани на щастя, і їхній обов'язок — полювати мишей. Річард упевнився, що Ум і Куатру якось неспокійно никають по кухні, а Трейс десь подівся. Дойс лежала на столі біля комп'ютера — це було одне з її улюблених місць.

Річард подався на пошуки зниклого кота, ходив по дому й посвистував — тваринки знали ці звуки. Знайшов його на другому поверсі: кіт лежав на підлозі з рожевою піною на писку. «Ну ж бо, Трейс, підведися. Що з тобою, хлопче?» Йому вдалося підвести кота на ноги; той, похитуючись, мов п'яний, зробив кілька кроків і впав. Всюди виднілися сліди блювоти; таке траплялося доволі часто, бо коти не завжди добре перетравлювали кістки гризунів. Річард відніс тваринку на кухню й марно намагався напоїти водою. Аж раптом усі чотири лапки кота заклякли, його звела судома; щойно тоді Річард збагнув, що це симптоми отруєння. Чоловік швидко оглянув токсичні речовини, які тримав удома: всі зберігалися цілком надійно. За кілька хвилин виявив причину на кухні, під посудомийною машиною. Перекинулася бляшанка з антифризом, і Трейс, безперечно, лизнув його, бо поруч залишилися сліди котячих лап. Річард був певен, що добре закрив бляшанку й причинив двері, він не розумів, як таке сталося, але це з'ясується згодом. Зараз же слід було якнайшвидше подбати про кота: отруєння антифризом смертельне.

Вуличний рух залишався обмеженим, за винятком нещасних випадків, а саме про це йшлося. Чоловік знайшов у Інтернеті адресу ближчої чергової ветеринарної клініки — виявилося, що йому вже доводилось там бувати; тоді загорнув кота в плед і поклав до автівки. Річард радів, що вранці відчистив машину від снігу, інакше та загрузла б; добре було й те, що нещастя не сталося вчора, посеред буревію, бо йому не вдалося б від'їхати від дому. Бруклін перетворився на якесь північне місто — біле на білому, кути згладжені снігом, вулиці порожні, і дивний спокій, начебто природа позіхала. «Тільки не помирай, Трейс,

будь ласка. Ти кіт-пролетар, маєш сталеві кишки, трохи антифризу — то дурниці, тримайся», — підбадьорював кота Річард, вчепившись у кермо й думаючи про те, що автівка рухається по снігу надто повільно й з кожною згаяною хвилиною вкорочується життя тваринки. «Спокійно, друже, потерпи. Я не можу їхати швидше, бо якщо ми заковзаємо, усе пропало. Уже скоро. Я не можу швидше, пробач…»

Двадцятихвилинний за звичайних обставин маршрут забрав удвічі більше часу, а коли доїхали до клініки, знову пішов сніг, й у кота почалися судоми, а з писку стікала цівка рожевої піни. Їх прийняла досвідчена небагатослівна лікарка, яка не виявила ані оптимізму щодо стану кота, ані симпатії до його господаря, через недбальство якого сталося нещастя — саме це прошепотіла вона своїй асистентці, але її шепіт був не такий тихий, щоб Річард не розчув. За інших обставин він відреагував би на цю нелюб'язну репліку, однак сильна хвиля прикрих спогадів наринула враз на Річарда й оглушила його. Він стояв мовчазний, принижений. Це не вперше його недбальство призвело до фатальних наслідків. Відтоді чоловік зробився таким уважним і вдавався до таких застережних заходів, що часто мав відчуття, буцімто крокує життям, немов навшпиньках. Ветеринар пояснила, що мало чим може зарадити. Аналізи крові та сечі визначать, чи ушкодження нирок необоротне; у такому разі кіт би тяжко мучився, тож варто було б дати йому спокійно померти. Його доведеться залишити в клініці; за пару днів буде готовий остаточний діагноз, але господареві слід готуватися до найгіршого. Річард, ледь стримуючи сльози, ствердно хитнув головою. Згнітивши серце, попрощався з Трейс, потилицею відчуваючи неприязний погляд лікарки — звинувачення і вирок.

Дівчина-реєстраторка з волоссям кольору моркви та колечком у носі зласкавилася над чоловіком, завваживши, як у того тремтять руки, коли він простягнув кредитну картку, щоб зробити перший внесок. Вона запевнила, що

про його тваринку добре подбають, і зробила жест у бік кавоварки. Цей простий вияв приязні викликав у Річарда почуття безмежної вдячності, і з глибини його єства вирвався схлип. Якби запитати, які почуття викликають у нього ці чотири коти, Річард відповів би, що сумлінно годує їх і прибирає кювету з піском; його ставлення до тваринок обмежувалося простою чемністю, за винятком Дойс, яка вимагала пестощів. От і все. Він ніколи не уявляв, що зможе сприймати цих похмурих істот як членів родини, якої не мав. Відчуваючи на собі співчутливий погляд реєстраторки, Річард вмостився на стільці в чекальні й став сьорбати гіркувату водянисту каву, запивши нею дві зелені пігулки від нервів та одну рожеву для регулювання кислотності, аж урешті опанував себе. Треба було повертатися додому.

Вогні фар висвітлювали пустельний краєвид безживних вулиць. Річард рухався повільно, напружено дивлячись уперед крізь очищене від криги півколо на лобовому склі. Вулиці, якими їхав, здавалися незнайомими, наче він потрапив до невідомого міста, і — хоча раніше не раз проїздив цим маршрутом — на якусь мить чоловікові здалося, що він заблукав у застояному часі, під шум радіатора та прискорене цокання «двірників»; автівка ніби пливла у ватяному обширі, і Річард почувався розгубленим, бо був єдиною живою істотою в цьому покинутому світі. Він розмовляв сам із собою, опустивши голову, в якій гуло, повну прикрих думок про неминучі жахіття цілого світу і його життя зокрема. Скільки ще йому судилося жити й як? Той, хто живе досить довго, врешті-решт хворіє на рак простати. Той, хто живе ще довше, страждає на розлад мозку. Він дожив до того віку, коли людина відчуває страх: його вже не цікавили подорожі, він хапався за зручності свого помешкання, не бажав несподіванок, боявся загубитися чи захворіти й померти так, що його тіло виявлять лише через пару тижнів, коли коти встигнуть зжерти добрячу частину

решток. Перспектива бути знайденим посеред калюжі крові й розкладених нутрощів так лякала, що Річард домовився з сусідкою — зрілою вдовицею з залізним характером і чулим серцем, — що надсилатиме їй щовечора есемеску. Якби він не озивався два дні поспіль, жінка повинна була зайти й оглянути дім; для цього Річард дав їй запасний ключ. Повідомлення складалося з двох слів: «Ще живий». Вона не мусила щось відписувати, але її мучив той самий страх, і тому сусідка щоразу відповідала трьома: «Я теж, курва». Найстрашнішим у смерті була думка про вічність. Залишатися мертвим завжди — який жах!

Річард боявся, що на нього от-от нарине душевна тривога, яка часто охоплювала його. У таких випадках чоловік міряв пульс і тоді або не відчував биття, або відчував несамовиті удари. В минулому він пару разів пережив напади страху, такі схожі на серцеві, що його госпіталізували, але останніми роками завдяки зеленим пігулкам й набутому вмінню стримувати страх, напади не повторювалися. Він зосереджувався, силкуючись розгледіти над головою чорне хмаровиння, пронизане яскравими променями світла, як на релігійних гравюрах. За допомогою цього зорового образу та кількох дихальних вправ спромагався розвіяти хмару; однак цього разу Річардові не довелося вдаватися до свого трюку, бо невдовзі ситуація змінилася. Чоловік бачив себе мовби здаля, ніби у фільмі, де був не актором, а глядачем.

Річард уже багато років жив у добре контрольованому середовищі, без несподіванок і потрясінь, однак не забув остаточно нечисленні захоплюючі пригоди молодості, зокрема й нестямне кохання з Анітою. Посміхнувся власним спогадам, бо строго кажучи, проїхати автівкою в негоду кілька кварталів Брукліна не було пригодою. Цієї миті він виразно усвідомив, яким незначним та обмеженим зробилося його існування, і враз відчув справжній страх — страх того, що змарнував стільки років, замкнувшись у собі,

страх перед швидкістю, з якою збігали роки й насувалися старість і смерть. Окуляри затуманилися від поту чи сліз; він рвучко зірвав їх і спробував протерти рукавом. Сутеніло, видимість була жахливою. Міцно тримаючи лівою рукою кермо, правою хотів був почепити окуляри, але завадила рукавичка, й окуляри впали між педалей. У Річарда вирвалося лихе слівце.

І саме тоді, коли він відволікся на мить, аби намацати окуляри, біла машина, що рухалася попереду в пелені снігу, загальмувала на перехресті. Річард ударив її ззаду. Зіткнення було таким несподіваним і приголомшливим, що на якусь мить він умлів. Але одразу оговтався з тим самим відчуттям, нібито перебуває поза власним тілом — серце калатало, його пройняв піт, шкіра горіла, а сорочка прилипла до спини. Відчував фізичний дискомфорт, а розум був далеко, відокремлений від реальності. Людина з фільму і далі лихословила, сидячи в автівці, а він, мов глядач, в іншому вимірі холодно та байдуже зважував те, що сталося. Удар був зовсім незначний — чоловік не мав сумнівів щодо цього. Обидва автомобілі рухалися дуже повільно. Потрібно було знайти окуляри, вийти з машини й цивілізовано поговорити з тим водієм. Для чогось же існували страховки.

Вийшовши з автівки, Річард послизнувся на вкритій кригою бруківці і впав би горілиць, якби не вчепився в ручку дверцят. Зрозумів, що — навіть коли б загальмував — все одно не уникнув би удару, бо ковзав би ще два-три метри, перш ніж зупинився. Він штовхнув іншу машину, «Лексус SC», ззаду, і та через струс посунулася вперед. Тягнучи ноги, під поривами вітру Річард подолав коротку відстань, що відділяла його від іншого водія, який також вийшов з автівки. Спершу був подумав, що перед ним підліток, який з огляду на вік ще не міг мати водійських прав, проте, наблизившись, упевнився, що це мініатюрна дівчина. Вона

була в брюках, чорних гумових чоботах і надто широкій як для неї теплій куртці. Голову дівчини затуляв каптур.

— Це моя провина. Вибачте, я не помітив. Моя страхова компанія покриє збитки, — мовив Річард.

Дівчина кинула швидкий погляд на розбиту фару та пом'ятий і трохи відкритий багажник. Марно спробувала була причинити його, а Річард тим часом повторив про страхову компанію.

— Якщо хочете, можемо викликати поліцію, але в цьому немає потреби. Ось моя візитка, за нею ви легко мене знайдете.

Дівчина, здавалося, не чула його. Вочевидь наполохана, гамселила кулаком по багажнику, аж поки переконалася, що не зможе його закрити; тоді — максимально швидко при такому вітрі — метнулася до машини, а Річард чвалав за нею, наполягаючи, що хоче залишити їй координати. Навіть не глянувши на нього, дівчина скочила на водійське сидіння, але Річард встиг кинути візитку їй на коліна, перш ніж незнайомка натиснула на акселератор, так і не причинивши дверцят, які вдарили Річарда й збили з ніг. «Лексус» завернув за ріг і зник з очей. Річард насилу підвівся й заходився терти ударену руку. «Жахливий день, — подумав він. — Бракувало тільки, щоб кіт помер».

ЛУСІЯ, РІЧАРД, ЕВЕЛІН

Бруклін

О цій вечірній порі Річард Баумастер, який підводився о п'ятій годині ранку, щоб устигнути до спортзалу, зазвичай уже рахував у ліжку овечок, а Дойс лежала біля нього й щось муркотіла, однак лихі пригоди цього дня так зіпсували йому настрій, що чоловік приготувався до безсонної ночі й дивився по телевізору якусь дурню. Сподівався, це допоможе викинути з голови прикрі думки. На екрані саме показували неодмінну сексуальну сцену, і він спостерігав, як режисер відчайдушно бореться зі сценарієм, а актори в ліжку так само відчайдушно намагаються розпалити глядачів солодкавим еротизмом, який тільки шкодив ритмові стрічки. «Ну ж бо, дотримуйтеся фабули, чорт забирай!» — крикнув він просто в екран, ностальгуючи за часами, коли в розповідях про статевий акт кінематограф вдавався до натяків: скромно причинених дверей, погашеної лампи або недопалка, що тліє в попільничці. Ці його думки урвав різкий дзвінок у двері. Річард глянув на годинник: була за двадцять десята вечора; навіть свідки Єгови, які вже пару тижнів вештались околом, сподіваючись навернути когось до своєї віри, не наважилися б турбувати людей так пізно. Здивований чоловік рушив до дверей і, не вмикаючи лампочки перед входом, вглядівся в шибку, але розрізнив у темряві лише якийсь невиразний предмет. Хотів був повернутися до ліжка, коли зненацька пролунав другий дзвінок. Річард імпульсивно ввімкнув світло й розчахнув двері.

Вихоплена з чорної ночі тьмяним світлом лампочки над входом перед ним стояла дівчина в куртці. Річард одразу її впізнав. Зіщулена, з втягнутою в плечі головою й прикритим каптуром лицем вона здавалася ще меншою, ніж за кілька годин перед тим на вулиці. Річард пробурмотів запитально «Так?», а вона замість відповіді тицьнула йому візитку з його іменем, університетською посадою, службовою й домашньою адресами — ту саму, яку чоловік вкинув їй у машину. Якусь мить, що здалася йому вічністю, Річард ошелешено стояв з візиткою в руці. Нарешті, завваживши, що вітер і сніг проникають крізь прочинені двері, відступив убік і жестом запросив дівчину ввійти. Тоді зачинив двері й знову спантеличено втупився в неї.

— Вам не треба було приходити, панночко. Зателефонуйте до страхової компанії… — промимрив.

Дівчина не відповіла. Заклякла біля дверей, з напнутим каптуром, вона скидалася на надокучливого гостя з потойбічного світу. Річард повторив щось про страхову компанію, але вона не озвалася.

— Ви розмовляєте англійською? — запитав нарешті.

І знову мовчанка. Річард повторив те саме по-іспанськи, бо — з огляду на статуру — гостя могла походити з якоїсь центральноамериканської країни, хоча не виключалося, що й з Південно-Східної Азії. Вона промимрила щось нерозбірливе: звуки її голосу нагадували монотонне крапання дощу. Зрозумівши, що ситуація надто затягується, Річард вирішив запросити її на кухню, де світло було яскравішим і де вони, либонь, могли б порозумітися. Дівчина йшла позаду, втупивши очі в підлогу й ступаючи за ним слід у слід, мовби балансувала по погано напнутій линві. У кухні Річард зсунув убік папери, що лежали на столі, й показав їй на табуретку.

— Мені прикро, що я вдарив вашу автівку. Сподіваюсь, ви неушкоджені…

А що дівчина знову не озвалася, він переклав ці слова недоладною іспанською. Вона заперечливо хитнула го-

ловою. Річард не полишив марних спроб з'ясувати, що привело її о цій порі до його дому. Незначна транспортна пригода не могла бути причиною аж такого страху, тож чоловік подумав, що, можливо, дівчина тікала від когось або чогось.

— Як вас звати?

Затинаючись на кожному складі, дівчина насилу вимовила своє ім'я: Евелін Ортега. Річард відчув роздратування; йому терміново потрібна була чиясь допомога, щоб спекатися непроханої гості. Через кілька годин, коли чоловік уже міг спокійно все обміркувати, його здивувало, що єдиним, що спало йому на думку, було зателефонувати чилійці з підвалу. За час їхнього знайомства ця жінка зарекомендувала себе здібним професіоналом, однак не було жодних підстав сподіватися, що їй вдасться знайти вихід з такої халепи.

Дзвінок розбудив Лусію Мараз о десятій годині вечора. Єдиною людиною, яка могла зателефонувати о цій порі, була її дочка Даніела, проте це був Річард. Він попросив її терміново піднятися до нього. Лусія, цілий день тремтячи від холоду, нарешті зігрілася в ліжку й не хотіла залишати свого кубельця через забаганку чоловіка, який змусив її жити в цій крижаній ескімоській хижі, а вчора ввечері знехтував її потребу в чиємусь товаристві. До того ж підвал не мав прямого сполучення з будинком; вона мусила вдягтися, прокласти в снігу дорогу й подолати дванадцять слизьких сходинок, щоб потрапити в дім: Річард не заслуговував на такі зусилля.

Минулого тижня їй довелося посперечатися з ним, бо вода в собачій мисці вдосвіта заледеніла, однак навіть цей переконливий доказ не змусив домовласника підвищити температуру. Річард обмежився тим, що позичив їй плюшеву ковдру з підігрівом, яка десятиліттями валялася без діла, а коли Лусія під'єднала її до розетки, повалив дим і

сталося коротке замикання. Востаннє жінка поскаржилася на холод. Перед тим були інші причини. Ночами через стіни вона чула мишачий хор, але господар запевняв, буцімто це неможливо, оскільки коти знищують гризунів. А звуки, мовляв, ідуть від заіржавілих труб та сухої деревини.

— Вибач, що турбую так пізно, Лусіє, але прошу тебе прийти, справа серйозна, — заявив Річард по телефону.

— Яка ще справа? Якщо тільки ти не спливаєш кров'ю, муситимеш зачекати до ранку.

— У мій дім вдерлася якась істерична латиноамериканка, і я не знаю, що з нею робити. Раптом ти зможеш їй зарадити. Я її майже не розумію.

— Гаразд, бери лопату й відшкреби мене від снігу, — зглянулася жінка, яку з'їдала цікавість.

Невдовзі вбраний, мов інуїт*, Річард відкопав свою пожилицю й відвів її разом із Марсело до свого помешкання, майже такого холодного, як і підвал. Клянучи його скнарість, що позначалася на опаленні будинку, Лусія подибала за ним на кухню, де вже бувала мимохідь кілька разів. Щойно приїхавши до Брукліна, жінка навідалася до Річарда під тим приводом, що хоче, мовляв, приготувати йому вегетаріанську вечерю, сподіваючись у такий спосіб поглибити стосунки, однак Річард виявився міцним горішком. Вона розцінювала вегетаріанство як дивацтво людей, яким ніколи не дошкуляв голод, проте, куховарячи для нього, добре постаралася. Річард мовчки з'їв дві тарілки, стримано подякував і жодного разу не відповів їй за цей знак уваги. Того разу Лусія мала нагоду пересвідчитися, яке невибагливе життя веде її домовласник. Серед нечисленних абияких меблів у сумнівному стані вирізнявся розкішний рояль. По середах і суботах до Лусіїної комірчини долинали акорди концертів, що їх давали Річард і ще троє музикантів, які збиралися заради задоволення

* Інуїт – представник етнічної групи корінних народів Північної Америки.

програти разом. Їй подобалося, як вони грають, але Лусія мала поганий слух і погано розумілася на музиці. Кілька місяців жінка тішилася надією, що Річард якось покличе її послухати квартет, однак так і не дочекалася запрошення.

Річард займав найменшу в будинку спальню — чотири стіни з віконцем, наче у в'язничній камері, й вітальню, перетворену на склад друкованих паперів — обидві на першому поверсі. Кухня також була завалена стосами книг: на те, що це кухня, вказували холодильник і примхлива газова плита, що часто запалювалася сама собою, без участі людини, а полагодити її було неможливо через брак запчастин, яких давно вже не виробляли.

Особа, про яку казав Річард, виявилася карлицею. Вона сиділа за необтесаним дерев'яним столом, що правив господареві і за письмовий, і за обідній; ноги гості загорнутої в яскраво жовту теплу куртку з напнутим на голову каптуром і взутої в чоботи пожежника звисали з табуретки. В її поведінці не було й натяку на істеричність, незнайомка радше здавалася збентеженою. Вона начеб не помітила Лусії, але та наблизилася й простягнула руку, не випускаючи Марсело й не зводячи погляду з котів, які, вигнувши спини, зблизька роздивлялися собаку.

— Лусія Мараз, чилійка, я винаймаю кімнату в підвалі, — відрекомендувалася жінка.

З жовтої куртки з'явилася тремтяча дитяча ручка, що слабо потиснула Лусіїну.

— Її звати Евелін Ортега, — озвався Річард, оскільки дівчина мовчала.

— Дуже приємно, — мовила Лусія.

Запала тиша, яку, нервово відкашлявшись, знову урвав Річард.

— Я штовхнув ззаду її автівку, коли повертався від ветеринара. Один із котів отруївся антифризом. По-моєму, вона дуже перелякана. Ти можеш з нею поговорити? Я певен, ви порозумієтеся.

— Чому?

— Адже ти жінка, еге ж? І розмовляєш її мовою краще за мене.

Лусія звернулася до дівчини по-іспанськи, щоб з'ясувати, звідки та і що з нею трапилося. Гостя вийшла із заціпенін-ня, в якому начебто перебувала, й відкинула каптур, але й далі сиділа, утупившись у підлогу. Це була не карлиця, а дуже низькоросла худюща дівчина: обличчя мала таке ж ніжне, як і руки, шкіру кольору світлої деревини й зібране на потилиці волосся. Лусія вирішила, що перед нею інді-анка, яка, можливо, належала до народу майя, хоча на її обличчі не надто вирізнялися типові для цього людського племені риси: орлиний ніс, випнуті вилиці й мигдалеві очі. Річард пояснив дівчині, що та може довіряти Лусії, при-чому промовив це дуже голосно, бо вважав, що іноземці розуміють англійську, якщо їм кричати. Цього разу його припущення спрацювало: голосом канарки гостя уточнила, що вона з Гватемали. Дівчина так жахливо затиналася, що важко було стежити за змістом її слів. Коли договорювала фразу, ніхто вже не пам'ятав її початку.

Лусії вдалося з'ясувати, що Евелін без дозволу взяла машину своєї хазяйки, такої собі Шеріл Леруа, коли та поринула в післяобідній сон. Так само затинаючись, ді-вчина додала, що після того, як Річард штовхнув її автівку, вона вже не могла повернутися додому, бо їй би довелося в усьому зізнатися. Вона боялася не хазяйки, а хазяїна — пана Френка Леруа, чоловіка злостивого й небезпечного. Дівчина кружляла містом, силкуючись придумати якийсь вихід, в її голові роїлися різні думки. Пом'ятий багажник не зачинявся й пару разів відкривався, тож їй довелося зупинитися й перехопити його ремінцем від своєї курт-ки. Решту дня та частину вечора вона зупиняла машину в різних районах міста, але стояла на одному місці недовго, боячись привернути увагу, а ще через сніг, який міг за-сúпати автівку. Під час однієї з таких зупинок завважила

Річардову візитку і, вхопившись за неї, мов за останній шанс, поїхала до нього.

Залишивши Евелін сидіти на табуретці в кухні, Річард відвів Лусію вбік і прошепотів, що в гості не все гаразд з головою або вона наркоманка.

— Чому ти так вважаєш? — так само пошепки запитала Лусія.

— Вона навіть говорити не може.

— Ти не завважив, що вона заїка?

— Ти певна?

— Авжеж! До того ж бідолаха перелякана.

— Чим ми можемо їй зарадити? — поцікавився Річард.

— Зараз надто пізно, вже нічого не вдієш. Може, нехай залишиться тут, а завтра відвеземо її до хазяїв і пояснимо, як усе сталося. Твоя страхова компанія відшкодує збитки. Вони ні на що не нарікатимуть.

— Крім одного: Евелін узяла машину без дозволу. Вони безперечно її виженуть.

— Завтра побачимо. А зараз слід її заспокоїти, — рішуче проказала Лусія.

Допит, якому вона піддала дівчину, прояснив деякі моменти її життя в домі працедавців, подружжя Леруа. Евелін не мала чіткого графіку роботи: теоретично працювала від дев'ятої години ранку до п'ятої дня, але практично весь час проводила з хлопчиком, якого доглядала, і спала в одній кімнаті з ним, щоб бути напохваті на випадок потреби. Тобто щодня мала три звичайні зміни. Платили їй готівкою, причому, за підрахунками Лусії й Річарда, набагато менше, ніж належало: це скидалося на примусову працю або нелегальну експлуатацію, однак пояснювати щось Евелін було марною справою. Вона мала де жити й почувалася в безпеці, а це головне, — заперечила дівчина. Пані Леруа ставилася до неї дуже добре, а пан Леруа лише зрідка віддавав якісь розпорядження: зазвичай він узагалі

не звертав на неї уваги. Так само неуважно ставився пан Леруа й до дружини та сина. Це був брутальний чоловік, і всі в домі, передусім дружина, тремтіли в його присутності. Якщо хазяїн дізнається, що вона взяла автівку…

— Заспокойся, дівчинко, ніхто тебе не скривдить, — мовила Лусія.

— Можеш залишитися спати тут. Справа не така серйозна, як ти гадаєш. Ми тобі допоможемо, — додав Річард.

— По-моєму, нам би не завадило чогось випити. Ти маєш у домі якийсь алкоголь, Річарде? Хоча б пиво? — запитала Лусія.

— Ти ж знаєш, що я не п'ю.

— Сподіваюсь, хоч травичка у тебе знайдеться. Це нам зарадить. Евелін помирає від утоми, а я — від холоду.

Річард подумав, що не час удавати святенника, й дістав із холодильника бляшанку з шоколадним печивом. З огляду на виразку і частий головний біль він кілька років тому одержав посвідку, що давала право купувати в медичних цілях марихуану. Вони розділили одне печиво на три частини: дві собі, а одну — для бадьорості — Евелін. Лусія хотіла була пояснити дівчині властивості лакомини, але та, ні про що не розпитуючи, довірливо її з'їла.

— Ти, либонь, голодна, Евелін? Через усю цю колотнечу ти, мабуть, не вечеряла. Треба щось підігріти, — вирішила Лусія й прочинила дверцята холодильника. — Тут нічого немає, Річарде!

— По суботах я купую харчі на тиждень, але сьогодні — через сніг і кота — не зміг.

Жінка згадала про недоїдену юшку, що стояла у неї в підвалі, але їй забракло мужності знову вийти з дому, спуститися до себе, а тоді обережно, намагаючись не перевернути казанок, повернутися слизькими сходами. Скориставшись тим дріб'язком, який знайшла на Річардовій кухні, зробила грінки з хліба, що не містив глютену, й поставила на стіл кожному по великій чашці молока без

лактози; господар тим часом ходив туди-сюди по кухні й щось бурмотів, а Евелін машинально гладила по хребту Марсело.

Через сорок п'ять хвилин усі троє розслаблено витали в приємному тумані серед тепла, що йшло від запаленої пічки. Річард сидів на підлозі, притулившись спиною до стіни; Лусія вмостилася на ковдрі, поклавши голову йому на ноги. За звичайних обставин така фамільярність була б неможливою; Річард не допускав фізичного контакту, а тим паче зі своїми стегнами. Для Лусії це була перша за багато місяців нагода відчути запах і тепло чоловіка, шорсткість джинсів, що торкалися її щоки, й стару м'яку кашемірову камізельку, до якої дотикалася рукою. Жінка воліла б опинитися з ним у ліжку, але, зітхнувши, змусила себе не думати про таке; не маючи іншого виходу, як принюхуватися до нього вдягненого, Лусія, однак, дала волю уяві, живлячи давнє бажання ступити з ним на звивисту стежину чуттєвості. «У мене трохи паморочиться в голові, це, либонь, через печиво», — сяйнула думка. Евелін сиділа на єдиній у домі диванній подушці, зіщулившись, як дрібненький вершник і притуливши до себе Марсело. Шматочок печива подіяв на неї не так, як на Річарда й Лусію. Поки ті лежали з заплющеними очима, борючись зі сном, Евелін — у стані ейфорії — затинаючись, переповідала їм події свого життя. Виявилося, що англійською вона говорить краще, ніж здавалося попервах, але дівчина забувала її, коли сильно нервувала. З несподіваним красномовством вона послуговувалася тим іспано-англійським жаргоном, що зробився офіційною мовою багатьох латиноамериканців у США.

Знадвору сніг м'яко вкривав білий «Лексус». У наступні три дні, поки буревій, утомившись карати землю, розвіявся в океані, життя Лусії Мараз, Річарда Баумастера й Евелін Ортеги нерозривно переплелися.

ЕВЕЛІН

Гватемала

Зелений-зелений світ, дзижчання москітів, крики какаду, шепіт погойдуваних вітерцем тростин, невідчепні пахощі стиглих плодів, диму від хмизу й підсмажених кавових зерен, тепла волога шкіри та снів — таким пам'ятала Евелін Ортега своє невеличке село Монха Бланка дель Вальє*. Гарячі кольори пофарбованих мурів, кросна тутешніх мешканців, рослини й птахи, яскраві тони́, багатобарвна райдуга. І скрізь та будь-якої миті її всюдисуща бабуся, її маміта** Консепсьйон Монтоя — найскромніша, найпрацьовитіша і найбільш ревна католичка, як казав отець Беніто, який знав геть усе, бо був єзуїтом та ще й баском; і я пишаюсь цим! — повторював він з властивим його співвітчизникам лукавством, якого тут ніхто не міг оцінити. Отець Беніто об'їхав чимало країв й усю Гватемалу і знав, як живуть селяни, бо зрісся з ними. І не проміняв би це життя ні на яке інше. Він любив свою громаду, своє велике плем'я, як називав селян. «Гватемала — найпрекрасніша в світі країна, райський сад, виплеканий Богом і сплюндрований людьми»,— казав він і додавав, що його улюблене селище — Монха Бланка дель Вальє, назва якого походить від національної квітки, найбілішої та найчистішої з усіх орхідей.

Парох був свідком убивств індіанців у вісімдесяті роки, він бачив методичні тортури, братні могили, перетворені

* Букв. Біла Черниця Долини (*ісп.*); Монха Бланка – місцева назва білої орхідеї, що є символом Гватемали.
** Матуся (*ісп.*).

на згарища села, вижити в яких не вдавалося навіть худобі; бачив, як солдати з забрудненими сажею обличчями, щоб їх ніхто не впізнав, придушували найменшу спробу непокори й гасили кожен спалах надії інших людей — таких самих бідняків, як і вони, аби й далі все йшло своїм звичаєм. Побачене не зробило його жорстоким, а зм'якшило серце священика. Моторошним сценам минулого він протиставив фантастичні картини країни, яку любив, нескінченне розмаїття квітів і птахів, краєвиди озер, лісів і гір, безхмарне небо. Люди ставилися до нього, як до свого, бо так воно й було. Подейкували, нібито отець Беніто залишився живий завдяки взятій у небо Богородиці, покровительці країни, — та й як іще можна було це пояснити? — адже ходили поголоски, що парох переховував партизанів, і люди чули, як він з казальниці згадував аграрну реформу; іншим відрізали язики та виривали очі й не за такі тяжкі провини. Маловіри, яких ніколи не бракує, бурмотіли, буцімто Богородиця тут ні до чого, священик, либонь, агент ЦРУ чи донощик військових або його оберігають наркобарони, але ніхто не наважувався повторити це при ньому, бо сухоребрий, наче факір, баск міг одним ударом зламати злостивцю ніс. З іншого боку, ніхто не користався таким моральним авторитетом, як цей священик з різким акцентом. «Коли він шанує Консепсьйон Монтою, мов якусь святу, то це неспроста», — міркувала Евелін, хоча сама так довго жила з бабусею, працювала й спала поряд з нею, що бачила в старій радше людину, ніж святу.

Після того, як Міріам, матір Евелін, подалася на північ, незламна бабуся взяла на себе турботу про неї та двох її старших братів. Евелін щойно народилася, коли її батько емігрував у пошуках роботи. Упродовж кількох років вони нічого не знали про нього, аж поки врешті до родини дійшли чутки, буцімто він живе в Каліфорнії, де мав іншу сім'ю; втім ніхто не міг цього підтвердити. Евелін було шість років, коли матір так само зникла, не попрощавшись. Міріам

утекла вдосвіта: жінці забракло мужності обійняти востаннє дітей. Боялася, що сили зрадять її. Так це пояснювала онукам бабуся, коли ті починали її розпитувати, і додавала, що завдяки самопожертві матері, вони кожного дня мають що їсти, ходять до школи й отримують з Чикаго посилки з іграшками, кросівками «Nike»* та ласощами.

День, коли Міріам поїхала з дому, був позначений на побляклому з плином часу календарі 1998 року з рекламою кока-коли, що й досі висів на стіні в халупі Консепсьйон. Старші діти, десятирічний Грегоріо та восьмирічний Андрес, втомилися чекати повернення Міріам й задовольнялися листівками та її уривчастим голосом, який чули по телефону на пошті на Різдво та в дні народження; у тих розмовах матір завжди вибачалася, що не виконала обіцянки приїхати. Евелін і далі вірила, що одного дня матір повернеться з грошима й побудує бабусі пристойний дім. Усі троє ідеалізували матір, та найбільше Евелін, яка погано пам'ятала її лице й голос, але домислювала їх в уяві. Міріам присилала фотографії, однак з роками вона сильно змінилася: зробилася огрядною, фарбувала волосся в жовті пасма, зголила брови й просто на лобі намалювала інші, через що завжди виглядала здивованою чи переляканою.

Ортеги були не єдиною родиною, де діти росли без батьків; дві третини тутешніх школярів жили так само. Колись у пошуках роботи емігрували тільки чоловіки, але в останні роки виїздили й жінки. Отець Беніто казав, що емігранти щороку надсилають мільйони доларів, щоб підтримати свої родини, а водночас сприяють стабільності уряду та байдужості багатіїв. Мало хто з дітей закінчував школу: хлопці подавалися подалі в пошуках роботи або вплутувалися в торгівлю наркотиками й приставали до якоїсь банди; дівчата вагітніли, мусили працювати або робилися повіями. Школі бракувало коштів, і якби не мі-

* «Nike» – американська компанія з виробництва спортивних товарів.

сіонери-євангелісти, що підступно конкурували з отцем Беніто, бо одержували гроші з-за кордону, там не було б навіть зошитів та олівців.

Отець Беніто вмощувався зазвичай в єдиному на ціле село барі з кухлем пива, якого йому вистачало на весь вечір, щоб погомоніти з іншими завсідниками про безжальні репресії проти індіанців, що тривали тридцять років і довели край до згуби. «Усім треба давати хабара, від найповажніших політиків до останнього жандарма, то що тут говорити про злочинність», — нарікав схильний до перебільшень священик. Завжди знаходився хтось, хто пропонував парохові повернутися на батьківщину, коли тому не до вподоби Гватемала. «Що ти верзеш, нещасний, хіба я не казав тисячу разів, що моя батьківщина тут?»

У чотирнадцять років Грегоріо Ортега, старший брат Евелін, остаточно кинув школу. З іншими хлопцями вештався без діла вулицями з порожніми очима й затуманеною головою, бо вдихав випари гуми, бензину, розчинників і всього, що міг роздобути, крадучи, б'ючись і чіпляючись до дівчат. Коли це йому набридало, виходив на шосе й умовляв якогось водія вантажівки підкинути до першого-ліпшого селища, де його ніхто не знав, а потім повертався додому з лихими грошима. Коли Консепсьйон Монтої вдавалося схопити внука, вона лупцювала його, і той терпів, бо все ще залежав од старої, яка його годувала. Іноді поліцаї затримували його в гурті очманілих від наркотиків хлопчаків, і тоді Грегоріо отримував на згадку удар кийком, його зачиняли в камері, де він сидів на хлібі та воді, поки під час чергових відвідин буцегарні отець Беніто визволяв його звідти. Священик був безнадійним оптимістом і всупереч очевидним фактам зберігав віру в здатність людини виправитися. Поліцаї, пригостивши хлопця прощальним копняком, віддавали його пароху — переляканого, вкритого синцями й вошами. Баск, лаючи Грегоріо на всі заставки,

саджав його до свого пікапа й віз до єдиної в селі забігайлівки, щоб нагодувати, а тим часом з єзуїтською лютістю пророкував хлопцеві жахливе життя й ранню смерть, коли той і далі поводитиметься, як скурвий син.

Бабусині лупні, буцегарня й застороги священика не перевиховали Грегоріо. Хлопець плив за течією. Односельці, котрі знали його змалку, уникали підлітка. Коли не мав у кишені кількох кетцалів*, той похнюплений ішов до бабусі й з удаваною скромністю їв те, чим у домі харчувалися щодня — квасолю, перці й кукурудзу. Консепсьйон мала більше здорового глузду, ніж отець Беніто, й невдовзі припинила спроби прищепити внукові недосяжні для того чесноти; голова хлопця не була створена для навчання, не хотів Грегоріо й опановувати якийсь фах: для таких юнаків, як він, пристойної роботи ніде не було. Стара мусила повідомити Міріам, що її син кинув навчання, однак не наважилася сказати всю правду, щоб не ранити дочку, бо та була далеко й мало чим могла зарадити. Вечорами Консепсьйон разом з двома іншими внуками, Андресом та Евелін, вклякала навколішках і молилася за Грегоріо, аби той дожив до вісімнадцяти років і його взяли до війська. Бабуся щиро зневажала збройні сили, проте сподівалася, що армійське життя здатне виправити безпутника.

Грегоріо Ортега не встиг скористатися благами її молитов і свічок, поставлених за нього в церкві. Хлопцеві залишалося кілька місяців до призову на військову службу, коли він таки домігся свого: був прийнятий до MC-13, більш відомої як Мара Сальватруча**, найжорстокішої з-поміж усіх банд. Він мусив присягтися кров'ю, що буде вірним передусім своїм товаришам, а вже потім родині, жінкам, наркотикам і грошам. Витримав суворий іспит,

---

* Кетцаль – грошова одиниця Гватемали.

** Мара Сальватруча (букв. «сальвадорські бродячі мурахи», сленг) — міжнародне злочинне угруповання, що діє на теренах Сальвадору, Гватемали, Гондурасу, Мексики та США.

що чекав на всіх неофітів: болючі удари палицями від багатьох учасників банди. Після обряду посвячення хлопець почувався радше мертвим, ніж живим: позбувся кількох зубів і впродовж двох тижнів мочився кров'ю, а проте, коли оговтався, мав право на перше татуювання, якими вирізнялися члени МС-13. Грегоріо сподівався, що з часом кількість його злочинів ростиме, він завойовуватиме повагу, і зрештою все його тіло й лице — як у найфанатичніших членів банди — вкриються татуюваннями. Чув, що у в'язниці Пелікан Бей у Каліфорнії сидить один сальвадорець, який осліп, бо наніс татуювання на білки очей.

За тридцять з чимось років існування банда, що виникла в Лос-Анджелесі, простягла свої щупальця по всій території США, Мексики та Центральної Америки й налічувала понад сімдесят тисяч злочинців, які займалися вбивствами, здирством, викраденнями, торгівлею зброєю, наркотиками та людьми й славилися такою жорстокістю, що інші банди зазвичай наймали їх для найбруднішої роботи. У Центральній Америці, де вони мали більшу безкарність, ніж у США й Мексиці, учасники банди позначали свою територію, залишаючи на своєму шляху невпізнанні тіла. Ніхто не наважувався кинути їм виклик — ні поліція, ні військові. Сусіди знали, що старший онук Консепсьйон Монтої вступив до МС-13, але говорили про це пошепки за зачиненими дверима, щоб не накликати помсти. Спершу односельці почали оминати бідолашну бабусю та інших двох її онуків: ніхто не бажав ускочити в халепу. Від часів репресій люди звикли до страху й не уявляли, що можна жити якось інакше: МС-13 була ще однією пошестю, ще однією карою за той гріх, що вони жили на світі, ще одним приводом триматися обачно. Консепсьйон протистояла бойкоту з гордо зведеною головою, жінку не бентежила тиша навколо неї на вулиці й на ринку, куди простувала по суботах, щоб продати свої пиріжки та вживаний одяг, який з Чикаго присилала Міріам. Невдовзі Грегоріо кудись

завіявся, якийсь час його ніхто не бачив, і страх перед ним послабився. Люди мали інші нагальніші клопоти. Консепсьйон заборонила дітям згадувати старшого брата. «Щоб не накликати біди», — попереджала стара.

Уперше Грегоріо повернувся через рік: мав золоті зуби, вибриту голову й татуювання: колючий дріт навколо шиї, а ще цифри, літери та черепи на суглобах пальців. Він ніби підріс на кілька сантиметрів, був уже не щуплявим шмаркачем, а мускулястим, укритим рубцями членом банди. Сальватруча зробилася його родиною, в ній він знайшов свою ідентичність і вже не мусив жебракувати, а міг брати все, що уподобав: гроші, наркотики, алкоголь, зброю, жінок — досить було простягнути руку. Грегоріо вже майже не пам'ятав років принижень. Увійшов до бабусиної оселі твердим кроком і голосно заявив про себе. Стара саме лущила разом з Евелін кукурудзу, а лише трохи виросліший і начеб молодший, ніж був насправді, Андрес сидів біля іншого краю єдиного в домі столу й робив уроки.

Андрес рвучко скочив на ноги і з розкритим чи то через страх, чи то від подиву ротом глипав на старшого брата. Грегоріо ніжно штовхнув його й боксерськими рухами загнав у куток, демонструючи татуювання на стиснутих у кулаки пальцях. Тоді наблизився до Евелін, наміряючись обійняти сестру, однак спинився, так і не доторкнувшись до неї. У банді він навчився не довіряти жінкам і зневажати їх, але його сестра була винятком. На відміну від решти, вона була доброю й чистою дівчинкою, яка ще не розвинулася в жінку. Грегоріо подумав був про небезпеки, що чатують на Евелін лише через те, що вона народилася жінкою, й радів, що зможе її захистити. Ніхто не наважиться заподіяти їй лихо, бо матиме справу з бандою й особисто з ним.

Бабуся здобулася на слово й запитала, навіщо він прийшов. Грегоріо зневажливо зміряв її поглядом і по довгій паузі відповів, що прийшов попросити, аби вона його поблагословила. «Нехай Господь мені його благословить, —

пробурмотіла стара, як робила це щовечора перед сном разом з онуками, а тоді пошепки додала, — і нехай Господь мені його простить».

Із кишені широких, абияк підперезаних джинсів хлопець видобув пачку кетцалів і з гордістю простягнув бабусі цей свій перший внесок до родинного бюджету, проте Консепсьйон Монтоя відмовилася взяти гроші й попросила Грегоріо не приходити більше, бо він подає поганий приклад меншим дітям. «Стара невдячна нікчема!» — скрикнув Грегоріо й жбурнув гроші на долівку. І пішов, бурмочучи погрози; минуло чимало місяців, перш ніж хлопець знову побачив рідних. Коли Грегоріо зрідка опинявся в селі, то чекав брата й сестру на якомусь розі, ховаючись, щоб ніхто його не впізнав, відчуваючи ту саму невпевненість, що мучила його змалку. Він навчився приховувати цю невпевненість: у банді шанувалися хвалькуватість і чоловіча сила. Грегоріо перехоплював Андреса й Евелін, коли ті в гурті інших дітлахів поверталися зі школи, тягнув до якогось темного провулку, щоб дати грошей і розпитати, чи відомо їм щось, бува, про матір. Гасло банди вимагало позбутися ніжностей, одним ударом відтяти всі почуття; родина вважалася путами, тягарем, жодних споминів чи туги, треба бути мужчиною, мужчини не плачуть, не нарікають, не кохають, мужчини самі дають собі раду. Єдине, що чогось варте, — мужність; честь боронять кров'ю, повагу здобувають кров'ю. Проте Грегоріо, мов на біду, був прив'язаний до брата й сестри спогадами про прожиті разом роки. Не роздумуючи про витрати, він пообіцяв Евелін влаштувати свято на її п'ятнадцятиліття й подарував Андресові велосипед. Той кілька тижнів ховав його від бабусі, поки врешті до старої дійшли чутки, й вона змусила внука в усьому зізнатися. Консепсьйон надавала йому помордасів за те, що прийняв подарунок від бандита, й наступного дня продала велосипед на ринку.

Суміш жаху й обожнювання, які викликав Грегоріо в Андреса й Евелін, оберталася на паралізуючий страх у його присутності. Ланцюжки з хрестиками на шиї, зелені льотчицькі окуляри, американські чоботи, татуювання, що, наче висип, поширювалися по його шкірі, слава вбивці, шалене життя, байдужість до болю й смерті, його таємниці та злочини — усе зачаровувало їх. Потайки, щоб не почула бабуся, шепотілися про брата.

Консепсьйон боялася, що Андрес піде його шляхом, однак той не мав бандитської вдачі, був надто кмітливим, обачним і не любив метушні; він мріяв податися на північ і там гараздувати. Його план полягав у тому, щоб заробляти гроші в США, але жити, мов жебрак, заощаджуючи на всьому, аби забрати до себе Евелін та бабусю. Там він подбає, щоб їм добре велося. Вони поїдуть з відповідальним проводирем, який роздобуде для них паспорти з візами й довідки про щеплення проти гепатиту й тифу, які іноді вимагають ґрінґо. Житимуть разом із матір'ю в бетонному домі з водою та електрикою. Передусім треба емігрувати. Подорож через усю Мексику пішки або й на дахах вантажних вагонів була важким іспитом, доведеться мати справу з озброєними мачете нападниками й поліцаями з собаками. Впасти з потягу означало залишитися без ніг або й загинути, а ті, кому пощастило б перетнути кордон, могли померти від спраги в американській пустелі чи дістати кулю від фермерів, які полювали на мігрантів, мов на зайців. Про таке розповідали хлопці, які пускалися в мандри, а потім, депортовані, поверталися в «автобусі сліз» — голодні, виснажені, в подертому одязі, але незламні. Оговтавшись за кілька днів, вони знову рушали в путь. Він знав одного такого, який зробив вісім спроб і знову лаштувався в дорогу, проте Андресові для цього бракувало сміливості. Тож вирішив зачекати, бо матір обіцяла, щойно син закінчить школу, знайти йому проводиря, перш ніж його прикличуть до війська.

Бабусі вже набридло чути про Андресів план, а от Евелін цікавили найменші подробиці, хоча дівчина не хотіла жити ніде більше. Вона знала тільки своє село та бабусину оселю. Зберігала спомин про матір, однак уже не жила в чеканні листівок і нечастих телефонних дзвінків; Евелін не мала часу на мрії. Прокидалася вдосвіта, щоб допомогти бабусі: йшла до колодязя по воду, поливала утоптану землю, щоб не курилася, заносила до кухні полінця, підігрівала чорну квасолю, якщо та залишалася від учора, смажила кукурудзяні коржики й скибки бананів, що росли на подвір'ї, готувала каву бабусі та Андресу; а ще мусила нагодувати курей і порося та розвішати випрану ввечері напередодні білизну. Андрес не брав у цьому участі, то були жіночі справи; він рушав до школи раніше за сестру, щоб пограти у футбол з іншими хлопцями.

Щоб порозумітися з бабусею, Евелін не потребувала слів — для цього їй було досить повторюваних щодня звичних рухів і домашніх повинностей. По п'ятницях їхня спільна робота починалася о третій годині ранку — обидві готували начинку для пиріжків, а по суботах несли їх на ринок. Як і кожен підприємець, хоч би який бідний був, бабуся платила відкупне бандитам і злочинцям, що безкарно орудували в околі, а часом і жандармам. Гроші були невеликі й відповідали її мізерному заробітку, але вимагачі забирали їх з погрозами, а коли стара відмовлялася платити, жбурляли пиріжки в рівчак з водою та ще й давали їй кілька ляпасів. Начинка для пиріжків і відкупне зменшували заробіток до такої мізерії, що Консепсьйон насилу вдавалося прогодувати онуків. Без посилок Міріам їм би довелося жебракувати. По неділях і в свята, якщо отець Беніто, на щастя, служив відправу в їхній парафії, бабуся й онука підмітали церкву та уквітчували її для меси. Черниці з містечка частували Евелін ласощами. «Ти ба, якою вона стає красунею, ця Евелін. Бережіть її, доньє Консепсьйон, аби жоден лиходій не занапастив дівчини», — казали вони.

Другої п’ятниці лютого тіло Грегоріо Ортеги знайшли вдосвіта прибите до мосту над річкою, вкрите закипілою кров’ю й екскрементами, з клаптем картону на шиї, на якому були накреслені відомі всім страхітливі ініціали «МС». Сині мухи розпочали свій моторошний бенкет набагато раніше, ніж нагодилися перші зіваки й троє поліцаїв. У наступні кілька годин тіло почало смердіти, й близько полудня гнана спекою, гнильним запахом і страхом юрба розійшлася. Біля мосту залишилися тільки поліцаї в чеканні наказів, присланий з містечка нудьгуючий фотограф, який мав висвітлити «кривавий злочин», як він це назвав, хоча в самій події не було нічого нового, а ще Консепсьйон Монтоя та її внуки Андрес і Евелін — усі троє мовчазні й зацiпенілі.

— Заберіть дітлахів, бабо, це видовище не для них, — наказав начебто старший над іншими двома поліцай.

Однак Консепсьйон приросла до місця, мов старе дерево до землі. Їй доводилося бачити такі жахіття, як це — під час війни спалили живцем її батька й двох братів — і жінка гадала, що вже ніяка людська жорстокість не здивує її, але коли сусідка прибігла й повідомила, що́ сталося на мосту, стара випустила з рук миску, й замішане для пиріжків тісто розлилося по долівці. Жінка довго чекала, що її старший онук зрештою потрапить до буцегарні або його вб’ють у бійці, але не сподівалася такого кінця.

— Ну ж бо, стара, забирайся геть, не дратуй мене, — старший поліцай штовхнув її.

Андрес і Евелін нарешті оговталися, взяли бабусю попід руки, відірвали від землі й повели додому. Консепсьйон якось раптом постаріла, вона спотикалася, тягнула ноги й зіщулилася, мов старезна баба. Дивилася в землю, трясла головою й увесь час повторювала: «Нехай Господь мені його благословить і простить, нехай Господь мені його благословить і простить».

Отцеві Беніто випала сумна роль зателефонувати матері Грегоріо й розповісти про трагедію, що спіткала її сина, та ще й спробувати розрадити по телефону. Міріам ридма ридала в слухавку, не усвідомлюючи, що сталося. Дотримуючись настанов Консепсьйон, парох не втаємничив матір у всі подробиці, сказав лише, що йдеться про пов'язаний з організованою злочинністю нещасний випадок — із тих, які щодня забирають чимало людських життів; Грегоріо став ще однією випадковою жертвою насильства. Приїздити на похорон не варто, — додав священик, — бо жінка все одно спізниться, але потрібні гроші на труну, місце на цвинтарі й інші видатки. Він подбає, щоб хлопця поховали по-християнськи, прочитає месу й молитиметься за спасіння душі. Не прохопився отець Беніто й про те, що тіло перебуває в морзі за шістдесят кілометрів від села, і видадуть його родині лише після того, як буде складено поліцейський рапорт, а це може затягти справу на кілька місяців, якщо тільки не дати хабара — у такому разі ніхто й не згадає про розтин. На це піде частина грошей, й невдячна справа теж випаде йому.

На звороті почепленого на шию Грегоріо клаптя картону з ініціалами банди було написано, що так помирають усі зрадники та їхні родини. Ніхто не знав, у чому полягала зрада Грегоріо Ортеги. Його смерть була попередженням членам банди на випадок, якби хтось виявився запроданцем, а ще знущанням з поліції та її обіцянок узяти під контроль злочинність і погрозою населенню. Отець Беніто дізнався про напис на клапті картону від одного з поліцаїв і вирішив, що його обов'язок попередити Консепсьйон Монтою про небезпеку, яка загрожує її родині. «І що ж ми можемо вдіяти, панотче?» — відповіла жінка. Вона вирішила, що Андрес повинен супроводжувати Евелін до школи й назад і — замість скорочувати путь, простуючи стежиною через бананові плантації, — рухатися вздовж шосе, хоч дорога й забиратиме зайвих двадцять хвилин;

проте Андресові не довелося виконувати наказ, бо сестра відмовилась повертатися до школи.

Вже тоді стало зрозуміло, що образ брата на мосту скував розум і язик Евелін. Того року дівчині мало виповнитися п'ятнадцять, у неї вже окреслювалися деякі жіночі опуклості, і вона почала долати свою боязкість. До смерті Грегоріо наважувалася відповідати на уроках, знала модні пісні й була ще однією з дівчат, які з удаваною байдужістю розглядали на майдані хлопців. Але після тієї жахливої п'ятниці Евелін втратила апетит і здатність швидко говорити; вона так затиналася, що навіть бабусі бракувало терпіння, щоб спробувати її зрозуміти.

ЛУСІЯ

Чилі

Її матір Лена й брат Енріке були двома опорами Лусії Мараз у дитинстві та юності, перш ніж військовий переворот відібрав у неї брата. Батько в її житті мовби й не існував, бо загинув у дорожній аварії, коли дівчинка була ще зовсім маленькою, однак думка про батька туманно мріла в головах його дітей. Серед нечисленних спогадів Лусії, таких примарних, начеб узагалі то були не спогади, а навіяні братом картинки, вирізнявся один: дівчинка сиділа у батька на плечах, міцно тримаючись за його вкриту чорним шорстким волоссям голову, поки вони — між клітками з мавпами — прогулювалися зоопарком. В іншому, такому ж невиразному спомині, Лусія, осідлавши носорога, сиділа на каруселі, а батько стояв поруч і підтримував її за пояс. У жодному з цих епізодів не з'являлися ані брат, ані матір.

Лена Мараз, яка до нестями кохала чоловіка з сімнадцяти років, одержала трагічну звістку й оплакувала його кілька годин, поки збагнула, що чоловік, якого вона щойно упізнала в громадській лікарні, коли їй показали вкрите простирадлом тіло на металевому столі, насправді незнайомець, а її шлюб — грандіозне ошуканство. Офіцер карабінерів, який повідомив про пригоду, невдовзі повернувся зі слідчим детективом, який почав ставити Лені жорстокі, з огляду на обставини, запитання, що не мали жодного стосунку до аварії. Офіцерам довелося двічі повторити інформацію, перш ніж Лена второпала, що́ вони мають на увазі. Її чоловік виявився двоєженцем. За сто шістдесят

кілометрів, в одному провінційному містечку мешкала інша, так само ошукана жінка, яка гадала, буцімто вона законна дружина й матір його єдиного сина. Багато років чоловік вів подвійне життя, прикриваючись пов'язаною з роз'їздами роботою, що начебто виправдовувала його тривалу відсутність. Оскільки перший шлюб він узяв з Леною, другий вважався юридично не чинним, проте син від нього був визнаний законним і мав прізвище батька.

Жало́ба Лени обернулася на бурю гніву й запізнілих ревнощів; кілька місяців жінка перебирала в пам'яті минуле, шукаючи в ньому брехні й недомовки, намагаючись зв'язати кінці з кінцями, щоб пояснити кожний підозрілий вчинок, кожне облудне слово, кожну несправджену обіцянку, піддаючи сумніву навіть те, як вони кохалися в ліжку. Лені так кортіло дізнатися про іншу жінку, що вона поїхала до провінції, вистежила її й побачила нічим не прикметну, бідно вбрану молодку в окулярах, зовсім не схожу на ту куртизанку, яку намалювала в своїй уяві. Лена роздивилася її здаля, ходила за нею вулицями, але не підійшла. Через кілька тижнів, коли та жінка зателефонувала й запропонувала зустрітися і обговорити ситуацію, бо обидві, мовляв,однаково постраждали, і їхні діти мають спільного батька, Лена різко її урвала. Між ними немає нічого спільного, а гріхи цього типа — то лише його гріхи, і він, поза сумнівом, спокутуватиме їх у чистилищі.

Лють поїдом їла жінку, але в якийсь момент свого життя Лена зрозуміла, що чоловік і далі ранить її, вже з могили, й власна нестяма руйнує її сильніше, ніж зрада. Тоді вона вдалася до драконівського методу: одним помахом сокири відтяла зрадливця від свого життя, порвала всі його фотографії, викинула всі його речі, перестала зустрічатися зі спільними знайомими й уникала будь-яких контактів з родиною Мараз, однак залишила за собою прізвище, бо його мали її діти.

Для Енріке й Лусії знайшлося просте пояснення: тато загинув в аварії, але життя триває, а думати про відсутніх згубно. Вони мусили перегорнути сторінку; досить було згадувати померлого в молитвах, аби його душа спочивала з миром. Лусія могла уявляти, який він був, завдяки парі чорно-білих знімків, урятованих братом, перш ніж Лена їх виявила. На них батько виглядав високим, худорлявим чоловіком з уважними очима й набріолінênим волоссям. На одній із фотографій він був ще зовсім молодий, у мундирі військово-морського училища, де спершу навчався, а згодом працював якийсь час інженером-акустиком; на іншій, зробленій через кілька років, батько був з Леною й кількамісячним Енріке на руках. Він народився в Далмації і разом зі своїми батьками хлопчиком емігрував до Чилі, як Лена й сотні інших хорватів, котрі прибули сюди як югослави й оселилися на півночі країни. З Леною познайомився на фольклорному фестивалі; та обставина, що молоді люди мали в минулому багато спільного, живила ілюзію любові, хоча вони були дуже різні. Лена — серйозною, консервативною та побожною; він — веселим, богемним і зухвалим; вона покірно підкорялася правилам, була працьовитою й ощадливою, він — лінивим і марнотратним.

Лусія росла, нічого не знаючи про батька, бо вдома на розмови про нього було накладено табу; Лена ніколи їх не забороняла, однак уникала — спохмурніла, зі стуленими губами. Діти навчилися гамувати цікавість. Лена дуже рідко згадувала чоловіка, проте в останні тижні життя могла говорити про нього й відповідати на доньчині запитання. «Від мене ти успадкувала почуття відповідальності й силу, батькові можеш подякувати за привабливість і жвавий розум, але в тебе немає його вад, а їх чимало», — мовила якось Лена.

У дитинстві Лусія сприймала відсутність батька, як зачинену кімнату, непроникні двері, за якими ховалися хтозна-які таїни. Як прочинити ці двері? Кого знайде вона в тій кімнаті? Хоч як пильно вдивлялася в чоловіка на фотографіях, не могла пов'язати себе з ним: він був чужим. Коли хтось цікавився її родиною, дівчинка, щоб уникнути можливих розпитувань, одразу робила сумне личко й казала, що тато помер. Це викликало співчуття — бідолашна була напівсиротою — і ніхто вже ні про що не питав. У душі вона заздрила Аделі, своїй кращій подрузі, єдиній доньці розлучених батьків, чий тато — лікар-трансплантолог — душі не чув за нею, а що постійно літав до США, то привозив звідти англомовних ляльок і червоні лаковані черевички точнісінько такі, як у Дороті з «Чарівника країни Оз». Лікар, лагідний веселун, возив Аделу й Лусію до чайного салону в готелі «Крійон», де частував прикрашеним кремом морозивом, до зоопарку — подивитися на тюленів, і до лісопарку — покататися верхи на конях, проте головним були не прогулянки й забавки. Найкращі миті Лусія переживала, коли на людях ішла, тримаючи за руку батька своєї подруги й удаючи, нібито вони з Аделою сестри й ділять між собою цього казкового тата. З ревністю неофітки дівчинка бажала, щоб цей досконалий чоловік узяв шлюб із мамою й зробився її вітчимом, однак небо проігнорувало це бажання, як і чимало інших.

Лена Мараз була тоді сутулуватою, довгошиєю, з визивними кольору шпинату очима, проте молодою й чарівною жінкою, до якої батько Адели так і не наважився залицятися. Її строгі костюми з чоловічими піджаками й цнотливі блузки не приховували звабливих форм, однак її поводження вимагало триматися шанобливо й зберігати дистанцію. Якби Лена тільки захотіла, то не мала б відбою від кавалерів, однак жінка з бундючністю імператриці вчепилася у своє удівство. Брехні чоловіка посіяли в ній непогамовну недовіру до всього чоловічого породдя.

На три роки старший за сестру Енріке Мараз живив деякі ідеалізовані чи уявні спогади про батька, якими пошепки ділився з Лусією, проте з часом ця туга розвіялася. Не цікавив його й тато Адели з його американськими забавками та морозивом у готелі «Крійон». Хлопець хотів мати власного, відповідного йому батька, на якого був би схожий, коли подорослішає, якого впізнавав би в дзеркалі, дивлячись на своє лице, коли почне голитися, який пояснив би синові найважливіші речі, коли надійде його час зробитися мужчиною. Матір торочила, що він єдиний мужчина в домі, відповідальний за неї та сестру, бо обов'язок чоловіків — захищати й дбати. Якось Енріке наважився спитати, як навчитися цього, не маючи батька, й Лена сухо відповіла синові, що той мусить вимислити це сам, бо батько, якби навіть був живий, не міг служити прикладом. Хлопець нічого би від нього не навчився.

Брат і сестра різнилися між собою, як і їхні батьки. Поки Лусія губилася в лабіринтах гарячкової уяви та невичерпної цікавості — завжди щиросердно переживаючи людський біль і знущання з тварин, Енріке відзначався неабиякою розсудливістю. Змалку виявляв прозелітський за́пал, який попервах викликав сміх, а згодом перетворився на прикрість; ніхто не витримував цього надто імпульсивного хлопчика з почуттям власної вищості та комплексом пророка. Ставши бой-скаутом, він кілька років ходив у коротких формених штанцях, намагаючись переконати кожного стрічного в перевагах дисципліни й свіжого повітря; згодом Енріке переносив цю патологічну впертість на філософію Гурджиєва*, теологію визволення** й одкровення ЛСД***, аж поки знайшов своє остаточне покликання в Карлі Марксі.

---

* Георгій Гурджиєв (1866-1949) – філософ, містик, письменник і композитор греко-вірменського походження.

** Теологія визволення – контроверсійна форма теології, що зосереджується на Ісусі Христі як на визволителі пригноблених.

*** ЛСД (диетиламід лізергінової кислоти) – галюциноген, психотропна речовина.

Запальні викривальні проповіді Енріке дратували матір, яка вважала лівацтво метушнею, й залишали незворушною сестру, легковажну школярку, яку найбільше цікавили одноденні залицяльники та рок-співаки. Енріке, патлатий молодик з короткою борідкою і в чорному береті, намагався скидатися на знаменитого партизана Че Гевару, який загинув у Болівії у 1967. Хлопець читав його твори й раз по раз цитував їх, нехай навіть недоречно, доводячи до нестями матір і зачудованого захоплення сестру.

Наприкінці 1960-х років Лусія саме закінчувала середню школу, коли Енріке приєднався до політичних сил, що напередодні президентських виборів підтримували кандидата-соціаліста Сальвадора Альєнде, якого багато хто вважав утіленням диявола. Енріке вірив, що врятувати людство можна лише знищивши капіталізм шляхом революції, яка не залишить каменя на камені; тому сприймав вибори як блазенство, але, оскільки випадала унікальна нагода проголосувати за марксиста, її слід було використати. Інші кандидати пропонували реформи в межах відомих постулатів, а програма лівих була радикальною. Праві розв'язали кампанію залякування, передрікаючи, що Чилі скінчить, як Куба, що радянські зайди хапатимуть чилійських дітей і промиватимуть їм мізки, що церкви руйнуватимуть, черниць ґвалтуватимуть, а священиків страчуватимуть, що землю відберуть у законних господарів і покінчать з приватною власністю, тож навіть найбідніший селянин втратить своїх курей, а його самого запроторять, мов раба, до сибірського ГУЛАГу.

Попри залякування країна віддала перевагу лівим партіям, згуртованим у коаліцію, що дістала назву Народна єдність, з Альєнде на чолі. В 1970 році Народна єдність перемогла, нажахавши цим завжденних господарів країни й Сполучені Штати, які спостерігали за чилійськими виборами, маючи на думці Фіделя Кастро та його революцію. Найбільше перемога приголомшила, мабуть, самого Аль-

єнде, який перед тим тричі виставляв свою кандидатуру й часто жартував, що епітафією на його могилі будуть слова: «Тут спочиває майбутній президент Чилі». Другим, кого приголомшила новина, став Енріке Мараз, який раптом виявив, що не має проти чого боротися. Утім, ситуація швидко змінилася, щойно розвіялася ейфорія.

Перемога Сальвадора Альєнде, першого марксиста, обраного шляхом демократичного голосування, привернула увагу цілого світу, а надто ЦРУ. Урядувати на чолі партій різних спрямувань, що його підтримували, та ще й в умовах неоголошеної війни з боку політичних супротивників виявилося неможливою задачею; це з'ясувалося невдовзі, коли грянула буря, що тривала три роки й потрясла підвалини суспільства. Ніхто не залишився байдужим.

Для Енріке Мараза справжньою революцією була кубинська, а реформи Альєнде лише відтягували цю неминучу революцію. Його ультраліва партія саботувала уряд так само нестямно, як і праві. Невдовзі після виборів Енріке кинув навчання й пішов з материного дому, не залишивши нової адреси. Час від часу молодик несподівано приходив або телефонував, завжди квапливо, але що він робить, залишалося таємницею. Енріке й далі не розставався з борідкою й патлатим волоссям, але берета й чоботів уже не носив і здавався більш розважливим. Уже не кидався в атаку, спрямовуючи лапідарні філіппіки проти буржуазії, релігії та американського імперіалізму; з удаваною чемністю навчився вислуховувати дрімучі материні думки й сестрині нісенітниці, як сам їх іменував.

Лусія прикрасила свою кімнату плакатом з Че Геварою — тому що це був братів подарунок, тому що партизан мав сексуальний вигляд і щоб подратувати матір, яка вважала його злочинцем. А ще дівчина мала кілька платівок співака й композитора Віктора Хари. Знала його пісні протесту й деякі слогани про «марксистсько-ленінський авангард робітничого класу» та «пригноблені верстви населення» за

термінологією однопартійців Енріке. Вона долучалася до велелюдних маршів на захист уряду, до хрипоти співала, що «народ єдиний повіки незборимий», а через тиждень з тим самим ентузіазмом ішла з подругами на інший, такий же велелюдний мітинг, протестувати проти уряду, який за кілька днів перед тим боронила. Причина цікавила її значно менше, ніж можливість погорлати на вулиці. Її ідеологічна орієнтація залишала бажати кращого, як дорікнув сестрі Енріке, коли угледів її здаля на марші опозиції. Тоді були в моді міні-спідниці, чобітки на платформах і підмальовані чорною тушшю очі, і Лусія прийняла цю моду, а ще гіппі — діти квітів, яких деякі чилійські юнаки наслідували, танцюючи в стані наркотичного екстазу під звуки бубнів і кохаючись у парках, наче десь у Лондоні чи Каліфорнії. Лусія не дійшла до такого, бо матір ніколи б не дозволила їй сплутатися з цими, як вона казала, буколічними виродками.

Оскільки політика залишалася в країні єдиною темою, що призводила до розривів між родичами й друзями, Лена запровадила в домі закон мовчання на політичні теми, як раніше запровадила його стосовно свого чоловіка. Для Лусії, яка саме переживала період підліткової непокори, ідеальною манерою подратувати матір було згадати про Альєнде. Лена поверталася ввечері виснажена роботою, громадським транспортом, паралізованим через страйки та демонстрації вуличним рухом і вічними чергами за худющим курчам чи сигаретами, без яких не могла жити; а проте, зібравшись на силі, жінка виходила разом з сусідками бити в порожні каструлі на знак протесту проти нестатків зокрема й соціалізму взагалі. Брязкіт каструль починався поодинокими ударами на подвір'ї, до яких невдовзі долучалися інші, утворюючи один оглушливий хор, що відлунював у кварталах, мешканці яких належали до середнього та вищого класу, немов передвістя Апокаліпсису. Коли приходила додому, дочка, розчепіривши ноги,

сиділа перед телевізором або теревенила по телефону, а програвач на повну потужність горлав її улюблені пісні. Лену непокоїла ця несвідома дівчина з тілом жінки й мозком курки, але набагато сильніше непокоїв Енріке. Вона боялася, що її син — один із тих запальних хлопців, які сповідували прихід до влади шляхом насильства.

Глибока криза, що розділяла країну, зробилася нестерпною. Селяни захоплювали землі й створювали на них сільськогосподарські кооперативи; банки та промислові підприємства експропріювалися; мідні копальні на півночі, які завжди перебували в руках північноамериканських компаній, були націоналізовані; нестача, мов пошесть, охопила геть усе: бракувало шприців та бинтів у лікарнях, запчастин для машин, молока для дітей — життя нагадувало стан паранойї. Власники саботували економіку, вилучали з ринку найнеобхідніші товари, а робітники у відповідь організовувалися в комітети, проганяли керівництво й заволодівали підприємствами. На центральних вулицях з'явилися пікети трудящих, які, гріючись біля вогнищ, охороняли контори й крамниці від банд правих, а в селах тим часом люди чатували день і ніч, захищаючись від колишніх власників. Обидва табори мали в своєму розпорядженні озброєних убивць. Незважаючи на клімат війни, ліві збільшили кількість голосів своїх прихильників на парламентських виборах у березні. І тоді опозиція, яка впродовж трьох років плела змови, зрозуміла, що саботажу замало, щоб повалити уряд. Слід було вдатися до зброї.

У вівторок 11 вересня 1973 року військові повстали проти уряду. Вранці Лена й Лусія почули гул ескадрилій гелікоптерів і літаків, що летіли на невеликій висоті, а визирнувши у вікно, побачили на майже порожній вулиці танки й вантажівки. Не працював жоден телеканал; на екрані весь час показували незмінне геометричне зображення сітки. Завдяки радіо дізналися, що владу взяли військові, але не

розуміли, про що йдеться, аж поки через кілька годин на екрані з'явилися чотири генерали в польових мундирах; стоячи біля національного прапора, вони анонсували кінець комунізму на благословенній батьківщині й оприлюднили декрети, які населення мусило виконувати.

Було проголошено військовий стан, припинення на невизначений час роботи парламенту й скасування громадянських прав, поки славетні збройні сили відновлять законність, порядок і цінності західної християнської цивілізації. Генерали пояснили, що Сальвадор Альєнде ввів у дію план, згідно з яким підлягали ліквідації тисячі опозиціонерів, однак їм вдалося запобігти цьому безпрецедентному акту геноциду. «Що тепер буде?» — запитала Лусія стурбовано, бо нестримна радість, з якою Лена відкоркувала пляшку шампанського, щоб відзначити подію, видалася дівчині лихим передвістям, адже її брата Енріке, можливо, десь у цю мить брав розпач. «Нічого, доню, у цій країні солдати поважають конституцію, невдовзі вони призначать вибори», — озвалася Лена, яка й гадки не мала, що минуть іще понад шістнадцять років, перш ніж це станеться.

Матір і дочка залишалися вдома, поки через пару днів скасували комендантську годину; тоді вони змогли вийти ненадовго й купити харчі. Черг уже не було, і на прилавках крамниць лежали гори курчат, проте Лені вони здалися надто дорогими, й вона не купила жодного, зате запаслася сигаретами. «А де були ці курчата вчора?» — поцікавилася Лусія. «Альєнде тримав їх на своєму складі», — відповіла матір.

Вони дізналися, що президент загинув під час бомбардування урядового палацу — телебачення без кінця показувало ці кадри, й почули поголоску про трупи, що пливли за течією річкою Мапоче, яка перетинала місто, а ще про великі багаття, в яких спалювали заборонені книжки, та про тисячі підозрюваних осіб, яких у перепов-

нених армійських вантажівках перевозили до визначених в останню хвилину імпровізованих місць ув'язнення, як-от національний стадіон, де за кілька днів перед тим відбувалися футбольні матчі. Сусіди Лусії раділи так само, як Лена, а дівчина відчувала страх. Одна підслухана мимохідь репліка відлунювала в її грудях як безпосередня погроза братові: «Цих клятих комуністів запроторять до концтаборів, а першого, хто запротестує, розстріляють, як ці нікчеми намірялися вчинити з нами».

Коли поширилася чутка, що тіло Віктора Хари з поніверченими руками кинули, немов на покару, в якийсь бідняцький квартал, Лусія кілька годин невтішно плакала. «Це все плітки, доню, перебільшення. Люди вже не знають, що вигадати, щоб ославити збройні сили, які врятували країну від пазурів комунізму. Як тобі спало на думку, що таке може статися в Чилі?» Телебачення показувало анімаційні фільми та військові оркестри, в країні було спокійно. Перший сумнів Лена відчула, коли побачила ім'я сина в одному з чорних списків, які зобов'язували означених у них осіб з'явитися до поліцейських казарм.

Через три тижні озброєні люди в цивільному, які не мали потреби називатися, вдерлися до помешкання Лени в пошуках її дітей — Енріке, звинуваченого в належності до партизанів, та Лусії як співчуваючої. Лена вже кілька місяців не мала звістки від сина, а якби й мала, не втаємничила б цих людей. Лусія через комендантську годину заночувала в подруги, і матері — попри одержані під час цього вторгнення погрози й поличники — вистачило глузду не дати себе залякати. Напрочуд спокійно вона поінформувала агентів, що син віддалився від родини, і їм нічого не відомо про нього, а дочка поїхала в туристичну подорож до Буенос-Айреса. Агенти пішли, попередивши, що вернуться по неї, якщо тільки її діти не з'являться.

Лена припустила, що телефон прослуховується, й зачекала до п'ятої ранку, коли закінчувалася комендантська година, а тоді пішла до доньчиної подруги попередити Лусію. Потім подибала до кардинала, який був близьким другом їхньої родини, перш ніж піднявся так високо небесними сходами Ватикану. Вона ніколи не просила про жодні послуги, але тепер відкинула гордість. Пригнічений ситуацією й чергами прохачів кардинал люб'язно вислухав її й домігся для Лусії притулку в посольстві Венесуели. Він порадив Лені виїхати також, перш ніж політична поліція виконає погрозу. «Я залишуся тут, ваша превелебносте. Я нікуди не поїду, не взнавши, що з моїм сином Енріке», — відповіла та. «Якщо знайдете його, прийдіть до мене, Лено, бо хлопець потребуватиме допомоги».

РІЧАРД

Бруклін

Річард Баумастер провів цю січневу суботню ніч, напівсидячи, притулившись до стіни: ноги в нього затерпли, бо Лусія поклала на них голову; він то прокидався, то засинав, одурілий від чарівного печива. Чоловік давно вже не почувався таким щасливим. Якість харчів, що містили марихуану, варіювалася, тож було важко визначити, скільки їх треба спожити, щоб досягти бажаного ефекту й не злетіти в повітря, мов ракета. Курити було б краще, але дим міг спричинити напад астми. Остання партія виявилася надто міцною, слід було нарізати менші шматочки. Травичка допомагала йому розслабитися після важкого робочого дня або прогнати лихі примари. Річард був чоловіком розважливим і, звичайно, не вірив у привидів. Але ті з'являлися. У світі Аніти, в якому він перебував разом з нею кілька років, життя та смерть були нерозривно пов'язані між собою, і повсюди вешталися добрі й лихі духи. Річард усвідомлював, що він алкоголік, і тому роками уникав спиртного, проте вважав себе несхильним до згубних речовин чи небезпечних пороків, якщо не вважати ґанджем пристрасть до велосипеду. Невеличкі дози марихуани, які споживав, вочевидь не належали до цієї категорії. Якби ввечері напередодні печиво не подіяло на нього так сильно, Річард, щойно погас вогонь у пічці, підвівся б і пішов до ліжка замість зустріти світанок із закляклими м'язами.

Цієї ночі він не мав сил опиратися демонам, що терзали його в напівзабутті й уві сні. Колись намагався тримати

їх під замком у броньованому закапелку пам'яті, але відмовився від цієї затії, бо разом з демонами зникали й ангели. Згодом Річард навчився зберігати свої спомини, навіть найболючіші, адже без них він начеб ніколи не був молодим, ніколи не кохав, ніколи не був батьком. Якщо платою за це стане ще більше страждання, він заплатить таку ціну. Часом демони перемагали в битві з ангелами, і тоді його паралізувала нестерпна мігрень, яка також становила частку ціни. Чоловік мав тяжкий борг сподіяних помилок, борг, про який не прохопився нікому до цієї зими 2016 року, коли обставини змусили його відкрити серце. Відкривати його Річард почав цієї ночі, напівсидячи на підлозі в товаристві двох жінок та кумедного собаки й проганяючи поволі духів минулого, поки за вікнами спав Бруклін.

Коли вмикав комп'ютер, на моніторі з'являлася фотографія Аніти й Бібі: вони докоряли або посміхалися Річардові залежно від його настрою. Зображення не слугувало нагадуванням, у цьому не було потреби. Якби Річарда почала зраджувати пам'ять, Аніта й Бібі чекали б на нього в позачасовому вимірі снів. Один із них, особливо виразний, так чіплявся до нього, що чоловік цілий день блукав мовби однією ногою в цьому світі, а іншою — непевними дорогами кошмарного наслання. Вимкнувши перед сном світло, він згадував Аніту й Бібі, сподіваючись побачити їх. Знав, що нічні видіння виникають довільно: якщо власний мозок був здатний покарати його кошмарами, то він же міг винагородити Річарда, але той не винайшов способу викликати втішливі сни.

З часом тон і характер його болю змінилися. Спершу біль був червоний і пронизливий, але згодом зробився сірим, важким і шорстким, як мішковина. Річард нишком призвичаївся до цього болю, сприймав його як інші повсякденні недоречності, нарівні з підвищеною кислотністю. Провина, однак, залишалася незмінною — холодною,

важкою, мов скло, невловимою. Орасіо, приятель, завжди готовий захоплюватися добром і применшувати зло, якось закинув Річардові, мовляв, той тішиться нещастям: «Пошли своє Над-Я* до дідька, друже. Оця твоя звичка перебирати кожну подію, що відбулася чи відбувається, й займатися самокатуванням є гріхом гордині. Ти не якесь там велике цабе. Мусиш вибачити собі раз і назавжди, як Аніта й Бібі тобі вибачили».

Лусія Мараз якось напівжартома сказала Річардові, що той стає старим полохливим іпохондриком. «Я вже став ним», — Річард спробував відповісти тим же напівжартівливим тоном, але її слова глибоко вразили чоловіка, бо це була неспростовна правда. Розмова відбувалася під час однієї з жахливих вечірок у департаменті, де обоє працювали, з нагоди виходу на пенсію якоїсь викладачки. Річард наблизився до Лусії з келихом вина для неї та склянкою води для себе; вона була єдиною особою, з ким йому хотілося розмовляти. Чилійка мала рацію: він жив якийсь заклопотаний. Пригорщами ковтав вітамінні добавки, боячись, що, коли здоров'я підведе, все піде прахом і конструкція його життя обвалиться. Річард обладнав будинок охоронною сигналізацією, бо чув, що в Брукліні — насправді як і скрізь — грабіжники вдираються до осель серед білого дня, а захищаючись від хакерів, придумав для комп'ютера й мобілки такі складні паролі, що час від часу сам їх забував. А ще застрахував автівку, життя, здоров'я… зрештою чоловікові бракувало тільки страховки від страшних спогадів, що навалювалися після всіх повсякденних справ і вносили в душу сум'яття. Своїх студентів Річард повчав, що порядок — це мистецтво розумних істот, безперервна битва проти відцентрових сил, оскільки природною динамікою всього сущого є поширення, розмноження й хаос;

* Над-Я – термін, запропонований З. Фройдом у «Тлумаченні сновидінь» (1923).

щоб переконатися в цьому досить спостерегти людську поведінку, невситимість природи й нескінченну складність Всесвіту. Аби зберегти бодай видимість порядку, він не розслаблявся, з військовою чіткістю тримав під контролем своє існування. Для цього послуговувався списками й суворим розпорядком, що вельми розсмішило Лусію, коли та про них дізналася. Кепським у їхній праці разом було те, що від неї нічого не можна було приховати.

— Якою ти уявляєш свою старість? — спитала якось Лусія.

— Я вже в ній живу.

— Ні, голубе, тобі бракує ще років десять.

— Сподіваюсь, я не житиму надто довго, це було б справжнім нещастям. Найкраще померти в доброму здоров'ї, скажімо, років у сімдесят п'ять, коли тіло й мозок ще функціонуватимуть, як належить.

— Непоганий план, — в її голосі бринів сміх.

Річард казав це серйозно. У сімдесят п'ять доведеться знайти надійний спосіб покінчити з собою. У визначений час він поїде до Нового Орлеану, де опиниться серед музики, змішавшись з дивакуватими персонажами французького кварталу. Там Річард сподівався скінчити свої дні, граючи на роялі в товаристві чудових афроамериканців, які зглянуться на нього й приймуть до свого гурту, і він забудеться у ритмах труби й саксофону, оглушений африканським ентузіазмом ударної установки. А якщо це бажання надто зухвале, що ж, тоді він волів би тихо залишити цей світ, сидячи під торохтливим вентилятором у якомусь старому барі й утішаючись меланхолійною джазовою мелодією та посьорбуючи екзотичні коктейлі, байдужий до того, що станеться потім, бо в кишені у нього лежатиме убивча пігулка. Це буде його остання ніч, і він зможе дозволити собі випити кілька келишків.

— Тобі не потрібна подруга, Річарде? Жінка, яка лежала б з тобою в одному ліжку? — Лусія пустотливо підморгнула.

— У жодному разі.

Який сенс розповідати їй про Сьюзен. Цей зв'язок небагато важив і для Сьюзен, і для нього. Річард не сумнівався, що він — один із численних коханців, котрі скрашували їй невдалий шлюб, який, на його думку, давно слід було розірвати. Обоє уникали розмов на цю тему: Сьюзен мовчала, а він не розпитував. Вони були колегами, добрими приятелями; їх об'єднували чуттєва дружба й інтелектуальні зацікавлення. Їхні побачення відбувалися без ускладнень, завжди в другий четвер місяця, завжди в тому самому готелі, бо Сьюзен була такою ж скрупульозною, як і він. Одного дня на місяць їм цілком вистачало; кожен жив власним життям.

За три місяці перед тим від однієї тільки гадки про можливість опинитися на такій вечірці сам-на-сам з жінкою та ще й шукати тему для розмови і пробувати намацати ґрунт для наступного кроку в Річарда занила б виразка, однак відколи Лусія оселилася у нього в підвалі, чоловік намагався уявити діалоги з нею. Він запитував себе, чому саме з нею, коли навколо стільки поступливіших жінок, приміром сусідка, котра якось сказала, що їм варто зробитися коханцями, мовляв, живуть поруч та ще й вона час від часу доглядає його котів. Єдиним поясненням цих уявних бесід з чилійкою було те, що Річардові починала дошкуляти самотність, яку він вважав ще одним симптомом старості. Немає нічого патетичнішого за дзвяк виделки об тарілку в порожньому домі. Їсти самотньо, спати самотньо, померти самотньо. Мати подругу, як висловилася Лусія, — як би це виглядало? Куховарити для неї, чекати її надвечір, прогулюватися попідруч, спати обійнявшись, ділитися з нею думками, писати їй вірші… Це мала б бути жінка, подібна до Лусії. Зріла, статечна, розумна, весела, мудра, бо багато страждала, вона однак не чіплялася за свої страждання, як він. І до того ж була вродливою. Але разом з тим зважливою й владною. Така жінка займає забагато місця, це наче протистояти одразу цілому гарему, надто складно — ні,

це кепська ідея. Річард посміхнувся на думку, який же він чванько, якщо гадає, буцімто вона згодиться з ним бути. Лусія жодного разу не натякнула, що цікавиться ним, хіба що коли зварила йому юшку, але тоді вона щойно приїхала, а він зайняв оборонну позицію чи витав у хмарах. «Я повівся, мов дурень, добре було б розпочати з нею все спочатку», — підсумував Річард.

У професійному плані чилійка викликала захват. Через тиждень після її появи в Нью-Йорку він попросив Лусію провести семінар. Для цього знадобилася велика аудиторія, бо бажаючих записалося більше, ніж вони очікували, і Річардові випало відрекомендувати її присутнім. Темою семінару були втручання ЦРУ в Латинській Америці, що призвело до повалення демократій і заміни їх на режими тоталітарного типу, яких не став би терпіти жоден громадянин США. Річард зайняв місце серед слухачів, а Лусія, не зазираючи в свої зроблені англійською мовою нотатки, говорила з акцентом, який видався йому приємним. Коли скінчила презентацію, один колега поставив перше запитання, що стосувалося досягнутого під час диктатури в Чилі економічного дива; судячи з тону його коментаря, він, вочевидь, виправдовував репресії. У Річарда волосся наїжачилося на потилиці, він насилу стримався, щоби не втрутитися, однак Лусія не потребувала захисту. Відповіла, що гадане диво розвіялося, а економічна статистика не враховувала кричущої нерівності та бідності.

Якась викладачка з Каліфорнійського університету згадала атмосферу насильства у Гватемалі, Гондурасі й Сальвадорі та десятки тисяч самотніх дітей, які перетинали кордон, тікаючи з країни або шукаючи своїх батьків, і запропонувала реорганізувати Рух за право притулку*

* Рух за право притулку (Sanctuary Movement) – релігійно-політичний рух, що виник на початку 1980-х років у США на підтримку біженців з країн Центральної Америки.

вісімдесятих років. Річард узяв мікрофон і, наче присутні цього не знали, пояснив, що то була ініціатива понад півтисячі американських церков, адвокатів, студентів та активістів, метою якої було допомогти біженцям, яких уряд Рейгана трактував як злочинців і депортував. Лусія запитала, чи є в аудиторії люди, які брали участь у цьому русі, і здійнялося чотири руки. У ті часи Річард жив у Бразилії, але його батько виявляв таку активність, що пару разів потрапляв до в'язниці. То були пам'ятні моменти в житті старого Джозефа.

Семінар тривав дві години й виявився таким насиченим, що Лусію нагородили оплесками. На Річарда справила враження її красномовність, до того ж вона здалася йому вельми привабливою в чорному вбранні, зі срібним ланцюжком на шиї й різнобарвними пасмами. Жінка мала татарські вилиці й енергію. Він згадував її з червонястою копицею волосся, у брюках в обтяжку, але то було кілька років тому. Втім, Лусія хоч і змінилася, залишилася гарненькою, і Річард сказав би їй про це, якби не боявся непорозуміння. Подумки привітав себе з тим, що запросив її до свого департаменту. Знав, що ця жінка пережила важкі роки, хворобу, розлучення і бозна-що ще. Йому спало на думку запросити її викладати впродовж семестру в себе на факультеті політику Чилі — це було корисно для неї, бо давало можливість трохи відволіктися, але ще кориснішим для студентів. Деякі з них були повними невігласами, вступили до університету, не годні відшукати Чилі на мапі, як, либонь, і власну країну, вважаючи США цілим світом.

Річард волів би, щоб Лусія залишилася довше, але важко було знайти фінансування; керівництво університету відзначалося ощадливістю вищих ієрархів Ватикану. Разом з контрактом на викладання курсу Річард запропонував їй вільне помешкання у своєму будинку. Гадав, Лусія зрадіє можливості замешкати в самому серці Брукліна, де повно громадського транспорту, та ще й за помірну плату; жінка,

однак, побачивши своє майбутнє житло, ледь приховала розчарування. «Ну й характер», — подумав тоді Річард. Початок виявився невдалим, але з часом ситуація поліпшилася.

Чоловік був переконаний, що повівся щедро й співчутливо; він навіть терпів пса, який, попри запевнення Лусії, що це тимчасово, жив у домі вже понад два місяці. Хоча договором оренди тримати собак заборонялося, Річард клеїв дурня з цим чихуахуа, який гавкав, наче німецька вівчарка, лякаючи листоношу й сусідів. Річард не розумівся на собаках, але бачив, що Марсело — з його витрішкуватими, мов у жаби, очима й висолопленим за браком зубів язиком — якийсь не такий. Попона з шотландської шерсті не робила його приємнішим. Лусія сказала, що узріла собаку якось пізно ввечері у себе під дверима — зіщуленого, ледь живого і без розпізнавального нашийника. «Який лиходій міг вигнати його на вулицю?» — вона благально глянула на Річарда. Тоді чоловік уперше звернув увагу на її очі — темні, наче маслини, з густими віями й тонкими смішливими морщинками; східні очі, але це не мало жодного значення. Йому було байдуже, як вона виглядає. Відколи придбав будинок, узяв за правило уникати зближень з пожильцями й не допускати їх у своє приватне життя, і не намірявся робити виняток цього разу.

Того зимового недільного ранку Річард прокинувся перший; була шоста година, ніч іще тривала. Після кількох годин напівдрімоти він урешті-решт заснув, мов під наркозом. Від вогню залишилося трохи приску, і дім перетворився на крижаний мавзолей. У чоловіка боліла спина й затерпла шия. За кілька років перед тим, виїжджаючи на природу зі своїм приятелем Орасіо, Річард спав у спальнику на голій землі, але тепер був надто старим, щоб терпіти незручності. А от зіщулена поруч Лусія спала з умиротвореним лицем людини, яка спочиває на пуховій

перині. Евелін тихо похропувала на диванній подушці, як була — у куртці, чоботах і рукавичках; зверху на ній примостився Марсело. Річардові знадобилося кілька секунд, щоб упізнати дівчину й згадати, хто́ вона та що́ робить у його домі: машина, зіткнення, сніг. Вислухавши частину історії Евелін, знову відчув моральну несправедливість, яка раніше змушувала Річарда боронити мігрантів і досі наснажувала його батька. Він відійшов від руху й замкнувся у своєму академічному світі, далекий від суворої дійсності, в якій жили латиноамериканські злидарі. Річард не сумнівався, що хазяї експлуатують, а може, й кривдять Евелін; ось чому вона така перелякана.

Не довго думаючи, штовхнув Лусію, щоб звільнити від жінки ноги й голову, обтрусився, як мокрий собака, а тоді важко підвівся. У роті пересохло, його, наче бедуїна в пустелі, мучила спрага. Чоловік подумав, що не варто було їсти печиво; він відчував прикрість через нічні одкровення, через історії Евелін та Лусії й хтозна-що наговорив сам. Здається, він не утаємничував їх у подробиці свого минулого, бо ніколи цього не робив, але, поза сумнівом, згадав Аніту, адже Лусія завважила, що, втративши дружину так давно, він досі сумує за нею. «Мене ніколи так не любили, Річарде, любов завжди перепадала мені не сповна», — додала жінка.

Річард вирішив, що телефонувати батькові ще рано, хоча старий прокидався вдосвіта й нетерпляче чекав на його дзвінок. По неділях батько з сином снідали разом у якомусь ресторані, який обирав Джозеф, бо якби це робив Річард, вони завжди ходили б до одного закладу. «Сьогодні я принаймні зможу розповісти тобі щось новеньке, тату», — подумав Річард. Джозефа мала зацікавити доля Евелін Ортеги, бо старий добре знав проблеми мігрантів та біженців.

Джозеф Баумастер — зовсім немічний, але при повному розумі — колись був актором. Він народився в Німеччині в єврейській родині колекціонерів мистецьких творів і анти-

кварів з діда-прадіда, що могли простежити своє минуле до доби Відродження. Це були освічені витончені люди, які під час Першої світової війни втратили накопичені предками статки. Наприкінці тридцятих років, коли піднесення Гітлера зробилося неминучим, батьки відправили Джозефа до Франції під тим приводом, що там він глибоко вивчить живопис імпресіоністів, а насправді, щоб відіслати сина подалі від неуникної нацистської загрози. Самі ж намірялися нелегально емігрувати до контрольованої Великою Британією Палестини. Щоб заспокоїти арабів, англійці обмежували імміграцію євреїв до тих теренів, проте ніщо не могло зупинити зневірених людей.

Джозеф залишився у Франції, але замість студіювати мистецтво, присвятив себе театру. Здібний від природи до сцени й до мов, він, крім німецької, володів французькою й узявся за англійську, та так успішно, що міг імітувати різні говірки — від кокні* до вимови диктора Бі-Бі-Сі. У 1940 році, коли нацисти вдерлися до Франції й окупували Париж, Джозефові вдалося втекти до Іспанії, а звідти переїхати до столиці Португалії. Усе життя він згадуватиме добросердя людей, які дуже ризикували, допомагаючи йому в цій одіссеї. Річард ріс, всотуючи історію пригод, які випади на долю його батька під час війни, й закарбував у голові думку, що допомога переслідуваному — неухильний моральний обов'язок. Коли хлопець досягнув відповідного віку, Джозеф повіз сина до Франції провідати дві родини, які переховували його від німців, а тоді до Іспанії, щоб подякувати людям, котрі допомогли йому вижити й дістатися Португалії.

У 1940 році Лісабон зробився останнім притулком сотень тисяч європейських євреїв, які намагалися одержати необхідні документи, щоб виїхати до США, Південної Америки чи Палестини. Чекаючи своєї нагоди, Джозеф оселився в

* Лондонське просторіччя.

районі Алфама* — лабіринті вузеньких вуличок і містичних будинків, у пропахлому жасмином і помаранчами пансіоні. Там він закохався в старшу за нього на три роки дочку домовласниці Хлою, яка вдень працювала на пошті, а вечорами співала народні пісні. Це була смаглява красуня з трагічним виразом обличчя, якій дуже пасували сумні пісні з її репертуару. Джозеф не наважився повідомити батьків, що закохався в Хлою, бо та не була єврейкою, аж поки їм вдалося емігрувати разом — спершу до Лондона, де молоді люди прожили два роки, а потім до Нью-Йорка. В Європі бушувала війна, і Джозефові батьки, чиє життя в Палестині було доволі хистким, не стали нарікати, що їхня майбутня невістка іновірка. Для них важило тільки одне: синові вдалось урятуватися від німецького геноциду.

У Нью-Йорку Джозеф змінив прізвище на Баумастер, що звучало цілком по-англійськи, й завдяки удаваному акценту аристократа впродовж сорока років міг виконувати твори Шекспіра. А от Хлоя так і не опанувала добре англійську, і тужливі пісні батьківщини не принесли їй успіху, але замість впасти у розпач мисткині-невдахи, жінка почала вивчати моду й зробилася годувальницею родини, оскільки театральних заробітків Джозефа ніколи не вистачало до кінця місяця. Особа з манерами знаменитої співачки, з якою Джозеф познайомився в Лісабоні, виявилася вельми практичною й працьовитою. До того ж вона була незмінною у почуттях і присвятила себе любові до чоловіка й Річарда, єдиного сина, який ріс у скромному помешканні в Бронксі**, пещений, немов принц, захищений від світу ніжністю батьків. Згадуючи щасливе дитинство, чоловік часто запитував себе, чому він виявився не на висоті того, що йому прищеплювали змалку, чому не наслідував приклад батьків і сам виявився поганим чоловіком та батьком.

* Алфама – старовинний історичний район Лісабона.
** Бронкс – один з п'яти боро (муніципалітетів) Нью-Йорка.

Річард зробився майже таким вродливим, як Джозеф, тільки нижчим, і не мав його непогамовного акторського темпераменту; був радше меланхоліком, як матір. Зайняті своїми справами батьки любили сина, не притлумлюючи його, і ставилися до нього з недбальством, типовим у ті часи, коли дітей ще не перетворили на проекти. Річарда це влаштовувало, бо хлопцеві давали спокій з його книжками і не вимагали чогось особливого. Вистачало добрих оцінок, добрих манер і добрих почуттів. Він проводив більше часу з батьком, ніж з матір'ю, бо Джозеф мав гнучкий розклад, а Хлоя, компаньйонка в модному магазині, зазвичай до пізнього вечора шила щось на роботі. Джозеф брав з собою сина у свої рятівні походи, як називала їх Хлоя. Вони розносили харчі та одяг, які надавали церкви й синагога, найнужденнішим родинам у Бронксі, єврейським і християнським. «Бідняка не питають, хто він і звідки, Річарде. У біді ми всі рівні», — напучав сина Джозеф. Через двадцять років він доведе це, опираючись на вулиці поліції й боронячи нелегальних мігрантів, жертв облав у Нью-Йорку.

Річард з несподіваною ніжністю подивився на Лусію. Та ще спала, і нічне забуття надавало їй уразливого й молодого вигляду. Ця жінка, яка в її віці могла б бути бабусею, нагадала Річардові його спочиваючу Аніту, його Аніту в двадцять з чимось років. Якусь мить чоловікові хотілося обхопити руками й поцілувати це обличчя, але він стримався, вражений зрадницьким поривом.

— Ну ж бо, підйом! — Річард поплескав у долоні.

Лусія розплющила очі й теж не одразу втямила, де вона й що тут робить.

— Котра година?

— Саме час починати діяти.

— Ще темно! Спершу кава. Я не можу думати без кофеїну. Тут холодно, мов на полюсі, Річарде, заради Бога, підвищ температуру, не будь таким скнарою. Де у тебе ванна?

— Скористайся тією, що на другому поверсі.

Лусія підвелася поступово: спершу стала рачки, тоді навколішки, потім сперлася руками об підлогу й стала догори задом, як навчали на заняттях йогою, й нарешті випросталася.

— Раніше я могла нахилятися. А тепер, коли розгинаюся, мене судомить. Клята старість, — пробурмотіла, чвалаючи до сходів.

«Отже не я один прямую до старості», — подумав Річард з деякою полегкістю. Він пішов готувати каву й годувати котів, а тим часом Евелін і Марсело потягалися, ніби мали ще цілий день попереду й могли гаяти час. Чоловік не став квапити дівчину, вочевидь виснажену подіями минулого дня.

Ванна на другому поверсі — чиста, якою, судячи з усього ніхто не користувався, була великою та старою, з позолоченими кранами й стояла на лев'ячих лапах. Лусія узріла в дзеркалі незнайому жінку з опухлими очима, почервонілим обличчям та білими й рожевими пасмами схожого на блазенську перуку волосся. Раніше ці пасма були морквяного кольору, але потім знебарвилися. Жінка швидко прийняла душ, за браком рушника обтерлася своєю сорочкою й пальцями пригладила волосся. Тепер їй були потрібні зубна щітка й косметичка. «Ти вже не можеш з'являтися на люди без маски й олівця для губ», — звернулася до дзеркала. Лусія плекала марнославство, мов якусь чесноту, завжди, за винятком тих місяців, коли проходила курс хіміотерапії, й так занепала духом, що Даніелі довелося змушувати її повернутися до життя. Щоранку давала собі час, щоб причепуритися, навіть коли залишалася вдома й ні з ким не бачилася. Лусія готувалася провести день, робила макіяж, вибирала вбрання, наче рицарський обладунок: то був її спосіб упевнено почуватися на людях. Її заворожували пензлики, фарби, лосьйони, рум'яна, пудра, тканини. Це був час приємної медитації. Лусія не могла обійтися без

макіяжу, комп'ютера, мобілки й собаки. Комп'ютер був знаряддям праці, мобілка сполучала зі світом, передусім з Даніелою, а потреба в тварині виникла, ще коли жінка жила у Ванкувері, й тривала всі роки шлюбу з Карлосом. Її сучка Олівія померла від старості якраз тоді, коли Лусія боролася з раком. У ті часи їй довелося оплакати смерть матері, пережити розлучення, хворобу й втрату Олівії, своєї вірної подружки. Саме небо послало їй Марсело, цього чудового повірника; вони розмовляли, а потворність пса й допитливий погляд його витрішкуватих очей викликали в Лусії сміх: завдяки чихуахуа, який гавкав на мишей і привидів, їй вдавалося вихлюпнути нестерпну ніжність, що вирувала в ній, бо жінка не могла приділити її дочці, яку це засмутило б.

ЛУСІЯ Й РІЧАРД

Бруклін

Через десять хвилин Лусія застала Річарда на кухні — той робив тости, на столі стояли повний кавник і три великі чашки. Евелін повернулася з подвір'я з тремтячим від холоду собакою на руках і накинулася на каву й тости, які поставив перед нею Річард. Вона сиділа на табуретці з повним ротом така голодна й юна, що Річард зворушився. Скільки їй років? Поза сумнівом, більше, ніж могло здатися. Ймовірно, ця дівчина ровесниця його Бібі.

— Ми відвеземо тебе додому, Евелін, — сказала Лусія дівчині, коли допили каву.

— Ні! Ні, — Евелін схопилася на ноги так рвучко, що перекинула табуретку, й Марсело впав на підлогу.

— Це був легкий удар, Евелін. Не бійся. Я особисто поясню твоєму хазяїну, що сталося.

— Ідеться не лише про удар, — промимрила Евелін, змінившись з лиця.

— А про що ще? — спитав Річард.

— Ну ж бо, Евелін, чого ти така перелякана? — додала Лусія.

І тоді, затинаючись і тремтячи, дівчина сказала, що в багажнику автівки лежить труп. Їй довелося повторити це двічі, перш ніж Лусія усвідомила сенс її слів. Річардові зрозуміти їх було важче. Він розмовляв іспанською, але його коником була мелодійна португальська говірка Бразилії. Чоловік не вірив власним вухам: від цього неймовірного зізнання він похолонув. Якщо він вірно зрозумів, існувало

дві можливості: або дівчина не сповна розуму і марить, або в її «Лексусі» справді лежить мрець.

— Труп, кажеш?

Понурена Евелін ствердно хитнула головою.

— Не може бути. Який труп?

— Річарде! Не будь смішним. Звісно, труп людини, який же ще, — втрутилася в розмову Лусія, сама така ошелешена, що насилу стримувала нервовий сміх.

— Як він туди потрапив? — у голосі Річарда все ще бриніла недовіра.

— Не знаю…

— Ти збила когось автівкою?

— Ні.

Збагнувши, що, можливо, їм таки доведеться мати справу з невідомим небіжчиком, Річард, як завжди в хвилини напруги, відчув раптовий напад алергії й почав чухати обома руками груди. Людина незмінних звичок і поведінки, він не був готовий до таких несподіванок. Його стабільне та обачне життя скінчилося, але Річард цього ще не знав.

— Слід зателефонувати до поліції, — вирішив він й узяв мобілку.

Юна гватемалка нажахано скрикнула й зайшлася плачем, причину якого Лусія добре розуміла — на відміну від Річарда, хоча той мав уявлення про непевність, у якій постійно жила більшість латиноамериканських мігрантів.

— Мабуть, ти не маєш документів, — озвалася Лусія. — Ми не можемо телефонувати до поліції, Річарде, щоб не вплутати дівча в халепу. Вона взяла машину без дозволу. Її можуть звинуватити в крадіжці й убивстві. Сам знаєш, поліція лютує, коли йдеться про нелегалів. Де коротко, там і рветься.

— Що коротко?

— Це метафора, Річарде.

— Як ця людина померла? Хто вона? — не вгавав той.

Евелін сказала їм, що не чіпала тіла. Вона їздила до аптеки, купила там одноразові памперси; відчинила багажник однією рукою, бо в другій тримала сумку, а коли почала заштовхувати її досередини, виявила, що в багажнику немає місця. Тоді й завважила якийсь прикритий килимом предмет, а відсунувши килим, побачила під ним скоцюрблене тіло. Дівчина так перелякалася, що заточилася й сіла на хідник просто навпроти аптеки, але за мить, стримавши зойк, який ледь не вихопився з її нутра, підхопилася на тремтячі ноги й захлопнула багажник. Поставила сумку на заднє сидіння й довго — не знати скільки, щонайменше хвилин двадцять-тридцять — просиділа в зачиненій автівці, поки врешті заспокоїлася так, що відчула, що може повертатися додому. Якби трохи пощастило, ніхто не завважив би її відсутності й не взнав, що вона брала машину, але після того, як Річард штовхнув її, це вже було неможливо приховати: на багажнику залишилася вм'ятина, і він не зачинявся.

— Ми навіть не знаємо, чи ця людина мертва. Може, вона знепритомніла, — Річард витер чоло ганчіркою.

— Це малоймовірно, вона усе одно померла б через переохолодження, втім, існує спосіб це з'ясувати, — мовила Лусія.

— Заради Бога, жінко! Невже ти збираєшся перевірити це просто на вулиці…

— А ти хіба маєш інший варіант? Там нікого немає. Ще надто рано — надворі темно, до того ж сьогодні неділя. Хто нас побачить?

— Нізащо. На мене не розраховуй.

— Гаразд, позич мені ліхтарик. Ми з Евелін глянемо одним оком.

Щойно вона це вимовила, гостя заридала на кілька децибелів гучніше. Лусії було шкода цієї дівчини, на долю якої за останні години випало стільки нещасть; чилійка обійняла її.

— Мене це не обходить! Моя страхова компанія оплатить збитки, це все, що я можу зробити. Вибач, Евелін, але ти мусиш іти, — проказав Річард своєю, наче в якого пірата, іспанською.

— Ти женеш її, Річарде? Ти збожеволів? Хіба не знаєш, що значить не мати документів у цій країні?! — вигукнула Лусія.

— Знаю, Лусіє. Якби не знав завдяки роботі в центрі, то довідався б від батька: старий увесь час торочить мені про це, — переможено зітхнув Річард. — Але що нам відомо про цю дівчину?

— Що вона потребує допомоги. Ти маєш тут родичів, Евелін?

Гробова тиша; Евелін не розповідатиме їм, що має в Чикаго матір, щоб не занапастити й її. Річард чухався, розмірковуючи про халепу, в яку вскочив: поліція, розслідування, преса, зіпсована репутація. А в його єстві лунав голос батька, який нагадував про обов'язок допомагати переслідуваним. «Мене не було б на світі, і ти не народився б, якби кілька відчайдухів не сховали мене від нацистів», — мільйон разів повторював той.

— Ми повинні дізнатися, чи ця людина жива, не можна гаяти часу, — повторила Лусія.

Вона взяла залишений Евелін Ортегою на кухонному столі ключ від машини, тицьнула тій у руки чихуахуа, бо не довіряла котам, напнула шапку й рукавички і знову попросила ліхтарик.

— Ти не можеш іти сама, Лусіє. Чорт забирай! Доведеться піти з тобою, — покірливо озвався Річард. — Щоб відчинити багажник, треба відшкребти кригу.

Річард і Лусія наповнили гарячою водою, вливши до неї оцту, великий казан і вдвох насилу потягли його, ковзаючись на обледенілих сходинках і чіпляючись за перила, щоб не впасти. Контактні лінзи в Лусії замерзли й уп'ялися в очі,

мов два осколки. Річард узимку часто їздив рибалити на замерзлі північні озера й умів опиратися лютому холоду, але не був готовий до такого в Брукліні. Вогні ліхтарів залишали на снігу жовті ряхтливі кола, вітер налітав поривами й вщухав, а невдовзі знову здіймав снігові вихори. Між його подувами западала абсолютна загрозлива тиша. Уздовж вулиці стояли кілька більше або менше засипаних снігом машин; білу автівку Евелін насилу можна було розгледіти. Вона стояла не навпроти дому, як боявся Річард, а метрів за п'ятнадцять, утім це не мало значення. О цій порі вулиця була порожня. Напередодні снігоприбирачі почали розчищати її, й на хідниках височіли купи снігу.

Як і сказала Евелін, багажник був примотаний жовтим паском. Вони насилу розв'язали вузол, не знімаючи рукавичок, бо Річард з маніакальною впертістю боявся залишити відбитки пальців. Відкривши нарешті багажник, виявили якийсь предмет, нашвидкуруч прикритий килимом з плямами закипілої крові, а коли відгорнули килим, узріли жінку в спортивному костюмі, із затуленим руками лицем. Здавалося, це не людина, а зіщулена в дивній позі випатрана лялька; її шкіра, яку вдалося розгледіти, була багряною. Жінка, поза сумнівом, була мертва. Кілька хвилин обоє приголомшено дивилися на неї, не розуміючи, що зрештою сталося: не завваживши слідів крові, перевернули її, щоб роздивитися всю. Нещасна виявилася холодною й важкою, мов цементний блок. Хоч скільки Лусія смикала й штовхала небіжчицю, все одно не змогла зрушити її з місця, а тим часом стривожений Річард, насилу стримуючи сльози, освітлював жінку ліхтариком.

— Мабуть, вона померла вчора, — озвалася Лусія.

— Чому ти так вважаєш?

— Трупне задубіння. Тіло дубіє годин через вісім після смерті й перебуває в цьому стані близько тридцяти шести годин.

— Отже це могло статися позавчора ввечері.

— Авжеж. Навіть раніше, бо зараз дуже низька температура. Той, хто поклав її сюди, безперечно, розраховував на це. Можливо, він не міг позбутися тіла через п'ятничну негоду. Цей тип вочевидь не квапився.

— Імовірно, трупне задубіння минулося, і тіло замерзло, — припустив Річард.

— Людина не курча, Річарде; вона повинна полежати пару днів у холодильнику, щоб повністю замерзнути. Гадаю, жінка померла позавчора ввечері або вчора.

— Звідки ти все це знаєш?

— Краще не розпитуй, — урвала його Лусія.

— У кожному разі з'ясовувати це повинні експерт-патологоанатом і поліція, а не ми, — підсумував Річард.

У ту ж мить, мовби викликані помахом чарівної палички, зблиснули фари автівки, що повільно виїхала з-за рогу. Їм вдалося напівзачинити багажник саме тоді, коли поруч зупинилася патрульна машина. Один з поліцаїв виткнув голову у віконце.

— Усе гаразд?

— Усе гаразд, офіцере, — відповіла Лусія.

— Що ви тут робите о цій порі? — не вгавав той.

— Шукаємо памперси моєї матері, що залишилися в автівці, — Лусія дістала з сидіння великий пакет.

— На все добре, офіцере, — писклявим тоном додав Річард.

Вони зачекали, поки поліцаї від'їдуть, а тоді перев'язали паском багажник і, ковзаючись на сходинках, з памперсами й порожнім казаном прийшли додому, благаючи небо, щоб патрульним не спало на думку повернутися й оглянути «Лексус».

Евелін, Марсело й коти сиділи в тих самих позах, у яких їх залишили. На запитання про памперси дівчина відповіла, що у Френкі — хлопця, якого вона доглядає, — церебральний параліч, і він їх потребує.

— Скільки років хлопцю? — поцікавилася Лусія.

— Тринадцять.

— То навіщо йому памперси для дорослих?

Евелін зашарілася й пояснила, що хлопець дуже розвинений для свого віку, і памперси повинні бути просторі, бо в нього прокидається пташок. Лусія переклала це Річардові одним словом: ерекція.

— Я ще вчора залишила його самого, він, либонь, у розпачі. Хто дасть йому інсулін? — промимрила дівчина.

— Він потребує інсуліну?

— Якби ж то зателефонувати пані Леруа… Френкі не може залишатися сам.

— Телефонувати ризиковано, — попередив Річард.

— Я зателефоную зі своєї мобілки, маю прихований номер, — мовила Лусія.

Пролунали два дзвінки, і в слухавці почувся змінений верескливий голос. Лусія негайно урвала зв'язок, а Евелін полегшено зітхнула. Відповісти за цим номером могла тільки матір Френкі. А коли та з ним, хлопчик доглянутий, і Евелін могла не хвилюватися.

— Евелін, ти не здогадуєшся, як тіло цієї жінки могло опинитися в багажнику? — озвався Річард.

— Не знаю. «Лексус» належить моєму хазяїну, панові Леруа.

— Мабуть, він розшукує машину.

— Він у Флориді, повернеться, здається, завтра.

— Гадаєш, він якось причетний до цього?

— Так.

— Тобто, по-твоєму, він міг убити цю жінку? — наполягав Річард.

— Коли пан Леруа гнівається, то стає сущим дияволом, — дівчина вдарилася в сльози.

— Облиш її, Річарде, — втрутилася Лусія.

— Ти розумієш, що тепер ми не можемо звернутися до поліції, Лусіє? Як ми пояснимо, що збрехали патрульним?

— Забудь поки що про поліцію.

— Я припустився помилки, коли зателефонував тобі. Якби знав, що вона тягає за собою труп, негайно повідомив би поліцію, — Річард здавався радше замисленим, ніж сердитим. Він простягнув Лусії ще одну чашку кави. — З молоком?

— Чорну й без цукру.

— Оце так вскочили в халепу!

— У житті трапляються несподіванки, Річарде!

— Не в моєму.

— Авжеж, я здогадалася. Але сам бачиш, життя не дає нам спокою: рано чи пізно наздоганяє.

— Цій дівчині доведеться їхати геть зі своїм трупом.

— Скажи це їй сам, — жінка показала на Евелін, яка беззвучно плакала.

— Що ти наміряєшся робити, мала? — запитав Річард.

Та розпачливо знизала плечима й пробурмотіла, що дуже шкодує, що потурбувала їх.

— Тобі доведеться зробити дещо… — не надто впевнено вів далі Річард.

Лусія вхопила його за рукав і потягнула до роялю, подалі від Евелін.

— Передусім слід позбутися доказів, — прошепотіла вона. — Це найперше.

— Не розумію.

— Треба позбутися автівки й тіла.

— Ти збожеволіла!

— Це стосується і тебе, Річарде.

— Мене?

— Так, з тієї самої миті, коли вчора ввечері ти відчинив двері Евелін і зателефонував мені. Ми мусимо вирішити, куди подінемо тіло.

— Сподіваюся, ти жартуєш. Як тобі могла прийти до голови така божевільна думка?

— Послухай, Річарде, Евелін не може ані повернутися до своїх хазяїв, ані звернутися до поліції. Хочеш, щоб вона їздила на чужій машині з трупом у багажнику? І скільки це триватиме?

— Я певен, що все можна пояснити.

— Поліції? У жодному разі.

— Поставимо автівку в іншому кварталі, та й по всьому.

— Її одразу знайдуть, Річарде. Щоб Евелін була в безпеці, потрібен час. Ти ж завважив, яка вона перелякана. Дівчина знає більше, ніж каже. Гадаю, вона має причину боятися цього Леруа, свого хазяїна. Евелін підозрює, що той убив жінку й тепер шукає її; він знає, що це вона взяла «Лексус», і не дасть їй утекти.

— Коли так, ми теж ризикуємо.

— Ніхто не здогадується, що дівчина з нами. Відженемо автівку подалі звідси.

— Це зробить нас співучасниками!

— Ми вже стали ними, але — якщо залагодимо все, як слід, — ніхто й не здогадається. Нас не зможуть пов'язати з цією історією та й навіть з Евелін. Сніг — благословення Боже, і ми повинні скористатися цим, поки він ітиме. Слід виїхати сьогодні ж.

— Куди?

— Звідки мені знати, Річарде. Придумай щось. Ми мусимо їхати туди, де мороз, щоб тіло не почало смердіти.

Вони повернулися до кухні, вмостилися за великим столом і, сьорбаючи каву, обговорили різні варіанти; Евелін Ортега не брала участі в розмові, а лише боязко глипала на них. Вона встигла витерти сльози, але знову начеб оніміла з покірливим видом людини, котра ніколи не була господарем своєї долі. На думку Лусії, що далі вони від'їхали б, то більше шансів мали благополучно виплутатися з цієї пригоди.

— Якось я поїхала на Ніагарський водоспад і, коли перетинала канадський кордон, ніхто не перевіряв ані документів, ані машини.

— Це було, либонь, років п'ятнадцять тому. Тепер просять пред'явити паспорт.

— Ми могли б проскочити до Канади й кинути автівку в якомусь лісі, там скрізь ліси.

— У Канаді теж можуть ідентифікувати машину, Лусіє. Це тобі не Бангладеш.

— До речі, ми мали б ідентифікувати жертву. Не можемо ж ми кинути її деінде, не взнавши принаймні, хто вона.

— А навіщо? — спантеличено спитав Річард.

— З поваги. Треба зазирнути в багажник, і краще зробити це зараз, перш ніж на вулиці з'являться люди, — вирішила Лусія.

Вони практично силоміць вивели Евелін надвір і штурханцями змусили наблизитися до автівки.

— Упізнаєш її? — спитав Річард, коли розв'язав пасок і, хоча вже розвиднювалося, освітив ліхтариком багажник.

Він тричі повторив запитання, перш ніж дівчина наважилася розплющити очі. Вона тремтіла, охоплена тим самим давнім страхом, який пойняв її на тому мосту в рідному селі, страхом, що вісім років нишком чигав на неї, але залишався таким болючим, начеб її брат Грегоріо просто зараз був там, мертвотно-блідий і закривавлений.

— Ну ж бо, Евелін. Дуже важливо знати, хто ця жінка, — наполягала Лусія.

— Панночка Кетрін, Кетрін Браун, — пробурмотіла нарешті дівчина.

ЕВЕЛІН

Гватемала

22 березня 2008 року, якраз на Велику суботу, через п'ять тижнів після смерті Грегоріо Ортеги, надійшла черга його брата й сестри. Месники скористалися з того, що стара Консепсьйон пішла до церкви готувати квіти до Великодня, й удерлися до халупи серед білого дня, просто опівдні. Упізнавані завдяки татуюванням і зухвальству, вони приїхали до села вчотирьох на двох торохтливих мотоциклах, що не могли не привернути уваги, бо люди в Монха Бланка дель Сур ходили пішки або пересувалися на велосипедах. В оселі нападники залишалися тільки вісімнадцять хвилин: їм цього вистачило. Якщо сусіди й бачили їх, ніхто не втрутився, а згодом так само ніхто не схотів дати свідчення. Те, що бандити вчинили злочин саме на страсний тиждень — священний час посту й покаяння, згадувалося потім упродовж років як найбільш непрощенний гріх.

Консепсьйон Монтоя повернулася додому близько першої години, коли сонце немилосердно пряжило, й навіть какаду замовкли у вітті. Жінку не здивувала тиша порожніх вулиць: була година післяобіднього сну, і ті, хто не відпочивали, готувалися до урочистої ходи на честь воскресіння Христа й до великої меси, яку наступного дня мав відправляти отець Беніто у фіолетовому облаченні з білим паском, а не в неохайних джинсах і вишитій у Чічікастенанго* поношеній епітрахилі, яку парох одягав у

* Чічікастенанго – місто й муніципалітет у департаменті Кіче, Гватемала.

всі інші дні року. Засліплені вуличним світлом, очі жінки не одразу призвичаїлися до півмороку оселі й розгледіли біля дверей скуленого, мов сплячий собака, Андреса. «Що з тобою, хлопче?» — спитала, перш ніж узріла темну цівку на долівці й рану на шиї. Хрипкий зойк вихопився в неї від самісіньких ніг, роздираючи нутрощі. Стара опустилася навколішки: «Андресе, Андресіто», — а тоді згадала раптом про Евелін. Та лежала в іншому кінці кімнати — виставлене на огляд худеньке тіло, кров на обличчі, кров на ногах, кров на подертому бавовняному платтячку. Бабуся поповзла до неї, благаючи Бога, виючи, аби той зглянувся й не забрав онуки. Взяла її за плечі, почала термосити й завважила, що одна рука в нещасної неприродно звисає, пошукала бодай якусь ознаку життя, а коли не знайшла, вийшла надвір, несамовито волаючи до Пресвятої Богородиці.

Першою прибігла якась сусідка, за нею інші жінки. Дві з них силоміць тримали нестямну Консепсьйон, інші тим часом пересвідчилися, що Андресові вже нічим не можна зарадити, а Евелін ще дихала. Послали хлопця на велосипеді повідомити поліцію, й намагалися відживити Евелін, не піднімаючи її через ушкоджену руку, а ще тому, що з її рота й піхви сочилася кров.

Отець Беніто примчав на своєму пікапі раніше за поліцаїв. У халупі було повно людей, які обговорювали подію й намагалися бодай чимось допомогти. Тіло Андреса поклали на стіл, прилаштували, як належить, голову, обмотавши хусткою перерізану шию, обмили вологим ганчір'ям і шукали сорочку, щоб надати хлопцеві пристойнішого вигляду; тим часом інші жінки прикладали Евелін змочені в холодній воді компреси й намагалися розрадити Консепсьйон. Священик збагнув, що вже не вдасться зберегти слідів злочину, затертих і затоптаних сусідами, котрі керувалися добрими намірами; втім, з огляду на недбалість поліції, це не мало жодного значення. Найімовірніше ніякі представники влади не потурбуються цією родиною. Коли

парох приїхав, люди шанобливо розступилися, обнадієні, начеб божественні сили, які той представляв, могли скасувати трагедію. Отцеві Беніто вистачило миті, щоб оцінити стан Евелін. Обмотавши її руку ганчіркою, він попросив, аби до його пікапу поклали матрац і щоб жінки підсунули під дівчину ковдру; ті вчотирьох віднесли її на ковдрі й умостили на матраці. Потім священик велів Консепсьйон їхати з ним, а решті — залишатися на місці й чекати поліцаїв на випадок, якщо ті приїдуть.

Бабуся та ще дві жінки поїхали з парохом до розташованого за одинадцять кілометрів від села шпиталю місіонерів-євангелістів, де завжди чергували один чи два лікарі, бо заклад обслуговував кілька навколишніх сіл. Уперше в житті отець Беніто, водій-відчайдух, обережно керував машиною, бо Евелін стогнала на кожному вибої та закруті дороги. Коли приїхали, перенесли дівчину на ковдрі, мов на гамаку, до шпиталю й поклали на ноші. Її оглянула лікарка Нурія Кастель — схильна до агностицизму каталонка, як з'ясував згодом отець Беніто. Ніяка не євангелістка. Тканина правої руки Евелін була ушкоджена; судячи з синців, у неї було поламано кілька ребер, але це, за словами лікарки, мав підтвердити рентген. А ще її били по обличчю, й не виключався забій головного мозку. Дівчина була притомна й розплющувала очі, але бурмотіла якісь нісенітниці, не впізнавала бабусі й не усвідомлювала, хто вона та звідки.

— Що з нею сталося? — спитала каталонка.

— Хтось удерся в їхній дім. Гадаю, вона бачила, як убивали її брата, — озвався отець Беніто.

— Можливо, брата, перед тим, як убити, змусили дивитися, що вони виробляли з нею.

— О, Господи! — парох вдарив кулаком по стіні.

— Обережно, стіни в нашій клініці хисткі, до того ж ми їх щойно побілили. Я огляну дівчину, щоб визначити внутрішні ушкодження, — Нурія Кастель покірливо зітхнула, як того вимагав набутий досвід.

Отець Беніто зателефонував Міріам. Цього разу мусив розповісти їй жорстоку правду й попросив грошей на похорон другого сина й на проводиря, який переправив би Евелін на північ. Дівчинка була в небезпеці, адже банда намагатиметься вбити її, щоб вона не впізнала нападників. Зайшовшись плачем, не в силах змиритися з трагедією, Міріам відповіла, що на похорон Грегоріо мусила взяти гроші з тих, які відклала, щоб, як і обіцяла, оплатити подорож Андресові, коли той закінчить школу. Коштів залишилося небагато, але вона позичить скільки зможе для доньки.

Евелін пробула в шпиталі кілька днів, поки вже могла ковтати фруктові соки та кукурудзяну кашу й через силу пересуватися. Бабуся повернулася додому, бо мусила подбати про похорон Андреса. Отець Беніто з'явився в поліцейському відділку й грубим голосом з іспанським акцентом зажадав копію протоколу про те, що сталося з родиною Ортега, — неодмінно з підписом та офіційною печаткою. Ніхто не потурбувався допитати Евелін, утім це мало допомогло б, бо дівчинка була пригнічена. Священик також попросив у Нурії Кастель копію медичного висновку, який, на його думку, міг знадобитися будь-якої миті. Упродовж цих днів лікарка-каталонка та єзуїт-баск бачилися кілька разів. Вони довго сперечалися про проблеми божественного і, хоча не дійшли згоди, з'ясували, що в питаннях людських сповідують ті самі принципи. «Шкода, що ти священик, Беніто. Такий красень і холостяк, яке марнотратство», — жартувала лікарка між філіжанками кави.

Банда виконала погрозу помститися. «Либонь, зрада Грегоріо була дуже тяжкою, якщо спричинилася до такої покари, хоча, можливо, він просто виявив малодушність чи когось образив», — міркував парох. Він не міг цього знати, бо не був утаємничений у закони злочинного світу.

— Кляті покидьки, — пробурмотів під час однієї з розмов з лікаркою.

— Ці бандити не народилися зіпсованими, Беніто, колись вони були безневинними шмаркачами, але росли в злид-

нях, у беззаконні, без героїв, яких могли б наслідувати. Ти бачив жебрущих дітлахів? А тих, хто продає голки й пляшки з водою на узбіччях доріг? Або риється в смітниках і спить просто неба разом зі щурами?

— Бачив, Нуріє. Немає нічого такого, чого б я не бачив у цій країні.

— У банді вони принаймні не голодують.

— Це насильство — наслідок нескінченної війни, що ведеться проти бідняків. Двісті тисяч знищених індіанців, п'ятдесят тисяч зниклих без вісті, півтора мільйони біженців. А країна ж маленька, порахуй, який це відсоток населення. Ти надто молода, Нуріє, що ти можеш про це знати?

— Не принижуй мене, чоловіче. Мені відомо, про що ти говориш.

— Військові вчиняли жахливі злочини проти таких самих людей, як вони, людей тієї ж раси, того ж класу, тих же безпросвітних злиднів. Вони виконували накази, авжеж, але робили це під дією найсильнішого наркотику: безкарності влади.

— Нам з тобою пощастило, Беніто, бо не довелося скуштувати цього наркотику. Якби ти користався безкарною владою, то карав би винуватців тими ж муками, яких вони завдають своїм жертвам? — спитала лікарка.

— Мабуть, так.

— Але ж ти священик, і твій Бог велить тобі прощати.

— Підставляти іншу щоку завжди здавалося мені дурницею. Єдине, до чого це може призвести — це другий ляпас, — відказав парох.

— Якщо тебе спокушає помста, уяви почування простих смертних. Я би каструвала без анестезії ґвалтівників Евелін.

— Мені щораз бракує християнського милосердя, Нуріє. Либонь, тому, що я брутальний баск, як мій батько, нехай він спочиває з миром. Якби я народився в Люксембурзі, то, можливо, не був би таким обуреним.

— У цьому світі бракує таких обурених, як ти, Беніто.

То була давня лють. Священик роками боровся з нею й уважав, що в його віці — після всього пережитого та побаченого — час уже примиритися з дійсністю. З віком він не став ні мудрішим, ні покірливішим, навпаки — зробився ще непоступливішим. Відчував цю непоступливість ще в юності, тоді спрямовану проти уряду, військових, янкі, багатіїв, а тепер — проти поліції, корумпованих політиків, наркобаронів, гангстерів і всіх винуватців несправедливості. Він пробув уже тридцять шість років у Центральній Америці, з двома перервами: вперше його покарали, відправивши на один рік до Конго, а вдруге отець Беніто сам подався на кілька місяців до Естремадури, аби спокутувати гріх гордині й погамувати жадобу справедливості після того, як був ув'язнений у 1982 році. Він служив Церкві в Гондурасі, Сальвадорі та Гватемалі, у так званому Північному трикутнику*, де чинилося найбільше насильства в світі у мирний час, а проте не навчився терпіти несправедливості й нерівності.

— З твоєю вдачею, либонь, важко бути священиком, — усміхнулася лікарка.

— Обітниця послушенства важить цілу тонну, Нуріє, але я ніколи не піддавав сумніву ні своєї віри, ні покликання.

— А обітниця безшлюбності? Ти закохувався колись?

— І вельми часто, але Господь допомагає мені, і це швидко минає, отож не намагайся мене спокусити.

Поховавши Андреса поруч з братом, бабуся повернулася в шпиталь до онуки. Отець Беніто відвіз їх до своїх приятелів у Солола**, де жінкам ніщо не загрожувало, поки Евелін одужувала, а парох шукав надійного проводиря для подорожі до США. Рука дівчини була на черезплічнику, і кожен

* Північний трикутник – назва економічного угруповання означених країн.

** Солола – муніципалітет у Гватемалі.

віддих озивався їй болем у ребрах. Після смерті Грегоріо вона відчутно втратила вагу. За ці тижні зникли підліткові опуклості, Евелін була худою та крихкотілою, найменший вітерець міг підняти її в небо. Дівчинка нічого не розповідала про події тієї фатальної Великої суботи; вона взагалі не вимовила жодного слова, відколи прокинулася, лежачи на матраці в пікапі. Існувала надія, що вона не бачила, як перерізали горло її братові, бо на той час Евелін уже була непритомна. Лікарка Кастель наказала не розпитувати її ні про що; травмована дівчинка потребувала спокою й часу, щоб одужати.

Прощаючись з лікаркою, Консепсьйон Монтоя висловила припущення, що її онука могла бути вагітною, як це трапилося в юності з нею самою, коли її схопили солдати; після того зґвалтування вона народила Міріам. Каталонка зачинилася зі старою у ванній кімнаті й віч-на-віч сказала, що про це можна не турбуватися: вона, мовляв, дала Евелін американську пігулку проти вагітності. У Гватемалі це заборонено, але ніхто не дізнається. «Я кажу це вам, пані, щоб ви, бува, не надумали дати дівчинці якогось зілля, вона й без того намучилася».

Якщо раніше Евелін затиналася, то після зґвалтування просто припинила говорити. Годинами спочивала в домі приятелів отця Беніто, байдужа до тамтешніх новинок — водопроводу, електричного світла, двох туалетів, телефона й навіть телевізора в своїй кімнаті.

Консепсьйон підозрювала, що ця нестача слів випала з уваги всезнаючих лікарів, тож вирішила діяти, перш ніж хвороба пустить корені в організмі онуки. Щойно та вже могла триматися на ногах і дихати, не відчуваючи болю в грудях, стара розпрощалася з добрими людьми, котрі їх прихистили, й вирушила з дівчинкою в багатогодинну подорож труським мікроавтобусом до Петена*, щоб по-

* Петен — департамент на півночі Гватемали.

трапити до Фелісітас — чаклунки, ворожбитки та берегині традицій майя. То була знаменита жінка: люди зі столиці й навіть Гондурасу та Белізу їхали до неї, щоб розпитати про здоров'я й долю. Якось у неї взяли інтерв'ю в одній телевізійній програмі і визначили, що їй сто дванадцять років і вона найстаріша людина в світі. Фелісітас не стала заперечувати, проте в неї збереглася більшість зубів, а на спину спадали важкі коси — забагато зубів і забагато волосся для такого віку.

Відшукати ворожбитку було неважко, бо всі її знали. Їхня поява не здивувала Фелісітас: та звикла приймати душі, як сама називала відвідувачів, і приязно зустріла їх у своїй оселі. Фелісітас вважала, що дерев'яні стіни, долівка та стріха дихають і думають, як кожна жива істота; вона розмовляла з ними, питаючи поради у найскладніших випадках, і ті відповідали їй у снах. У цій округлій однокімнатній халупі минало її життя, тут вона зціляла людей і проводила свої обряди. Звисаючі шерстяні плащі відокремлювали невеличкий закуток, де Фелісітас спала на збитому з необтесаних дощок лежаку. Чаклунка перехрестила прибулих на знак вітання, усадила на долівці й пригостила гіркою кавою Консепсьйон і м'ятною настоянкою Евелін. Прийняла справедливу винагороду за свої професійні послуги й, не порахувавши, поклала гроші до бляшаного пуделка.

Бабуся й онука пили в поштивому мовчанні свої напої й терпляче чекали, поки Фелісітас полила з лійки цілющі рослини у вишикуваних у затінку вазонах, насипала кукурудзи всюдисущим курам і поставила варитися на кабиці у дворі квасолю. Покінчивши з нагальними справами, стара постелила на долівці барвисту тканку й розклала на ній у незмінному порядку предмети свого вівтаря: свічки, жмутики духмяних трав, камінці, мушлі й атрибути релігій — майя та християнської. Потім запалила в'язку шалфею та обкурила димом оселю, колуючи по ній

і бурмочучи стародавньою мовою замовляння, щоб прогнати лихих духів. Тоді сіла навпроти гостей і запитала, що привело їх до неї. Консепсьйон пояснила, що її онука втратила дар мови.

Зіниці ворожбитки, поблискуючи з-за зморшкуватих повік, кілька нескінченних хвилин вдивлялися в лице Евелін. «Заплющи очі й скажи мені, що ти бачиш», — наказала вона дівчинці. Та заплющила очі, але не здобулася на голос, щоб розповісти ані про те, що узріла тоді на мосту, ані про жах, який пойняв її, коли вкриті татуюваннями чоловіки зв'язували Андреса, а її били й тягли. Спробувала заговорити, але з її горла вихопилися якісь приголосні: вона насилу, наче потопельник, спромоглася видобути здушені звуки. Консепсьйон хотіла була розповісти, яке лихо спіткало її родину, однак ворожбитка її спинила. Пояснила бабусі й онуці, що спрямовує цілющу енергію всесвіту, силу, одержану при народженні й розвинуту впродовж довгого життя серед інших чаклунів. Задля цього вона подорожувала літаком дуже далеко, і до семінолів* з Флориди, і до інуїтів з Канади, проте найважливіші її знання походять від священної рослини Амазонії** — брами в світ духів. У розмальованому доколумбовими символами горщику з голубої глини ворожбитка запалила священні трави й дмухнула димом в обличчя хворої, тоді змусила Евелін випити нудотний чай, який та насилу проковтнула.

Невдовзі питво почало діяти: не в силах сидіти далі, дівчинка впала на бік, уткнувшись головою в пелену бабусиної спідниці. Її кості розм'якли, тіло розчинилося, наче сіль в опаловому морі, і вона угледіла себе, оточену фантастичними яскравими різнобарвними нуртами —

---

* Семіноли – індіанське плем'я, яке походить з Флориди.

** Аяуаска – ліана, з якої шамани індіанських народів Західної Амазонії виготовляють одноіменний галюциногенний напій, що використовують у різних обрядах.

жовтим кольору соняшника, чорним кольору вулканічного скла й зеленим кольору смарагду. Рот Евелін наповнився огидним присмаком чаю, її знудило, і вона почала блювати в пластмасову миску, яку Фелісітас завбачливо поставила перед нею. Нарешті нудота минулася, й Евелін, уся тремтячи, знову похилилася на бабусину спідницю. Видіння швидко змінювали одне одне: в деяких перед дівчинкою поставала матір, така, якою Евелін бачила її востаннє; інші воскрешали картини її дитинства — то вона в гурті інших дітлахів бавилася в річці, то, п'ятирічна, скакала верхи на спині в старшого брата; потім з'явилася ягуариха з двома дитинчатами, тоді знову матір з якимось незнайомцем, можливо, це був її батько. Зненацька Евелін опинилася перед мостом, де висів її брат. Пойнята жахом, дівчинка закричала. Вона була з Грегоріо наодинці. Гарячі випари, що йшли від землі, шелестіння бананових плантацій, величезні сині мухи, закляклі на льоту чорні птахи, брутальні хижі квіти, що плавали в іржавого кольору водах річки, й її розп'ятий брат. Евелін кричала без упину, марно силкуючись утекти й сховатися, бо скам'яніла й не могла поворухнутися. Здалеку долинув голос, що промовляв заупокійну молитву мовою майя, і дівчинці здалося, буцімто її погойдують і заколисують. Минула ціла вічність, поки вона заспокоїлася й зважилася підвести погляд, і тоді побачила, що Грегоріо вже не висить, наче яка худобина в рі́зниці, а стоїть на мосту, цілий і неушкоджений, без татуювання — такий, як тоді, коли був ще безневинним хлопцем. А поруч із ним стояв Андрес, також здоровий: він чи то кликав її, чи то прощально махав рукою. Евелін послала їм поцілунок здаля, і брати посміхнулися, перш ніж повільно розчинилися в багряному небі й зникли. Час згорнувся, і все переплуталося, і вона вже не знала, що це — минуле чи прийдешнє, ані як збігають хвилини або години. Вона забулася, віддавшись уся безмежній владі наркотику, й позбулася страху. Матір-ягуариха з'явилася

знову з двома дитинчатами, й Евелін насмілилася погладити її по хребту: шерсть була цупкою й пахла болотом. Ця гігантська жовта кішка раз по раз супроводила її, приходячи в інші видіння й покидаючи їх, роздивляючись Евелін бурштиновими очима, показуючи дівчинці дорогу, коли та губилася в примарних лабіринтах, боронячи від згубних істот.

Через кілька годин Евелін повернулася з чарівного світу й побачила, що лежить під ковдрами на вбогій постелі; їй боліло все тіло, й ошелешена дівчинка не розуміла, де вона. Коли змогла сфокусувати зір, угледіла бабусю, яка сиділа поруч із нею й бубоніла молитву, та іншу жінку, якої не впізнала, доки не вимовила її ім'я *Фелісітас* і аж тоді згадала. «Розкажи мені, що ти бачила, дівчинко», — наказала та. Евелін зробила неймовірне зусилля, щоб здобутися на голос і вимовити якісь слова, але була надто стомлена й спромоглася лише, затинаючись, проказати *братик* та *ягуар*. «Ягуариха»? — перепитала ворожбитка. Дівчинка ствердно хитнула головою. «Моя сила жіноча, — мовила чаклунка. — Це сила життя, яку мали древні люди, і жінки, і чоловіки. У чоловіків вона зараз приспана, тому й триває війна. Але ця сила прокинеться; і тоді на землі поширився добро, пануватиме Великий Дух, настане мир і припиниться лиходійство. Це кажу не тільки я. Це стверджують усі мудрі старики й старухи автохтонних народів, яких я навідувала. Ти також маєш жіночу силу. Через те матір-ягуариха прийшла до тебе. Пам'ятай це. І не забувай, що твої брати перебувають серед духів і не страждають.

Знесилена Евелін поринула в смертельний сон без сновидінь і через кілька годин прокинулася на вбогій постелі Фелісітас відпочила, свідома того, що з нею відбувалося, й голодна. Вона жадібно накинулася на квасолю й кукурудзяні коржики, які поставила перед нею чаклунка, а коли схотіла подякувати, її голос пролунав уривчасто, але дзвінко. «Недуга, що мучить тебе, дівчинко, то хвороба не тіла, а

душі. Може, вона минеться сама, може, полишить тебе на якийсь час, а тоді вернеться знову, бо це дуже вперта болячка, а може, не вилікується ніколи. Там побачимо», — передрекла Фелісітас. Перш ніж розпрощатися з гостями, вона дала Евелін образок Божої матері, який поблагословив папа Іван-Павло під час відвідин Гватемали, і невеличкий амулет — полірований камінець із зображенням Ішчел* — жорстокої богині-ягуарихи. «Тобі доведеться страждати, дівчинко, проте дві сили боронитимуть тебе. Одна — це священна матір-ягуариха народу майя, друга — священна матір християн. Поклич їх, і вони прийдуть на допомогу».

На прилеглих до кордону з Мексикою теренах Гватемали, осерді контрабанди й наркотрафіку, тисячі чоловіків, жінок і дітей заробляли на прожиток, нехтуючи закони, але знайти надійного проводиря чи опікуна було важко. Деякі, взявши половину обумовленої суми, кидали підопічних деінде в Мексиці або переправляли їх у нелюдських умовах. Часом по запаху можна було виявити контейнер з десятками трупів людей, які задихнулися чи упріли через немилосердну спеку. На дівчат чатувало чимало небезпек: їх могли зґвалтувати або продати сутенерам чи в борделі. І знову на допомогу отцеві Беніто прийшла Нурія Кастель, порекомендувавши скромну агенцію, що користалася доброю славою серед євангелістів.

Ішлося про пекарку, для якої контрабанда людей була побічним бізнесом. Жінка пишалася тим, що жоден з її клієнтів не став жертвою торгівлі людьми, жодного не викрали, не вбили в дорозі, не затримали й не викинули з потяга. У своєму доволі ризикованому ремеслі вона могла запропонувати певну безпеку, вживала можливі запобіжні

* Ішчел – у міфології майя богиня Землі та Місяця, покровителька медицини, родючості, жіночих пологів і рукоділля. Первісно зображалася як молода красуня, згодом перетворилася на стару жінку з рисами ягуара.

заходи, а все інше покладала на Бога, який мав дбати на небі про своїх скромних слуг. Правила суму, яку зазвичай брав проводир з урахуванням можливих ризиків і видатків, плюс свої комісійні. Жінка спілкувалася з проводирями за допомогою мобільного телефона, стежила за ними, коли ті були в дорозі, й завжди знала, в якій точці маршруту перебувають її клієнти. Нурія запевняла, що в пекарки досі ніхто не пропав.

Отець Беніто поїхав до неї й узрів перед собою п'ятидесятирічну жінку з надмірним макіяжем і всю в золоті — на вухах, шиї, зап'ястках, не кажучи вже про зуби. Священик попросив про знижку в ім'я Господа, звертаючись до її християнського милосердя, але жінка не бажала плутати віру з бізнесом і виявилася непоступливою: вони повинні заплатити аванс проводиреві й повністю її комісійні. Решту коштів заплатять родичі у США або за клієнтом залишиться борг, звісно, з нарахуванням відсотків. «Звідки, по-вашому, я візьму такі гроші, пані?» — спробував переконати її єзуїт. «Зберете серед своїх парафіян, отче, звідки ж іще», — глузливо озвалася пекарка. Однак у цьому не було потреби, бо надісланої Міріам суми вистачило на похорон Андреса, комісійні агентки й тридцять відсотків винагороди проводиря; решту суми матір зобов'язувалася віддати після прибуття Евелін, про що дала розписку. Борг був священним, ніхто не відмовлявся його платити.

Призначений пекаркою для Евелін Ортеги проводир виявився мексиканцем на ім'я Берто Кабрера — тридцятидворічний вусань з черевом шанувальника пива, який уже понад десять років займався цим бізнесом. Він здійснив десятки подорожей із сотнями мігрантів й у стосунках з людьми відзначався винятковою чесністю, що не поширювалася однак на інші види контрабанди. «Мою роботу зневажають, але це соціальна служба. Я дбаю про людей, не перевожу їх, мов худобу, у вантажівках чи на дахах вагонів», — пояснив він священикові.

Евелін Ортега долучилася до групи, що складалася з чотирьох чоловіків, які надумали податися на північ у пошуках роботи, й однієї жінки з двомісячним хлопчиком, яка сподівалася зустрітися з його батьком у Лос-Анджелесі. Дитина була перешкодою в дорозі, але матір так благала, що зрештою агентка не встояла. Клієнти зібралися на задньому подвір'ї пекарні, де кожен отримав фальшиві документи й інформацію про пригоду, що на них чекала. Від цієї миті вони могли називатися лише новими іменами, мовляв, справжніх імен попутників краще не знати. Похнюплена Евелін не наважувалася ні на кого глянути, однак жінка з немовлям підійшла до неї знайомитися. «Тепер мене звати Марія Інес Портільйо. А тебе?» Евелін показала їй своє посвідчення. Її нове ім'я було Пілар Саравія.

Вибравшись з Гватемали, вони повинні удавати мексиканців, дороги назад немає й треба беззаперечно виконувати накази проводиря. Евелін буде ученицею монастирської школи для глухонімих дітей у Дуранго*. Інші мандрівці вивчили державний гімн Мексики й деякі загальновживані слова, які в двох країнах мали різні значення. Це допоможе їм зійти за справжніх мексиканців, якщо їх затримає міграційна служба. Проводир заборонив звертатися на «ви» в множині у сенсі «ти», як прийнято в Гватемалі. Будь-якому представникові влади чи людині в мундирі треба обачно й поштиво казати «ви», а іншим — «ти» в однині. Евелін, як глухоніма, мовчатиме, а якщо представники влади її про щось запитають, Берто покаже їм посвідчення фіктивної школи. Ще проводир порадив убратися в найкращу одіж і взути найкращі черевики чи туфлі, в жодному разі не резинові шльопанці, щоб не видаватися надто підозрілими. Жінкам зручніше подорожувати в брюках, але — боронь Боже! — не в цих новомодних подертих джинсах. А ще їм треба мати спортивні тапочки, нижню білизну й шерстя-

* Дуранго (інакше Вікторія-де-Дуранго) – головне місто однойменного штату в Мексиці.

ну накидку; це все, що вміститься в дорожню сумку або наплічник. «Пустелю доведеться перетинати пішки. Зайва вага не потрібна. Ваші кетцалі ми обміняємо на мексиканські песо. Дорожні витрати сплачено, але доведеться купувати їжу».

Отець Беніто вручив Евелін непромокальний пластиковий конверт з її свідоцтвом про народження, копіями двох довідок — медичної та з поліції, а ще листом, у якому особисто ручався за її моральність. Хтось сказав йому, що завдяки цьому в США можна одержати притулок у статусі біженця — такий шанс видавався вельми примарним, але парох не міг його знехтувати. Крім цього отець Беніто змусив Евелін запам'ятати номери телефону матері в Чикаго та його мобілки. Обійнявши дівчинку, священик тицьнув їй кілька купюр — усе, що мав.

Прощаючись з онукою, Консепсьйон Монтоя намагалась триматися спокійно, але сльози Евелін розбили її наміри, і зрештою стара теж розплакалася.

— Я сумуватиму за тобою, — схлипувала жінка. — Ти ангел у моєму житті, і я вже ніколи тебе не побачу, доню. Це останній біль, який мені випало пережити. Коли Господь судив мені таку долю, то, мабуть, немарно.

І тоді Евелін — уперше за кілька тижнів і востаннє в наступні два місяці — вільно вимовила цілу фразу:

— Як я зараз їду, маміто, так і повернуся.

ЛУСІЯ

Канада

Лусії Мараз щойно виповнилося дев'ятнадцять років, і вона вступила до університету на факультет журналістики, коли почалося її життя біженки.

Про її брата Енріке вони нічого більше не чули; з часом, після тривалих пошуків, він став ще одним із безслідно зниклих. Чекаючи на документ, який дав би їй змогу залишити країну, дівчина прожила два місяці в посольстві Венесуели в Сант'яго. Сотні гостей, як уперто іменував їх посол, щоб зм'якшити приниження прохачів притулку, спали, де тільки могли, й постійно купчилися в чергах до кількох туалетів. Кілька разів на тиждень, попри те, що на вулиці чатували військові, інші переслідувані примудрялися перелазити через мур на територію місії. Лусії тицьнули немовля, яке в кошику з овочами провезли в автомобілі з дипломатичними номерами, й доручили дбати про дитину, поки вдасться прихистити її батьків.

Скупченість і загальна тривога, здавалося б, мали спричинятися до конфліктів, але невдовзі нові пожильці призвичаювалися до правил співіснування й навчалися терпіння. Лусіїн дозвіл на виїзд оформляли довше, ніж зазвичай, коли справа стосувалася людей, які не займалися політичною діяльністю й не мали проблем із поліцією, але щойно посол одержав його, дівчина могла вирушати в путь. Перш ніж двоє дипломатів провели її до самісіньких дверей літака, що взяв курс на Каракас, вона встигла передати немовля батькам, яким нарешті пощастило отримати притулок.

Вдалося й попрощатися по телефону з матір'ю, якій Лусія пообіцяла швидко повернутися. «Не повертайся до відновлення демократії», — рішуче відказала Лена.

До багатої й щедрої Венесуели почали прибувати сотні, а невдовзі вже тисячі чилійців, до яких долучалися втікачі від брудних воєн, розв'язаних в Аргентині й Уругваї. Дедалі чисельніша колонія біженців з півдня континенту таборилася в певних кварталах, де все — від наїдків до вимови, з якою ці люди говорили іспанською, свідчило про їхнє походження. Комітет допомоги біженцям забезпечив Лусію безплатною кімнатою на півроку й роботою реєстраторкою в престижній клініці пластичної хірургії. Кімнатою й роботою вона користалася не більше чотирьох місяців, бо познайомилася з іншим чилійським вигнанцем, дратівливим соціологом, який дотримувався лівацьких поглядів і марнослів'ям нагадував їй брата. Він був уродливий і ставний, немов тореро, мав довге набріолінене волосся, тонкі пальці й презирливо відкопилені чуттєві губи. І навіть не намагався приховати кепську вдачу й зарозумілість. Минуть роки, і Лусія розгублено згадуватиме його, не тямлячи, як їй надало́ закохатися в такого неприємного типа. Єдиним поясненням могло слугувати те, що вона була надто молодою й самотньою. Чоловіка дратувала природна веселість венесуельців, яку він вважав незаперечною ознакою морального занепаду, і йому вдалося переконати Лусію емігрувати разом до Канади, де ніхто не пив за сніданком шампанського й не користався першою-ліпшою нагодою, щоб піти в танок.

У Монреалі Лусію та її неохайного партизана-теоретика з розкритими обіймами зустрів інший комітет добрих людей; їх оселили в помешканні з меблями, кухонним начинням і навіть одягом їхніх розмірів у шафі. Стояв січень, і Лусії здавалося, що холод проник в її кістки назавжди; під шерстяними одяганками вона щулилася й тремтіла, підозрюючи, що справжнє пекло — це не Дантове полум'я, а зима

в Монреалі. Перші місяці пережила, шукаючи порятунку в крамницях, автобусах з обігрівом, підземних тунелях, які з'єднували між собою будівлі, на роботі, скрізь, крім оселі, де мешкала зі своїм чоловіком: температура там була нормальною, а атмосфера напруженою.

Травень прийшов з розбуялою весною, а історія революціонера на той час встигла перетворитися на гіперболізовану пригоду. Тобто він не подолав відстані від посольства Гондурасу до літака, маючи на руках документ на виїзд, як гадала Лусія, а пройшов через віллу Грімальді, сумнозвісну катівню, звідки вийшов підірваний фізично й морально, а потім небезпечними гірськими стежками дістався з Чилі до Аргентини, де ледь не став жертвою брудної війни в цій країні. Тож не дивно, що бідолах з таким трагічним минулим мав душевну травму й не міг працювати. На щастя, комітет допомоги вигнанцям чудово розумів його стан і надав кошти, щоб чоловік міг пройти курс психотерапії рідною мовою й мав час написати спогади про свої поневіряння. Лусія ж улаштувалася на дві роботи одразу, бо не вважала, що заслуговує на доброчинність комітету: деякі біженці більше потребували допомоги. Вона працювала по дванадцять годин щодня, а прийшовши додому, куховарила, прибирала, прала й підбадьорювала чоловіка.

Лусія стоїчно терпіла кілька місяців до того вечора, коли, напівмертва, повернулася з роботи до їхнього помешкання — напівтемного, пропахлого затвором і блювотою. Чоловік провів день у ліжку, п'ючи джин у стані депресії, бо застряг на першому розділі своїх спогадів. «Принесла щось їсти? Тут нічого немає, я помираю з голоду», — промимрив майбутній письменник, щойно вона запалила світло. І тоді Лусія нарешті збагнула всю сміховинність цього співжиття. Замовила по телефону піцу й — як і щодня — заходилася робити лад у бедламі, в якому знемагав партизан. Того ж вечора, коли він спав міцним сном після спожитого джину,

Лусія спакувала свої речі й тихо вийшла з дому. Вона мала трохи заощаджених грошей і чула, що у Ванкувері починала гараздувати колонія чилійських біженців. Наступного дня жінка сіла в потяг, що повіз її через увесь континент до західного узбережжя.

Лена Мараз провідувала Лусію в Канаді раз на рік, залишаючись у дочки на три-чотири тижні, ніколи не на довше, бо й далі шукала Енріке. З роками її відчайдушні пошуки перетворилися на спосіб життя, ланцюг звичних дій, які жінка побожно виконувала й які надавали сенсу її існуванню. Невдовзі після військового перевороту відкрився Вікаріат солідарності* — створена для допомоги переслідуваним та їхнім родинам установа, куди Лена приходила щотижня, але завжди марно. Там вона познайомилася з іншими людьми, котрі опинилися в такій самій ситуації, заприязнилася з церковниками й волонтерами і навчилася діяти в умовах бюрократії горя. Лена, наскільки це було можливо, підтримувала контакт з кардиналом, бо прелат виявився найзанятішою людиною в країні. Уряд неохоче терпів матерів, а ще бабусь, які крокували з пришпиленими до грудей фотографіями своїх дітей та онуків і влаштовували мовчазні пікети поблизу казарм і місць ув'язнення, тримаючи в руках плакати з вимогою справедливості. Ці вперті баби не хотіли второпати, що людей, яких вони вимагали повернути, ніколи не затримували. Вони самі кудись поїхали або й узагалі не існували.

Одного зимового вівторка вдосвіта до оселі Лени Мараз завітав патруль; жінку повідомили, що її син став жертвою нещасного випадку, і назавтра вона може приїхати по нього за вказаною адресою точно о восьмій ранку машиною, габарити якої дозволяють перевезти труну. У Лени

* Вікаріат солідарності (1976–1992) – орган католицької Церкви, створений папою Павлом VI на прохання кардинала Рауля Сільви Енрікеса для допомоги жертвам військової диктатури.

підломилися ноги, і вона впала на підлогу. Кілька років чекала бодай якоїсь звістки про Енріке, а коли знайшла його, хоч і мертвого, їй забракло повітря в грудях.

Жінка не наважилася піти до Вікаріату, боячись, що будь-яке втручання може зруйнувати цей єдиний шанс віднайти сина, але припустила, що, можливо, Церква або й особисто кардинал спричинилися до цього чуда. Звернулася до рідної сестри, бо побоялася їхати сама, й вони вдвох у жалобному вбранні поїхали за вказаною адресою. На квадратному подвір'ї, обгородженому підточеним вологою й часом муром, їх зустріли чоловіки, які показали збиту з соснових дощок труну й веліли поховати небіжчика до шостої години вечора. Труна була опечатана. Жінок попередили, що розкривати її суворо заборонено, вручили дозвіл на поховання, який треба було пред'явити на цвинтарі, і дали Лені підписати розписку, де зазначалося, що процедури було дотримано згідно з законом. Їй віддали копію розписки й допомогли поставити труну на винайняту на ринку вантажівку.

Лена не одразу поїхала на цвинтар, як було наказано, а спершу до сестри, чий дім стояв на невеличкому клаптику землі за містом. З допомогою водія се́стри зняли труну з вантажівки, віднесли її до помешкання, поставили на стіл у їдальні, а коли залишилися самі, перерізали металеву стрічку з печаткою. Вони не впізнали тіла; це був не Енріке, хоча в довідці стояло його ім'я. Лену охопили змішані почуття: жах від виду цього юнака й полегкість, бо то був не її син. Вона ще могла плекати надію зустріти його живого. На настійну вимогу сестри, Лена — попри ризик бути покараною — зателефонувала одному зі своїх приятелів з Вікаріату, бельгійському священику, який через годину приїхав на мотоциклі з фотоапаратом.

— Ви не маєте гадки, хто цей бідолашний хлопець, Лено?

— Єдине, що можу сказати, отче, він — не мій син.

— Порівняємо його знімок з фотографіями з нашого архіву: можливо, вдасться ідентифікувати його й дати знати родині, — озвався священик.

— Я тим часом поховаю його, як належить, згідно наказу — не хочу, щоб вони прийшли й забрали тіло, — вирішила Лена.

— Вам чимось допомогти, Лено?

— Дякую, я впораюся сама. Поки що цей юнак лежатиме поруч із моїм чоловіком у склепі на Католицькому цвинтарі. Якщо знайдете родичів, вони зможуть забрати його, куди захочуть.

Зроблені того дня знімки не збігалися з жодною фотографією з архіву Вікаріату. Лені пояснили, що цей хлопець, може, навіть і не чилієць, він міг прибути з іншої країни, ймовірно, з Аргентини або Уругваю. Під час операції «Кондор»*, у якій були задіяні спецслужби та каральні органи диктаторських режимів Чилі, Аргентини, Уругваю, Парагваю та Бразилії, на рахунку яких налічувалося шістдесят тисяч убитих, траплялися випадки плутанини з переміщенням в'язнів, тіл і документів, що посвідчували особу. Фотографію невідомого юнака почепили у Вікаріаті на стіні на випадок, якщо хтось його впізнає.

Минуло кілька тижнів, перш ніж Лені спало на думку, що хлопець, якого вона поховала, міг бути зведеним братом Енріке й Лусії, сином її чоловіка від іншої жінки. Цей здогад зробився таким нестерпним, що позбавив її спокою. Лена вирішила розшукати жінку, яку відштовхнула за кілька років перед тим; вона щиро розкаювалася, що повелася тоді брутально, адже ні та жінка, ні її син ні в чому проти неї не прогрішилися — обоє були такими ж жертвами ошуканства. Логіка відчаю переконала її, що, можливо, інша матір так само відкрила десь інде запечатану труну з її Енріке. Лена вірила, що, коли вона розшукає

* Операція «Кондор» — кампанія з переслідування та знищення опозиції в низці країн Південної Америки у 1970–1980 рр.

матір хлопця, якого поховала, хтось знайде коли-небудь її й розповість про долю її сина. А що зусилля її самої та людей з Вікаріату виявилися марними, Лена найняла приватного детектива, котрий спеціалізувався на пошуках зниклих людей, як зазначалося на його візитній картці, однак він не виявив слідів тієї жінки та її сина. «Вони, мабуть, виїхали за кордон, пані. У наші дні чимало людей воліють виїхати…» — підсумував детектив.

Після цього Лена раптом постаріла. Вона оформила пенсію, залишивши банк, у якому працювала багато років, зачинилася в домі й виходила тільки затим, щоб продовжити пошуки. Іноді їздила на цвинтар і вклякала перед склепом, де лежав невідомий юнак; переповідала йому свої знегоди й просила, аби — якщо її Енріке блукає десь тут — цей юнак сказав йому, що їй потрібна якась вістка або знак, щоб припинити пошуки. З часом Лена почала сприймати цього хлопця — скромного духа — як члена своєї родини. Цвинтар з довколишньою тишею, тінистими алеями та байдужими голубами давав їй розраду й спокій. Тут вона поховала чоловіка, але за всі роки жодного разу не приходила до нього. Тепер, молячись за невідомого юнака, Лена молилася й за свого чоловіка.

Роки вигнання Лусія Мараз провела у Ванкувері, затишному місті з кращим, ніж у Монреалі, кліматом, де сотні біженців з південних країн Латинської Америки, оселившись, утворювали такі замкнені спільноти, що деякі жили так, начеб і не виїздили з батьківщини, не змішуючись з канадцями більше, ніж того вимагали обставини. Інша справа Лусія. З успадкованою від матері впертістю вона опанувала англійську, якою говорила з чилійським акцентом, навчалася на факультеті журналістики й працювала, спеціалізуючись на репортерських розслідуваннях для політичних журналів і телебачення. Лусія адаптувалася в країні, завела приятелів, прихистила сучку на кличку

Олівія, що була її подругою чотирнадцять років, і придбала невеличке помешкання, купити яке було вигідніше, ніж винаймати. Коли закохувалася — а таке траплялося доволі часто, мріяла вийти заміж і пустити коріння в Канаді, але варто було пристрасті охолонути, раптом знову відчувала ностальгію за Чилі. Її місце було там, на півдні Півдня, у тій видовженій вузькій країні, що кликала її до себе. Лусія була певна, що повернеться. Чимало вигнанців повернулися до Чилі, жили собі спокійно, і ніхто їх не чіпав. Вона знала, що навіть її перша любов, мелодраматичний партизан з набріоліненим волоссям, повернувся тихцем до Чилі, працював у страховій кампанії, і ніхто не згадував або й не знав про його минуле. Утім, можливо, їй пощастить менше, бо вона постійно брала участь у міжнародному русі проти військового уряду. Лусія пообіцяла матері, що не повернеться, бо для Лени Мараз сама гадка про те, що її дочка також може стати жертвою репресій, була нестерпною.

Між приїздами Лени до Канади спливало чимало часу, зате її листування з дочкою пожвавішало, вона почала писати Лусії щодня, а та — кілька разів на тиждень. Листи перетиналися в повітрі, це скидалося на розмову двох глухих, але жодна з жінок не чекала на відповідь, щоб озватися. Їхнє об'ємне листування зробилося щоденником двох життів, реєстром повсякденного буття. З часом Лусія вже не могла без цих листів жити: те, про що не писала матері, начеб і не існувало, йшло в небуття. У цьому нескінченному діалозі вони — одна у Ванкувері, інша в Сант'яго — так зміцнили свою дружбу, що коли Лусія повернулася до Чилі, знали одна одну краще, ніж якби постійно жили разом.

Під час одного з приїздів, говорячи про хлопця, якого їй віддали замість Енріке, Лена вирішила розповісти дочці про її батька правду, яку приховувала багато років:

— Якщо юнак, якого мені тоді віддали в труні, не твій зведений брат, певно, десь живе чоловік приблизно твого віку з твоїм прізвищем, і в його жилах тече та сама кров.

— Як його звати? — Лусію так приголомшила новина, що її батько був двоєженцем, що вона ледве здобулася на голос.

— Енріке Мараз, як твого батька й твого брата. Я намагалася розшукати його, Лусіє, але він і його матір невідомо де поділися. Я мушу знати, чи справді хлопець, якого я поховала, син твого батька й цієї жінки.

— Байдуже, мамо. Ймовірність того, що він мій зведений брат, дорівнює нулю — таке трапляється хіба що в телевізійних серіалах. Правдою радше є те, що тобі сказали у Вікаріаті: з ідентифікацією жертв трапляється плутанина. Не переймайся пошуками цього хлопця. Тебе роками мучить нав'язлива думка про долю Енріке; прийми правду, хоч би якою жахливою вона була, інакше збожеволієш.

— Я при здоровому розумі, Лусіє. І повірю, що твій брат мертвий, коли матиму якісь докази, але не раніше.

Лусія зізналася матері, що в дитинстві ні вона, ні Енріке не вірили беззастережно в історію з батьковою аварією, такою загадковою, що скидалося на вигадку. Та й як вони могли в неї повірити, якщо ніколи не бачили ознак жалоби й не ходили на цвинтар; мусили вдовольнятися туманним поясненням та обачливим мовчанням. Самі ж вигадували інші версії: нібито батько живе в іншому місті, нібито він скоїв злочин і зробився втікачем, нібито він полює крокодилів у Австралії. Будь-яке пояснення видавалося більш логічним, ніж офіційне: помер, і крапка, і ні про що не розпитуйте.

— Ви були надто маленькими, Лусіє, й не могли усвідомити остаточність смерті, моїм обов'язком було вберегти вас від цього болю. Гадала, буде краще, якщо ви забудете батька. Це гріх гордині, я знаю. Я спробувала замінити вам його, бути для своїх дітей водночас батьком і матір'ю.

— І ти чудово впоралася з цим, мамо, але я запитую себе, чи вчинила б ти так само, якби він не був двоєженцем.

— Звісно, ні, Лусіє. У такому випадку я, можливо, його б ідеалізувала. Мене спонукала передусім лють, а ще сором. Я не хотіла, щоб зараза цієї ницості поширилася на вас. Через те я не говорила з вами про нього і потім, коли ви були вже в тому віці, що могли зрозуміти. Я знаю, що вам бракувало батька.

— Менше, ніж ти гадаєш, мамо. Звичайно, краще було б мати тата, але ти чудово давала собі раду, коли ростила нас.

— Відсутність батька залишає в серці жінки порожнечу, Лусіє. Дівчинці необхідно почуватися захищеною, їй потрібна чоловіча енергія, щоб розвинути довіру до чоловіків, а згодом кохати. Яким є жіночий варіант Едіпового комплексу? Електра? Ти не мала батька. Тому така незалежна й пурхаєш від одного кохання до іншого, весь час шукаючи батькової надійності.

— Годі, мамо! Що за фройдівські нісенітниці! Я не шукаю батька в коханцях. І не стрибаю з ліжка до ліжка. Я серійна однолюбка, і мої кохання тривають довго, якщо тип не безнадійний бовдур, — заперечила Лусія, і обидві розреготалися, згадавши кинутого в Монреалі партизана.

ЛУСІЯ Й РІЧАРД

Бруклін

Після того, як Евелін Ортега упізнала Кетрін Браун, вони знову примотали паском багажник і вервечкою почалапали додому. А що були надворі, Річард узяв лопату й розчистив сніг біля входу до підвалу, щоб Лусія змогла піти до себе й прихопити рештки юшки, харч для Марсело та предмети особистої гігієни. В Річардовій кухні вони розділили смачну юшку й зварили ще кави. Приголомшений стількома подіями Річард з'їв ще одну порцію, хоча в юшці серед картоплі, зеленої квасолі та скибок гарбуза плавали шматочки яловичини. Завдяки самодисципліні йому вдавалося контролювати примхи своєї травної системи. Чоловік не їв харчів, що містили глютен, не вживав алкоголю з причини набагато поважнішої, ніж виразка, а лактоза викликала в нього алергію. Ідеальним Річард вважав вегетаріанство, однак потребував протеїнів і включав до свого тижневого раціону деякі вільні від ртуті морепродукти, шість органічних яєць і сто грамів твердого сиру. Він дотримувався п'ятнадцятиденних планів — двох незмінних меню на місяць, тож купував лише необхідне й готував їжу в заздалегідь визначеному порядку, щоб ніщо не зіпсувалося. По неділях з того, що пропонував ринок, дозволяв собі — наскільки вистачало фантазії — деякі імпровізації. Річард не споживав м'яса ссавців, бо з моральних міркувань вирішив не їсти тварин, яких не був готовий убивати, ані птахів, оскільки відчував жах перед птахофабриками та й не зміг би скрутити шию курчаті.

Чоловікові подобалося куховарити й часом, коли якась страва особливо вдавалася, в його уяві спливали картини, в яких він трапезував не сам, а ділився наїдками з кимось, приміром, з Лусією Мараз, яка виявилася цікавішою пожилицею, ніж попередні. Річард дедалі частіше думав про неї й радів, що зараз жінка гостює в нього, нехай навіть з неймовірної причини, яку їм підкинула Евелін Ортега. Насправді він відчував набагато більшу радість, ніж дозволяли обставини: з ним відбувалося щось дивне, а отже слід було пильнувати.

— Хто ця Кетрін? — звернувся Річард до Евелін Ортеги.

— Фізіотерапевт Френкі. Приходила до нього по понеділках і четвергах. Навчила мене робити з хлопцем деякі вправи.

— Отже її знали в домі. Як ти сказала звати твоїх хазяїв?

— Шеріл і Френк Леруа.

— І, здається, Френк Леруа вчинив…

— Чому ти так гадаєш, Річарде? Ні в чому не можна бути певним, не маючи доказів, — втрутилася в розмову Лусія.

— Якби ця жінка померла природною смертю, вона не лежала б у багажнику автівки Френка Леруа.

— Це міг бути нещасний випадок.

— Ага, вона засунула голову до багажника, обмоталася килимом, багажник зачинився, вона задихнулася й померла, і ніхто цього не завважив. Малоймовірно. Поза сумнівом, її хтось убив, Лусіє, й сподівався позбутися тіла, коли розчистять сніг. Тепер цей хтось, мабуть, запитує себе, куди, чорт забирай, поділася його машина з трупом.

— Ну ж бо, Евелін, помізкуй трохи: як, по-твоєму, ця молодиця могла опинитися в багажнику? — спитала Лусія.

— Не знаю…

— Коли ти востаннє її бачила?

— Вона приходила по понеділках і четвергах, — повторила дівчина.

— І останнього четверга теж?

— Так, о восьмій ранку, але майже одразу пішла, бо у Френкі погіршився рівень глюкози. Пані сильно розгнівалася. Сказала Кетрін, щоб та йшла геть і не поверталася.

— Вони сперечалися?

— Так.

— Що пані Леруа мала проти цієї жінки?

— Вона вважала її зухвалою й вульгарною.

— І казала це їй просто в лице?

— Ні, хазяйка казала це мені. І своєму чоловікові.

Евелін розповіла, що Кетрін Браун уже рік лікувала Френкі. Від початку в неї виникли непорозуміння з Шеріл Леруа, яка вважала лікарку вульгарною, бо та з'являлася в блузках з глибоким декольте, виставивши напоказ груди; «ти ба, яка безсоромна нікчема із замашками сержанта», — казала хазяйка, яка до того ж не бачила ніякого прогресу у Френкі. Вона наказала Евелін завжди сидіти на лікувальних сеансах Кетрін Браун і негайно сповіщати, якщо дівчина помітить, що лікарка кривдить хлопця. Пані Леруа не довіряла Кетрін, вважала її вправи надто брутальними. Пару разів намірялася вигнати Кетрін Браун, але чоловік не погодився, як не погоджувався з усіма її пропозиціями. Вважав Френкі пещеним шмаркачем, а Шеріл ревнувала його до лікарки, бо та була молодою й вродливою, от і все. Своєю чергою Кетрін Браун теж лихословила про пані за її спиною, мовляв, та ставиться до сина, як до немовляти, а з дітьми треба бути суворішими; «Френкі мав би їсти сам, бо якщо хлопець володіє комп'ютером, то йому до снаги тримати в руці ложку й зубну щітку, але хіба він цього навчиться з такою матір'ю — алкоголічкою й наркоманкою, яка цілими днями стирчить у спортзалі, ніби зможе цим загальмувати старість. Чоловік неодмінно кине її. Щодо цього я не маю жодних сумнівів».

Евелін безтямно вислуховувала обох і жодній нічого не переповідала. Коли її брати лихословили, бабуся обтирала

їм губи мийним засобом; така ж покара чекала й на неї, якщо дівчинка повторювала лайку. Про сварки дізнавалася від самих панів, бо стіни дому не тримали таємниць. Френк Леруа, такий холодний зі слугами й власним сином, такий незворушний навіть тоді, коли в хлопця траплявся напад або вибух гніву, з найменшого приводу втрачав самовладання у взаєминах з дружиною. Того четверга Шеріл, засмучена зниженням рівня глюкози в крові Френкі, й підозрюючи, що це сталося через лікарку, кинула виклик установленим чоловіком порядкам.

— Іноді пан Леруа погрожує хазяйці, — зізналася Евелін. — Якось він устромив їй до рота дуло пістолета. Я не шпигувала за ними, клянуся. Двері були напівпрочинені. Він погрожував їх убити — її й Френкі.

— Він б'є дружину? І Френкі? — спитала Лусія.

— Сина він не чіпає, проте Френкі знає, що батько його не любить.

— Ти не відповіла, чи б'є він дружину.

— Часом на тілі в пані видно синці, але на обличчі ніколи. Вона каже, буцімто впала.

— І ти їй віриш?

— Вона падає через пігулки або віскі, і тоді я мушу піднімати її з підлоги й відводити до ліжка. Але сліди в неї через чоловікові лупні. Мені шкода пані, вона дуже нещасна.

— Авжеж, з таким чоловіком і таким сином.

— Френкі пані обожнює. Запевняє, що завдяки ніжності й вправлянням він одужає.

— Це неможливо, — прошепотів Річард.

— Гадаю, Френкі — єдина її втіха. Вони так люблять одне одного! Якби ви бачили, як Френкі радіє, коли матір з ним. Вони можуть бавитися годинами. Часто по ночах пані спить з ним.

— Мабуть, стан здоров'я сина серйозно її непокоїть, — припустила Лусія.

— Авжеж, Френкі такий слабий. Можна, ми ще раз зателефонуємо додому? — попросила Евелін.

— Ні, Евелін. Це надто ризиковано. Ми знаємо, що вчора ввечері матір була з ним. Сподіваюся, за твоєї відсутності вона подбає про Френкі. А ми мусимо повернутися до нагальнішої проблеми й позбутися автівки, — нагадала Лусія.

Річард так швидко здався, що згодом сам дивувався з власної поступливості. Якщо добре поміркувати, він роками боявся будь-яких перемін, здатних похитнути його безпеку. Втім, можливо, це був не страх, а пересторога; можливо, в глибині душі він навіть хотів, щоб якесь втручання неземних сил зруйнувало його досконале й одноманітне існування. Евелін Ортега з її трупом була рішучою відповіддю на це підспудне прагнення. Річард мусив зателефонувати батькові, бо цього дня не міг запросити його поснідати разом, як робив це щонеділі. Відчув миттєве бажання розповісти старому Джозефові, що вони намірилися вчинити, певний, що той шалено аплодуватиме в своєму інвалідному візку їхній затії. Що ж, він розповість про це згодом, при зустрічі, щоб побачити на батьковому лиці вираз утіхи. У кожному разі Річард, майже не опираючись, погодився з доказами Лусії й пішов шукати мапу та лупу. Рішення позбутися тіла, яке він ще недавно категорично відкидав, раптом здалося йому неминучим і єдиним логічним виходом із ситуації, до якої чоловік несподівано виявився причетним.

Вдивляючись у мапу, Річард пригадав озеро, до якого їздив разом із Орасіо Амадо-Кастро і де не був уже два роки. Приятель мав там скромний будиночок, де перш, ніж переїхати до Аргентини, влітку жив із родиною, а посеред зими вдвох із Річардом їздив туди ловити рибу в просвердлених з цією метою лунках. Вони уникали людних місць, де вирували чисельні й гамірливі народні фестивалі; обоє ставилися до риболовлі, як до вдумливого виду спорту, а ще нагоди побути на самоті серед тиші й ще більше зміцнити свою майже сорокарічну дружбу. Ця частина озера була важкодоступною й не приваблювала зимових

юрбищ. На своєму позашляховику вони продиралися вперед зледенілим ґрунтом, прихопивши все необхідне для такого дня: пилку й інше знаряддя для буріння криги, вудки й гачки, батарейки, ліхтар, керогаз, пальне й харчі. Просвердливши лунки, приятелі з безмежним терпінням ловили кілька миршавеньких форелей, від яких після смаження залишався самий кістяк.

До Аргентини Орасіо подався, коли помер його батько; сподівався за кілька тижнів повернутися, однак спливло вже чимало часу, а він і далі був заклопотаний родинними справами й прилітав до США пару разів на рік.

Річард нудьгував за приятелем, під час відсутності якого мав виконувати його повинності; Орасіо залишив йому ключі від порожнього будиночка біля озера й «Субару легасі», що мав радіатор з решіткою й кріплення для лиж і велосипеда: продати машину Орасіо відмовлявся. Річард почав працювати в Нью-Йоркському університеті завдяки наполяганням Орасіо; три роки був асистентом, потім ще три екстраординарним професором. Підвищений до штатного професора, вважав, що це надто обтяжливо, однак коли Орасіо залишив посаду керівника кафедри, Річард його заступив. І саме Орасіо майже задарма купив для нього дім у Брукліні. Як любив повторювати Річард, віддячити приятелеві за все, що той для нього зробив, він міг, лише якби пожертвував йому за життя свої легені для трансплантації. Орасіо, як і його батько й брати, курив сигари і постійно кашляв.

— Там є непрохідні ліси, де взимку немає ні душі, та й улітку теж навряд, — пояснив Річард Лусії.

— А як ми все влаштуємо? Доведеться взяти напрокат машину, щоб повернутися.

— У такому разі ми залишили б сліди. Не варто привертати уваги. Візьмемо «Субару», на ньому й повернемося. Ми могли б упоратися за один день, але через негоду прововтузимося два.

— А коти?

— Я залишу їм їжі й води. Вони звикли бути кілька днів самі.

— Не виключені несподіванки.

— Приміром, нас заарештують або нас уб'є Френк Леруа? — Річард силувано посміхнувся. — У такому разі про них подбає сусідка.

— Мусимо взяти з собою Марсело, — мовила Лусія.

— У жодному разі!

— А що я маю з ним робити?

— Залишимо сусідці.

— Собаки не такі, як коти, чоловіче. Вони тужать через розлуку. Марсело поїде з нами.

Річард зробив театральний жест. Йому важко було зрозуміти залежність людей від тварин узагалі, а надто від цього потворного чихуахуа. Його коти поводилися незалежно, і він міг поїхати на кілька тижнів, певний, що за ним не сумуватимуть. Тільки Дойс ластилася до нього після повернення, інші коти навіть не помічали його відсутності.

Лусія пішла за Річардом до однієї з порожніх кімнат на першому поверсі, де той тримав інструменти і де стояв столярний верстат. Жінка ніяк не сподівалася на таке; гадала, Річард не здатний цвяха забити, як усі чоловіки в її житті, а він вочевидь тішився ручною працею. Знаряддя лежали кожне на своєму місці на прикріплених до стіни полицях з пробкового дерева; контур кожного був окреслений крейдою, щоб його відсутність одразу кидалася в очі. Порядок був такий же досконалий, як і в коморі, де всяка річ мала своє місце. Хаос у домі створювали лише папери й книжки, що громадились у вітальні та на кухні, хоча, можливо, хаос цей був уявний, а насправді вони лежали впорядковані за якоюсь таємною, відомою тільки Річардові системою. «Цей чоловік, либонь, народився під знаком Діви», — виснувала Лусія.

Підживившись чилійською юшкою, вони вдвох знову вийшли на вулицю, де Річард довго придивлявся до поламаного замка багажника, а Лусія затуляла його чорною парасолькою від повільно падаючого снігу. «Я цього не виправлю, закріплю дротом», — вирішив чоловік. Його руки під одноразовими рукавичками, які Річард напнув, щоб не залишати слідів, посиніли, пальці закоцюбли, проте він працював з точністю хірурга. Через двадцять п'ять хвилин пофарбував у червоний колір фару заднього габаритного вогню, бо пластмаса тріснула від удару; багажник Річард припасував так спритно, що дроту не було видно. Тремтячи від холоду, повернулися в дім, де на них чекала ще тепла кава.

— Дріт витримає поїздку, ти не матимеш проблем, — запевнив Річард Лусію.

— Я? Ні, Річарде. «Лексусом» керуватимеш ти. Я трохи незграбна, а надто коли нервую. Мене може зупинити поліція.

— Тоді нехай Евелін. Я їхатиму попереду на «Субару».

— Евелін не має документів.

— Вона без прав?

— Я вже запитувала її. Вона має права на ім'я іншої особи. Звісно, фальшиві. Нам не слід наражатися на додаткові ризики. Ти керуватимеш «Лексусом», Річарде.

— Чому я?

— Бо ти білий. Жоден поліцай не вимагатиме в тебе документів, навіть якби з багажника стирчала людська нога, а от дві латиноамериканки, які їдуть кудись по снігу, одразу викличуть підозру.

— Якщо Леруа заявили про пропажу автівки, ми матимемо проблеми.

— Навіщо їм заявляти?

— Щоб отримати страховку.

— Що ти таке вигадав, Річарде? Хтось із них — убивця, і останнє, що спаде такій людині на думку, — це звернутися із заявою до поліції.

— А другий чи друга Леруа?

— Ти завжди думаєш про найгірше!

— Мені аж ніяк не подобається перспектива перетинати штат Нью-Йорк на вкраденій машині.

— Мені теж, але ми не маємо вибору.

— Слухай, Лусіє, тобі не спадало на думку, що це Евелін убила ту жінку?

— Ні, Річарде, не спадало, бо твоє припущення безглузде. Гадаєш, бідолашна дівчина здатна вбити бодай муху? І чого вона приїхала б до тебе з жертвою в багажнику?

Річард показав Лусії на мапі дві дороги до озера — одну коротшу, на якій однак стояли пункти оплати дорожнього збору, де міг бути контроль, й іншу, з численними заворотами, але не таким жвавим рухом. Вони обрали другу, плекаючи надію, що снігоприбирачі її розчистили.

ЕВЕЛІН

Мексика

Берто Кабрера, проводир-мексиканець, найнятий, щоб доправити Евелін на північ, призначив своїм підопічним зустріч о восьмій ранку. Коли всі зібралися, мандрівці, взявшись за руки, утворили щільне коло, й проводир проказав молитву. «Ми — прочани Церкви, що не має кордонів. Молимо тебе, Боже, аби ти був нашим небесним заступником, боронив нас від нападників і поліцаїв. Благаємо тебе в ім'я твого сина, Ісуса Назаретянина. І нехай буде так». Усі мовили «амінь», окрім Евелін, яка беззвучно плакала. «Прибережи сльози, Пілар Саравіє, вони тобі ще знадобляться», — порадив Кабрера. Він дав кожному його квиток на автобус, заборонивши перезиратися чи перемовлятися між собою, знайомитися з іншими пасажирами й сідати біля вікна; новачки завжди так чинили, а поліцаї звертали на них увагу. «А ти, мала, їдеш зі мною. Відтепер я твій дядько. Не розтуляй рота, і з таким дурнуватим лицем, як у тебе, ніхто нічого не запідозрить. Уторопала?» Евелін мовчки хитнула головою.

У фургончику пекарні подолали перший відтинок путі, до прикордонного міста Текун Уман*, відокремленого від Мексики річкою Суч'яте. Рух річкою та мостом, що з'єднував два береги, не припинявся ні на мить. То був проникний кордон. Мексиканська федеральна поліція без особливого

* Текун Уман – місто в Гватемалі, назване на честь правителя держави майя-кіче, вбитого у битві з іспанцями.

запалу намагалася перехоплювати наркотики, зброю й іншу контрабанду, проте не зважала на мігрантів, якщо ті самі не привертали до себе уваги. Налякана квапливою юрбою, дво- і триколісними велосипедами й торохтливими мотоциклами, Евелін учепилася в руку проводиря, який наказав іншим учасникам групи простувати поодинці до готелю «Сервантес». Сам сів з Евелін в одне з місцевих таксі — приладнаний до велосипеда візок під тентом, найпопулярніший у цих краях транспортний засіб; отож невдовзі всі зібралися в скромному придорожньому заїзді, де й заночували.

Уранці Берто Кабрера відвів їх до річки, де вишикувалися човни й збиті з кількох дощок плоти, що трималися на парі пневматичних шин від вантажівки. Так переправлялися всі види краму, худоба й пасажири. Кабрера винайняв два плоти, кожний з яких за допомогою прив'язаної до пояса линви тягнув один хлопець, а веслував, стоячи на плоту, інший з довгим шестом у руці. Менш ніж за десять хвилин вони були вже в Мексиці й автобусом дісталися центру Тапачули*.

Кабрера пояснив підопічним, що тепер вони опинилися в штаті Чіапас — найнебезпечнішому відтинку для мандрівців, яких не опікає проводир, бо тут люди залежать від бандитів, нападників і військових, які можуть робити з ними все, що заманеться, й відібрати будь-що — від грошей до черевиків. Сховатися від них неможливо, вони знають усі ймовірні криївки, навіть обшукують приватні закутки. А поліцаї — вимагачі: хто не в змозі їм заплатити, того кинуть до в'язничної камери, віддухопелять кийками й депортують. Та найгірші, — застеріг проводир, — цивільні добровольці, які знущаються і катують людей, мовляв, у такий спосіб допомагають властям; це справжні звірі. У Чіапасі люди зникають. Довіряти не можна нікому — ні цивільним, ні представникам влади.

---

* Тапачула – місто в Мексиці.

Вони саме проминали цвинтар, самотинне й безгомінне царство смерті, але відколи почулося пахкання готового до відправлення потяга, місцина зненацька ожила: десятки мігрантів ховалися неподалік у чеканні цієї миті. Дорослі й діти вихопилися з-за могил та кущів і побігли, долаючи каналізаційний стік і стрибаючи з виступаючих над брудною водою камінних брил до вагонів. Берто Кабрера пояснив, що цей потяг звуть «звіром», «залізним хробаком» чи «потягом смерті», і щоб перетнути Мексику, треба видертися на тридцять або й більше таких потягів.

— Скільки люду попадало просто під колеса, і не передати, — попередив Кабрера. — Моя сестра в перших, Ольга Санчес, перетворила закинуту пекарню на притулок для людей з відрізаними потягом кінцівками, яких доправляють до неї. Чимало життів урятувала вона в своєму притулку «Ісус — Пастир Добрий»*. Моя сестра в перших Ольга — свята. Якби мали більше часу, завітали б до неї. Ви привілейовані мандрівці — вам не доведеться подорожувати, звисаючи з вагонів, але нам не можна й сісти до автобуса. Бачите отих типів з собаками, що перевіряють документи й багаж? Це федерали. Їхні пси навчені винюхувати наркотики й людський страх.

Проводир відвів їх до знайомого водія вантажівки, який за обумовлену плату розмістив людей між коробками з побутовою технікою. У глибині кузова залишався вузький простір, де, зіщулившись, посідали пасажири. Вони не могли ані випростати ноги, ані підвестися. Їхали в темряві, людям бракувало повітря, стояла пекельна спека, від поштовхів коробки могли посипатися їм на голови. Проводир, який зручно вмостився в кабіні, забув сказати, що їхати отак доведеться кілька годин, але попередив підопічних, щоб ті економно пили воду й терпіли, якщо приспічить, бо зупинок не буде. Чоловіки й Евелін почергово обмахували

* Євангелія від св. Івана, 10:11.

клаптем картону Марію Інес і поділилися з нею водою, адже жінка мусила годувати немовля.

Вантажівка без пригод довезла їх до містечка Фортін-де-лас-Флорес у штаті Веракрус, де Берто Кабрера залишив підопічних у закинутому домі на околиці; тут на них чекали бідони з водою, хліб, варена ковбаса, домашній сир і галети. «Зачекайте, я швидко», — мовив проводир і зник. Через два дні, коли харчі скінчилися, а від проводиря не було ні чутки ні вістки, група розділилася на чоловіків, упевнених, що їх кинули напризволяще, й Марію Інес, яка вважала, що — з огляду на добрі відгуки євангелістів — Кабрері треба дати ще трохи часу. Евелін не висловлювала своєї думки щодо цього, та її ніхто й не питав. За кілька днів спільної подорожі чоловіки зробилися оборонцями матері, дитини й дивакуватої щуплявої дівчинки, яка мов з неба впала. Вони знали, що насправді Евелін не глухоніма, чули, як та вимовляла окремі слова, проте поважали її мовчання, вважаючи, що воно, можливо, пов'язане з якоюсь обітницею або слугує дівчинці останнім притулком. Жінки перші їли, їм виділили краще місце для спання в єдиній кімнаті, над якою ще зберігся дах. Уночі, поки інші спали, чоловіки почергово чатували.

Другого дня надвечір троє чоловіків вийшли купити харчів, роздивитися й розвідати, які є можливості продовжити путь без Кабрери, а один залишився оберігати жінок. Малюк Марії Інес ще напередодні відмовився від грудей і так заходився плачем і кашлем, що насилу дихав, а бідолашна матір побивалася не в змозі його втішити. Евелін пригадала, що чинила в таких випадках її бабуся; дівчинка змочила холодною водою дві сорочки й загорнула в них малюка, поки в того минувся жар, а Марія Інес тим часом плакала й твердила, що повернеться до Гватемали. Евелін заколисувала дитя пісенькою, яку сама вигадала: в ній не було слів, а тільки звуки птахів і вітру, яким вдалося його приспати.

Увечері троє ходаків повернулися з сосисками, коржиками, квасолею й рисом, а ще з пивом для чоловіків і лимонадом для жінок. Після бенкету люди підбадьорилися й почали обмірковувати плани подальшого просування на північ. Вони довідалися про існування вздовж усього маршруту будинків для мігрантів і численних церков, що пропонують допомогу; можна було розраховувати й на сприяння співробітників Національного інституту міграції, задачею якого було не стежити за неухильним дотриманням закону, а зараджувати мандрівцям, надаючи їм інформацію, гроші на відкупне й першу допомогу в разі нещасного випадку. «А головне це робиться безкоштовно, і не треба нікого підкуповувати», — розповідали ходаки. Отже вони не загнані в безвихідь. Утікачі перелічили свої гроші, готові поділитися з товаришами, й домовилися триматися купи.

Наступного дня вдосвіта всі пересвідчилися, що до хлопчика, хоча той, коли прокинувся, все ще важко дихав, повернувся апетит, і вирішили рушати в дорогу, щойно спаде спека. Про автобус не йшлося, це надто дорого, але можна було зупинити вантажівку й домовитися з водієм або в крайньому разі вилізти на дах якогось товарняка.

Вони вже поскладали до наплічників своє манаття й залишки харчів, коли на навантаженому сумками найнятому пікапі приїхав радий-радісінький Берто Кабрера. Підопічні накинулися на нього з докорами, які проводир добродушно спростував, пояснивши, що мусив змінити первісні плани, бо автобуси піддавалися суворому контролю, а деякі люди, на яких розраховував, його підвели. Одне слово, довелося давати нові хабарі. На контрольних пунктах уздовж маршруту Кабрера мав знайомих, яким платив певну суму за кожного пасажира; начальникові діставалася половина, а решта грошей розподілялася між його людьми — таким чином від цього мурашиного бізнесу вигравали всі. З оборудками однак доводилося пильнувати,

бо можна було наразитися на надто ретельний патруль, і тоді їх депортували б; ризик значно зростав, коли патрульні були незнайомі.

Вони дісталися б до кордону за пару днів, але в малюка Марії Інес знову почався жар, і його довелося відвезти до шпиталю в Сан-Луїс-Потосі*. Зайняли чергу, одержали номер і мусили чекати кілька годин у переповненій хворими залі, перш ніж їх нарешті покликали. Хлопчик на той час зовсім заслаб. Лікар з кругами під стомленими очима й у зім'ятому халаті діагностував кашлюк і залишив малюка в шпиталі, прописавши йому антибіотики. Проводир зчинив бучу, бо це руйнувало його плани, проте лікар наполягав на своєму: у немовляти дуже небезпечна інфекція дихальних шляхів. Кабрері довелося поступитися. Він запевнив невтішну матір, що за тиждень вернеться по них, і її завдаток не пропаде. Марія Інес, плачучи, погодилася, однак інші учасники групи відмовилися продовжити путь без неї. «Аби тільки Господь не дав малюку померти, але, коли таке станеться, Марія Інес потребуватиме когось, хто буде поруч із нею в її горі», — таким було одностайне рішення.

Заночували в паскудному готельчику, але проводир так лаявся через непередбачені додаткові витрати, що врешті-решт мусили спати на подвір'ї церкви, разом із десятками таких же бідаків. Там людям давали миску їжі, вони могли помитися в душі й випрати одіж, але о восьмій ранку їх виставляли за браму, заборонивши повертатися до заходу сонця. День тягнувся довго, поки вони знічев'я никали містом, весь час насторожі, готові будь-якої миті кинутися навтьоки. Чоловіки старалися заробити кілька песо, миючи автівки чи підносячи будівельні матеріали, та так, щоб не привернути уваги поліції, яка нишпорила по всіх усюдах. Кабрера казав, що грінго платили мільйони доларів мексиканському уряду, аби той перепиняв

* Сан-Луїс-Потосі – адміністративний центр однойменного штату в Мексиці.

мігрантів, перш ніж вони дістануться кордону. Щороку в так званих «автобусах сліз» з Мексики депортували понад сто тисяч осіб.

Оскільки Евелін не могла здобутися на голос навіть для того, щоб жебрати, та ще й ризикувала потрапити до рук якогось із численних сутенерів, котрі полювали на самотніх дівчат, Кабрера посадив її до своєї машини. Мовчазна й непомітна Евелін чекала в пікапі, поки він домовлявся по мобілці про якісь темні справи й розважався з повіями в брудних кублах. Кабрера повертався вдосвіта, хитаючись, зі скляними очима й, завваживши, що дівчинка спить, зіщулившись на сидінні, розумів, що та день і ніч нічого не їла й не пила. «Який же я покидьок!» — бурмотів проводир і йшов із нею на пошуки першої-ліпшої відчиненої о цій порі забігайлівки, де Евелін могла б сходити до вбиральні та досхочу наїстися.

— Ти сама винна, дурепо. Якщо не говоритимеш, можеш померти з голоду в цьому паскудному світі. Як ти даватимеш собі раду на півночі? — в його докорах вчувалася мимовільна ніжність.

Через чотири дні малюка Марії Інес виписали зі шпиталю, однак проводир заявив, що рушати в путь з ним надто ризиковано: дитина могла померти в дорозі. Попереду залишався найважчий відтинок маршруту: їм доведеться переправитися через Ріо Гранде, а далі рухатися пустелею. Він запропонував Марії Інес вибір: або залишитися на якийсь час у Мексиці й працювати, беручись за першу-ліпшу роботу, яку вдасться знайти, хоча це буде непросто, бо хто найме її з немовлям на руках, або повернутися до Гватемали. Жінка вирішила повернутися й попрощалася з попутниками, з якими встигла зріднитися.

Посадивши Марію Інес із хлопчиком до автобуса, Берто Кабрера повіз підопічних до Тамауліпаса*. Чоловік роз-

* Тамауліпас – штат у Мексиці.

повів їм, що під час попередньої мандрівки на нього в дверях готелю напали двоє типів у костюмах і краватках, на вигляд чиновників, які відібрали в Кабрери гроші й мобілку. Відтоді він остерігається придорожніх готелів, де часто зупиняються проводирі зі своїми підопічними, бо вони під прицілом у міграційної служби, федеральної поліції та агентів.

Мандрівці переночували в домі одного знайомого Кабрери, так-сяк умостившись покотом на розстелених на долівці накидках, привезених у пікапі. Уранці продовжили путь до Нуево-Ларедо* — останнього етапу їхнього маршруту в Мексиці, і за кілька годин були вже в самісінькому центрі міста разом із сотнями мексиканських і центральноамериканських мігрантів і різних гендлярів, які пропонували свої послуги. У Нуево-Ларедо діяли дев'ять організованих груп контрабандистів, і кожна налічувала понад п'ятдесят проводирів. Вони мали жахливу репутацію: грабували, ґвалтували, а деякі були пов'язані з бандами нальотчиків чи сутенерів.

— Ці люди не такі порядні, як я. За весь час, що я займаюся цим бізнесом, ніхто не сказав про мене жодного лихого слова. Я людина відповідальна, дбаю про свою честь, — повторював Кабрера.

Вони купили картки для телефонних розмов і змогли повідомити близьких, що перебувають на самісінькому кордоні. Евелін зателефонувала отцеві Беніто, але так затиналася, що Кабрера забрав у неї мобілку.

— З малою все гаразд, не турбуйтеся. Просить переказати вітання бабусі. Ми скоро вирушимо на той бік. Зателефонуйте, будь ласка, її матері і попередьте, щоб була готова, — попросив проводир. Потім нагодував усіх кукурудзяними коржиками, які купив у вуличного крамаря, а тоді повів до церкви святого Йосипа, щоб виконати обітницю, яку

* Нуево-Ларедо – місто в Мексиці, центр одноіменного муніципалітету.

дав тамтешньому пароху, отцеві Лео. Кабрера пояснив підопічним, що панотець такий же святий, як і Ольга Санчес; мовляв, священик день і ніч невтомно допомагає нескінченним чергам мігрантів та інших нужденних водою, харчами, надає першу допомогу, дозволяє користуватися телефоном і розраджує духовно, вигадуючи різні жарти й повчальні історії. Під час кожної подорожі Берто Кабрера навідується до пароха й залишає тому п'ять відсотків свого заробітку мінус видатки в обмін на його благословення й кілька молитов за мандрівців; то була його страховка, плата небу за заступництво, як казав він, сміючись. Звісно, свою плату отримували й пропащі негідники з Лос Сетас*, аби тільки не викрали підопічних. Коли таке ставалося, ці бандити одержували викуп, який родичі мусили заплатити, щоб людину не вбили. Це називалося експрес-викраденням. Поки Кабрера міг розраховувати на молитви святого отця і платив бандитам, він почувався більш-менш спокійно. Так велося завжди.

Парох у штанах із закоченими холошами та брудній сорочці саме відбирав не попсовані фрукти й овочі, що лежали в ящиках для перестиглих плодів, які йому задарма віддавали на ринку. Велика калюжа фруктового соку на землі приваблювала мух солодким гнильним запахом. Отець Лео радісно зустрів Кабреру, вдячний за грошовий внесок і за те, що чоловік переконував інших проводирів купувати цю чудову страховку, підтримувану самим небом.

Евелін та її товариші пороззувалися, стали в утворену гнилими плодами калюжу й допомогли парохові врятувати те, що могло ще придатися на церковній кухні; священик тим часом зробив короткий перепочинок і, сидячи в затінку, розповідав своєму приятелеві Кабрері, до яких нових капостей вдалися янкі, котрі, крім приладів нічного бачення й інших, здатних виявляти температуру людського тіла,

* Лос Сетас – мексиканська кримінальна організація, пов'язана з наркотрафіком і тероризмом.

всіяли землю сейсмічними датчиками, що фіксували кожен крок. Обговорили й останні події, вживаючи цей евфемізм замість слова *нальоти*. Не промовляли вони й таких слів як *банда* чи *наркотики*. Не варто було засмічувати мову.

З церкви святого Йосипа Берто Кабрера повів їх до одного з розташованих на березі Ріо Гранде таборів, де серед сили-силенної клаптів картону, наметів, матраців, бродячих собак, щурів і мотлоху знаходили тимчасове пристановище — в чеканні свого шансу — жебраки, злочинці, наркомани й мігранти. «Тут ми залишатимемося аж до тієї миті, коли подамося на той берег», — пояснив проводир. Підопічні спробували були заперечити, мовляв, про таке не домовлялися. Мовляв, пані з пекарні в Гватемалі обіцяла, що вони ночуватимуть у готелях.

— Ви хіба забули готелі, де ми були? Тут, на кордоні, треба пристосовуватися. Кому не подобається, нехай іде, звідки прийшов, — озвався проводир.

З табору їм було видно берег США, який день і ніч охороняли камери, прожектори, агенти в армійських джипах, катери й гелікоптери. Через гучномовці тих, хто запливали далеко, попереджали, що вони на території США й мусять повернутися. За останні роки кордон зміцнили тисячами агентів, до послуг яких були найновітніші технології, однак зневірені люди завжди знаходили спосіб ошукати охорону. Помітивши, як перелякалися підопічні, коли узріли широку й швидку течію річки, Кабрера завважив, що тонуть у цих зелених водах лише заплішені дурні, які намагаються переплисти її або дістатися іншого берега, чіпляючись за линву. Так гинуть сотні нещасних за рік, і їхні набряклі тіла прибиває до стрімчаків і прибережних очеретів або вони пливуть аж до Мексиканської затоки. Різниця між життям і смертю полягає в інформації: знати де, як і коли перетнути річку. А проте найбільшою небезпекою була не вона, — застеріг Кабрера — а пустеля з її пекельною

спекою, від якої плавиться каміння, відсутністю води й скорпіонами, дикими котами та голодними койотами. Загубитися в пустелі означало померти за один-два дні. Такі змії, як коралова, мокасинова, індигова та каскавела виповзали на полювання ввечері, коли мігранти саме рушали в путь, бо вдень стоїть убивча спека. Люди не могли запалювати ліхтариків, щоб не виказати себе; мусили покладатися на молитви й удачу. Проводир повторив, що вони — привілейовані мандрівці, бо ніхто не кине їх у пустелі на споживу зміям. Його робота завершувалася, щойно вони перетнуть Ріо Гранде, але він має партнера в США, готового супроводити їх у безпечне місце.

Мандрівці знехотя облаштувалися в таборі під імпровізованим картонним накриттям, що давало трохи затінку в задушливий день та ілюзію безпеки вночі. На відміну від інших мігрантів, котрі спали, загорнувшись у поліетиленові мішки, їли один раз на день у якійсь церкві й заробляли кілька песо, коли щастило знайти якусь роботу, проводир щодня видавав своїм підопічним певну суму, щоб люди могли купити собі харчів і води в пляшках. Кабрера тим часом подався на пошуки знайомого, який, либонь, відпочивав десь після дози наркотику, аби той переправив їх на інший берег. Ідучи, проводир наказав їм триматися разом і ні на мить не кидати дівчинки; навкруги роєм роїлися негідники, готові порішити людину за пару черевиків чи наплічник. У таборі бракувало їжі, але з лишком вистачало алкоголю, марихуани, креку, героїну й пігулок без назви, суміш яких зі спиртним могла спричинити смерть.

РІЧАРД

Нью-Йорк

Річард Баумастер роками подорожував удвох з Орасіо Амадо-Кастро; зазвичай вони їздили в якісь закутні, куди діставалися на «Субару», а потім продовжували путь на велосипедах з наплічниками й армійською палаткою. Відсутність приятеля була схожа на маленьку смерть, залишила порожнечу в просторі й часі Річардового існування, якому так багато хотілося переповісти Орасіо. Той знайшов би вірне й розумне розв'язання проблеми з трупом і «Лексусом» і діяв би, не вагаючись та жартома. У Річарда ж загрозливо — наполоханим птахом у шлунку — нила виразка. «Навіщо думати про майбутнє, все йде своїм звичаєм, і ти не можеш ні на що вплинути, тож розслабся, брате», — сто разів повторював йому приятель. Він докоряв Річардові, що той живе в постійному діалозі з самим собою, весь час на щось натякає, про щось згадує, шкодує, будує плани. Орасіо казав, що в природі тільки люди зосереджуються на собі, стають рабами власного «я», спостерігають за собою, завжди готові оборонятися, хоча жодна небезпека їм не загрожує.

Лусія дотримувалася подібної думки й наводила як приклад чихуахуа, завжди сповненого вдячності й існуючого в теперішньому часі: мовляв, песик приймає все, що відбувається, не переймаючись імовірними бідами в майбутньому, хоча в його долі кинутого собаки їх траплялося чимало. «Занадто глибока мудрість *дзен* для такої маленької тваринки», — відповів Річард, коли Лусія перелічила йому

собачі чесноти. Чоловік однак визнавав свою схильність до песимістичного мислення, як це називав Орасіо. Ще семирічним хлопчиком Річард боявся, що сонце згасне й усі форми життя на планеті зникнуть. Підбадьорливим було те, що досі цього не сталося. Орасіо ж не турбувало навіть глобальне потепління, коли полюси розтануть, континенти опиняться під водою, а його правнуки вже помруть від старості або в них з'являться риб'ячі зябра. Річард подумав, що Орасіо й Лусія з їхнім безглуздим оптимізмом і незбагненною життєрадісністю чудово б порозумілися. Його ж більше влаштовував поміркований песимізм.

З Орасіо він зважував кожен грам, бо доводилося його нести, і рахував кожну калорію, щоб харчів вистачило до повернення. Орасіо, природжений жартівник, сміявся з маніакальних приготувань Річарда, однак досвід підтверджував їхню доречність. Якось приятелі забули прихопити сірники і після холодної й голодної ночі мусили повернутися. Обоє впевнилися, що багаття, розпалене тертям двох паличок — це лише вигадка бойскаутів.

Так само ретельно, як планував мандрівки з приятелем, Річард підготувався й до короткочасної поїздки на озеро. Склав вичерпний список усього, що їм могло терміново знадобитися — від їжі до спальних мішків і запасних батарейок для ліхтариків.

— Бракує хіба що портативного туалету, Річарде. Ми ж не на війну збираємося, скрізь є ресторани й готелі, — завважила Лусія.

— Нам не варто з'являтися в громадських місцях.

— Чому?

— Люди й автівки не зникають просто так, Лусіє. Ймовірно, поліція розслідуватиме цю справу. Якщо залишимо сліди, нас можуть виявити.

— Ніхто ні на кого не звертає уваги, Річарде. До того ж ми схожі на літню пару у відпустці.

— Серед снігу? У двох машинах? З плаксивою дівчиною та вбраним, наче Шерлок Голмс, собакою? І з твоїм яскраво пофарбованим волоссям? Звісно, ми привертаємо увагу, жінко.

Він розмістив об'ємисту поклажу в багажнику «Субару», залишив достатньо корму котам. Перш ніж дати команду рушати, зателефонував до клініки й з'ясував, що, хоча стан Трейс стабільний, котові ще кілька днів доведеться побути під наглядом лікарів; потім зателефонував сусідці: попередив, що їде на пару днів, і попросив доглянути інших тваринок. Тоді ще раз пересвідчився, що дріт надійно втримував багажник «Лексуса», й відшкрябав з віконець обох автівок лід. Річард здогадувався, що водійські документи лежать у бардачку «Лексуса», але вирішив упевнитися в цьому. Там знайшов те, що шукав, а ще старий пульт і позолочений брелок з одним-єдиним ключем.

— Пульт, мабуть, відчиняє гараж Леруа?

— Так, — підтвердила Евелін.

— А ключ, певно, від дому?

— Ні, не від дому.

— А від чого? Ти бачила його раніше?

— Пані Леруа показала його мені.

— Коли?

— Учора. Пані провела п'ятницю в ліжку — була дуже пригнічена й сказала, що їй болить усе тіло; іноді буває, що вона не в змозі підвестися. Та й куди б їй виїздити в таку бурю? Але вчора пані почувалася краще й надумала їхати. Перед тим показала мені цей брелок. Сказала, що знайшла його в кишені піджака пана Леруа. Вона сильно нервувала. Либонь, через те, що сталося з Френкі в четвер. Наказала мені щодві години міряти йому цукор.

— Ну, і?…

— Буря в четвер налякала Френкі, але вчора з ним усе було гаразд. Рівень цукру залишався стабільний. У машині є ще й пістолет.

— Пістолет? — сполошився Річард.

— Пан Леруа тримає його для самооборони. Каже, через свою роботу.

— А в чому полягає його робота?

— Не знаю. Пані якось прохопилася, що чоловік ніколи не зважиться на розлучення, бо вона багато чого знає про його роботу.

— Судячи з усього, ідеальне подружжя. Сподіваюся, зброя зареєстрована. Але тут немає ніякого пістолета, Евелін. Що ж, тим краще, одним клопотом менше, — підсумував Річард, коли вдруге обнишпорив бардачок.

— Мабуть, цей Френк Леруа обережний бандит, — пробурмотіла Лусія.

— Нам краще рушати якнайшвидше, Лусіє. Поїдемо ланцюжком. Намагайся не губити мене з очей, але відстань має бути достатньою, щоб вчасно загальмувати, бо дорога слизька. Їдь з увімкненими фарами, тоді сама краще бачитимеш й інші водії краще бачитимуть тебе. Якщо потрапимо в затор, увімкни аварійку, щоб попередити тих, хто рухається позаду.

— Я вже півстоліття керую машиною, Річарде.

— Так, але погано. І ще одне. Крига небезпечніша на мостах, бо там холодніше, ніж на ґрунті, — додав чоловік і, з прикрістю махнувши рукою, приготувався рушати.

Лусія вмостилася за кермом «Субару» на чолі екіпажу в складі Евелін і Марсело; поруч лежала мапа з накресленим червоним олівцем маршрутом, бо жінка не надто довіряла навігатору й боялася випустити на трасі з очей Річарда. Чоловік вказав їй місця зустрічей на випадок, якби вони загубили одне одного, і до того ж обоє мали мобілки й могли перемовлятися; «Це найбезпечніша з усіх неймовірних подорожей», — заспокоїла жінка Евелін. Слідом за Річардом вона повільно виїхала з Брукліна; руху на дорозі не було, але заважав сніг. Їй бракувало улюблених пісень,

приміром Джуді Коллінз* і Джоні Мітчела**, проте Лусія помітила, що Евелін стиха молиться, і подумала, що було б нечемно її відволікати. Не звиклий до поїздок у машині Марсело скавучав на руках у дівчини.

Напівзамерзлий Річард їхав, пойнятий тривогою попри те, що перед від'їздом проковтнув зелену пігулку. Якщо поліція зупинить його і перевірить автівку, він пропав. Яке розумне пояснення він міг дати? У багажнику чужої, можливо, вкраденої машини чоловік віз бідолашну Кетрін Браун, з якою ніколи не був знайомий. Тіло лежало там уже багато годин, але з огляду на низьку температуру повітря, поза сумнівом, досі було в стані трупного задубіння. Теоретично Річард волів би побачити її лице, щоб зберегти в пам'яті, і роздивитися нещасну, щоб з'ясувати, як та померла, але практично ні він, ні Лусія, ні тим паче Евелін не хотіли відкривати багажник знову. Хто насправді ця жінка, яка їхала з ним зараз в одному автомобілі? З розповіді Евелін про подружжя Леруа випливало, що молоду особу могли вбити, щоб заткнути їй рота, на випадок якби вона виявила щось таке, що викривало якесь злодіяння Френка Леруа. Загадкові справи й брутальна поведінка цього чоловіка, про які згадувала Евелін, давали підстави для найгірших припущень. Навіть те, що він роздобув фальшиві документи для Евелін, наводило на думку, що Френк Леруа причетний до протиправних дій. Лусія сказала Річардові, що дівчина мала папір, який засвідчував її приналежність до одного з тубільних народів Америки.

Річарду так і кортіло зателефонувати батькові: попросити поради або радше трохи похизуватися, мовляв, він не якийсь там тюхтій, коли здатний на таке безумство. Однак говорити про це по телефону не випадало. Річард уявляв, як здивувався б і зрадів старий Джозеф, якби він

---

* Джуді Коллінз (нар. 1939) – американська співачка.

** Джоні Мітчел (справжнє ім'я Роберта Джоан Андерсон, нар. 1943) – канадська співачка.

усе йому розповів. Старий, напевне, захотів би познайомитися з Лусією; вони сподобалися б одне одному. «Це якщо припустити, що ми виплутаємося живі з цієї халепи… Я перетворююся на параноїка, як каже Лусія. Допоможи нам, Аніто, допоможи нам, Бібі», — він вимовив це голосно, як зазвичай, коли був сам. Так чоловік почувався не самотнім. «Зараз я потребую не стільки товариства, скільки заступництва», — додав він.

Річард так виразно відчув присутність Аніти, що обернувся вбік, аби глянути, чи не сидить та, бува, поруч. Це не вперше Аніта ввижалася йому, але вона завжди з'влялася й зникала так миттєво, що чоловікові не залишалося нічого іншого, як засумніватися у своїх розумових здібностях. Він був не надто схильний до фантазій, вважав себе розсудливим і довіряв лише перевіреним фактам, проте Аніта завжди вислизала з цих вимірів. Уплутаний у безумну справу, напівпаралізований від холоду, бо вмикати підігрів у машині було не можна, щоб не розморозити труп у багажнику, а віконце доводилося тримати напівпрочиненим, аби не затуманилося й не вкрилося кригою скло, шестидесятирічний Річард ще раз подумки оглянув своє минуле й виснував, що роки, проведені з Анітою, перш ніж їх спостигла біда, були найщасливішими в його житті.

У ті часи він насправді жив. З його пам'яті вивітрилися повсякденні проблеми, непорозуміння через недостатнє знання мови й культури, постійні втручання в їхнє життя її батьків і родичів, надокучливість приятелів, котрі могли, не спитавшись, увалитися в дім о будь-якій порі, Анітині обряди, які Річард уважав звичайними забобонами, а надто її спалахи гніву, коли він над міру напивався. Чоловік не пам'ятав її в кризовому стані, коли золотаві очі робилися смоляними, ні її шалених ревнощів й нападів нестями, ні того, як йому доводилося силоміць утримувати кохану в дверях, щоб та його не кинула. Річард пам'ятав дружину лише в її природному стані — пристрасну, вразливу, вели-

кодушну. Аніту, несамовиту в коханні й таку ніжну. Вони були щасливі. Сварки тривали недовго, а примирення розтягалися на дні та ночі.

Річард ріс допитливим боязким хлопчиком, у якого постійно болів шлунок. Це врятувало його від притаманних американським школам брутальних занять спортом і неминуче привело до академічного життя. Річард студіював політологію, спеціалізуючись на Бразилії, оскільки говорив португальською; в дитинстві він часто проводив канікули в материних батьків у Лісабоні. Дипломну роботу присвятив маневрам бразильської олігархії та її спільників, що призвели до повалення в 1964 році харизматичного «лівого» президента Жуана Гуларта* й ліквідації його політичної й економічної моделі. Гуларта, як і чимало інших урядів континенту до та після Бразилії, усунули внаслідок військового перевороту, підтриманого США в рамках доктрини національної безпеки щодо боротьби з комунізмом. Потім настав період військових диктатур, що змінювали одна одну впродовж двадцяти одного року, коли країна переживала смуги суворих репресій, арештів опозиціонерів, цензури преси й культури, тортур і зникнень людей.

Гуларт помер у 1976 році, після понад десяти літ життя у вигнанні в Уругваї та Аргентині. За офіційною версією смерть настала внаслідок серцевого нападу, але ходили чутки, нібито його отруїли політичні супротивники через страх, що він повернеться з вигнання й підбурить до повстання знедолений народ. Оскільки розтину ніхто не робив, ця підозра не мала підстав, проте через багато років прислужилася Річардові як привід для зустрічі з Марією Терезою, вдовою Гуларта**, яка повернулася на батьків-

* Жуан Гуларт (повне ім'я Жуан Бельшиор Маркес Гуларт; 1918–1976) – президент Бразилії в 1961–1964 рр.

** Марія Тереза Фонтела Гуларт (нар. 1940) – удова Жуана Гуларта, свого часу наймолодша (21 рік) перша леді країни.

щину й погодилася прийняти його і дати кілька інтерв'ю. Перед Річардом постала велична й упевнена в собі дама, якою може стати лише вродлива від народження жінка. Вдова відповіла на його запитання, але не могла прояснити сумніви стосовно смерті свого чоловіка. Ця жінка, яка уособлювала політичний ідеал і добу, що вже зробилися часткою історії, викликала в Річарда невиліковне захоплення Бразилією та її народом.

Коли Річард Баумастер у 1985 році прилетів до Бразилії, йому от-от мало виповнитися двадцять дев'ять років. На той час диктатура вже зробилася менш суворою, були відновлені деякі політичні права, існувала програма амністування осіб, звинувачених у політичних злочинах, а цензура послабшала. І найголовніше: уряд дозволив опозиції перемогти на парламентських виборах 1982 року.

Річард став свідком вільних виборів. Народ відкинув військовий уряд та його прибічників і віддав перемогу опозиційному кандидатові, але за іронією долі той помер, не встигнувши обійняти посаду. Встановлювати нову республіку й зміцнювати перехід до демократії випадо недавньому віце-президентові Жозе Сарні*, близькому до військових кіл землевласнику. То були чудові часи для такого політолога як Річард. Перед країною стояли численні серйозні виклики, вона мала найбільший у світі зовнішній борг, переживала часи застою, економіка була зосереджена в руках купки людей, а решта населення потерпала через інфляцію, безробіття, бідність і нерівність, що прирікали багатьох громадян на постійні злидні. Матеріалів для досліджень і статей, які він збирався друкувати, вистачало з лишком, однак — поряд із інтелектуальними викликами — Річард відчував сильну спокусу максимально насолодитися своєю молодістю в тому гедоністичному середовищі, де опинився.

* Жозе Сарні (повне ім'я Жозе Рібамар Ферейра ді Араужу Кошту Сарні; нар. 1930) – президент Бразилії в 1985–1990 рр.

Молодик оселився в студентському житлі в Ріо-де-Жанейро, змінив різкий португальський акцент на милозвучний бразильський, навчився пити кайпіріньо — національний напій з кашаси та цитрини, що опускався в його шлунок, мов кислотний акумулятор, і з певною осторогою поринув у гамірливе життя міста. А що найпривабливіших дівчат можна було зустріти на пляжах і танцювальних майданчиках, Річард вирішив плавати в морі й навчитися танцювати, бо доти не відчував такої потреби. Хтось порадив йому школу танців Аніти Фаріньї, до якої молодик записався, щоб опанувати самбу й інші модні ритми, але, як чимало білих людей, мав одеревіле тіло і надто боявся видатися смішним. Він був найгіршим учнем у школі, проте зусилля виявилися не марними, бо там Річард пізнав свою єдину любов.

Далеке африканське коріння Аніти Фаріньї проявлялося в її розкішному тілі — вузькій талії, міцних ногах та опуклих сідницях, що колихалися при кожному кроці несамохіть, без жодних намірів пококетувати з її боку. Музика й граційність були у неї в крові. У своїй школі танців Аніта сповна являла всю свою природну пишноту, проте поза уроками була серйозною, стриманою дівчиною й відзначалася бездоганною поведінкою та глибокою прив'язаністю до численної й гомінливої родини. Вона без фанатизму сповідувала власну релігію — суміш католицьких й анімістичних вірувань, присмачену жіночою міфологією. Час від часу зі своїми сестрами Аніта відвідувала обряди кандомбле — колись поширена тільки між чорношкірими, ця релігія африканських рабів поступово завойовувала послідовників серед білих, які належали до середнього класу. Аніта мала свого орішу* — покровителя, божественного проводиря в справдженні її долі: це була

* Оріша – божество в міфології народу йоруба.

Єманжа* — богиня материнства, життя й морів. Кохана пояснила це Річардові єдиного разу, коли той супроводив її на обрядову церемонію, але він сприйняв її слова як жарт. Це поганство, як і чимало інших Анітиних звичок, здавалося йому екзотичним і чарівним. Вона тоді також посміялася, бо вірила наполовину; краще було вірити в усе підряд, аніж не вірити ні в що: це зменшувало ризик образити богів, якби ті існували насправді.

Річард переслідував її з несамовитою рішучістю, якої годі було сподіватися від такого розважливого чоловіка, як він, і врешті-решт домігся свого — одружився з Анітою після того, як здобув прихильність тридцяти семи членів родини Фарінья. Заради цього Річардові довелося, не розкриваючи мети, робити незчисленні візити ввічливості, під час яких його супроводив батько, який задля цього спеціально прибув до Бразилії, бо не годилося, щоб син відрекомендовував себе сам. Джозеф Баумастер був з ніг до голови вбраний у жалобу через недавню смерть Хлої, його коханої дружини, але в петельці його піджака червоніла квітка на честь синового сватання. Річард волів справити весілля в тісному колі, проте кількість самих лише родичів і близьких друзів Аніти перевалювала за двісті осіб. Гостями з боку Річарда були тільки його батько, його приятель Орасіо Амадо-Кастро, який несподівано прилетів зі США, й Марія Тереза Гуларт, яка з материнською ніжністю ставилася до симпатичного американського студента.

Усе ще молода й вродлива вдова президента, на двадцять один рік молодша за свого чоловіка, привернула загальну увагу, надавши вагоме сприяння Річардові перед потужним кланом Аніти. І саме вона розтлумачила молодикові очевидне: одружившись з Анітою, він водночас одружується з усією її родиною. Весіллям опікувалися не молодята, а Анітині матір, сестри та своячки — жінки балакучі й лагідні,

* Єманжа (інакше Ємая) – богиня-матір, покровителька всіх жінок у міфології йоруба.

які постійно спілкувалися між собою і до найменших подробиць були в курсі життя одні одних. Вони вирішували всі деталі — від меню до мережаної мантильї кремового кольору, яку Аніта мала напнути, бо та належала колись її покійній прабабці. Чоловікам у цій родині відводилася радше декоративна роль: вони здійснювали свою владу, якщо її мали, поза домом. Усі виказували Річардові таку сердечність, що той не одразу збагнув, що всі Фарінья ставляться до нього підозріло. Але це не дошкуляло йому, бо розділене з Анітою кохання було єдиним, що для нього насправді важило. Він не міг уявити, яку владу матиме родина Фарінья над його шлюбом.

Щастя подружжя зросло після народження Бібі. Донечка, як і сповістила Еманжа за допомогою пророцьких черепашок *бузіуш*, народилася на другий рік їхнього шлюбу й була таким неймовірним дарунком, що Аніту лякала ціна, яку могла зажадати богиня за це чарівне дитя. Річард сміявся з браслетів із кварцового скла проти вроків й інших застережних заходів дружини. Аніта ж заборонила йому хвалитися щастям: викликати заздрість було небезпечно.

Найкращими моментами тодішнього життя, які через багато років ще змушували прискорено битися його серце, були ті, коли Аніта з котячою благодушністю притулялася до його грудей або вмощувалася в нього на колінах, притиснувшись носом до Річардової шиї, а ще коли Бібі з материною зграбністю робила перші кроки й сміялася, виставивши напоказ молочні зуби. Ось Аніта у фартушку товче влітку овочі; ось Аніта у своїй школі вихиляється, наче вугор, під акомпанемент гітари; ось Аніта щось муркоче вві сні в його обіймах після кохання; ось обважніла Аніта з набубнявілим черевом спирається на нього, піднімаючись сходами; ось Аніта в кріслі-гойдалці з Бібі, яка припала до її грудей, тихенько співає, осяяна помаранчевим світлом надвечір'я.

Він ніколи не сумнівався, що ті роки були найкращими в Анітиному житті.

ЛУСІЯ Й РІЧАРД

Північ штату Нью-Йорк

Першу зупинку зробили через півгодини після того, як виїхали з Брукліна, на заправці, щоб купити ланцюги проти ковзання для «Лексуса». На «Субару» в Річарда Баумастера зимові шини стояли, відколи вони з Орасіо їздили рибалити на замерзле озеро. Чоловік попередив Лусію про небезпеку ожеледі, що взимку спричиняє більшість аварій. «Ось ще одна причина зберігати спокій. Розслабся, чоловіче», — відповіла та, не здогадуючись, що повторила пораду Орасіо. Річард наказав чекати за півкілометра, на повороті, поки він купить ланцюги.

Річарда обслуговувала сива бабця з червоними долонями дроворуба — єдина жива істота на заправці, яка однак виявилася спритнішою й дужчою, ніж здавалася на перший погляд. Жінка сама, попри холод, менш ніж за двадцять хвилин встановила ланцюги, а тим часом голосно пояснювала Річардові, що вона вдова і сама веде бізнес, працюючи по вісімнадцять годин на добу сім днів на тиждень, навіть по неділях, як оце сьогодні, коли ніхто не наважується поткнутися з дому. Запасної фари заднього габаритного вогню вона не мала.

— Куди ви в таку погоду? — поцікавилася стара, коли Річард розплачувався.

— На похорон, — відказав той, пересмикнувшись.

Невдовзі обидві автівки з'їхали з шосе й проїхали пару кілометрів місцевою дорогою, але мусили вертати назад, бо добулися до непрохідної місцини, куди вже кілька днів

не навідувалися снігоприбирачі. Дорогою назустріч їм їхало дуже мало машин, і серед них жодної вантажівки чи рейсового пасажирського автобуса, що курсували між Нью-Йорком і Канадою: їхні водії виконували наказ не вирушати на маршрути до понеділка, коли рух нормалізується. Укриті памороззю соснові ліси губилися в білому безмежжі неба, і дорога здавалася зробленим сірим олівцем штрихом поміж всніжених пагорбів. Через кожні кілька кілометрів доводилось зупинятися, щоб зішкребти кригу з «двірників»; температура становила кілька градусів нижче нуля й далі падала. Річард заздрив жінкам і собаці, які подорожували в «Субару» з підігрівом. Він напнув на себе балаклаву й стільки одежі, що насилу згинав лікті й коліна.

За дві години зелені пігулки зробили свою справу: тривога, що гнітила Річарда перед від'їздом, минулася. Запитання, що стосувалися Кетрін Браун, втратили актуальність; усе здавалося уривком чужого роману, написаного кимось іншим. Його певною мірою цікавило, що відбуватиметься далі, чоловікові хотілося взнати, чим скінчиться роман, але він не квапився дістатися фінішу. Хай там як, а рано чи пізно він доїде й виконає свою місію. Точніше, виконає місію, яку доручила йому Лусія. Вона командувала, йому залишалося тільки коритися. Він плив.

Краєвид залишався незмінним; на циферблаті збігав час, кілометри додавалися до кілометрів, проте Річард не просувався вперед, а застряг на місці, занурений у білий простір, загіпнотизований одноманітністю. Йому ніколи не доводилося сидіти за кермом автівки в таку сувору зиму, як ця. Річард усвідомлював, які небезпеки могли чигати на них у дорозі, і попередив Лусію: найгірше було дозволити сну зморити себе, а в чоловіка вже обважніли повіки. Увімкнув приймач, але дратували атмосферні перешкоди, тож довелося їхати в тиші. Зробив над собою зусилля, щоб повернутися до дійсності, до машини, дороги, поїздки. Сьорбнув з термоса кілька ковтків теплуватої

кави й подумав, що в ближчому містечку треба сходити до туалету й випити гарячої кави з двома пігулками аспірину.

В дзеркалі заднього виду чоловік розрізняв удалині вогні «Субару», які зникали на поворотах, але невдовзі з'являлися знову, й боявся, що Лусія така ж стомлена, як і він. Йому важко було повертатися до дійсності, думки плуталися, змішавшись з о́бразами минулого.

У «Субару» Евелін і далі молилася за Кетрін Браун, як це робили в її селі, коли хтось помирав. Душа молодиці не могла відлетіти на небо, а застрягла на півдорозі, бо смерть ухопила її зненацька, коли та найменше цього чекала. Нещасна й досі була закрита в багажнику. А це блюзнірство, гріх, непрощенна неповага. Хто проведе Крістін належним у таких випадках голосінням? Засмучена душа — найгірше, що є в світі. І це її, Евелін, відповідальність: якби вона не взяла машини, щоб поїхати до аптеки, то й не знала би про долю Кетрін Браун, однак тепер вони пов'язані між собою. Щоб звільнити цю душу, потрібні багато молитов і дев'ять днів жалоби. Бідолашна Кетрін, ніхто не оплакав її й не попрощався з нею. У рідному селі Евелін офірували півня, аби птах супроводив небіжчика до іншого світу й пили ром за його мандрівку на небо.

Евелін бубоніла молитву за молитвою, а Марсело, якому набридло скавчати, заснув, висолопивши язика, з витрішкуватими очима, бо повіки закривали їх лише наполовину. Лусія якийсь час вторувала Евелін, повторюючи «Отче наш» та «Аве, Марія…», які завчила в дитинстві й могла проказати напам'ять, хоча вже понад сорок років не молилася. Через монотонне бурмотіння її стало хилити на сон, і щоб трохи відволіктися, жінка почала переповідати Евелін епізоди свого життя й розпитувати про неї. У них зав'язалися довірчі стосунки, і дівчина менше затиналася.

Сутеніло; як і боявся Річард, знову пішов сніг, а мандрівці ще не добулися до містечка, де планували сходити

в туалет і щось з'їсти. Швидкість довелося зменшити. Річард намагався додзвонитися до Лусії по мобілці, але сигналу не було, й він зупинився на узбіччі, ввімкнувши аварійні вогні. Лусія загальмувала позаду, й вони зішкрябали з віконець кригу, збризкали їх антифризом і випили термос гарячого шоколаду з пончиками. Їм довелося переконувати Евелін, що зараз не час постувати через смерть Кетрін і досить того, що дівчина молитиметься за неї. Температура всередині «Лексуса» була така сама, що й зовні, і хоч скільки одяганок напнув на себе Річард, він замерз. Чоловік скористався нагодою розім'яти закляклі ноги й трохи зігрітися, підстрибуючи та поплескуючи себе руками. Річард переконався, що з обома автівками все гаразд, ще раз показав Лусії мапу й скомандував їхати далі.

— Скільки ще? — спитала вона.

— Чимало. Поїсти не буде коли.

— Ми вже шість годин за кермом, Річарде.

— Я теж стомився й до того ж помираю від холоду, либонь, підхоплю пневмонію, я це кістьми відчуваю, але ми мусимо завидна дістатися будиночка. Він стоїть осторонь, і якщо я не бачитиму в'їзду, можемо його проминути.

— А навігатор?

— Він не покаже відхилення. Я завжди проїздив цей відтинок по пам'яті, але для цього треба бачити. Що з собакою?

— Нічого.

— Він наче мертвий.

— Марсело такий, коли спить.

— Ну й потвора!

— Бодай він тебе не чув. Мені треба відлити.

— Роби це просто тут. Тільки не обморозь сідниць.

Жінки присіли навпочіпки біля автівки, а Річард помочився позаду своєї. Завваживши, що його кинули, Марсело підвів писок, глянув назовні й вирішив стриматися. Ніхто не умовив би його вийти на сніг.

Вони знову рушили й через двадцять сім кілометрів добулися до невеличкого селища з однією лише центральною вулицею, на якій стояли непоказні крамниці, заправка, два бари й одноповерхові будиночки. Річард зрозумів, що дістатися до озера завидна їм ніяк не вдасться, і вирішив заночувати тут. Вітер і мороз посилилися, і йому треба було зігрітися; чоловік так цокав зубами, що боліли щелепи. Ідея провести ніч у готелі непокоїла його, він не хотів привертати уваги, але їхати далі в пітьмі й заблукати було б ще гірше. Сигнал був, і йому вдалося сповістити Лусію по мобілці, що план змінився. Шансів знайти пристойний готель майже не було, але мандрівці завважили раптом мотель, який мав ту перевагу, що його кімнати виходили просто на автостоянку, а отже вони могли залишитися непоміченими. У просякнутій запахом креозоту адміністраторській його попередили, що мотель на ремонті, і є лише один вільний номер. Заплативши сорок дев'ять доларів і дев'яносто центів, Річард повернувся до жінок.

— Це все, що вони мають. Доведеться ночувати в одному номері, — повідомив він.

— Нарешті ти спатимеш зі мною, Річарде, — вигукнула Лусія.

— Ммм… Я боюся залишати Кетрін у багажнику, — змінив чоловік тему.

— Ти волієш спати з нею?

У номері стояв той же запах, що й в адміністраторській, а сама кімната нагадувала недолуго оформлену театральну сцену. Дуже низька стеля, розхитані меблі, все вкрите похмурим нальотом буденності. Два ліжка, старий телевізор, ванна з невиводними плямами й краном, з якого раз по раз капала вода, але тут були й електрочайник, гарячий душ і такі ж гарячі батареї. У номері справді було душно, і за кілька хвилин Річард зігрівся й почав шар за шаром знімати з себе грубу одіж. Укрита килимом кавового кольору підлога й картаті чорно-сині покривала потребували

термінової чистки, зате простирадла й рушники, хоч і зношені, виявилися свіжими. Марсело побіг до ванної і довго мочився в кутку, поки Лусія весело, а Річард ошелешено спостерігали цю сцену.

— Що тепер робитимемо? — озвався Річард.

— Сподіваюся, серед військового спорядження, яке ти спакував, є паперові рушники. Я піду по них, ти й так замерз.

Невдовзі Річард, який уже не боявся підхопити пневмонію, заявив, що піде по якусь їжу, бо з такою погодою вони не дочекаються замовленої піци, а кухні в мотелі не було, тільки бар, де єдиними наїдками були оливки й старі пакетики з картоплею-фрі. Чоловік не сумнівався, що в селищі, хоч яким убогим воно здавалося, є якийсь китайський або мексиканський ресторанчик. У них ще залишалися харчі, однак мандрівці воліли зберегти їх на наступний день. Через сорок хвилин Річард повернувся з китайською їжею та кавою в двох термосах і побачив, що Лусія й Евелін дивляться по телевізору прогноз погоди.

— У п'ятницю у штаті Нью-Йорк зареєстрували найнижчу з 1869 року температуру. Буревій тривав майже три години, але сніг ітиме ще два дні. Збитки через негоду становлять мільйон доларів. Буревій дістав ім'я Джонас*, — повідомила Лусія.

— На озері буде гірше. Що далі на північ, то холодніше, — завважив Річард, знімаючи куртку, камізельку, шалик, шапку, балаклаву й рукавички.

Помітив на сорочці маленьку мушку, але щойно стріпнув її, комаха стрибнула й зникла з очей.

— Блощиця! — відчайдушно скрикнув чоловік, ляскаючи себе по тілу. Лусія й Евелін знехотя відірвалися від екрану.

— Блощиці! Тут є блощиці! — не вгавав Річард, не припиняючи чухатися.

---

* Джонас – англійська вимова імені біблійного пророка Йони.

— А що ти хотів за сорок дев'ять доларів і дев'яносто центів, Річарде? Нас, чилійців, вони не чіпають, — мовила Лусія.

— І мене також, — додала Евелін.

— Тебе вони кусають, бо ти дуже привабливий, — виснувала Лусія.

Картонні пакети з китайського ресторану справляли гнітюче враження, проте їхній вміст виявився не таким жахливим, як очікували мандрівці. Їжа, хоч і така пересолена, що всі інші інгредієнти втратили первісний смак, їх підбадьорила. Навіть чихуахуа, попри невдоволення, бо йому важко було жувати, наважився покуштувати чау мейн*. Річард ще якийсь час чухався, аж урешті-решт змирився з блощицями, воліючи не думати про тарганів, які повилазять з усіх шпарин, щойно вони вимкнуть світло. Чоловік почувався впевненим і захищеним у цьому жалюгідному номері придорожнього заїзду, в товаристві жінок, з якими разом брав участь у цій пригоді, намацуючи ґрунт взаємної приязні, й схвильований близькістю Лусії. Він так не звик до цього спокійного відчуття щастя, що не міг його розпізнати.

На прохання Лусії, яка хотіла додати алкоголю до кави собі й Евелін, він купив пляшку текіли «Мендес» — єдину, яку знайшов у барі. Уперше за багато років Річард відчув бажання трохи випити — не з необхідності, а просто за компанію, — але відмовився від цієї ідеї. Досвід навчив його ставитися до спиртного дуже обережно, бо все починалося з кількох крапель, а завершувалося згубною пристрастю. Заснути не вдалося б: було ще рано, хоча знадвору запала суцільна пітьма.

Оскільки вони не дійшли згоди щодо телепрограми, яку хотіли б дивитися, а єдиним, чого не прихопили в дорогу, були книжки, мандрівці, як і напередодні, почали

* Чау мейн – страва китайської кухні.

переповідати одні одним свої історії, щоправда цього разу без чарівного печива, але так само щиро й довірчо. Річарда цікавив невдалий шлюб Лусії, бо він якось познайомився в університеті з Карлосом Урсуа, її чоловіком. Річард вважав його приємною людиною, однак промовчав, бо здогадувався, що в особистому плані той міг бути не таким приємним.

ЛУСІЯ

Чилі

Упродовж двадцяти років шлюбу Лусія Мараз могла б битися об заклад, що чоловік зберігає їй вірність, бо вважала його надто зайнятим, щоб пускатися в любовні пригоди, однак час довів, що вона помилялася, як і стосовно багато чого іншого. Жінка пишалася тим, що зуміла подарувати чоловікові надійне домашнє вогнище й чудову дочку. Його участь у цьому проекті була вимушеною на початку й недбалою згодом, і не зі злого умислу, а через легкодухість, як виснувала Даніела, коли досягла того віку, що дозволяв їй судити про батьків, не засуджуючи їх. Від початку роль Лусії полягала в тому, щоб любити його, а роль чоловіка — в тому, щоб дозволяти себе любити.

Вони познайомилися в 1990-ті. Лусія після майже сімнадцятирічного вигнання повернулася до Чилі й насилу влаштувалася телепродюсером, бо тисячі молодих і краще підготовлених професіоналів марно шукали роботу. Тих, хто повернулися, недолюблювали: ліві через від'їзд звинувачували їх у боягузтві, праві вважали комуністами.

Столиця так змінилася, що Лусія не впізнавала вулиць, де минула її юність і чиї назви на честь святих і квітів замінили на імена військових і героїв колишніх воєн. Місто сяяло чистотою, в ньому панував казарменний порядок: мурали в дусі соцреалізму зникли, на зміну їм постали побілені мури й добре доглянуті дерева. На берегах річки Мапоче розбили парки для дітлахів, і ніхто вже не згадував ані бру-

ду, ані людських тіл, що пливли колись цими водами. Сірі будинки, рух автобусів і мотоциклів, погано приховувана бідність службовців, на перехрестях хлопці-жонглери, які намагалися заробити кілька песо, і стомлені люди в центрі міста контрастували з осяяними, мов цирк, торгівельними центрами аристократичного кварталу, де можна було задовольнити найекстравагантніші забаганки: балтійський кав'яр, віденський шоколад, китайський чай, еквадорські троянди, паризькі парфуми… все було доступне тим, хто міг за це заплатити. В одному просторі жили два народи: нечисельний народ зі статками й космополітичним марнославством і великий народ усіх інших. У кварталах, де селився середній клас, повітря віяло модерністю в кредит, а там, де мешкала аристократія, — імпортованою з-за кордону вишуканістю. Вітрини тут були не згірш, ніж на Парк-авеню*, а маєтки вберігали ґрати під електричним струмом і злі пси. А проте, неподалік аеропорту й уздовж автостради тяглися жалюгідні квартали, сховані від туристів за мурами й величезними рекламними щитами, на яких красувалися білявки в спідній білизні.

Від знайомої жінці скромної та мужньої вітчизни, здавалось, мало що залишилося; в Чилі ввійшла в моду показна розкіш. Проте варто було виїхати за місто, і там вдавалося віднайти щось від колишньої країни: рибацькі селища, народні ярмарки, шинки, де можна з'їсти тарілку риб'ячої юшки й кусень свіжоспеченого хліба, прості та гостинні люди, які говорять так, як розмовляли їхні пращури, а сміючись, затуляють долонею рот. Лусія воліла б жити в провінції, подалі від гамору столиці, але провадити своє розслідування могла тільки там.

На батьківщині жінка почувалася чужинкою, виключеною з мережі соціальних контактів, поза якою можливості були майже нульовими, загубленою серед уламків минулого,

* Парк-авеню – одна з головних магістралей, що перетинають Мангеттен.

не дотичного до квапливого теперішнього Чилі. Лусія не розуміла шифрів і паролей, навіть гумор змінився, мова спотворювалася евфемізмами та обачністю, бо від важких часів ще залишався присмак цензури. Ніхто не розпитував її про роки відсутності, нікого не цікавило, ні де вона була, ні як жила. Цей період її існування залишався за дужками й повністю стерся.

Лусія продала своє помешкання у Ванкувері й зібрала трохи грошей, що дало можливість оселитися в Сант'яго в невеличкій, але зручно розташованій квартирі. Матір образилася, коли Лусія не схотіла жити з нею, але та в свої тридцять шість років потребувала незалежності. «Так прийнято в Канаді, а тут самотні дочки залишаються з батьками», — наполягала Лена. Лусії заледве вистачало платні, коли вона готувала свою першу книжку. Жінка витратила на неї рік, однак невдовзі збагнула, що розслідування виявилося набагато складнішим, ніж вона уявляла. Військовий уряд пішов у небуття лише за кілька місяців перед тим, переможений у результаті плебісциту, й умовна, обережна демократія робила перші кроки в ураженій минулим країні. Повітря, яким дихали люди, було насичене обережністю, а інформація, яку вона шукала, становила частку таємної історії.

Карлос Урсуа, відомий і суперечливий адвокат, співпрацював із Міжнародною комісією з прав людини. Лусія пішла до нього, щоб узяти інтерв'ю для своєї книги, після того, як кілька тижнів марно намагалась домовитися про зустріч, оскільки адвокат багато роз'їжджав і був дуже зайнятий. Його контора в непримітному будинку в центрі Сант'яго розташувалася в трьох кімнатах, де громадилися письмові столи й металеві шафи з теками, що стирчали з переповнених шухляд, а ще юридична література, прикріплені кнопками до дошки чорно-білі фотографії переважно молодих людей і таблиця з датами й термінами. Єдиними

ознаками сучасності були два комп'ютери, факс і ксерокс. У кутку, з вправністю піаніста б'ючи по клавішах електричної друкарської машинки, сиділа Лола, секретарка, огрядна рум'яна жінка з безневинним лицем черниці. Карлос прийняв Лусію, сидячи за письмовим столом у третій кімнаті, яка відрізнялася від інших лише тим, що тут у шаплику стояло дерево, дивовижним чином живе в мороці контори. Адвокат нетерпеливився.

Карлосові виповнився п'ятдесят один рік, і він випромінював життєздатність спортсмена. Це був найпривабливіший з усіх бачених Лусією чоловіків, і в ту ж мить вона відчула спустошливу пристрасть, примітивний палкий порив, що невдовзі обернувся на захоплення ним самим і його роботою. Кілька хвилин жінка не могла оговтатися, силкувалась зосередитися на своїх запитаннях, а він невдоволено чекав, постукуючи по столу олівцем. Лусія боялася, що адвокат під якимось приводом вижене її, у неї зволожилися очі, й вона пояснила, що багато років жила за межами Чилі, її рішення дослідити тему пропалих людей є дуже особистим, бо її брат — один із тих, хто зникли безвісти. Збитий з пантелику таким поворотом Карлос підштовхнув до Лусії пачку паперових серветок і запропонував каву. Присоромлена, що не стрималася перед цим чоловіком, який, поза сумнівом, стикався з тисячами таких історій, Лусія висякнулася.

Лола принесла філіжанку розчинної кави їй і чай у пакетику йому. Ставлячи перед нею каву, Лола поклала Лусії на плече руку й кілька секунд її не прибирала. Цей несподіваний вияв сердечності спровокував новий потік сліз, що зворушив Карлоса.

Тепер вони могли розмовляти. Лусія примудрилася розтягнути кавування; Карлос мав дані, яких без його допомоги вона ніколи не отримала б. Він відповідав на запитання понад три години, намагаючись пояснити непоясненне, і нарешті, коли обоє вже знесилили, а надворі споночіло,

запропонував Лусії доступ до своїх архівів. Лола вже пішла, але Карлос порадив Лусії повернутися, мовляв, секретарка підбере всю інформацію, що її цікавить.

У цьому не було нічого романтичного, проте адвокат помітив, яке враження справив на жінку, а що та видалася йому привабливою, вирішив провести її додому, хоча в принципі уникав зв'язків з проблематичними жінками, а надто плаксами. Для емоційних травм чоловікові вистачало бід, з якими він щодня стикався на роботі. У помешканні Лусії Карлос погодився покуштувати зроблений нею за власним рецептом піско сауер*. Жартома чоловік завжди стверджував, що вона приголомшила його спиртним і спокусила відьомськими чарами. Та перша ніч минула в алкогольному тумані та обопільному здивуванні з того, що вони опинилися в одному ліжку. Наступного дня чоловік пішов дуже рано, цнотливо поцілувавши її перед тим, і вона про нього більше не чула. Карлос не телефонував і не відповідав на її дзвінки.

Через три місяці Лусія Мараз без попередження з'явилася в адвокатській конторі. Лола, секретарка, яка сиділа на своєму місці й так само несамовито, як і минулого разу, клацала на машинці, одразу впізнала її й запитала, коли вона переглядатиме архівні матеріали. Лусія не прохопилася, що Карлос не відповідає на її дзвінки, здогадуючись, що секретарці це відомо. Лола провела її до кабінету шефа, приготувала філіжанку розчинної кави зі згущеним молоком і порадила набратися терпіння, бо адвокат був у суді, але менше ніж за півгодини той з'явився: комірець сорочки розстебнутий, піджак у руці. Лусія зустріла його стоячи і без зайвої балаканини повідомила, що вагітна.

---

* Піско сауер – поширений у Чилі та Перу коктейль на основі виноградної горілки піско, до якої додають цитринний сік, цукровий сироп, яєчний білок і краплю бітера.

Їй здалося, що Карлос геть забув, хто вона така, хоча адвокат запевняв, що це не так, звичайно, він знає, хто вона, й зберігає найкращі спомини про ту ніч з піско сауер, а зреагував не одразу через несподіванку. Коли Лусія пояснила, що для неї це, можливо, останній шанс стати матір'ю, він сухо зажадав зробити тест на батьківство. Лусія хотіла була піти геть, вирішивши, що роститиме малюка сама, але її спинив спогад про власне дитинство без батька, й вона погодилася. Тест підтвердив беззаперечність Карлосового батьківства, і його недовіра й роздратування змінилися природною радістю. Чоловік заявив, що вони повинні одружитися, бо для нього це теж був останній шанс подолати страх перед шлюбом, до того ж йому хотілося бути батьком, хоча за віком він міг би бути вже дідусем.

Лена пророкувала Лусії, що їхній шлюб триватиме щонайбільше кілька місяців — мовляв, п'ятнадцять років різниці у віці, та й щойно немовля з'явиться на світ, Карлос Урсуа вшиється: такий запеклий холостяк не витримає дитячого плачу. Лусія з філософським відчуттям реальності приготувалася до такої перспективи. У Чилі не існувало закону про розлучення — його ухвалять щойно в 2004 році, — однак існували обхідні шляхи й різні способи, щоб шлюб визнали нечинним за допомогою підставних свідків і підкуплених суддів. Способи були такими поширеними й дієвими, що подружжя, які все життя прожили разом, можна було перерахувати по пальцях. Лусія запропонувала майбутньому батькові, що після народження дитини вони можуть розійтися як добрі друзі. Жінка кохала його, але розуміла: якщо Карлос відчуватиме, що його загнали в пастку, він урешті-решт її зненавидить. Чоловік одразу відкинув цю, на його думку, аморальну ідею, і їй залишилося плекати надію, що плин часу й подружнє життя посприяють тому, що й він полюбить її. Лусія заповзялась домогтися цього за будь-яку ціну.

Вони замешкали в домі, який Карлос успадкував від батьків, — занедбаному, розташованому в кварталі, заселеному тоді, коли місто розпростерлося до пагорбів, де — подалі від токсичної мли, що здушувала Сант'яго, — воліли жити заможні верстви населення. За порадою матері, Лусія відклала розслідування, яке проводила для своєї книги, оскільки тема була такою болючою, що могла негативно вплинути на психіку майбутньої дитини. «Нікому не сподобається починати життя в череві жінки, яка шукає трупи», — прорекла Лена. Вона вперше заговорила про зниклих людей такими словами, і це було так, наче Лена поклала на могилу сина надгробну плиту.

Карлос погоджувався з думкою тещі й затявся не допомагати Лусії з книгою до пологів. «Місяці чекання повинні бути сповненими втіхи, зачарування й спокою», — казав він, проте в Лусії вагітність проявлялася в радісній енергії і, замість плести пінетки, вона розфарбовувала дім зсередини й знадвору. У вільні години відвідувала практичні заняття і врешті-решт оббила меблі у вітальні й замінила водогінні труби на кухні. Повернувшись з контори, чоловік заставав її з молотком і затиснутими в губах цвяхами або під раковиною з випнутим черевом і паяльником у руці. З тим самим ентузіазмом жінка накинулася на занехаяне ще років десять тому подвір'я й за допомогою лопати й мотики перетворила його на химерний сад, де троянди співіснували з салатом-лутуком і цибулею.

Лусія саме поринула з головою в один зі своїх мулярських проектів, коли її панталони змокли, бо в неї почали відходити води. Жінка була подумала, що несамохіть обмочилася, але матір, яка якраз зайшла її провідати, викликала таксі й швидко відвезла дочку до пологового будинку.

Даніела народилася семимісячною, і Карлос картав за цей поспіх безвідповідальність дружини. За кілька днів перед тим вона малювала білі хмарки на блакитній стелі в дитячій кімнаті, коли зненацька впала з драбини. Упродовж

трьох тижнів Даніела перебувала в інкубаторі для немовлят, а потім ще два в стаціонарі під наглядом лікарів. Від виду цього підключеного до зондів і моніторів усе ще незрілого створіння з личком оббілованої мавпочки батькові зводило шлунок, як під час нудоти, але коли дівчинка опинилася нарешті вдома, у своєму ліжку, й відчайдушно вчепилася в його мізинець, вона назавжди підкорила його. Згодом Даніела зробилася єдиною людиною, якій Карлос Урсуа міг коритися, єдиною, котру він був здатний любити.

Песимістичне пророцтво Лени Мараз не справдилося: шлюб її дочки тривав два десятиріччя. П'ятнадцять із тих років Лусія без жодних зусиль з боку чоловіка — завдяки непереборній уяві й затятості живила любов. До заміжжя в житті Лусії були чотири великі кохання: першим став удаваний партизан-емігрант, з яким вона познайомилася в Каракасі, теоретик боротьби за соціалістичну мрію про рівність, що — як невдовзі з'ясувала Лусія — не стосувалася жінок, а останнім — музикант-африканець з накачаними м'язами й пластмасовими намистинками в косицях, який зізнався Лусії, що має в Сенегалі двох законних дружин і купу дітей. Цю тенденцію дочки наділяти предмет своїх мрій уявними чеснотами Лена іменувала *синдромом Різдвяного дерева*. Лусія обирала звичайну сосну й прикрашала її кульками та гірляндами з сухозлітки, які з часом обсипалися, аж поки залишалося голе сухе дерево. Лена вважала, що це через карму; подолання безглуздя Різдвяного дерева мало стати одним із уроків, які дочка мусила засвоїти в цій реінкарнації, щоб не повторити помилку в наступній. Лена була ревною католичкою, але прийняла ідею карми та реінкарнації, сподіваючись, що її син Енріке народиться знову й проживе ціле життя.

Багато років Лусія пояснювала байдужість чоловіка його неймовірно напруженою роботою, не підозрюючи, що значну частину енергії й часу той витрачає на випадкових

коханок. Вони зручно жили, кожний у своїй кімнаті, у своєму світі, зайнятий своїми справами. До восьми років Даніела спала в материному ліжку. Лусія й Карлос кохалися, коли жінка навшпиньках, щоб не розбудити дочку, приходила до його кімнати принижена, бо ініціатива майже завжди належала їй.

Вона вдовольнялася крихтами ніжності, горда, що ні про що не просить. Справлялася з усім сама, і він був вдячний їй за це.

РІЧАРД

Північ штату Нью-Йорк

Останні години неділі могли здатися цілою вічністю Річардові, Лусії й Евелін, зачиненим у пропахлому креозотом і китайською кухнею номері мотелю, але за їхніми розповідями про власні життя час летів швидко. Першими сон здолав Евелін і чихуахуа. Дівчина займала мінімальний простір у ліжку, яке ділила з Лусією, а от рештою заволодів Марсело, який лежав, витягнувши задерев'янілі лапи.

— Як твої коти? — поцікавилася Лусія близько десятої, коли обоє вже почали позіхати.

— З ними все гаразд. Я зателефонував сусідці з китайського ресторану. Не хочу дзвонити по мобілці, бо дзвінок можуть засікти.

— Кого цікавлять твої балачки, Річарде? До того ж мобілки неможливо контролювати.

— Ми вже це обговорювали, Лусіє. Якщо автівку знайдуть…

— Мільйони розмов перетинаються в просторі, — урвала його жінка. — Тисячі автівок зникають щодня — їх кидають, крадуть, розбирають на запчастини, перетворюють на брухт, контрабандою переправляють до Колумбії…

— А ще використовують, щоб скинути на дно озера труп.

— Тебе пригнічує це рішення?

— Так, але розкаюватися пізно. Піду прийму душ, — і Річард почалапав до ванної.

«Лусія направду гарненька в зимових чобітках і з цією божевільною зачіскою», — розмірковував Річард, поки

гаряча вода обпікала йому спину; то був чудовий засіб проти виснажливого дня й укусів блощиць. Вони сперечалися щодо дрібниць, проте чудово ладнали між собою; йому подобалася ця суміш різкості й ніжності з її боку, те як безстрашно кидається вона у вир життя, її напіввеселенапівшельмувате лице, скривлена усмішка. Порівняно з нею він був зомбі, який дожив до третього віку, але поруч із Лусією оживав. «Було б добре старіти разом, узявшись за руки», — подумав чоловік. Відчував, як калатає серце, коли уявляв пофарбоване волосся Лусії на своїй подушці, її чобітки біля свого ліжка, а її обличчя так близько від свого, що міг загубитися в цих очах турецької принцеси. «Вибач, Аніто», — прошепотів він. Річард довго жив самотньо й забув цю терпку ніжність, цю тривогу, яку відчуваєш шлунком, цей прискорений плин крові, ці спалахи хіті. «Те, що я відчуваю, любов? Коли так, я потрапив у безвихідь. Я пропав». Вирішив, що перевтомився; завтра, щойно розвидніється, розсіється і туман у голові. Вони позбудуться автівки й Кетрін Браун, розпрощаються з Евелін Ортегою, і Лусія знову стане чилійкою з підвалу. Однак він не хотів, щоб ця мить настала, волів, аби годинники зупинилися, і їм ніколи не довелось розлучатися.

Після душу Річард вдягнув майку та штани, бо йому забракло духу витягти з наплічника й напнути піжаму. Якщо Лусія кепкувала з надмірного багажу, спакованого на якихось пару днів, то піжама викличе в неї сміх. Коли добре поміркувати, це й справді видавалося кумедним. Збадьорений повернувся до кімнати, розуміючи, що заснути буде важко: будь-які зміни звичного розпорядку викликали в нього безсоння, до того ж чоловікові бракувало його гіпоалергенної подушки з ергономічним дизайном. «Про подушку в присутності Лусії краще не згадувати», — вирішив він. Побачив, що жінка тулиться на мізерному просторі, залишеному псом.

— Вижени його з ліжка, — Річард підійшов, намірившись зробити це сам.

— І не здумай, Річарде. Марсело дуже вразливий, він образиться.

— Спати з тваринами небезпечно.

— Для чого?

— Передусім для здоров'я. Хтозна, які хвороби…

— Для здоров'я небезпечно раз по раз мити руки, як ти. Добраніч, Річарде.

— Як знаєш. Добраніч.

Через півтори години в Річарда з'явилися перші симптоми. Він відчував важкість у шлунку й дивний присмак у роті. Зачинився у ванній і відкрутив усі крани, щоб заглушити звуки збунтованих нутрощів. Прочинив вікно, аби вивітрився запах, і залишився сидіти на унітазі, тремтячи від холоду, клянучи ту мить, коли зважився покуштувати китайське їдло, й запитуючи себе, як це так сталося, що з їхньої трійці захворів лише він один. Через різь у животі Річарда кинуло в холодний піт. Невдовзі в двері постукала Лусія.

— З тобою все гаразд?

— Їжа була отруєна, — промимрив він.

— Можна ввійти?

— Ні!

— Відчини, Річарде, дозволь я тобі допоможу.

— Ні! Ні! — крикнув з усіх сил, що лишалися в нього.

Лусія спробувала штовхнути двері, але Річард засунув защіпку. В цю мить він ненавидів її; хотілося одного — померти просто тут, закаляним, покусаним блощицями, самотнім, зовсім самотнім, і щоб не було жодного свідка його мук, щоб Лусія й Евелін зникли, щоб «Лексус» і Кетрін випарувалися, щоб спазми в животі припинилися; хотілося випорожнитися, викинути з себе всю ту гидоту й кричати від безсилля й люті. Лусія через двері запевнила його, що їжа була доброю, їй і Евелін вона не зашкодила, все минеться,

мовляв, це через нерви, й запропонувала, що зробить йому чаю. Річард не озвався, його так морозило, що замерзла щелепа. Через десять хвилин, наче жінка наворожила, нутрощі вгамувалися, Річард зміг звестися на ноги, оглянув у дзеркалі своє позеленіле лице, а тоді знову надовго став під гарячий душ і нарешті перестав тремтіти. Холод, від якого зводило кості, проникав крізь вікно, але чоловік не наважився ні зачинити його, ні прочинити двері через нудотний сморід. Він залишатиметься тут, доки зможе це витримувати; однак невдовзі збагнув, що ідея провести ніч у санвузлі недоречна. Відчуваючи слабкість у колінах і все ще тремтячи, нарешті вийшов, причинивши двері, й поплентався до ліжка. Боса, розпатлана Лусія в широкій нічній сорочці до колін принесла чашку гарячого чаю. Річард принижено попросив пробачення за неприємний запах.

— Про що ти говориш? Я нічого не чую, Евелін і Марсело також, вони сплять, — мовила Лусія, передаючи йому чашку. — Зараз ти відпочинеш, а завтра будеш, як новенький. Посунься, я спатиму з тобою.

— Що?

— Посунься, я ляжу з тобою.

— Лусіє… ти не могла вибрати гіршого моменту, я захворів.

— Як ти змушуєш себе просити, чоловіче! Ми погано починаємо, це тобі належить узяти ініціативу в свої руки, а натомість ти мене ображаєш.

— Вибач, я хотів сказати…

— Не мели дурниць. Я не заважатиму, бо цілу ніч сплю, не поворухнувшись.

І вона пірнула під простирадло й, тричі крутнувшись, вмостилася, поки Річард сидів у ліжку й розгублено сьорбав чай, зволікаючи, не знаючи, як усе це пояснити. Кінець-кінцем він тихенько простягнувся поруч, хворий, знесилений і зачарований, свідомий безмежної присутності цієї жінки, форми її тіла, її підбадьорливого тепла, чудернацького

сивого волосся, неуникного й хвилюючого дотику її руки, стегна, ноги. Лусія сказала правду: вона спала голіриць, схрестивши руки на грудях, урочиста й мовчазна, немов середньовічний рицар, вирізьблений на власному надгробку. Річард гадав, що впродовж наступних годин не стулить очей, не спатиме, вбираючи незнайомий чарівний аромат Лусії, але, не встигнувши додумати до кінця цю думку, заснув. Щасливий.

Світанок понеділка видався спокійний. Буря нарешті розчинилася в океані за багато миль від берега, сніг пінястою ковдрою вкривав краєвид, приглушуючи всі звуки. Лусія спала поруч із Річардом у тій самій позі, що й напередодні; на іншому ліжку зі скуленим на подушці чихуахуа спала Евелін. Прокинувшись, Річард відчув, що запах китайської їжі в номері ще не вивітрився, але тепер не дратував його, як доти. Ніч він провів спершу неспокійно, бо не звик мешкати, а тим паче спати з жінкою, але сон швидко здолав його, і чоловік легко ширяв у зоряному просторі, в порожній безмежній безодні. Раніше, коли сильно пиячив, він незрідка опинявся в такому стані, але тоді це був важкий ступор, цілком відмінний від щасливого умиротворення останніх годин у мотелі з Лусією поруч. Завважив на мобілці, що вже чверть на дев'яту ранку, і здивувався, як це йому вдалося проспати стільки годин після ганебної сцени на унітазі. Річард тихенько підвівся, вирішивши піти по гарячу каву для Лусії й Евелін; йому хотілось провітритися і обміркувати події минулих дня та ночі, він відчував внутрішній трепет, бурю нових почуттів. Коли прокинувся, чоловік лежав, уткнувши ніс у Лусіїну шию, обійнявши її за талію, а перед тим мав ерекцію, наче підліток. Тепло цієї жінки, її спокійне дихання, розкуйовджене волосся — все здавалося йому кращим, ніж він уявляв, і викликало суміш непогамовного еротизму й нестерпної старечої ніжності.

Невиразно пригадав Сьюзен, з якою — з профілактичною метою — регулярно зустрічався в мангеттенському готелі. Вони добре ладнали, а вдовольнивши тілесну потребу, говорили про що завгодно, крім почуттів. Вони ніколи не спали разом, хіба що, коли мали досить часу, йшли обідати до скромного марокканського ресторанчику, а потім прощалися як добрі друзі. Коли випадково зустрічалися в якомусь з університетських корпусів, віталися з люб'язною байдужістю, що не слугувала прикриттям таємного зв'язку, а була виявом справжніх почуттів. Вони поважали одне одного, але їм ніколи не спадало на думку закохатися.

Його почуття до Лусії не йшло в жодне порівняння з цим, було його повною протилежністю. З нею у Річарда в календарі стерлися десятиріччя, і він знову почувався вісімнадцятилітнім. Чоловік вважав себе невразливим і раптом побачив, що перетворився на юнака, в якому вирують гормони. Коли вона здогадається, то безжально глузуватиме з нього. У цю благословенну ніч він уперше за двадцять п'ять років був не сам, вони лежали й дихали поруч. Спати з нею було так просто, але те, що відбувалося з ним тепер, виявилося дуже складною сумішшю щастя й страху, передчуття й бажання втекти, прагнення хіті.

«Це божевілля», — виснував Річард. Йому хотілося заговорити до неї, прояснити все, з'ясувати, чи відчуває Лусія те саме, проте квапитися було не слід, він міг налякати її і все зіпсувати. До того ж у присутності Евелін вони мало що могли сказати одне одному. Він мусив зачекати, проте чекати далі видавалося неможливим; а раптом завтра вони вже не будуть поруч, і він проґавить слушну мить, щоб сказати їй те, що має сказати. Якби зважився, він вигукнув би одразу, без зайвої балаканини, що любить її, що вночі йому хотілося обійняти її і вже не відпускати. Що якби здогадався, про що думає вона, то сказав би їй усе. А що, власне, він міг їй запропонувати? Він ніс страшний тягар; у його віці всі несуть тягар, але цей був важкий, мов кам'яна брила.

Він удруге мав нагоду роздивитися її сплячу. Вона скидалася на дівчинку й не завважила, що Річард уже підвівся, наче вони були старим подружжям і багато років спали в одному ліжку. Йому захотілося розбудити її цілунками, попросити, щоб дала йому шанс, щоб заполонила його всього, оселилася в його домі, дбала з властивою їй іронічною й владною ніжністю про все його життя. Він ніколи й ні в чому не почувався таким упевненим. Подумав, що, коли Лусія полюбить його, це буде чудом. Запитував себе, як це він так довго чекав, поки нарешті зрозумів, що ця любов охопила його всього, заповнила кожну клітинку його єства, всі його думки. Він, заплішений дурень, згаяв чотири місяці. Цей вир ніжності не міг бути наслідком однієї миті, а не інакше як міцнішав з вересня, відколи Лусія приїхала. Його груди солодкою раною проймав страх. «Благословенна будь, Евелін Ортега, — сяйнула думка, — завдяки тобі сталося це диво. Авжеж, диво, бо не існує іншого визначення для того, що я відчуваю».

Він прочинив двері, бо потребував свіжого повітря, кисню й спокою; чоловік борсався в нестримній лавині почуттів, що зненацька обрушилася на нього. Річард не встиг зробити й кроку за поріг, коли опинився сам-на-сам з лосем. Від страху позадкував, а з його грудей вихопився зойк, що розбудив Лусію й Евелін. Не поділяючи його подиву, тварина нахилилася, щоб просунути до кімнати голову, проте масивні роги завадили їй це зробити. Перелякана Евелін зіщулилася — дівчина ніколи не бачила такого чудовиська, а Лусія відчайдушно шукала мобілку, щоб його сфотографувати. Можливо, лось проникнув би до їхнього номеру, якби не Марсело, який узяв цю справу на себе й залився хрипким гавкотом бойового пса. Лось подався назад, вдаривши рогами об поріг і струсонувши при цьому підмурок дерев'яного будиночку, а тоді побіг геть під нервовий сміх мандрівців і нестямний гавкіт чихуахуа.

Спітнілий через викид адреналіну Річард заявив, що піде по каву, поки жінки вдягатимуться, але відійти далеко йому не вдалося. У кількох метрах од дверей лось навалив купу — два кілограми свіжого посліду — куди чоботом по кісточку й вступив Річард. Чоловік вилаявся, а тоді пострибав на одній нозі до адміністраторської, яка, на щастя, мала віконце, що виходило на автостоянку, й попросив шланг. Він так старався, щоб під час цієї моторошної поїздки ніхто не звернув на них уваги й не зміг потім пригадати, а тепер через цю нахабну тварину всі його застережні заходи зійшли нанівець. «Коли щось і запам'ятається, то це бовдур у лайні, — підсумував Річард. — Кепська прикмета на всю позосталу путь. Чи, може, добра? Нічого лихого не станеться — ця хлоп'яча закоханість оберігає мене». Він засміявся, бо якби не відкрив цієї любові, що забарвлювала світ у яскраві кольори, гадав би, що став жертвою напусту. Начеб клопоту з бідолашною Кетрін Браун було не досить, його ще переслідували негода, блощиці, отруєна їжа, виразка й пронос — власний і лосячий.

ЕВЕЛІН

Кордон Мексики й США

Через нудьгу й задушливу спеку дні в таборі в Нуево-Ларедо здавалися Евелін Ортезі нескінченними, та варто було вийнути нічній прохолоді, і в мишоловці починалося підпільне порочне життя. Кабрера застеріг Евелін й інших своїх підопічних, аби ті ні з ким не зналися й, боронь Боже, не показували грошей, однак виконати цю настанову було неможливо. Навколо тулилися такі самі мігранти, але в набагато гіршому стані. Деякі потерпали тут місяцями, по кілька разів марно намагалися подолати річку або їх заарештовували на іншому березі й депортували до Мексики, бо відправляти кожного з цих людей на його батьківщину виходило б дорожче. Більшість із них не мала можливості платити проводирям. Особливо потерпали діти, які вирушали в путь самі: найбільший скнара не відмовив би їм у допомозі. Гурт Евелін ділився харчами й свіжою водою з двома дітлахами, котрі весь час трималися за руки: братику було вісім років, а сестричці шість. Рік тому вони втекли в Сальвадорі з дому своїх дядька й тітки, які знущалися з малюків, потім жебракували, блукаючи дорогами Гватемали, і вже кілька місяців, пристаючи до гуртів інших мігрантів, які тимчасово брали їх під свою опіку, шкандибали через усю Мексику. Діти сподівалися розшукати в США матір, хоча не знали, в якому місті та мешкає.

Уночі підопічні Кабрери спали по черзі, пильнуючи, щоб у них не вкрали геть усе, навіть їхні душі. На другий день почалася хлюща, картон промокнув, і вони залишилися

просто неба, як і інші нещасні мешканці табору. Нарешті настала ніч проти суботи, і табір мовби прокинувся від летаргійного сну, всі начеб чекали цього безмісячного неба. Чимало мігрантів готувалися переплисти річку, а тим часом бандити й поліцаї заворушились і собі.

Кабрера вже встиг домовитися і з розбійниками, і з вартовими, що його гурт пропустять; наступної ночі, коли беззоряне небо затяглося хмарами, з'явився приятель Кабрери, дрібний чоловічок з жовтуватою шкірою й туманним поглядом закоренілого пияка, який назвався Експертом. Кабрера запевнив своїх людей, що попри сумнівний вигляд, іншого такого спеца годі шукати; це на землі він такий непоказний, а у воді почувається, мов риба, знає як ніхто всі течії й коловороти. Коли був тверезий, чоловік досліджував рух патрулів і світіння потужних прожекторів, умів вибрати слушну мить, щоб кинутися у воду й у проміжку між двома спалахами світла дістатися потрібного місця, а там сховатись у заростях і залишитися непоміченим. Проводир платив чоловікові в доларах певну суму за кожного клієнта, бо без його знань і зважливості доправити людей на інший берег було б надзвичайно важко. «Ви вмієте плавати?» — спитав їх Експерт. Ніхто не дав ствердної відповіді. Чоловік попередив, що взяти з собою можна лише документи й гроші, якщо в них щось іще залишилося. Змусив людей скинути одіж і взуття й покласти їх до чорних поліетиленових пакетів для сміття, які прикріпив до колеса вантажівки, що мало правити за пліт. Показав, як триматися за нього однією рукою й гребти іншою без допомоги ніг, щоб не шуміти. «Хто випустить колесо, тому капець», — застеріг Експерт.

Берто на прощання обійняв кожного й дав останні настанови. Двом його підопічним випало першими в самих трусах увійти в річку; вони вхопилися за колесо й попливли під началом Експерта, загубившись у темній воді. Через п'ятнадцять хвилин чоловік повернувся: він

чалапав берегом, тягнучи колесо. Тих двох залишив на острівці посеред річки; сховані в очереті вони чекали на попутників. Берто Кабрера востаннє обійняв Евелін; йому було шкода дівчинки: проводир сумнівався, що сірома подолає всі злигодні, які випали на її долю.

— Не думаю, що ти зможеш прошкандибати тридцять п'ять кілометрів пустелею, мала. Слухайся мого приятеля, він знає, що з тобою робити.

Річка виявилася небезпечнішою, ніж здавалася з берега, проте ніхто не зававгався, бо вони мали лічені секунди, щоб оминути світло прожекторів. Евелін увійшла в воду у шортах і ліфчику, попутники зайняли місця по обидва боки від неї, готові допомогти, якщо їй забракне сил. Дівчинка боялась захлинутися, але над усе боялася, що через неї їх усіх помітять. Придушила зойк, який ледь не вихопився, коли, увійшовши у воду, дівчинка торкнулася мулистого дна ногами, які, ступаючи, чіплялися за гілки, що дряпали її, й грузли в багнюці, де, можливо, роїлися водяні змії. Мокре колесо було слизьким, Евелін насилу тримала його здоровою рукою, притиснувши хвору до грудей; за кілька секунд ноги дівчинки вже не торкалися дна, і її розгойдала течія. Вона занурювалася й знову виринала, ковтаючи воду й відчайдушно намагаючись не відпустити колеса. Один із чоловіків підхопив Евелін за талію, перш ніж її віднесла течія. На мигах наказав триматися обома руками, проте в Евелін нестерпно боліло ушкоджене плече, вилікувати яке вона не мала часу, і рука не слухалася її. Товариші витягли Евелін з води й поклали на колесо горілиць; вона заплющила очі й дала себе тягти, поклавшись на долю.

За кілька хвилин опинилися на острівці, де на них чекали перші двоє попутників. Сховані за вирослим на піску чагарником, люди заціпеніли й гляділи на американський берег, такий близький, що до них долинали голоси двох патрульних, які перемовлялися між собою, стоячи біля

джипа, з якого просто на їхній острівець був спрямований потужний промінь світла. Минуло більше години, поки Експерт заворушився; доти він, здавалося, поринув у сон, а вони цокотіли зубами й тремтіли від холоду, відчуваючи на своїх тілах рух комах і плазунів. Близько півночі Експерт стрепенувся від сну, начеб почув внутрішній сигнал тривоги, і в ту ж таки мить промінь погаснув, і вони розчули, що джип віддаляється.

— Маємо менше п'яти хвилин, поки приїде зміна. Тут течія не така сильна, попливемо всі разом, можете гребти ногами, але на тому боці — ні звуку! — наказав Експерт.

Вони знову зайшли в річку, міцно тримаючись за колесо, що під вагою шістьох людей майже повністю занурилося під воду, а тоді почали штовхати його перед собою. Невдовзі їхні ноги торкнутися дна й, чіпляючись за очерет, мандрівці, допомагаючи Евелін, видерлися грузьким схилом на берег. Вони були в США.

За кілька секунд почувся шум мотора іншого джипа, але люди встигли сховатися від прожекторів у чагарнику. Експерт повів їх далі від берега. Йшли вервечкою, тримаючись за руки, щоб не загубитися в пітьмі, розсуваючи очерет, аж нарешті дісталися невеличкої галявини; проводир запалив ліхтарик, спрямувавши промінь світла в землю, роздав їм поліетиленові пакети й жестами велів одягатися. Сам зняв намоклу майку і нею знову перев'язав і примотав ушкоджену руку до грудей Евелін, бо та загубила в річці бинт. Аж раптом дівчинка виявила пропажу конверту з документами, якого дав їй отець Беніто. При тьмяному світлі ліхтарика стала шукати його на землі, сподіваючись, що конверт упав десь поблизу, а не знайшовши, збагнула, що течія віднесла його, коли один із попутників обхопив її, щоб не потонула. Отоді шнурок із конвертом і розв'язався. Вона втратила образок, який благословив Папа, але на її шиї і далі висів амулет із зображенням богині-ягуарихи, що мав боронити Евелін від нещасть.

Щойно встигли вдягтися, аж раптом нізвідкіль, немов нічний привид, виринув партнер Кабрери, мексиканець, який уже стільки років жив у США, що говорив іспанською з дивним акцентом. Він простягнув мандрівцям термоси з гарячою кавою, до якої був домішаний алкоголь; поки ті, сповнені вдячності, мовчки пили, Експерт тихцем, не попрощавшись, пішов.

Партнер Кабрери пошепки наказав чоловікам рухатися вервечкою за ним, а Евелін іти самій у протилежний бік. Дівчинка хотіла була заперечити, але не могла видобути ні звуку — оніміла, нажахана тим, що її довели аж сюди і тепер кидають.

— Берто сказав мені, що ти маєш тут матір. Здайся найпершому вартовому чи патрулю, якого зустрінеш. Тебе не депортують, бо ти неповнолітня, — мовив проводир, певний, що ніхто не дасть цій малій більше дванадцяти років.

Евелін не повірила йому, проте попутники чули, що у США є такий закон. Вони швидко обійняли її, а тоді пішли за проводирем й одразу розтанули в пітьмі.

Коли Евелін вийшла із заціпеніння, то спромоглася лише зіщулитися й сховатися в чагарнику. Спробувала пошепки помолитися, однак не могла пригадати жодної з численних бабусиних молитов. Так минула година, дві, може, три; вона втратила відчуття часу й здатність рухатися, її тіло стислося, плече глухо нило. В якусь мить почула над головою шалене лопотіння крил і збагнула, що це кажани, точнісінько як у Гватемалі, ширяють у пошуках поживи. Нажахана, вона ще глибше втислася в чагарі, адже всім відомо, що ці створіння смокчуть людську кров. Щоб не думати про вампірів, плазунів і скорпіонів, дівчинка зосередилася, намагаючись вимислити, як вибратися звідси. Сюди, напевно, дістануться інші групи мігрантів, до яких вона змогла б пристати, треба тільки не спати й пильнувати. Евелін звернулася до матері-ягуарихи й до

Ісусової матері, як напучала Фелісітас, проте жодна з них не прийшла на допомогу: обидві божественні матері в США втрачали свою владу. Всі покинули Евелін.

До світання залишалося кілька годин, але тяглися вони цілу вічність. Поступово її очі звикли до безмісячної ночі, що попервах здавалася непроглядною; тепер дівчинка розрізняла навколишні рослини, сухі й високі. Ніч для Евелін стала довгою мукою, аж поки нарешті зненацька почало розвиднюватися. За всі ці години вона не відчула поблизу нікого — ні мігрантів, ні вартових. Щойно зазоріло, насмілилася обдивитися навкруги. Заклякла, насилу спромоглась звестися на ноги й зробити кілька кроків; відчувала голод і сильну спрагу, але рука вже не боліла. Випари, що піднімалися з землі, немов фата нареченої, віщували спекотну днину. Ніч була тихою, її розбуркували тільки застереження, що долинали здаля з гучномовців, а на світанку земля прокинулася під дзижчання комах, потріскування гілок під лапками гризунів, шелест розгойдуваної леготом тростини, метушню горобців у повітрі. У чагарнику то тут, то там виднілися барвисті плями: червоний тиран, — як звалася в цих краях пташка-мухоловка з шарлаховою грудкою, американський жовтий співун або зелена сойка з синьою голівкою — птахи скромні порівняно з тими, що водилися в її селі. Евелін росла серед пташиного гамору, тисячобарвного пір'я, семисот різновидів пернатих — справжнього орнітологічного раю, — як казав отець Беніто. Вона прислухалася до суворих застережень, що лунали іспанською мовою з гучномовців, і марно намагалася визначити відстань до прикордонних постів, контрольних вишок і дороги, якщо та взагалі існувала. Евелін гадки не мала, де перебуває. Пригадала поширювані серед мігрантів історії, що передавалися від уст до уст про небезпеки Півночі, про жахливу пустелю, про власників ранчо, які безкарно стріляли в кожного, хто проникав на їхню територію в пошуках води, про озброєних, мов на

війну, вартових, про лютих собак, навчених винюхувати піт страху, про в'язниці, куди людину могли запроторити на довгі роки так, що ніхто і не взнав би, де вона. Якщо тутешні буцегарні такі, як у Гватемалі, вона воліла краще померти, ніж опинитися в тюремній камері.

День тягнувся страшенно повільно — година за годиною, хвилина за хвилиною. Сонце перемістилося в небі, обпалюючи землю гарячою посушливою спекою, зовсім не такою, яку Евелін пам'ятала. Їй так хотілося пити, що вона перестала відчувати голод. Навкруги не було ані дерева, яке відкидало б тінь, тож дівчинка, лякаючи змій, вирила палицею ямку між чагарів й, устромивши палицю в ґрунт, умостилася, скрутившись у бублик, щоб, — як це робила її бабуся — стежачи за переміщенням тіні, орієнтуватися в плині часу. Через однакові його проміжки Евелін чула шум машин і низько кружляючих гелікоптерів, проте, збагнувши, що ті весь час рухаються за одним незмінним маршрутом, перестала звертати на них увагу. За допомогою палиці визначила полуденну годину, і саме тоді почалися галюцинації: їй ввижалися форми та барви аяуаски, броненосці, щури, дитинчата ягуарихи без матері, Андресів собака, що сконав чотири роки тому, а тепер живий-здоровий прийшов до неї. Час від часу вона поринала в сон, знеможена нестерпною спекою, катована втомою й спрагою.

Поволі смеркалося, але пал не спадав. Чорна змія, довга й важка, проповзла по її нозі — то були моторошні пестощі. Дівчинка завмерла, затамувавши подих, відчуваючи вагу плазуна, дотики його єдвабної шкіри, вигини кожного м'яза цього схожого на шланг тіла, що ледачо ковзало по ній. Змія не скидалася на жодну з тих, що роїлися в їхньому селі. Коли відповзла подалі, Евелін скочила на ноги й почала жадібно ковтати повітря — від пережитого переляку паморочилося в голові, серце калатало. Минуло кілька годин, поки дівчинка оговталася й перестала

нашорошуватися; їй бракувало сил, щоб простояти отак цілий день на ногах, пильно вдивляючись у землю. В неї потріскалися й кровили губи, язик у пересохлому роті розпухнув, шкіра горіла.

Нарешті споночіло, й повітря зробилося прохолоднішим. Однак Евелін була вже виснажена, її вже не цікавили змії, кажани, озброєні вартові й страшні примари з кошмарних снів; вона відчувала тільки нагальну потребу напитися води й спочити. Зіщулившись на землі, піддалася своїй біді й самотності, і хотіла лише одного: померти якнайшвидше, померти вві сні й уже не прокинутися.

Проте в цю, другу, ніч на землі США дівчинка не померла, як сподівалася. Прокинулася вдосвіта в тій самій позі, в якій напередодні лягла, забувши геть усе, що сталося відтоді, як залишила табір у Нуево-Ларедо. Евелін була збезводнена й мусила докласти зусиль, щоб розтерти ноги й підвестися, а тоді примостити ушкоджену руку й зробити кілька кроків старечою ходою. Їй боліла кожна клітинка тіла, але найбільше дошкуляла спрага. Насамперед треба було знайти воду. Вона не могла ні зосередити погляд, ні думати, проте завжди жила серед природи, й досвід підказав їй, що вода десь неподалік; навколо росли очерет і чагарники, а Евелін знала, що вони підносяться там, де є волога. Спонукувана спрагою й тугою почвалала навмання, спираючись на ту саму палицю, за допомогою якої перед тим визначала час.

Кривуляючи, прочалапала метрів з п'ятдесят, коли зненацька її спинив близький шум мотора. Дівчинка інстинктивно впала ницьма на землю й притислася до високої трави. Джип проїхав зовсім поряд: вона розчула голос чоловіка, який говорив англійською, й інший уривчастий голос, що відповідав першому по рації чи по телефону. Коли шум мотора віддалився, вона ще довго лежала нерухомо, аж урешті спрага змусила її продовжити

путь, рачкуючи цариною в пошуках річки. Колючки дряпали лице та шию, якась гілка роздерла майку, а каміння ранило руки й коліна. Евелін підвелася й пошкандибала далі, скоцюрбившись, наосліп, не наважуючись виткнути голови, щоб роздивитися. Ранок щойно розпочався, але сонце вже сліпило очі.

Раптом їй виразно почувся шум річки, і це надало сил: забувши про осторогу, вона пришвидшила ходу. Спершу відчула ногами твань, й одразу, розсунувши зарості, опинилася перед Ріо Гранде. Евелін скрикнула й кинулася у воду; стоячи по пояс у ній, почала пригорщами спрагло пити. Благословенна холодна вода розтікалася по її єству, а вона пила й пила великими ковтками, забувши про нечистоти й мертвих тварин, які плавали в цих водах. Річка тут була неглибокою, й Евелін могла зіщулитися й зануритися в неї всім тілом, відчуваючи безмежну радість від того, що вода омивала її потріскану шкіру й ушкоджену руку, а тим часом довге чорне волосся дівчинки плавало навколо неї, наче погойдувані хвилями водорості.

Вона вийшла з річки й лягла на березі, повертаючись поволі до життя, коли її помітили патрульні.

Агентка міграційної служби, якій передали затриману на кордоні Евелін Ортегу, узріла перед собою похнюплену, зіщулену, тремтячу дівчинку, яка не доторкнулася до соку й печива, що їх жінка поставила на стіл, щоб викликати довіру. Спробувала заспокоїти малу, погладивши по голові, але ще більше її налякала. Агентку попередили, що дівчинка розумово відстала, тож вона попоросила трохи більше часу на інтерв'ю. Чимало дітлахів, які проходили через цей заклад, мали психологічні травми, однак без офіційного наказу домогтися огляду фахівця було неможливо. Агентка мусила покластися на власну інтуїцію й досвід.

Оскільки дівчинка вперто мовчала, жінка вирішила, що та не розуміє іспанської. Можливо, мала розмовляє лише

мовою майя; агентка згаяла кілька дорогоцінних хвилин, перш ніж збагнула, що та добре все розуміє, але не може говорити; тоді жінка дала їй папір і олівець, аби дівчинка могла занотувати відповіді, благаючи Бога, аби та вміла писати: більшість дітей, які потрапляли до Центру тимчасового затримання, ніколи не ходили до школи.

— Як тебе звати? Звідки ти? Маєш тут родичів?

Евелін вивела гарним почерком своє ім'я, назву свого села й країни, ім'я матері й номер її телефону. Агентка з полегкістю зітхнула.

— Це значно все спрощує. Ми зателефонуємо твоїй матері, щоб вона приїхала по тебе. Тобі дозволять поїхати тимчасово з нею, поки суддя винесе ухвалу в твоїй справі.

У Центрі тимчасового затримання Евелін пробула три дні, так ні з ким не заговоривши, хоча тут її оточували жінки й діти з країн Центральної Америки й Мексики. Чимало їх походили з Гватемали. Людей годували двічі на добу, крім того, вони мали молоко, памперси для немовлят, армійські койки та ковдри, без яких неможливо було обходитися через кондиціонери, які так охолоджували повітря, що люди постійно застуджувалися й кашляли. Це був тимчасовий притулок, ніхто не залишався тут надовго: затриманих якнайшвидше переводили до інших закладів. Неповнолітніх, які мали родичів у США, передавали тим без довгих розпитувань — бракувало часу й співробітників, щоб з'ясовувати кожен випадок.

По Евелін замість Міріам приїхав чоловік на ім'я Галілео Леон, який назвався вітчимом дівчинки. Вона знати не знала про його існування й затялася, що нікуди з ним не поїде, бо чула про сутенерів і торговців людьми, які полювали на неповнолітніх. Іноді по дітей приїздили незнайомці, яким досить було поставити підпис, щоб їм віддали дітвака. Офіцерові довелося зателефонувати Міріам, аби та прояснила ситуацію, і так Евелін дізналася, що її матір вийшла заміж. Невдовзі дівчинка виявить, що, крім вітчима, має ще зведених братиків чотирьох і трьох років.

— Чому по дівчинку не приїхала матір? — запитав Галілео Леона черговий агент.

— Вона втратила б роботу. Не думайте, що мені це так просто. Через цю малу я втрачаю чотириденний заробіток. Я маляр, і мої клієнти не звикли чекати, — в голосі чоловіка вчувалися жалібні нотки, що контрастували з його словами.

— Ми віддамо вам дівчинку з урахуванням презумпції ймовірної загрози. Знаєте, що це таке?

— Більш-менш.

— Суддя повинен визначити, чи мала вона вагомі причини залишити батьківщину. Евелін повинна довести, що їй справді щось загрожує, приміром, вона стала жертвою агресії або наражається на небезпеку. Ви заберете її під особисту обіцянку.

— Я повинен сплатити заставу? — занепокоївся чоловік.

— Ні. Йдеться про номінальну суму, яка фіксується в журналі, але мігрант нічого не платить. На адресу її матері прийде поштове повідомлення, де буде зазначено, коли вона має з'явитися до суду в міграційних справах. До того з Евелін зустрінеться представник служби в справах біженців.

— Адвокат? Ми не маємо чим заплатити, — мовив Леон.

— Система дещо недоладна, бо притулку просять дуже багато дітей. Насправді його одержують менше половини претендентів, але для тих, кому пощастить, це безкоштовно.

— Мені казали, що справу можна залагодити за три тисячі доларів.

— Таке кажуть торговці людьми й шахраї, не вірте їм. Чекайте на судову повістку, це все, що ви повинні зараз робити, — додав агент, завершуючи розмову.

Він зняв копію водійських прав Галілео Леона, щоб долучити її до картки Евелін — захід майже марний, бо Центр не мав можливості відстежувати долю кожної дитини. Потім квапливо попрощався з Евелін; того дня на чоловіка чекала купа інших справ.

Нікарагуанець Галілео Леон нелегально прибув до США вісімнадцятилітнім хлопцем, а право на проживання отримав згідно з ухваленим 1995 року законом про амністію. Через недбальство він не подав клопотання про набуття громадянства. Був низькорослий, неговіркий і незграбний; з першого погляду не викликав ні довіри, ні симпатії.

Першу зупинку зробив біля «Волмарта»*, щоб купити Евелін одяг і предмети гігієни. Побачивши величезний магазин, нескінченну кількість товарів різних кольорів і розмірів, лабіринт заставлених ними переходів, дівчинка вирішила, що все це їй наснилося. Боячись загубитися тут назавжди, вона вчепилася в руку вітчима, а той, орієнтуючись, як досвідчений розвідник, одразу повів її до потрібного відділу й велів вибрати собі білизну, майки, три блузки, двоє джинсів, спідницю, а ще вихідне плаття й туфлі. Хоча Евелін невдовзі мало виповнитися шістнадцять років, вона була завбільшки з десяти-дванадцятирічну американську дівчинку. Збентежена намагалася вибрати найдешевший крам, але не знала, чого варті тутешні гроші, й надто барилася.

— Не дивися на ціни, тут усе дешеве, твоя мати дала гроші, щоб я тебе одягнув, — розтлумачив їй Галілео.

Потім він повіз її до «МакДональдза», де нагодував гамбургерами з картоплею-фрі, а тоді прикрашеним зверху вишнею морозивом у такій великій креманці, що в Гватемалі його вистачило б на цілу родину.

— Тебе ніхто не навчив дякувати? — спитав вітчим радше з цікавості, ніж бажаючи дорікнути.

Долизуючи останню ложечку, Евелін ствердно хитнула головою, не сміючи підвести на нього очі.

— Може, ти боїшся мене? Я не людожер.

— Дя… дя… я, — промимрила вона.

— Ти дурненька чи заїкувата?

---

* «Волмарт» — мережа супермаркетів, де товари продають за цінами нижче середніх.

— За… за…

— Авжеж, вибач, — урвав її Галілео. — Якщо не можеш говорити, як люди, не знаю, як ти балакатимеш англійською. Ну й халепа! Що ми з тобою робитимемо?

Заночували в придорожньому мотелі для водіїв вантажівок. Номер був брудний, але мав гарячий душ. Галілео велів їй умитися, проказати молитву й лягти в ліжко ліворуч, бо мав звичку спати біля дверей. «Я вийду покурю, а коли вернуся, щоб ти спала». Евелін негайно виконала наказ. Швидко помилася й лягла під ковдру, не роздягнувшись, удаючи, буцімто спить, але готова кинутися навтьоки, щойно цей чоловік доторкнеться до неї. Вона дуже стомилася, боліло плече й страх стискав груди, однак Евелін згадала бабусю й це додало їй хоробрості. Знала, що маміта неодмінно сходила до церкви й поставила за неї свічку.

Галілео прийшов за годину. Роззувся, зайшов до санвузла й причинив двері. Евелін чула, як він спустив воду, й краєчком ока бачила, як повернувся до кімнати в трусах, майці та шкарпетках. Дівчинка приготувалася скочити з ліжка. Вітчим повісив штани на бильце єдиного стільця, зачинив двері на защіпку й погасив світло. Крізь ветху фіранку до номера пробивався відбиток синіх неонових літер, що утворювали назву мотелю, й у напівтемряві Евелін бачила, як чоловік опустився навколішки біля свого ліжка. Галілео Леон довго шепотів молитви. Коли нарешті ліг, Евелін уже спала.

РІЧАРД

Ріо-де-Жанейро

З мотелю вибралися о дев'ятій голодні, тільки випивши натще кави. Лусія наполягала, що треба десь поснідати, мовляв, вона потребує тарілки гарячої їжі, а не китайських пакетів і паличок. Зрештою опинилися в «Денні'з»* — жінки ласували млинцями з медом, а Річард ложка за ложкою жував позбавлену смаку вівсянку. Виїжджаючи напередодні з Брукліна, вони домовилися з'являтися на людях поодинці, однак з плином годин осторога послабилася, мандрівці так комфортно почувалися разом, що навіть Кетрін Браун уже цілком природно сприймали як попутницю.

Дорога видалася кращою, ніж напередодні. Уночі трохи сніжило, й температура залишалася на кілька градусів нижчою нуля, зате вітер ущух, і з доріг поприбирали сніг. Рухатися можна було жвавіше, і Річард підрахував, що з такою швидкістю вони дістануться будиночка близько полудня й ще завидна встигнуть позбутися «Лексуса». А проте через півтори години за поворотом, у ста метрах перед собою, він побачив сині й червоні вогні блималок кількох поліцейських машин, що перегородили шосе. Роздоріжжя тут не було, а якби він забрав назад, то привернув би увагу.

Вміст сніданку одразу підкотив йому до горла, рот наповнився жовчю. Нудота й кошмарна згадка про вчорашній пронос стривожили чоловіка. Він обмацав верхню

---

* «Денні'з» – мережа цілодобових ресторанів швидкого харчування.

кишеню, де зазвичай тримав рожеві пігулки, але нічого там не знайшов. У дзеркало заднього виду помітив за собою Лусію: та підбадьорливо показала йому схрещені пальці. Попереду зібралися валка автівок, машина швидкої допомоги й пожежний автомобіль. Поліцай жестом наказав Річардові стати в чергу. Чоловік зняв балаклаву і якомога спокійніше спитав, у чому справа.

— Зіткнулися кілька машин.

— Є жертви?

— Я не уповноважений надавати таку інформацію.

Похиливши голову на руки, що тримали кермо, недужий Річард чекав разом з іншими водіями й лічив секунди. У його животі й стравоході вирувала пожежа.

Чоловік не пригадував, щоб у нього колись так жахливо підвищувалася кислотність, боявся, що виразка лопнула і це внутрішня кровотеча. Клята доля — це ж треба, щоб саме коли перевозив небіжчицю й нестерпно хотів до туалету, в нього міг статися заворот кишок. А раптом апендицит? Не варто було їсти вівсянку, Річард забув, що вона розслабляє шлунок. «Якщо ці кляті поліцаї не розчистять дороги, я зроблю це просто тут, тільки цього бракувало. Що подумає Лусія? Що я нікчема, недоумок з хронічним проносом», — голосно проказав чоловік.

Хвилини на автомобільному годиннику тяглися повільно, черепашачою ходою. Раптом задзвонила мобілка.

— З тобою все гаразд? Ти наче знепритомнів, — голос Лусії долинув мов з неба.

— Не знаю, — озвався, підвівши голову від керма.

— Це нервовий спазм, Річарде. Ти нервуєш. Прийми свої пігулки.

— Вони в моїй сумці у твоїй автівці.

— Зараз принесу.

— Ні!

Побачив, як з одних дверцят «Субару» вийшла Лусія, а з інших Евелін з Марсело на руках. Лусія, наче й не було

нічого, підійшла до «Лексуса», кісточками пальців постукала у віконце. Річард опустив скло, готовий нагримати на неї, але жінка швидко передала йому пігулки. І в цю ж мить один з патрульних великими кроками наблизився до них.

— Міс! Залишайтеся в своїй машині! — наказав він.

— Вибачте, офіцере. Ви маєте сірника? — спитала жінка, підкріпивши свої слова загальноприйнятим жестом, мовби підносячи до рота сигарету.

— Сідайте до своєї машини! І ви також! — останні слова поліцай адресував Евелін.

Чекали тридцять п'ять хвилин — «Субару» з увімкненим двигуном, щоб працювало опалення, а «Лексус» перетворений на холодильник — поки місце аварії почали розчищати від автівок. Щойно машина швидкої допомоги й пожежний автомобіль від'їхали, поліція дозволила рух автомобілям, що вишикувалися вервечкою в обох напрямках. Коли проминали місце зіткнення, мандрівці завважили перевернутий догори колесами пікап, розбиту вщент автівку зі сплющеним передом, яку вдарили ззаду, і ще одну машину, що мовби осідлала другу. Днина видалася ясною, буревій минувся, і жоден з трьох водіїв не подумав про ожеледицю.

Річард кинув до рота чотири антацидні пігулки. Він і досі відчував смак жовчі, печія теж не припинилася. Чоловік зігнувся вдвоє над кермом, весь у холодному поту, із затуманеними через біль очима; з кожною хвилиною впевненість, що це внутрішня кровотеча, зростала. Попередив Лусію по мобілці, що не може далі терпіти, й зупинився на ближчому повороті дороги. Жінка припаркувалася позаду в ту саму мить, коли Річард прочинив дверцята й почав шумно блювати на шосе.

— Треба звернутися по допомогу. Десь тут має бути шпиталь, — Лусія простягнула йому паперову серветку й пляшку з водою.

— Ніякого шпиталю. Це минеться. Мені потрібен туалет…

Не давши Річардові часу на заперечення, Лусія наказала Евелін сісти за кермо «Субару», а сама вмостилася на водійському місці в «Лексусі». «Їдь поволі, Лусіє. Сама бачила, що може трапитися, коли машина ковзає», — мовив Річард, скоцюрбившись на задньому сидінні. А тоді подумав, що в такій самій позі лежить відокремлена від нього бильцем сидіння й пластмасовою перегородкою Кетрін Браун.

Живучи в Ріо-де-Жанейро, Річард методично пив; то була соціальна повинність, частина культури, неодмінний ритуал будь-яких зборів, навіть на роботі, що давав можливість трохи розслабитися дощового надвечір'я чи спекотного полудня, стимулював під час політичної дискусії, рятував від холоду, суму, мінливостей любовних пригод і розчарування після футбольного матчу. Річард уже багато років не повертався до цього міста, але не сумнівався, що там ніщо не змінилося. Деякі звички забуваються лише через кілька поколінь. У ті часи Річард споживав стільки ж алкоголю, скільки його приятелі й знайомі, нічого особливого, як вважав сам. Дуже рідко напивався до нестями — це був паскудний стан; він волів мовби ширяти в повітрі, бачити світ без колючок, приємний, лагідний. Чоловік не надавав значення алкоголю, аж поки Аніта не окреслила йому проблему й не почала рахувати келишки — спершу мовчки, а згодом уголос, принижуючи на людях докорами. Його голова добре витримувала алкоголь, чоловік міг влити в себе чотири кухлі пива й три кайпіріньї без жодних згубних наслідків; навпаки він переставав ніяковіти й сам собі здавався чарівним хлопцем, а проте стримувався, щоб не дратувати дружину й виразку, яка часом підносила неприємні сюрпризи. Він часто писав батькові, але ніколи не згадував у листах про спиртне, бо Джозеф був непитущим і не зрозумів би сина.

Після народження Бібі Аніта ще тричі вагітніла, але кожного разу все кінчалося викиднем. Жінка мріяла про велику

родину, таку, як її власна; вона була однією з молодших дочок з-поміж одинадцятьох дітей і мала безліч братів і сестер у перших, племінників і племінниць. Кожна невдала вагітність посилювала її відчай. Жінка вбила собі в голову, буцімто саме Небо випробовує її або карає за якийсь гріх, і поступово в неї вичерпалися сили та життєрадісність.

Без цих надзвичайно важливих властивостей танці перестали для неї щось важити й урешті-решт Аніта продала свою знамениту школу. Жінки з родини Фарінья — бабця, матір, сестри, тітоньки й сестри в перших — змінюючи одні одних, зімкнули лави й не залишали її саму. Оскільки вона ні на мить не відходила від Бібі, занепокоєно оберігала дівчинку, боячись втратити, всі ці жінки, щоб розважити її, посадили Аніту писати куховарську книгу різних поколінь родини Фарінья, певні, що жодне горе не встоїть перед цілющою працею й радощами кулінарії. Її змусили упорядкувати в хронологічному порядку вісімдесят альбомів з фотографіями родичів, а коли Аніта впоралася з цим завданням, почали вигадувати інші приводи, щоб чимось її зайняти. Річард, згнітивши серце, погодився, щоб дружину й дочку відвезли на пару місяців до садиби Анітиних діда та бабці. Сонце й вітер покращили душевний стан жінки. З села вона повернулася, погладшавши на чотири кілограми, й шкодувала, що продала школу, бо хотіла знову танцювати.

Вони знову кохались, як у ті часи, коли тільки те й робили. Ходили послухати музику й потанцювати. Долаючи спадкову незграбність, Річард кружляв її на майданчику пару разів і ледве стримувався, бачачи, як усі очі втуплюються в його дружину — одні впізнавали королеву школи Аніти Фаріньї, інших просто змагали захоплення чи хіть; він галантно передавав її іншим, більш удатним до танців чоловікам, а сам пив, сидячи за своїм столиком, і з ніжністю дивився на дружину, невиразно думаючи про неї.

У його віці вже слід було планувати майбутнє, але з келишком у руці всі клопоти так легко було відкласти. Диплом доктора він одержав ще за два роки перед тим, проте ніяк ним не скористався, якщо не рахувати пари статей, які спромігся розмістити в університетських виданнях США — одна стосувалася права індіанців на землю відповідно до конституції 1988 року, друга — сексуального насильства в Бразилії. На життя заробляв, даючи уроки англійської. Радше з цікавості, ніж через амбітність час від часу озивався на оголошення про вакансії в *American Political Review**. Час свого перебування в Ріо-де-Жанейро Річард вважав паузою, люб'язно наданою долею, тривалою відпусткою; невдовзі йому доведеться розпочати професійну кар'єру, але з цим можна ще трохи почекати. Місто запрошувало до втіх та байдикування. Аніта мала невеличкий будиночок неподалік узбережжя, а продаж її бізнесу та його уроки англійської забезпечували їм прожиток.

Бібі невдовзі мало виповнитися три роки, коли богині почули нарешті молитви Аніти й інших жінок її родини. «Це завдяки Єманжі», — сказала Аніта Річардові, сповіщаючи чоловіка про нову вагітність. «Ти ба, а я гадав, завдяки мені», — засміявся той, підхопивши її на руки й притиснувши до грудей, немов велет-людожер. Вагітність минала без проблем і в належний строк закінчилася пологами, які однак виявилися такими складними, що довелось удатися до кесаревого розтину. Лікар попередив Аніту, що вона не матиме більше дітей, принаймні кілька років, однак це не надто засмутило жінку, яка вже тримала на руках здорового й ненаситного Паблу, молодшого братика Бібі, якого так чекала родина.

Через місяць Річард нахилився вдосвіта над колискою, щоб узяти малюка й передати Аніті, здивований, що той не

* «Американський політичний журнал» (точна назва «Американський політологічний (Political Science) журнал» — квартальник Кембриджського університету.

плаче від голоду, як робив це зазвичай кожні три-чотири години. Хлопчик так спокійно спав, що Річард завагався, чи варто його будити. Хвиля ніжності пройняла все його єство, у нього зволожилися очі і йому перехопило подих приголомшливе відчуття вдячності, що часто заволодівало Річардом у присутності Бібі. Аніта, яка вже встигла розпахнути сорочку, взяла немовля на руки й приклала до грудей, і тільки тоді збагнула, що дитина не дихає. Несамовитий крик пораненого звіра розбуркав дім, квартал, цілий світ.

Довелося робити автопсію. Річард намагався приховати це від Аніти, бо сама думка, що маленького Паблу старанно розтинатимуть, видавалася надто моторошною, але необхідно було з'ясувати причину смерті. Згідно з висновком патологоанатома, йшлося про синдром дитячої раптової смерті, як написав лікар великими літерами, про нещасний випадок, який неможливо передбачити. Аніта впала в глибокий безпросвітний розпач, у бездонну печеру, де чоловікові не було місця. Річард почувався знехтуваним дружиною і викинутим у найвіддаленіший закуток власного дому, мов якийсь непотріб, іншими членами родини Фарінья, котрі заступили його, доглядаючи Аніту, опікуючись Бібі й ухвалюючи рішення, не спитавши його думки. Родичі заволоділи його маленькою сім'єю, вважаючи Річарда нездатним осягнути масштабів трагедії, оскільки його чутливість надто відрізнялася від їхньої. У глибині душі Річард відчував полегкість, бо й насправді був чужаком на цих теренах скорботи. На роботі він узяв більше лекційних годин, рано йшов з дому й під різними приводами пізно повертався. Чоловік почав більше пити. Алкоголь у достатній кількості допомагав відволіктися.

Мандрівці були в кількох кілометрах від роздоріжжя, коли почули сирену й завважили сховану за кущами патрульну машину. Лусія побачила блимаючі вогні, що освітлювали то її автівку, то «Субару», яка їхала позаду. Жінка

всерйоз міркувала, чи не натиснути щосили на акселератор, важачи життям, однак крик, що вихопився в Річарда, змусив її змінити плани. Вона проїхала ще кілька метрів і стала на узбіччі. «Тепер нам точно капець», — подумав Річард, насилу випростовуючись. Лусія опустила скло й, затамувавши подих, чекала, поки патрульна машина загальмувала позаду. «Субару» проїхала повз неї, зменшивши швидкість, і жінка встигла показати на мигах Евелін, аби та не зупинялася. За мить підійшов поліцай.

— Ваші документи.

— Я щось порушила, офіцере?

— Ваші документи.

Лусія порилася в бардачку й простягнула йому папери на «Лексус» і своє міжнародне водійське посвідчення, подумавши, що воно, можливо, прострочене, бо не пам'ятала, коли одержала документ у Чилі. Поліцай приглядався до них, а тоді наставився на Річарда, який устиг випростатися на задньому сидінні й поправляв на собі одяг.

— Вийдіть з машини, — наказав офіцер Лусії.

Та підкорилася. Жінка ледве трималася на тремтячих ногах. Сяйнула думка, що, либонь, так почувається афроамериканець, коли його зупиняє поліція, і що якби за кермом сидів Річард, з ними повелися б інакше. І в цю ж таки мить Річард прочинив дверцята й скоцюрблений виліз з автівки.

— Зачекайте в машині, пане! — гримнув на нього поліцай, хапаючись рукою за кобуру пістолета.

Річард сів навпочіпки й, здригаючись усім тілом, виблював рештки вівсянки просто поліцаєві під ноги; той з огидою відступив трохи назад.

— Він хворий, має виразку, офіцере, — пояснила Лусія.

— Хто ви йому?

— Я… я… — промимрила Лусія.

— Вона моя економка. Працює в мене, — спромігся проказати Річард між двома позивами до блювоти.

Поліцай машинально зважив стереотипи, все збігалося: «Служниця-латиноамериканка везе господаря, певно, до шпиталю. Той, здається, справді хворий. Ти ба, ця жінка має міжнародні права; він не вперше бачив таке посвідчення. Чилі? Де це, чорт забирай?». Зачекавши, поки Річард оговтається, офіцер знову велів йому сісти до машини, але цього разу тон наказу був примирливий. Поліцай обійшов «Лексус», покликав Лусію й показав на багажник.

— Так, офіцере. Це сталося щойно. На шосе аварія, постраждали кілька машин, мабуть, ви вже в курсі. Одна автівка не встигла загальмувати й вдарила мене, але це дрібниці — незначна вм'ятина і пошкоджена фара. Я пофарбувала її лаком для нігтів, поки знайду запасну.

— Доведеться виписати вам припис.

— Я мушу відвезти пана Баумастера до лікаря.

— Цього разу я вас відпущу, але ви повинні замінити фару впродовж двадцяти чотирьох годин. Зрозуміло?

— Так, офіцере.

— Вам потрібна допомога з хворим? Я можу супровести вас до шпиталю.

— Щиро дякую, офіцере. У цьому немає потреби.

Коли Лусія знову сіла за кермо, серце в неї калатало, вона намагалася рівно дихати, а тим часом патрульна машина поїхала геть. «Це скінчиться інфарктом», — подумала була жінка, а вже за півхвилини тряслася від нападу нервового сміху. Якби поліцай виписав штраф, її особа й дані автівки були б занесені до протоколу, і тоді вже точно Річардові побоювання справдилися б до найжахливіших подробиць.

— Лихо не без добра, — насміявшись, вона витерла зволожені очі, але Річардові було не до сміху.

«Субару» чекала на них за кілометр попереду, і невдовзі Річард завважив дорогу до Орасієвого будиночка — власне майже непомітну, вкриту кількасантиметровим шаром снігу стежину, що кривуляла між соснами. Хвилин з десять

вони повільно заглиблювалися в ліс, молячи Бога, щоб машини не застрягли, не помічаючи жодної ознаки присутності людей, аж раптом узріли перед собою похилий дах казкового будиночка, з якого, немов елементи різдвяної декорації, звисали бурульки.

Річард, який усе ще відчував нудотну слабкість, але вже не такий гострий біль, відімкнув своїм ключем замок на брамі, жінки припаркувалися й вийшли з автівок. Він відпер двері й мусив налягти на них усім тілом, щоб зрушити з місця, бо деревина відсиріла й набухла. Коли ввійшли досередини, в обличчя вдарив нудотний сморід. Річард метнувся до туалету, а коли повернувся, пояснив, що будиночок більше двох років стояв зачинений і, поза сумнівом, його уподобали кажани й ще якісь тварі.

— Коли позбудемося «Лексуса»? — поцікавилася Лусія.

— Сьогодні ж, але дай мені півгодини, щоб очуняти, — вимовивши це, Річард ліг долілиць на розхитаний диван у вітальні, не наважившись попросити, щоб вона лягла поруч і зігріла його своїм теплом.

— Відпочинь. Але якщо ми затримаємося тут надовго, то замерзнемо, — озвалася Лусія.

— Треба запустити генератор і заправити пальним калорифери. На кухні стоять бляшанки з гасом. Труби, мабуть, замерзли, може, деякі й поламані, але це з'ясується навесні. Пічку розпалювати не слід, хтось може помітити дим.

— Ти не годен нічого робити. Ходім, Евелін, — мовила Лусія, накривши Річарда побитим міллю шорстким пледом, який угледіла на бильці одного зі стільців.

Невдовзі жінки вже ввімкнули два калорифери, а от запустити дихаючий на ладан генератор їм не вдалося, не впорався з ним і Річард, коли зміг звестися на ноги. У будиночку була гасниця, якою приятелі користувалися, коли приїздили сюди на підводну риболовлю, а в Річардовому багажі — три ліхтарі, спальники й інші практичні речі, вкрай необхідні для експедиції в глибини Амазонії, а

ще кілька пакетиків сухої вегетаріанської їжі, які чоловік возив з собою під час тривалих подорожей на велосипеді. «Ослячий корм», — весело прокоментувала Лусія, силкуючись скип'ятити воду на невеличкій гасниці, майже такій же непоступливій, як і генератор. Залитий окропом ослячий корм виявився цілком пристойною їжею, до якої Річард однак навіть не доторкнувся, обмежившись відваром і половиною чашки чаю, які випив, боячись зневоднення; його шлунок не приймав нічого більше. Потім знову ліг, загорнувшись у плед.

ЕВЕЛІН

Чикаго

Міріам, матір Евелін Ортеги, понад десять років не бачила дітей, яких залишила в Гватемалі на бабусю, однак завдяки фотографіям і подібності до бабусі одразу впізнала Евелін, коли та приїхала до Чикаго. «На щастя, вона не схожа на мене», — подумала жінка, побачивши дочку, яка виходила з пікапа Галілео Леона. У жилах бабусі, Консепсьйон Монтої, текла змішана кров; вона взяла найкраще від своїх предків — індіанців-майя та білих — і відзначалася вродою в підлітковому віці до того, як її вжили солдати. Евелін через покоління успадкувала бабусині тонкі риси. Міріам, навпаки, мала грубі риси, важку статуру й короткі ноги — певно, таким був з вигляду її батько, «ґвалтівник-індіанин, що спустився з верховини», — як зазвичай казала вона сама про свого татуся. Евелін була ще зовсім дівчинкою з товстою чорною косою, що сягала їй талії, й ніжним личком. Міріам кинулася до неї й притиснула до грудей, повторюючи її ім'я й плачучи від радості, що дочка ось тут, перед нею, і туги за вбитими синами. Евелін дозволила матері обійняти себе, не намагаючись віддячити такою ж щирою радістю; ця опасиста блондинка здавалася їй незнайомкою.

Та перша зустріч позначила тональність стосунків між матір'ю й дочкою. Евелін старалася якомога менше говорити, щоб не задихнутися словами, які плуталися в неї на губах, а Міріам сприймала доньчине мовчання як докір. Хоча Евелін ніколи не зачіпала цієї теми, Міріам

користалася кожною нагодою пояснити, що залишила дітей не тому, що їй так заманулося, а з необхідності. Усі вони голодували б, якби матір і далі пекла з бабусею пиріжки в Монха Бланка дель Вальє, — хіба Евелін цього не розуміє? Коли Евелін сама стане матір'ю, то усвідомить, на яку велику жертву пішла вона, Міріам, заради родини.

Іншою темою, що витала в повітрі, була доля Грегоріо й Андреса. На думку Міріам, якби вона залишилася в Гватемалі, то виховувала б синів твердою рукою, Грегоріо не збився б на манівці й не став злочинцем, і Андрес не загинув би через брата. У таких випадках Евелін здобувалася на слово в оборону своєї маміти, яка навчала їх добрих звичаїв; брат зробився лиходієм, бо був легкодухом, а не тому, що бабуся шкодувала йому поличників.

Леони мешкали в кварталі з двадцяти однаковісіньких фургончиків і маленьким внутрішнім подвір'ям при кожному; своє помешкання родина ділила з папугою й великою сумирною сучкою. Евелін виділили поролоновий матрац, який дівчина на ніч стелила на кухні. У помешканні була невеличка вбиральня, мийниця стояла на подвір'ї. Попри тісноту всі чудово ладнали між собою, певною мірою тому, що працювали в різні зміни. Міріам прибирала офіси вночі й квартири вранці, від півночі до полудня наступного дня її не було вдома. Галілео не мав сталого розкладу, а коли зоставався вдома, поводився тихо, намагаючись залишатися непомітним й уникаючи в такий спосіб сутичок з дружиною, яка постійно була не в гуморі. Раніше дітей за помірну плату доглядала сусідка, та після приїзду Евелін ця повинність перейшла до неї. Удень Міріам сиділа вдома, і завдяки цьому в перший рік свого чиказького життя Евелін спромоглася відвідувати курси англійської мови — це була одна з безкоштовних послуг, які надавала церква, а потім почала працювати разом з матір'ю. Міріам і Галілео були п'ятидесятниками, й їхні життя точилися навколо церковних служб і соціальних заходів.

Галілео пояснив Евелін, що знайшов у Господі своє спасіння, а в братах і сестрах по вірі родину: «Я провадив негідне життя, поки не прийшов до церкви, і там на мене зійшов Святий дух. Це сталося дев'ять років тому». Евелін важко було повірити, що цей тишко міг провадити негідне життя. Галілео запевняв, нібито божественний промінь жбурнув його на підлогу під час відправи й, поки чоловік бився в корчах, вигнав з нього Сатану, а парафіяни тим часом піднесено співали й голосно молилися за нього. Відтоді його життя пішло іншим шляхом, він зустрів Міріам — жінку над міру владну, але добру, яка допомагала йому не збитися на манівці. Господь дарував чоловікові двійко дітей. Його стосунки з Богом були фамільярними, Галілео розмовляв із ним, наче син з батьком, а коли ревно просив про щось, то отримував. Він привселюдно засвідчив свою віру і пройшов обряд хрещення в церковній купелі, а тепер сподівався того ж від Евелін, однак дівчина весь час відкладала цю мить, зберігаючи вірність отцеві Беніто й своїй бабусі, щоб не образити їх, змінивши церкву.

Спокійне життя мешканців фургончика зрідка порушувала Дорін, дочка Галілео, плід швидкоплинних любощів у молоді роки з однією мігранткою з Домініканської Республіки, контрабандисткою й гадалкою. За словами Міріам, Дорін успадкувала від матері неабияке вміння ошукувати дурнів, була наркоманкою й хоч би де никала, слідом за нею завжди тягнувся згубний туман; тому все, до чого вона торкалася, оберталося на собачий послід. Їй виповнилося тільки двадцять шість років, а виглядала молодиця на п'ятдесят; жодного дня на своєму віку не жила з чесної праці, але хвалилася, буцімто через її руки проходять шалені гроші. Ніхто не наважувався запитати, звідки Дорін їх бере, бо люди підозрювали, що способи, до яких та вдається, не підлягають розголосу; втім скидалося на те, що купюри йдуть від неї так само легко, як і прихо-

дять. У таких випадках Дорін йшла до батька й вимагала, щоб той позичив їй грошей, не маючи жодного наміру повертати борг. Міріам ненавиділа її, а Галілео боявся; з дочкою він поводився, мов слимак, і давав, скільки міг, але завжди менше, ніж молодиці хотілося б. Міріам запевняла, що в неї підла кров, не уточнюючи, що має на увазі, й зневажала Дорін за те, що та чорна, проте також не наважувалася заходити з нею в суперечку. Зовнішність Дорін не викликала страху: худа, виснажена, очиці гризуна, жовті зуби й нігті, сутула через слабкі кості, вона однак випромінювала жахливу стримувану лють, наче готова от-от вибухнути пароварка. Міріам веліла дочці триматися подалі від цієї жінки; сподіватися від неї чогось доброго не доводилося.

У материному наказі не було потреби, бо варто було Дорін з'явитися, Евелін перехоплювало подих. Сучка починала вити на подвір'ї, за кілька хвилин перед тим сповіщаючи про її прихід. Виття слугувало Евелін сигналом, що треба ушиватися, проте не завжди вдавалося зникнути вчасно. «Куди це ти заквапилася, глухоніма дурепо?» — погрозливо перепиняла її Дорін. Це була єдина людина, що ображала дівчинку; інші навчилися розбирати уривчасті фрази Евелін ще до того, як та їх договорювала. Галілео Леон спішив дати дочці грошей, аби тільки пішла, й за кожної нагоди просив її сходити з ним бодай один раз до церкви. Чоловік не полишав надії, що Святий дух спроможеться зійти на Дорін і врятує її від себе самої, як колись його.

Минуло вже понад два роки, а судове повідомлення, про яке її попередили в Центрі тимчасового утримання, Евелін так і не одержала. Міріам весь час жила в очікуванні пошти, хоча, можливо, справа її дочки встигла загубитися в лабіринтах міграційної служби, і та спокійно жила б собі й далі без документів, і її ніхто ніколи не потурбував би. Евелін закінчила останній клас середньої школи й ви-

пустилася вбрана в тогу та берет, як усі її однокласники, і нікому не спало на думку зажадати в дівчини якихось паперів, щоб упевнитися в її існуванні.

Економічна криза останніх років посилила давню неприязнь до латиноамериканців; мільйони громадян США, ошукані фінансовими кампаніями та банками, втратили житло або роботу і знайшли цапа-відбувайла в мігрантах. «Цікаво, чи зголоситься американець будь-якого кольору шкіри працювати за ті дрібняки, які платять нам», — доводила Міріам. Жінка заробляла менше встановленого законом мінімуму і мусила працювати довше, щоб покривати видатки, бо ціни росли, а платня залишалася замороженою. Евелін їздила з нею та ще двома жінками прибирати по ночах офіси. Це була чудова команда, що пересувалася на «Хонді Аккорд» зі своїми мийними засобами й транзистором, щоб слухати євангелістських проповідників і мексиканські пісні. Жінки зазвичай працювали разом, уникаючи в такий спосіб нічних небезпек — від вуличних нападів і до сексуальних домагань у зачинених будинках. Вони зажили слави амазонок після того, як за допомогою віників, відер і щіток дали прочуханки одному конторнику, який спробував зґвалтувати в туалеті Евелін. Охоронець, також латиноамериканець, довго удавав глухого, а коли нарешті втрутився, залицяльник виглядав так, наче по ньому проїхала вантажівка, однак визнав за краще не скаржитися поліції на нападниць, а мовчки пережити приниження.

Міріам і Евелін працювали пліч-о-пліч, розподіляли між собою хатню роботу, догляд за дітьми, папугою й сучкою, закупки й інші неминучі повинності, але їм бракувало властивої стосункам між матір'ю та дочкою невимушеної близькості, обидві завжди поводилися, немов у гостях. Міріам не могла знайти підходу до цієї мовчазної дочки. Вагалася між відчуженням та бажанням явити свою любов,

задарувавши Евелін подарунками. А Евелін залишалася відлюдькуватою, ні з ким не заприязнилася ні в школі, ні в церкві. Міріам гадала, що жоден хлопець не зацікавиться Евелін, яка й далі скидалася на виснажену малолітку. Мігранти прибували сюди з випнутими ребрами, але за кілька місяців гладшали завдяки дешевому фастфуду, проте Евелін від природи мала поганий апетит, жир і цукор викликали у неї відразу, натомість дівчина скучила за бабусиною квасолею. Міріам не здогадувалася, що Евелін відчуває панічний жах перед кожним, хто підходить до неї ближче, ніж на метр; травма зґвалтування вогнем закарбувалася в її пам'яті й тілі, фізичний контакт асоціювався в неї з насильством, кров'ю, а надто з обезголовленим братом Андресом. Матір знала, яка доля спіткала сина, однак ніхто не розповів їй подробиць, а Евелін не могла про це говорити. Дівчину самотність влаштовувала, бо не потребувала зусиль, щоб розмовляти.

Міріам не могла нарікати: дочка вчасно виконувала всі повинності й ніколи не сиділа, склавши руки, вірна заповіді бабусі, яка вважала лінь матір'ю всіх пороків. Розслаблялася дівчина лише зі своїми братиками, які навчили її користуватися комп'ютером, і з дітьми в церкві, котрі не пересуджували її. Поки батьки брали участь у відправі, вона в суміжній кімнаті доглядала з двадцять малюків, пропускаючи таким чином розлогу проповідь пастора, екзальтованого мексиканця, здатного довести парафіян до істерії. Евелін вигадувала ігри, щоб розважити дітлахів, співала їм, водила з ними танок, б'ючи в бубон, і — коли поруч не було дорослих — могла, майже не затинаючись, переповідати казки. Пастор радив їй вивчитися на вчительку — адже Господь наділив її цим даром, і змарнувати його було б однаково, що плюнути в небо. Священик обіцяв допомогти дівчині одержати документи на право проживання, проте його вплив, могутній у небесних сферах, виявився недієвим у безрадісних кабінетах міграційної служби.

Зустріч із суддею була б відкладена на невизначений строк, якби не втручання Дорін. За ці кілька років дочка Галілео Леона підупала й від її зарозумілості вже майже нічого не залишилося, однак лють нікуди не поділася. Зазвичай вона приходила вся в синцях, що засвідчували її скажений характер; Дорін під будь-яким приводом ладна була кинутися в бійку. На спині жінка мала піратський рубець — слід від удару ножем, який демонструвала дітям, наче військову відзнаку, похваляючись, що її кинули стікати кров'ю в якомусь провулку серед баків для сміття. Евелін рідко стикалася з нею, бо стратегія втечі зазвичай спрацьовувала. Коли залишалася з дітьми сама, тікала, тягнучи їх за собою, щойно сучка починала вити. Але того дня цей план не вдався, бо діти хворіли на скарлатину. Температура підвищилася за три дні перед тим, усе почалося з болю в горлі, і тепер малюки лежали вкриті пухирями; витягти їх з ліжка в холодну жовтневу днину не випадало. Дорін удерлася до помешкання, штовхнувши ногою двері й погрожуючи отруїти кляту сучку. Евелін приготувалася вислухати потік образ, що поллється на неї, щойно жінка второпає, що батька в домі немає і грошей теж.

З невеличкої дитячої кімнати Евелін не бачила, що та робить, але чула, що Дорін перевертає все догори дриґом, нетерпеливиться й сипле прокльони. Боячись, що дочка Галілео Леона роздратується, не знайшовши того, що шукала, Евелін, набравшись мужності, пішла на кухню, щоб перепинити непрохану гостю, перш ніж та сунеться до дітей. Щоб приховати свій намір, Евелін хотіла була зробити канапку, проте Дорін не дала їй часу. Кинулася на дівчину, мов бик на кориді, і перш ніж Евелін завважила небезпеку, вчепилася їй обома руками в горлянку й почала щосили термосити. «Де гроші? Кажи, дурепо, або вб'ю!» Евелін марно силкувалась вивільнитися з її чіпких пазурів. Дорін так горлала, що на її крики виткнулися й заплакали маленькі братики, і в ту ж таки мить нагодилася сучка, яка

дуже рідко заходила до помешкання; загарчавши, тварина схопила нападницю за кофту й почала смикати. Дорін відштовхнула Евелін і обернулася, наміряючись хвицьнути собаку. Дівчина заточилася й, падаючи на спину, вдарилася потилицею об край кухонного столу. Дорін тусала ногами обох — сучку й Евелін, але крізь нестяму пробився промінчик здорового глузду, і — збагнувши, що накоїла, — вона побігла геть, сиплячи на ходу прокльони. Сусідка, котра прибігла на шум, угледіла лежачу на підлозі Евелін і двох невтішних малюків. Жінка зателефонувала Міріам, Галілео і до поліції — саме в такому порядку.

Галілео Леон приспів на кілька хвилин пізніше поліції, коли підтримувана жінкою в уніформі Евелін саме намагалась підвестися. Світ вихором крутився перед очима дівчини, злива чорних плям туманила їй зір, а голова так розколювалася від болю, що їй було важко пояснити, що сталося, однак братики, плачучи й сякаючись, повторювали ім'я Дорін. Галілео не міг завадити поліцаям викликати швидку, що відвезла Евелін до шпиталю, й скласти рапорт про пригоду.

У відділенні швидкої допомоги Евелін наклали шви, залишили на кілька годин під наглядом лікарів, а потім відпустили додому з пляшечкою знеболювальних пігулок і рекомендацією відпочивати, однак неприємності дівчини на цьому не скінчилися, адже тепер існував рапорт. Наступного дня по неї приїхали поліцаї, які, перш ніж відпустити, дві години допитували Евелін про її стосунки з Дорін. Через кілька днів поліцаї повернулися й знову забрали її з собою, але цього разу їхні запитання стосувалися того, як вона опинилася в США і що спонукало її залишити батьківщину. Перелякана Евелін невпевнено спробувала пояснити, що сталося з її родиною, але зрозуміти дівчину було важко, й агенти почали втрачати терпіння. У кабінеті сидів якийсь чоловік у цивільному, який мовчки щось занотовував і навіть не назвав свого імені.

Оскільки Дорін звинувачували у зберіганні наркотиків та інших злочинах, до їхньої домівки завітали троє агентів з намуштрованим собакою і обнишпорили все до останньої шпарини, проте не знайшли нічого, що їх зацікавило б. Галілео Леон постарався кудись ушитися, і сором дивитися, як агенти у пошуках наркотиків відривають від підлоги лінолеум й патрають матраци, випав на долю Міріам. Деякі сусіди повитикалися зі своїх будиночків, а коли агенти з собакою пішли, почали швендяти туди-сюди в очікуванні другої дії п'єси. Як вони й передбачали, щойно Галілео повернувся, дружина з люттю накинулася на нього. В усьому винен він і ця курва, його дочка, скільки разів вона повторювала, що не бажає бачити її в своєму домі, а він безхарактерний нікчема, немарно його ніхто не поважає і далі в тому ж дусі — то була епічна стара пісня, що розпочалася у фургончику, продовжилася на подвір'ї й закінчимлася в церкві, куди численні свідки привели подружжя на пораду до пастора. За кілька годин у Міріам закінчилося пальне і гнів її минувся, коли Галілео боязко пообіцяв тримати дочку на віддалі.

Того ж дня о восьмій годині вечора, коли розчервоніла Міріам ще не охолола після колотнечі, у двері їхнього фургончика постукали. На порозі стояв той самий чоловік, який щось занотовував у поліційному відділку. Він назвався співробітником міграційної служби. Атмосфера зробилася крижаною, але не впустити його в оселю господарі не могли. Агент звик до враження, яке справляв, і спробував послабити напругу, перейшовши на іспанську: розповів, що його виховували дідусь та бабуся-мексиканці, що він пишається своїм походженням і природно почувається між двох культур. Слухали його з недовірою, бо чоловік був чистокровний білий, мав світлі очі й безбожно калічив мову. Завваживши, що ніхто не оцінив його спроби зблизитися, агент одразу перейшов до справи. Йому було відомо, що

Міріам і Галілео мають документи на постійне проживання й їхні діти народилися в США, але ситуація Евелін Ортеги не така певна. Існує картка Центру тимчасового утримання з датою її затримання на кордоні, а оскільки свідоцтва про народження немає, можна припустити, що їй уже виповнилося вісімнадцять років; вона нелегалка, тому найкраще буде її вислати.

На кілька хвилин запала тиша, а тим часом Міріам розмірковувала, чи прийшов цей чоловік як представник закону, чи він просто хоче хабаря. Раптом боязкий зазвичай Галілео Леон здобувся на слова, яких ніхто від нього не чекав:

— Ця дівчина біженка. Ніхто не є нелегалом у цьому житті, всі ми маємо право жити на світі. Гроші й злочинність не поважають кордонів. Скажіть, пане, чому ми, люди, повинні їх поважати?

— Не я пишу закони. Моя робота полягає в тому, щоб змушувати їх дотримуватися, — розгублено озвався гість.

— Подивіться уважно, скільки їй по-вашому років? — Галілео вказав на Евелін.

— Вона видається зовсім юною, але мені потрібне свідоцтво про народження, щоб пересвідчитися в цьому. В картці зафіксоване її твердження, буцімто документ підхопила хвиля, коли вона перетинала річку. Відтоді минуло три роки; за цей час ви могли б дістати копію.

— Хто б це робив? Моя мати стара й неписьменна, а в Гватемалі тягатина триває довго й потребує купу грошей, — втрутилася в розмову Міріам, щойно оговталася від подиву, що її чоловік міркує, наче який правник.

— Те, що дівчина розповіла про банди і про своїх убитих братів — загальновідомі речі, мені доводилося чути таке. Серед мігрантів побутує чимало схожих історій. Судді також їх чули. Одні вірять у них, інші — ні. Притулок чи депортація залежатимуть від того, на якого суддю вона натрапить, — мовив на прощання агент.

Завжди покірливий Галілео Леон волів покластися на закон, який змушує себе чекати, а все ж гряде, — як любив повторювати він сам. Міріам же вважала, що, коли закон гряде, то ніколи не сприяє найслабшому, й негайно взялася готувати зникнення дочки. Вона не запитувала думки Евелін ні коли задіяла свої контакти в підпільній мережі нелегальних мігрантів, ні коли погодилася відправити її працювати в дім якоїсь родини в Брукліні. Координати цих людей Міріам одержала від однієї жінки, парафіянки тієї ж церкви, чия сестра знала іншу жінку, яка колись працювала в них служницею й запевняла, що їх не цікавлять документи й інші подробиці. Поки дівчина виконуватиме свої обов'язки, ніхто не питатиме про її правовий статус. Евелін захотіла взнати, в чому полягатимуть ці обов'язки, і їй пояснили, що йдеться лише про догляд за хворим хлопчиком.

Міріам показала дочці на мапі Нью-Йорк, допомогла їй скласти речі в дорожню валізку, дала адресу в Мангеттені й посадила в автобус Грейгаунд*. Через двадцять чотири години Евелін переступила поріг латиноамериканської церкви п'ятидесятників — двоповерхової будівлі, зовні зовсім не схожої на величний храм; там її прийняла парафіянка-волонтерка. Жінка прочитала рекомендаційного листа чиказького пастора, запропонувала Евелін нічліг у власній домівці, а назавтра пояснила, як дістатися на метро до церкви Скинії Нового життя в Брукліні. Там інша жінка, напрочуд схожа на попередню, пригостила Евелін склянкою лимонаду, дала їй брошуру з календарем церковних відправ і громадських заходів і розтлумачила, як знайти будинок нових господарів.

О третій годині пополудні осіннього дня 2011 року, коли дерева почали оголятися і вулиці вкрило хрустке ефемерне листя, Евелін Ортега подзвонила в двері триповерхового

* Грейгаунд (букв. сірий хорт) – лінія міжміських пасажирських автобусів.

будинку на розі, в саду якого стояли понівечені статуї грецьких героїв. Тут їй судилося спокійно жити й працювати кілька наступних років з фальшивими документами.

ЛУСІЯ Й РІЧАРД

Північ штату Нью-Йорк

Опинившись у будиночку біля озера, Річард Баумастер одразу заснув — шлунок угамувався, але чоловіка втомили події цієї довгої неділі й сум'яття почуттів — щойно виявленого кохання та непевності, що ятрила душу. Тим часом Лусія й Евелін розрізали на шматки рушник і пішли стирати з «Лексуса» відбитки пальців. Згідно з прочитаними на екрані мобілки інструкціями з Інтернету, досить було витерти їх ганчіркою, однак Лусія для більшої певності наполягла на тому, щоб змочити протирку спиртним, мовляв, відбитки можуть залишитися розпізнаваними, навіть коли автівка піде під воду. «Звідки тобі це відомо?» — поцікавився Річард, поринаючи в сон, але Лусія, як і перед тим, відказала: «Краще не питай». Жінки ретельно протерли видимі в голубуватому ряхтінні снігу деталі машини, крім багажника. Потім повернулися до будиночка випити чаю й зігрітися, поки Річард відпочивав. До сутінків залишалося три години.

Евелін мовчала від минулого вечора й усе, про що її просили, робила відчужено, мов сновида. Лусія зрозуміла, що дівчина поринула в минуле й перебирає в пам'яті трагічні події свого короткого життя. Свідома того, що для Евелін ситуація набагато сумніша, ніж для неї або Річарда, жінка вже не намагалася розважити чи підбадьорити її. Евелін була нажахана, над нею тяжіла загроза з боку Френка Леруа, страшніша за перспективу бути заарештованою чи

депортованою, однак існувала ще одна причина, яку Лусія передчувала, відколи вони виїхали з Брукліна.

— Ти розповіла нам, як загинули твої брати у Гватемалі, Евелін. Кетрін також померла насильницькою смертю. Гадаю, тебе мучать кошмарні спомини.

Не підводячи обличчя від чашки з паруючим чаєм, дівчина ствердно хитнула головою.

— Мого брата теж убили, — провадила далі Лусія. — Його звали Енріке, і я дуже його любила. Ми припускаємо, що його заарештували, але нічого більше не знаємо про нього. Ми не змогли його поховати, бо нам не віддали тіла.

— Ви… ви… ви певні, що він помер? — затинаючись, як ніколи, спитала дівчина.

— Так, Евелін. Я багато років досліджувала долі зниклих безвісти в'язнів, таких як Енріке. І написала про це дві книжки. Їх закатували чи стратили, а рештки підривали динамітом або жбурляли в море. А ще вдалося знайти братні могили, хоча й небагато.

Через силу, затинаючись на кожному слові, Евелін проказала, що її братів Грегоріо й Андреса принаймні поховали з належною поштивістю, хоча через страх перед бандою на чатування за небіжчиками прийшло дуже мало односельців. У бабусиній хатині вони засвітили свічки й палили духм'яні трави, співали небіжчикам пісень, оплакали їх, пили за них ром, поклали в їхні могили деякі речі, що могли знадобитися в іншому житті, й упродовж дев'яти днів відправляли за ними літургію, бо такий звичай, бо дев'ять місяців перебуває дитина в череві матері, перш ніж з'явитися на світ, і дев'ять днів чекає небіжчик, перш ніж потрапити на небо. Могили її братів були в освяченій землі, і по неділях бабуся приносила туди квіти, а на День мертвих — їжу.

— Кетрін, як і мій брат Енріке, не матиме нічого цього, — проказала зворушена Лусія.

— Неупокоєні душі приходять лякати живих, — несамохіть вихопилося в Евелін.

— Знаю. Вони приходять до нас у снах. Тобі вже привиділася Кетрін, еге ж?

— Так… Минулої ночі.

— Мені дуже прикро, що ми не можемо попрощатися з Кетрін, виконавши прийняті в твоєму селі обряди, Евелін, але я замовлю заупокійні меси за нею впродовж дев'яти днів. Це я тобі обіцяю.

— Ваша ма…ма… мати молиться за ва…вашого брата?

— Молилася до останнього дня свого життя, Евелін.

Лена Мараз почала прощатися зі світом у 2008 році радше через утому, ніж через хворобу чи старість, а перед тим упродовж тридцяти п'яти років шукала Енріке. Лусія так і не пробачила собі, що не помічала, якою пригніченою почувалася матір; вважала, що якби втрутилася набагато раніше, могла б їй допомогти. Лусія здогадалася про це лише наприкінці, бо Лені вдавалося приховувати від дочки свій стан, а та, заклопотана власними справами, не звертала уваги на ознаки. В останні місяці, коли вже не могла удавати, нібито життя цікавить її, Лена їла тільки бульйон і трохи овочевого пюре. Вона впала в забуття, відчуваючи вічну втому, — сама шкіра та кості, байдужа до всього, крім Лусії й онуки Даніели. Жінка готувалася померти від виснаження, у найприродніший спосіб, за своєю вірою й своїм законом. Молила Бога, аби не барився забрати її й дозволив до останньої миті зберігати гідність. Поки її органи поступово вгасали, мозок залишався жвавішим, чуттєвішим і яснішим, ніж будь-коли. Жінка з доброзичливим гумором сприймала прогресуючу слабкість свого тіла, поки могла справлятися з деякими особливо інтимними його функціями, а втративши контроль над ними, вперше заплакала. І саме Даніелі вдалося переконати Лену, що памперси й найінтимніші послуги, які надавали їй Лусія, онука й медбрат, котрий навідувався раз на тиждень, були не покарою за гріхи минулого, а нагодою опинитися на небі.

«Ти не можеш попасти на небо, не позбувшись гордині, бабусю, треба бути трохи скромнішою», — лагідно докоряла Даніела. Лені доказ видався слушним, і вона упокорилася. Однак невдовзі вже не могла ковтати нічого, крім кількох ложок йогурту й ромашкової настоянки. Медбрат запропонував годувати жінку за допомогою зонда, але дочка й онука відмовилися піддавати її такому насильству; вони мусили поважати тверде рішення Лени.

Зі свого ліжка Лена милувалася клаптиком неба у вікні, дякувала, коли її обтирали губкою, й часом просила почитати вголос якісь вірші чи поставити платівку з романтичними піснями, під які танцювала в юності. Ув'язнена в своєму спустошеному тілі, вона звільнилася від пекельного болю за сина, бо з плином днів те, що попервах було передчуттям, минущою тінню, легким дотиком до чола цілуючих губ, поступово окреслювалося дедалі виразніше. Енріке був поруч із нею, чекав разом із нею.

Ніщо не могло спинити облогу смерті, але нажахана тим, як марніє матір, Лусія перетворилася на її тюремницю, відібрала в неї єдину радість — сигарети, бо вважала, що куріння позбавляє її апетиту й вбиває. Даніела, яка володіла даром відчувати чужі потреби й завдяки природній доброті намагалася їм зарадити, здогадалася, що для бабусі відмова від куріння зробилася найтяжчою мукою. Того року дівчина закінчила середню школу, збиралася вирушити у вересні на навчання до Маямі, а тим часом проходила інтенсивний курс англійської мови. Надвечір кожного дня вона провідувала Лену, вивільняючи таким чином Лусії кілька годин для роботи. Вісімнадцятирічна Даніела, ставна й вродлива, з рисами обличчя успадкованими від предків-слов'ян, розкладала пасьянс або вмощувалася в бабусиному ліжку й робила вправи з англійської мови, поки Лена дрімала, стиха похропуючи, як зазвичай останнім часом. Лусія не підозрювала, що Даніела постачає бабусі заборонені сигарети, потайки проносячи їх у

бюстгальтері. Лише через багато років Даніела зізналася матері в цьому гріху співчуття.

Повільна путь до смерті розвіяла запеклу лють Лени проти чоловіка, який колись її зрадив, і тепер жінка могла говорити про нього з дочкою й онукою тим придихом, що залишився від її голосу.

— Енріке пробачив йому, тепер і ти повинна пробачити, Лусіє.

— Я не тримаю на нього зла, мамо. Я його майже не знала.

— Саме цю його відсутність ти і мусиш пробачити.

— Насправді мені його ніколи не бракувало, мамо. А от Енріке хотів мати батька; це ятрило йому душу, він почувався покинутим.

— Це коли він був ще хлопчаком. Тепер він розуміє, що батько вчинив так не зі злості, а тому що кохав ту жінку. Він не усвідомлював, якого горя завдав усім — і нам, і їй з її сином. Енріке це розуміє.

— Яким би був мій брат тепер, у п'ятдесят сім років?

— Йому досі двадцять два, Лусіє, він і далі залишається пристрасним ідеалістом. Не дивися так на мене, доню. Я втрачаю життя, але не тяму.

— Ти говориш так, мовби Енріке тут.

— Він тут.

— Мамо…

— Я знаю, що його вбили, Лусіє. Енріке відмовляється розповісти мені, як саме, хоче переконати, що все сталося швидко, і він небагато страждав, бо коли його затримали, був поранений, стікав кров'ю, і це врятувало його від тортур. Він, можна сказати, помер у борні.

— Він розмовляє з тобою?

— Так, доню. Розмовляє. Він зі мною.

— Ти можеш його бачити?

— Я можу його відчувати. Він допомагає мені, коли я задихаюся, збиває подушки, обтирає чоло, кладе до рота грудочки льоду.

— Це все роблю я, мамо.

— Авжеж, ти і Даніела, але й Енріке також.

— Ти кажеш, він досі молодий.

— Ніхто не старіє після смерті, доню.

У ці останні дні материного життя Лусія зрозуміла, що смерть є не кінцем, не припиненням існування, а могутньою океанською хвилею, свіжою сяйливою водою, що відносила Лену в інший вимір. Жінка прощалася з землею і дозволяла хвилі віднести себе, вільну від кітви й сили земного тяжіння, легка напівпрозора рибка, підхоплена течією. Лусія припинила боротьбу з неминучим і заспокоїлася. Сидячи поруч із матір'ю, вона поступово оговтувалася, її охоплював безмежний спокій, бажання відійти разом з Леною, дати хвилі підхопити й віднести і себе, загубитися в океані. Уперше відчула власну душу як розжарене світло у власному єстві, світло, що підтримувало її, вічне й неприступне для тягот буття. Лусія знайшла в самій собі точку абсолютного спокою. Не треба було нічого робити, лише чекати. Притишити гамір довколишнього світу. Лусія знала, що саме так відчувала близькість смерті її матір, і тоді зник страх, що охоплював її, коли вона бачила, як, наче свічка, згасає Лена.

Лена Мараз померла вранці одного з тих лютневих днів, коли наперед дається взнаки задуха чилійського літа. Жінка дрімала кілька днів, уривчасто дихаючи, вчепившись у руку Енріке, а тим часом онука молилася, щоб бабусине серце скоріше зупинилося, й Лена виборсалася нарешті з цього болота агонії. Лусія ж розуміла, що матір мусить пройти останній відтинок путі сама, неспішним кроком. Усю ніч вона пролежала поруч з Леною, чекаючи розв'язки, Даніела вмостилася на дивані у вітальні. Ніч минула швидко. Удосвіта Лусія вмила холодною водою лице, випила чашку кави, розбудила Даніелу, й вони сіли по обидва боки ліжка. На якусь мить Лена начеб повернулася до життя, розплющила очі й подивилася на дочку й онуку. «Я вас

дуже люблю, дівчата. Ходімо, Енріке», — пробурмотіла вона. А тоді заплющила очі, й Лусія відчула, як слабне в її руках материна рука.

Попри ввімкнені калорифери, холод проник до будиночка, і їм довелося напнути на себе всю одіж, що була під руками. Марсело зверх попони замотали в камізельку, бо песик мав коротку шерсть і до того ж був мерзлякуватий. Зігрітися вдалося тільки Річардові; чоловік прокинувся вкритий потом, бадьорий. Почав падати схожий на пір'їнки сніг, і Річард заявив, що час діяти.

— Де саме позбудемося автівки? — спитала його Лусія.

— Ближче ніж за кілометр звідси є крутосхил. Озеро там глибоке, метрів з п'ятнадцять завглибшки. Сподіваюсь, стежина прохідна, бо інакше туди не дістатися.

— Певно, багажник добре зачинений…

— Досі дріт усе витримав, але я не можу гарантувати, що на дні озера він не розкриється…

— Знаєш, що вдіяти, щоб тіло не спливло на поверхню?

— Не будемо про це, — Річард аж пересмикнувся, уявивши перспективу, що не спала йому на думку.

— Треба розрізати живіт, щоб туди проникла вода.

— Що ти говориш, Лусіє!

— Таке вчиняли з в'язнями, яких жбурляли в море, — голос жінки тремтів.

Усі троє мовчали, пойняті жахом її слів, певні, що жоден з них не зважився б на таке.

— Бідолашна, бідолашна панночка Кетрін… — прошепотіла нарешті Евелін.

— Вибач, Річарде, але це не може тривати далі, — мовила Лусія, готова розплакатися, як Евелін. — Я знаю, то була моя ідея, і я змусила тебе їхати сюди, але я роздумала. Адже це чистісінька імпровізація, ми не спланували все, як слід, не обміркували до найменших подробиць. Звісно, нам бракувало часу…

— Що ти хочеш цим сказати? — стривожено урвав її Річард.

— З учорашнього вечора Евелін весь час думає про блукаючий сумний дух Кетрін, а я не перестаю думати, що в нещасної є родина. Безперечно, є матір. Моя півжиття не припиняла пошуків Енріке.

— Так, Лусіє, але тут інша справа.

— Як інша? Якщо це не припинити, Кетрін Браун стане зниклою безвісти, як мій брат. Але ж існують люди, котрі люблять її й невпинно шукатимуть. Біль непевності гірший за визначеність смерті.

— Що ж нам робити? — по тривалій паузі спитав Річард.

— Ми можемо залишити Кетрін там, де її знайдуть…

— А раптом не знайдуть? Або тіло так розкладеться, що його не вдасться ідентифікувати?

— Завжди можна ідентифікувати. Зараз, щоб ідентифікувати небіжчика, досить уламочка кості.

Склавши руки на животі, Річард міряв великими кроками вітальню, блідий, зосереджено шукаючи вихід. Чоловік розумів аргументи Лусії й поділяв її сумніви; він також не хотів прирікати родину цієї жінки на нескінченні пошуки. Треба було добре зважити все раніше, проте ще було не пізно виправити помилку. В смерті Кетрін Браун був винуватий її вбивця, але її зникнення стало б справою його рук, і Річард не міг узяти на себе цей новий гріх; у його минулому і без того гріхів було вдосталь. Треба залишити тіло десь подалі від озера й будиночка, в такому місці, де йому не загрожували б хижі звірі і де через два-три місяці, коли навесні розтане сніг, його знайдуть люди. Тоді Евелін матиме шанс перебратися в якесь безпечне місце. Поховати Кетрін було б дуже важко. Викопати яму в замерзлому ґрунті він не зміг би й здоровий, а тим паче тепер, коли чоловікові дошкуляла виразка. Річард виклав ці міркування Лусії, яка, напевне, встигла все зважити.

— Ми можемо залишити Кетрін у Рінбеку, — озвалася вона.

— Чому там?

— Я маю на увазі не селище, а Омега-інститут.

— Що це?

— Якщо коротко, духовний центр, але насправді набагато більше. Я бувала там на відпочинку й на лекціях. Територія інституту — це майже двісті акрів чарівної природи у відлюдній місцині, неподалік Рінбека. На зиму його зачиняють.

— Але там має бути обслуговуючий персонал.

— Так, у будівлях, але ліс укритий снігом і не потребує догляду. Дорога до Рінбека і в його околицях добра, рух досить жвавий — отже ми не привернемо уваги, а коли опинимося на території інституту, нас ніхто не помітить.

— Мені це не до вподоби, надто ризиковано.

— А мені подобається, бо це духовне місце з позитивною енергетикою посеред неймовірно красивого лісу. Мені б хотілося, щоб саме там залишили мій прах. І Кетрін також.

— Я ніколи не знаю, чи ти говориш серйозно, Лусіє.

— Цілком серйозно. Однак якщо ти маєш кращу пропозицію…

Знову йшов сніг, і вони зрозуміли, що треба позбутися автівки, перш ніж дорогу замете. Дискутувати було ні́коли, зійшлися на тому, що колись Кетрін повинні знайти, а для цього її слід перекласти до «Субару».

Річард дав жінкам одноразові рукавички, заборонивши торкатися без них «Лексуса». Потім зрушив автівку з місця й поставив поруч із «Субару», а тоді перерізав кусачками дріт, яким був припасований багажник. Кетрін Браун лежала під килимом щонайменше дві чи три доби, але майже не змінилася. Коли Річард доторкнувся до неї, вона була холодною, але начебто не такою задубілою, як у Брукліні, коли Лусія спробувала зрушити її з місця. У Річарда вихопився схлип; в іскристому мерехтінні снігу ця зіщулена, мов дитина, молода жінка мала той самий

трагічний беззахисний вид, що й Бібі. Чоловік заплющив очі, ковтками хапав холодне повітря, щоб позбутися безжального спалаху пам'яті й змусити себе повернутися до дійсності. Це була не Бібі, не його улюблена донечка, а якась невідома Кетрін Браун. Поки заклякла Евелін спостерігала цю сцену, голосно шепочучи молитви, Річард з Лусією витягнули з багажника тіло — важче, ніж за життя, через прикру наглу смерть. Нарешті вони перевернули Кетрін і вперше узріли її обличчя. Очі були розплющені. Круглі голубі очі ляльки.

— Іди в дім, Евелін. Краще тобі цього не бачити, — наказала Лусія, але прикипіла до землі дівчина не поворухнулася.

Кетрін виявилася молодою жінкою, худорлявою й невисокою, з коротко підстриженим волоссям шоколадного кольору й лицем підлітка; на ній був спортивний костюм для занять йогою. Посеред чола — чорний отвір, такий чіткий, наче намальований, і трохи закипілої крові на щоці й на шиї. Кілька хвилин обоє скорботно гляділи на неї, намагаючись уявити, якою вона була за життя. Навіть зіщулена, як тепер, Кетрін зберігала елегантний вид спочилої танцівниці.

Лусія підхопила її за коліна, а Річард під пахви; вдвох підняли Кетрін і насилу спромоглися перенести її до «Субару». Напружившись, поклали небіжчицю до багажника, тоді накрили тим самим килимом, а згори брезентом. Коли всередині автівки сидітимуть люди, ніхто нічого не запідозрить.

— Її вбили одним пострілом пістолета малого калібру, — мовила Лусія. — Куля залишилася в черепі, вихідного отвору немає. Смерть настала миттєво. Вбивця вправний стрілець.

Усе ще схвильований живим спомином про ту мить, коли він понад двадцять років тому втратив Бібі, Річард плакав, не помічаючи сліз, що замерзали на його щоках.

— Кетрін, поза сумнівом, знала його, — вела далі Лусія. — Вони стояли одне навпроти одного і, можливо, розмовля-

ли. Ця жінка не чекала кулі, вираз її обличчя визивний, помітно, що вона не відчувала страху.

Евелін вдалося вийти з заціпеніння, тепер вона стирала сліди в багажнику «Лексуса» й гукнула:

— Дивіться, — дівчина показала на лежачий у глибині багажника пістолет.

— Це зброя Леруа? — спитав Річард, обережно піднімаючи пістолет за ствол.

— Здається.

Тримаючи пістолет великим і вказівним пальцями, Річард увійшов до будиночка й поклав зброю на стіл. Якщо припустити, що кулю випущено з цього пістолета Френка Леруа, на них звалилася ще одна прикра дилема: здати чи не здавати зброю поліції, покрити злочинця чи, можливо, виказати невинну людину.

— Що робитимемо з пістолетом? — спитав Лусію, коли та зайшла до приміщення.

— Я воліла б залишити його в «Лексусі». Навіщо ускладнювати справу? І без того маємо купу проблем.

— Це основний доказ проти вбивці, ми не можемо викинути пістолет в озеро, — заперечив Річард.

— Гаразд, там побачимо. А зараз найголовніше позбутися автівки. У тебе стане сил, Річарде?

— Я почуваюся набагато краще. Треба скористатися світлом; невдовзі посутеніє.

Єдина стежина, що вела до крутосхилу, була майже невидною через білий туман, який уподібнював цілий світ. План Річарда полягав у тому, щоб доїхати до озера двома автівками, скинути вниз «Лексус» і повернутися разом іншою машиною. За нормальних умов цю коротку відстань можна було подолати пішки за двадцять хвилин; сніг виявився завадою, яка, однак, мала одну перевагу: за кілька годин він повинен був замести сліди. Річард вирішив прихопити лопату й їхати в «Лексусі» попереду, Лусія

ж мусила слідувати за ним у «Субару». Жінка заперечила, мовляв, логічніше прокладати дорогу на «Субару», що має систему постійного повного приводу. «Повір, я знаю, що роблю», — мовив Річард і зненацька поцілував її в кінчик носа. Лусія від несподіванки скрикнула. Вони залишили Евелін з собакою в будиночку, наказавши не відхиляти фіранки і тільки в разі необхідності засвічувати одну лампочку: що менше світла, то краще. Річард підрахував, що повернуться вони менше, ніж за годину, звісно, якщо все буде гаразд.

Орієнтуючись за просвітами між деревами, чиї обтяжені снігом гілки хилилися до землі, чоловік повільно в'їхав на стежину, якої не бачив, але на яку міг натрапити лише він один, бо проїздив тут раніше, кружляючи лісом; Лусія їхала позаду. Одного разу їм довелося здавати на кілька метрів назад, коли Річард збився з дороги, а трохи далі «Лексус» застряг у снігу. Річард вийшов з машини й розчистив лопатою сніг з-під колес, потім велів Лусії підштовхнути його автівку своєю; зробити це було непросто, бо колеса ковзалися, і тоді жінка зрозуміла, чому «Субару» випало їхати позаду; штовхати машину було важко, але тягти — майже неможливо. Вони згаяли півгодини, а тим часом сутеніло й температура знижувалася.

Нарешті узріли перед собою озеро — безмежне сріблясте дзеркало, в якому відбивалося безтурботне блакитно-сіре небо — типовий зимовий краєвид десь у Голландії. Тут стежина уривалася. Річард вийшов з автівки оглянути місцевість і ходив туди-сюди, вдивляючись у крутосхил, аж поки в тридцяти метрах угледів те, що шукав. Пояснив Лусії, що це і є те саме місце з потрібною глибиною, і «Лексус» доведеться штовхати, бо керувати ним тут небезпечно. Лусія знову оцінила завбачливе рішення Річарда їхати «Лексусом» попереду, адже на вузькій стежині машини не розминулися б. Штовхати автівку було важко: чоботи провалювалися в сніг, колеса подекуди вгрузали, і тоді доводилося відкидати сніг лопатою, а подекуди ковзалися.

Згори крутосхил не видався Лусії високим, але Річард запевняв, що це оманливе враження; якщо скинути автівку звідси, то її вага й сила удару розколють кригу. Їм насилу вдалося поставити машину перпендикулярно до озера, Річард зафіксував її на мертвій точці, і вдвох вони зробили останній поштовх. «Лексус» повільно просунувся вперед, його передні колеса зависли над прірвою, проте сама автівка, глухо вдарившись об край крутосхилу, зупинилася й погойдувалася на місці — три її чверті залишалися на землі, решта звисала над урвищем. Знову з усіх сил налягли на «Лексус», але марно.

— Тільки цього нам бракувало! Ну ж бо, клятий непотріб! — Лусія вдарила машину ногою й, заточившись, засапана сіла на сніг.

— Мабуть, треба було надати більшої швидкості, — зауважив Річард.

— Надто пізно. Що робитимемо тепер?

Упродовж кількох хвилин, що здалися їм нескінченними, вкриті снігом Річард і Лусія намагалися відновити дихання, марно шукаючи вихід зі скрути, в яку потрапили. Аж раптом передня частина автомобіля нахилилася на кілька градусів, і він, насилу тягнучи власну вагу, ковзнув на кілька дюймів уперед. Річард збагнув, що через тепло, яке йшло від машини, крига під нею почала танути. Обоє зірвалися з місця, щоб допомогти «Лексусу», а той уже поповз униз і важко, наче поранений на смерть бегемот, упав з крутосхилу. Згори вони бачили, як машина незграбно, носом уперед, опустилася на вкрите кригою озеро, і на якусь мить їм здалося, що вона так і залишиться стояти вертикально, ніби химерна металева скульптура, але тут до них долинув моторошний скрегіт, поверхня озера розкололася, мов скло, на тисячі друзок, і автівка з прощальним зітханням повільно занурилася, піднявши хвилю холодної води й уламки голубої криги. Онімілі від зачудування, Лусія й Річард дивилися, як поглинутий темною водою

«Лексус» опускався дедалі глибше й нарешті зовсім зник, загубившись на дні озера.

— За пару днів поверхня замерзне, й сліду не залишиться, — підсумував Річард, коли по воді розійшлося останнє коло.

— До весни, коли скресне крига.

— Озеро тут глибоке, не думаю, що машину хтось знайде. Сюди ніхто не забрідає, — озвався Річард.

— Твої слова та Богові б у вуха.

— Не думаю, що Бог схвалив би бодай один із наших учинків, — посміхнувся він.

— Чому ж? Допомогти Евелін — це вияв милосердя, Річарде. Ми маємо божественне схвалення. Коли не віриш, спитай свого батька.

РІЧАРД

Ріо-де-Жанейро

Тижні й місяці по смерті маленького Паблу стали для Аніти й Річарда неуникним кошмарним сном. Бібі виповнилося чотири роки, і родина Фарінья відзначила цю подію в домі дідуся й бабусі з надмірним розмахом, щоб перебороти пануючий серед них сум. Дівчинка — від народження надто розумна, спокійна та обачна для свого віку — переходила з рук до рук бабусі й численних тітоньок.

Проте ночами вона мочилася в ліжку. Прокидалася мокра й тихенько скидала піжаму, а тоді гола навшпиньках прокрадалася до спальні батьків. Спала, вмостившись між ними, і часом удосвіта її подушка була вологою від материних сліз.

Хистка рівновага, яку Аніта підтримувала в роки спонтанних викидней, порушилася зі смертю малюка. Зарадити їй не могли ні Річард, ні настирлива любов родини Фарінья, однак усім разом їм вдалося затягти нещасну на консультацію до психіатра, який приписав їй набір ліків. Терапевтичні сеанси відбувалися майже мовчки; жінка не розтуляла рота, й усі зусилля лікаря розбивалися об глибоку скорботу пацієнтки.

Зневіреним сестрам Аніти не залишалося нічого, як відвезти її на консультацію до Марії Батісти, шанованої *ялоріші**, матері святих кандомбле. Усі жінки їхньої родини

* Ялоріша – священнослужителька афробразильського культу кандомбле (перекладається як матір-проводирка).

в якийсь трансцендентний момент свого життя здійснювали подорож до *terreiro** Марії Батісти в Баїї**. Це була зріла, опасиста, вбрана в усе біле від ніг до тюрбана на голові жінка із завжди усміхненим лицем кольору меліси й цілим каскадом разків магічних коралів. Досвід зробив її мудрою. Говорила вона тихо, дивилася у вічі, погладжуючи при цьому руки тих, хто зверталися до неї, щоб *ялоріша* повела їх дорогою непевності.

Поклавшись на власну інтуїцію, жінка дослідила долю Аніти за допомогою пророцьких черепашок *бузіуш*. Вона не сказала, що саме побачила, бо її місія полягала в тому, щоб уселяти надію, пропонувати рішення й давати поради. *Ялоріша* пояснила Аніті, що страждання не має жодного сенсу, а отже, безглузде за винятком тих випадків, коли воно очищає душу. Аніта повинна молитися й просити допомоги в *Єманжі*, *оріші* життя, щоб вийти з в'язниці споминів. «Твій син на небі, а ти в пеклі. Повернися до світу», — мовила жінка. Сестрам вона порадила дати Аніті час; рано чи пізно запас сліз вичерпається, і її дух одужає. Життя невідступне. «Сльози корисні, вони омивають зсередини», — додала *ялоріша*.

Аніта повернулася з Баїї така само невтішна, як і коли поїхала туди. Вона замкнулася в собі, байдужа до турбот родини й чоловіка, нечула до всіх, крім Бібі. Забрала дочку з дитячого садка, щоб та завжди була в неї перед очима, захищена її гнітючою страхітливою ніжністю. Задихаючись у її трагічних обіймах, одна тільки Бібі не давала матері остаточно впасти в безум. Лише ця дівчинка була здатна висушити її сльози й полегшити біль своїми пестощами. Бібі навчилася не згадувати братика, мовби взагалі забула про його недовге існування, й удавати радість, щоб розрадити матір. Дівчинка й її батько жили з примарою. Аніта значну частину дня спала або сиділа нерухомо в кріслі під

* Садиба (*порт.*).

** Баїя – штат на північному сході Бразилії.

наглядом якоїсь зі своїх родичок, бо психіатр попередив, що вона може накласти на себе руки. Години спливали для Аніти однаковісінькі, дні чергувалися страшенно повільно, і їй залишалося чимало годин, щоб оплакувати Паблу й ненароджених дітей. Можливо, сльози в неї б урешті-решт вичерпалися, як передбачила Марія Батіста, але для цього забракло часу.

Річарда більше вразив непроникний розпач дружини, ніж смерть малюка. Він хотів і любив цього сина, але менше ніж Аніту, й не встиг до нього звикнути. Мати ростила малюка, притиснутого до своїх грудей, заколисувала нескінченними ніжними пісеньками, вони були зв'язані нездоланною пуповиною материнського інстинкту, а він, Річард, щойно почав пізнавати його, коли втратив. Чоловік мав чотири роки, щоб полюбити Бібі й навчитися бути її батьком, а з Паблу провів лише місяць. Раптова смерть хлопчика приголомшила Річарда, але набагато сильніше його вразила реакція Аніти. Вони прожили разом не один рік, і Річард звик до мінливого характеру дружини, яка за лічені хвилини переходила від сміху й пристрасті до гніву або суму. Він знайшов способи безболісно справлятися з непередбачуваними змінами настрою Аніти, вважав їх наслідком тропічного темпераменту, не прохоплюючись про це перед дружиною, аби та не звинуватила його в расизмі. Однак у жалобі за Паблу чоловік не міг їй зарадити, бо вона нехтувала його; Аніта насилу терпіла своїх рідних, а Річарда ще менше. Її єдиною розрадою була Бібі.

А тим часом життя вирувало на вулицях і пляжах еротичного міста. У лютому, найспекотнішому місяці, люди ходили майже голі: чоловіки в шортах і часто без сорочок, жінки в легкому вбранні, виставивши напоказ декольте й ноги. Молоді, красиві, засмаглі, спітнілі тіла, море тіл, що хизувалися собою й кидали виклик — Річард бачив їх усюди. Бар, куди вчащав, куди машинально прямував

надвечір освіжитися пивом чи одурманитися кашасою*, був однією з оаз, уподобаних молоддю. Заклад починав заповнюватися близько восьмої вечора, о десятій уже гудів, наче швидкісний потяг, а запах сексу, поту, алкоголю й парфумів, що витав у повітрі, можна було помацати, немов бавовну. У непоказному закутку ходили по руках кокаїн та інші наркотики. Річардові не доводилося робити замовлення, бармен обслуговував його, щойно чоловік підходив до шинквасу. Він заприязнився з деякими завсідниками, як сам, а ті своєю чергою рекомендували його іншим. Чоловіки пили, голосно розмовляли, перекрикуючи гамір, дивилися на екрані футбол, сперечалися про голи й про політику, а часом давали волю рукам і сварилися. Тоді втручався бармен і проганяв їх надвір. Дівчата ділилися на дві категорії — недоторкані, які приходили під руку з якимось типом, і ті, котрі з'являлися зграйками, щоб повправлятися в мистецтві спокушання. Самотня жінка, коли й траплялася тут, то зазвичай була в тому віці, що могла не зважати на пліткарів, і завжди знаходила когось, хто з прихильності упадав коло неї з тією бразильською чоловічою галантністю, якої Річард був нездатний наслідувати, бо плутав її з сексуальними домаганнями. Сам же він був легкою здобиччю дівчат, які прагнули бойових дій. Вони погоджувалися, щоб чоловік пригощав їх випивкою, жартували з ним і в інтимній атмосфері тісного приміщення пестили його, змушуючи відповідати ласками на ласки. У такі хвилини Річард забував про Аніту, вважав це безневинними забавами, що аж ніяк не загрожували їхньому шлюбу, як це сталося б, якби Аніта дала собі такий попуск.

Дівчина, якій судилося назавжди закарбуватися в Річардовій пам'яті, не належала до найпомітніших красунь у ці вечори кайпіриньї, однак була зважливою, дзвінко

* Кашаса – міцний напій, продукт дистиляції чистого екстракту цукрової тростини.

сміялася й намагалася спізнати все, що їй пропонували. Вона зробилася його найкращою товаришкою по чарці, проте Річард тримав її на межі свого життя, ніби ляльку, яка оживала тільки в його присутності задля того, щоб разом уживати в барі алкоголь і кокаїн. Вона, як гадав чоловік, так мало значила для нього, що Річард не морочився з її іменем, а просто звав Пустункою, як звуть вродливих дівчат з Іпанеми*, відколи з'явилася пісня Вінісіуша ді Мораіша**. Пустунка здійснила ритуал його посвячення в закутку з наркотиками й за ломберним столом у задній кімнаті, де грали в покер: ставки там робилися невеликі, і програш не мав згубних наслідків. Це була невтомна дівчина, здатна всю ніч пиячити й танцювати, а вранці піти одразу на роботу — до стоматологічної консультації, де працювала реєстраторкою. Швидкою португальською мовою, яка для Річарда лунала, наче музика, вона плутано переповідала йому вигадану історію свого життя, щораз іншу. Після другого келишка чоловік жалівся на сумне домашнє існування, а після третього схлипував, притулившись до її плеча. Пустунка вмощувалася на його колінах, цілувала, аж поки обом перехоплювало подих, і так хвилююче притискалася до нього, що Річард повертався додому в заплямлених брюках і з тим бентежним відчуттям, що не переростало в докори сумління. Річард планував день залежно від зустрічі з цією дівчиною, котра надавала барв і смаку його буттю. Завжди весела й привітна, Пустунка нагадувала чоловікові колишню Аніту, в яку він закохався у школі танців і яка швидко танула й губилася в тумані свого горя. З Пустункою він знову ставав безтурботним юнаком; з Анітою почувався незграбним, постарілим і осудженим.

---

* Іпанема – престижний район у південній частині Ріо-де-Жанейро з однойменним пляжем.

** Вінісіуш ді Мораіш (1913–1980) – бразильський поет і автор-виконавець, драматург, дипломат; його джазова композиція «Пустунка з Іпанеми» стала хітом 1960-х років.

Відстань між баром і помешканням Пустунки була короткою, і попервах Річард долав її не сам. О третій годині ночі, коли з закладу випроваджували останніх відвідувачів, деякі з них після пиятики йшли спати на пляж або продовжували гульбище в когось удома. Розташоване за якихось п'ять кварталів від бару помешкання Пустунки найкраще надавалося для цього. Річард не раз прокидався вдосвіта у приміщенні, яке в перші кілька секунд видавалося йому незнайомим. Очманілий і розгублений, підводився, не впізнаючи чоловіків і жінок, що порозвалювалися на підлозі й у кріслах.

Одної суботи він прокинувся о сьомій ранку в ліжку Пустунки, одягнений і взутий. Вона лежала гола, виставивши напоказ ноги й руки, похиливши голову, з відкритим ротом; на підборідді й опущених повіках дівчини червоніла цівка закипілої крові. Річард гадки не мав, що сталося, ні чому він тут опинився; минулі години вкрив цілковитий морок, останнім, що чоловік пам'ятав, був оповитий хмарою сигаретного диму ломберний стіл для гри в покер. Як він дійшов до цього ліжка, залишалося загадкою. Доти алкоголь не раз підводив його, інколи його мозок губився, а тіло тим часом продовжувало машинально діяти; «для такого стану мають бути назва й наукове пояснення», — міркував Річард. За пару хвилин він упізнав дівчину, але не міг збагнути, звідки взялася кров. Що він накоїв? Боячись найгіршого, трусив її, кричав, не в змозі пригадати її ім'я, поки дівчина виявила нарешті ознаки життя. Відтак з полегкістю сунув голову в раковину з холодною водою і виткнув лише тоді, коли не міг далі дихати й трохи оговтався. Річард прожогом кинувся на вулицю, а коли дістався домівки, його скроні немов шпигали ножами, кості боліли, і всього його зсередини з'їдала невідступна шлункова кислота. Квапливо вигадав для Аніти виправдання, мовляв, його разом з іншими людьми затримала поліція через безглузду вуличну сварку, тож провів цілу ніч у буцегарні, а зателефонувати додому не дозволили.

У брехні не було потреби, бо Аніта міцно спала, наковтавшись снодійних пігулок, а Бібі мовчки бавилася зі своїми ляльками. «Я хочу їсти, тату», — мовила, обійнявши його ноги. Річард приготував їй какао й тарілку мюслів, почуваючись негідним любові цієї дівчинки, брудним, огидним; тільки після душу наважився доторкнутися до неї. Потім посадив собі на коліна й занурив носа в ангельське волосся дочки, вбираючи її запахи скипілого молока й невинного поту, присягаючись самому собі, що відтепер родина стане його найпершим пріоритетом. Усі свої фізичні й розумові зусилля він спрямує на те, щоб витягти дружину з провалля, в яке та потрапила, й компенсувати Бібі місяці свого недбальства.

Ці наміри проіснували шістнадцять годин, а нічні походеньки почастішали, зробилися тривалішими й інтенсивнішими. «Ти закохуєшся в мене», — заявила Пустунка, й Річард, щоб не розчарувати її, визнав, що це справді так, хоча кохання не мало нічого спільного з його поводженням. Вона була минущою, її можна було замінити дюжинами таких самих дівчат — легковажних, прагнучих уваги, пойнятих страхом перед самотністю.

Наступної суботи Річард прокинувся близько дев'ятої ранку в її ліжку. Кілька хвилин у безладі кімнати шукав свою одіж, не кваплячись, бо знав, що Аніта досі напівпритомна після пігулок; зазвичай дружина пробуджувалася десь ополудні. Про Бібі він також не турбувався; о цій порі вже мала прийти нянька, яка подбала б про дівчинку. Невиразне відчуття провини вже майже зникло; Пустунка мала рацію: єдиною жертвою в цій ситуації був він сам, прив'язаний до психічно хворої дружини. Варто було Річардові виявити найменше зніяковіння через те, що обманював Аніту, дівчина повторювала йому своє завжденне прислів'я: «чого очі не бачать, того серцю не жаль». Аніта не здогадувалася або удавала, буцімто не здогадується про його походеньки, і він мав право розважатися. «Пустунка —

минуща втіха, просто слід на піску», — міркував Річард, не підозрюючи, що дівчина закарбується в його пам'яті невигойним рубцем. Перелюбство непокоїло його менше, ніж наслідки пиятики. Після веселої ночі, чоловікові було важко відновитися, часом цілий день у животі пекло, тіло боліло, думки плуталися, рефлекси притуплювалися, а хода була важкою, мов у гіпопотама.

Він не одразу знайшов свою припарковану на бічній вулиці автівку, не одразу вставив ключ у запальник і завів мотор; не знати що гальмувало його, він ворушився, мов у рапідній кінозйомці. Рух о цій порі не був жвавим, і Річард — попри головний біль — пригадав дорогу додому. Минуло двадцять п'ять хвилин відколи він прокинувся поруч з Пустункою, і чоловікові потрібно було терміново випити філіжанку кави й стати під гарячий душ. Він подумки смакував їх — каву та душ — наближаючись до свого гаража.

Дочка чекала батька на порозі дому і, завваживши на розі його автівку, побігла привітатися, як зазвичай робила це вдома, щойно той з'являвся. Річард не завважив її. Відчув удар, не знаючи, що переїхав Бібі. Миттєво загальмував і почув розпачливий лемент служниці. Подумав, що збив собаку, бо правда, яку передчував у закапелках свого мозку, була нестерпною. Гнаний несосвітенним страхом, який моментально вивітрив з його голови хміль, підхопився з сидіння і, не помітивши причини удару, на якусь мить навіть відчув полегкість. Але потім нахилився.

Йому випало витягти дочку з-під машини. Удар нічого не порушив: піжама з ведмедиками була чистою, в кулачку дівчинка затиснула ганчір'яну ляльку, в її розплющених очах світилася неймовірна радість, як завжди, коли вона його зустрічала. Річард дуже обережно підняв її, з безумною надією притиснув до грудей, цілував і кликав, а здаля, з іншого світу, до нього долинали крики служниці й сусідів, гудки зупинених автомобілів, а потім сирени машин поліції

та швидкої допомоги. Усвідомивши масштаби трагедії, запитав себе, де зараз Аніта, чому він не чув її голосу й не бачив у щільній юрбі, що скупчилася навколо. Мине багато часу, і він дізнається, що, почувши скрегіт гальм і гамір, Аніта визирнула у вікно на другому поверсі і згори, заклякла, бачила все — від першого поруху чоловіка, який опустився навколішки біля автівки, і до тієї миті, коли машина швидкої допомоги, виючи, мов вовчиця, й блимаючи червоним світлом, що віщувало біду, загубилася за рогом. Дивлячись у вікно, Аніта Фарінья знала напевне, що Бібі не дихає, і сприйняла цей останній удар долі таким, яким він був насправді: як власну страту.

Аніта не витримала. Одним безперервним монологом бубоніла різні дурниці, а коли відмовилася від їжі, опинилась у психіатричній лікарні, де порядкували німці. Біля неї — одна вдень, інша вночі — постійно чергували дві напрочуд схожі між собою медсестри — обидві огрядні та владні, наче дочки-близнючки якогось прусського полковника. Ці страхітливі матрони заповзялися впродовж двох тижнів годувати її через зонд густою рідиною із запахом ваніліну, одягати проти волі й практично силоміць волочити на прогулянки на внутрішнє подвір'я божевільні. Ці прогулянки й інші обов'язкові, покликані боротися зі згубними думками заходи, як, приміром, перегляд документальних фільмів про дельфінів і панд, ніяк не подіяли на Аніту. Тоді директор лікарні запропонував електросудомну терапію, метод ефективний і не надто ризикований, щоб, — як він висловився, — вирвати її з заціпеніння. Лікування проводилося б під наркозом, пацієнтка ні про що не здогадувалася б, а єдиним незначним неприємним наслідком могла стати тимчасова втрата пам'яті, яка в Анітиному випадку була б радше благом.

Річард вислухав пропозицію й вирішив зачекати, бо не наважився б піддати дружину кільком сеансам електрошоку, і цього єдиного разу родина Фарінья була з ним згодна.

Вони погодилися також не розтягувати її перебування в тому тевтонському закладі довше необхідного строку. Щойно стало можливим відмовитися від зонда й чайними ложечками годувати хвору пюре, Аніту відвезли в дім її матері. Якщо доти сестри доглядали її почергово, то після випадку з Бібі вони ні на мить не залишали Аніту саму. Вдень і вночі одна з жінок була поруч з Анітою — чатувала й молилася.

Річарда знову вигнали з жіночого світу, в якому знемагала його дружина. Він навіть не міг наблизитися до неї, щоб спробувати пояснити, що сталося, й попросити пробачення, хоча пробачити таке неможливо. Ніхто в його присутності не промовляв цього слова, але ставилися до нього, як до вбивці. Власне, він і почувався вбивцею. Жив у домі сам, поки родина Фарінья утримувала у себе його дружину. «Вони викрали її», — жалівся в слухавку Орасіо, коли той телефонував з Нью-Йорка. А от батькові, який телефонував так само регулярно, не зізнавався, на який жах перетворилося його існування, а заспокоював старого оптимістичною історією про те, що вони з Анітою завдяки психологічній підтримці родини переборюють горе. Джозеф знав, що Бібі потрапила під машину й загинула, але не здогадувався, що за кермом сидів Річард.

Служниця, котра доглядала Бібі й прибирала в домі, пішла того ж дня, коли сталася біда, й не повернулася навіть по гроші. Пустунка також кудись завіялася, бо Річард уже не міг оплачувати її випивку, а ще через забобонний страх: дівчина гадала, буцімто причиною Річардових нещасть є якесь прокляття, а це зазвичай річ заразна. Безлад навколо Річарда зростав, пляшок на підлозі більшало, в холодильнику лежали вкриті зеленим нальотом зіпсовані харчі, що втратили свої природні якості, а брудна одіж множилася сама, наче помахом чарівної палички якогось фокусника. Чоловік лякав своїм виглядом учнів, які швидко позникали, і він уперше залишився без засобів до існування. Останні

Анітині заощадження призначалися на оплату лікарні. Річард перейшов на звичайний ром, пив багато на самоті вдома, бо в барі заборгував гроші. Сидів, утупившись у цілодобово ввімкнений телевізор, намагаючись у такий спосіб уникнути тиші й темряви, в якій витали образи його дітей. У свої тридцять п'ять років сам він уважав себе напівмертвим, бо прожив уже півжиття. Друга половина його не цікавила.

У ці сумні для Річарда часи, його приятель Орасіо Амадо-Кастро, який встиг зробитися директором Центру латиноамериканських і карибських студій Нью-Йоркського університету, вирішив приділити більше уваги Бразилії й подумав, що це водночас може стати шансом для Річарда. Вони приятелювали ще відколи парубкували: тоді Орасіо щойно розпочав викладацьку кар'єру, а Річард працював над дипломом. Потім Орасіо навідався до приятеля в Ріо-де-Жанейро, і Річард, хоч і був обмежений у коштах, прийняв друга з такою вишуканою гостинністю, що той залишився в нього на два місяці, й вони вдвох відправилися з наплічниками до Мату-Гросу* досліджувати амазонські нетрі. Вони зміцнили справжню, без натяку на сентиментальність чоловічу дружбу, якій не були страшні ні відстань, ні час. Згодом Орасіо знову прилетів до Ріо-де-Жанейро, цього разу як свідок на весіллі Річарда й Аніти. У наступні роки приятелі рідко бачилися, але кожен зберігав цю приязнь у надійному кутку своєї пам'яті, певний, що може розраховувати на іншого. Відтоді як довідався про долі Паблу та Бібі, Орасіо пару разів на тиждень телефонував другові, щоб підбадьорити. По телефону Річардів голос неможливо було впізнати, він розтягував слова й увесь час повторювався з недоладністю пияка. Орасіо зрозумів, що Річард потребує допомоги так само, як Аніта.

---

* Мату-Гросу – штат у центральній частині Бразилії.

Він перший, ще до появи оголошення в спеціалізованих журналах, сповістив Річардові про відкриття вакансії в університеті й порадив негайно приїхати. Конкуренція обіцяла бути серйозною, і тут Орасіо не міг йому нічим зарадити, але якби Річард пройшов обов'язкові іспити і доля виявилася прихильною до нього, то міг би очолити список. Річардовий диплом досі вивчають, це було очком на його користь, а опубліковані статті — ще одним, але відтоді спливло надто багато часу; Річард змарнував роки професійної кар'єри, байдикуючи на пляжі й цмулячи коктейлі. Щоб потішити приятеля, Річард без особливих надій надіслав клопотання й щиро здивувався, коли за два тижні одержав відповідь: його запрошували на співбесіду. Орасіо довелося переказати йому гроші на літак до Нью-Йорка. Річард налаштувався на переліт, нічого не пояснюючи Аніті, яка саме перебувала в німецькій лікарні. Чоловік переконав сам себе, що чинить так не через егоїзм: якщо йому нададуть посаду, Аніту в США чекає набагато краще лікування, там вона матиме університетську медичну страховку для покриття видатків. Крім того, єдиним способом віднайти її як дружину було вирвати Аніту з пазурів родини Фарінья.

Після виснажливих співбесід з Річардом уклали контракт: стати до роботи він мав у серпні. Надворі стояв квітень. Чоловік вирішив, що має вдосталь часу, щоб Аніта встигла оговтатися, а він — підготувати від'їзд. Тим часом мусив знову позичити в Орасіо грошей на неминучі витрати, сподіваючись повернути борг, коли продасть дім, — звісно, з дозволу Аніти, якій той належав.

Завдяки родинним капіталам Орасіо Амадо-Кастро ніколи не бракувало коштів. У свої сімдесят шість років його батько залишався патріархом і вершив залізну тиранію з Аргентини, змирившись з горем, що один з синів одружився з американкою-протестанткою і двоє його онуків не говорять іспанською. По кілька разів на рік старий

приїздив до них, щоб освіжити доволі широкі культурні знання в музеях, концертних залах і театрах, а водночас перевірити свої інвестиції в нью-йоркських банках. Невістка ненавиділа його, однак поводилася зі свекром з тією ж удаваною чемністю, що й він із нею. Уже багато років батько намагався купити Орасіо підходяще житло. Тісне помешкання на десятому поверсі в Мангеттені в конгломераті з двадцяти однаковісіньких будинків з червоної цегли, було мишачим кублом, негідним його сина. Орасіо після смерті старого мав успадкувати свою частку його статків, однак у їхньому роду всі були довгожителями, тож батько сподівався протягти до ста років і вважав дурістю, якби Орасіо довелося стільки чекати, коли той може почати втішатися життям набагато раніше; старий казав це хрипким голосом, посмоктуючи кубинську сигару. «Я не хочу бути в боргу ні перед ким, а надто перед твоїм батьком, бо він деспот і ненавидить мене», — заявила американка-протестантка, й Орасіо не смів їй суперечити. Кінець-кінцем старий знайшов спосіб переконати затяту невістку. Якось він приніс чарівне собача для внуків, таку собі шерстяну кульку з лагідними очима. Сучечку назвали Фіфі, не підозрюючи, що невдовзі це ім'я стане їй замалим. Фіфі належала до їздових канадських ескімоських собак і згодом її вага мала сягнути сорока восьми кілограмів, а що позбавити дітей цієї радості було неможливо, невістка здалася, й дідусь виписав чек на кругленьку суму. Орасіо шукав дім із внутрішнім подвір'ям для Фіфі неподалік Мангеттена і зрештою придбав *brownstone** у Брукліні незадовго перед тим, як його приятель Річард Баумастер повинен був прилетіти й розпочати роботу на факультеті.

Річард погодився обійняти посаду в Нью-Йорку, не спитавши думки дружини, яку вважав нездатною оцінити

* Будинок (*англ.*).

ситуацію. Адже йшлося про те, щоб зробити якнайкраще для неї. Він мовчки розпродав майже всі їхні речі й склав ті, що залишилися. Чоловік не міг викинути речі Бібі й білизну Паблу: зібрав їх у три коробки й незадовго до від'їзду залишив тещі. Не вагаючись, сам спакував Анітині валізи, бо розумів, що їй до цього байдуже; дружина вже давно вбиралася в спортивний костюм і кухонними ножицями обстригала собі волосся.

План повернути під якимось приводом дружину й залишити місто без мелодраматичних сцен провалився, бо Анітині матір і сестри здогадалися про його наміри, щойно він передав на зберігання три коробки, а все інше відчули нюхом нишпорок. Жінки заповзялися завадити від'їзду. Посилалися на слабкість Аніти, мовляв, як вона житиме без рідних і подруг у тому метушливому місті, де розмовляють незрозумілою мовою; як, така пригнічена навіть серед своїх, почуватиметься серед незнайомих американців. Річард відмовився слухати їхні аргументи, його рішення було непохитним. Хоч і не казав цього, щоб не наразитися на образи, в душі вважав, що настав час подумати про власне майбутнє й припинити панькатися з дружиною-істеричкою. Аніта ж виявляла цілковиту байдужість до своєї долі. Їй було однаково те чи це, тут чи там.

Прихопивши сумку з ліками, Річард вів дружину до літака. Аніта покірливо простувала поруч, не озираючись, не махнувши на прощання рукою рідним, які плакали, скупчившись в аеропорту за склом, що відокремлювало її від них. Упродовж десятигодинного польоту жінка не спала, нічого не їла й не питала, куди вони летять. У нью-йоркському аеропорту їх зустрічав Орасіо з дружиною.

Орасіо не впізнав Аніти: пам'ятав її вродливою, чуттєвою, з округлою фігурою й щасливою посмішкою, а перед ним стояла постаріла на десять років жінка, яка тягнула ноги й потайки озиралася, мовби чекала нападу. Вона не відповіла на вітальні слова й не дозволила Орасієвій дру-

жині супровести себе до туалету. «Святий Боже, це набагато гірше, ніж я гадав», — пробурмотів Орасіо. Приятель теж виглядав кепсько. Більшу частину польоту Річард, скориставшись дармовою випивкою, споживав алкоголь, його лице вкривала триденна щетина, пропахлий потом і алкоголем він стояв в обшарпаному костюмі, й якби не Орасіо, мабуть, так і залишився б з Анітою в аеропорту.

Подружжя Баумастер оселилося в призначеному для викладачів факультету університетському помешканні, яке роздобув для них Орасіо; воно було справжньою знахідкою — розташоване в центрі міста й недороге, при тому що існував лист очікування. Щойно згромадили валізи в передпокої, Орасіо віддав приятелеві ключі й зачинився з ним в одній з кімнат, щоб дати деякі настанови. «На кожну університетську вакансію в США знаходяться сотні, якщо не тисячі претендентів», — мовив він. Шанс викладати в Нью-Йоркському університеті не випадає двічі, і треба ним скористатися. Річард мусить утримуватися від алкоголю і з самого початку справити добре враження, він не може з'явитися брудний і неохайний як зараз.

— Я рекомендував тебе, Річарде. Не підведи мене.

— Як таке могло спасти тобі на думку? Я напівмертвий після польоту й від'їзду, вірніше, втечі з Ріо. Якби ти знав, як трагічно сприйняла наш від'їзд родина Фарінья. Не турбуйся, за пару днів ти побачиш мене бездоганного, коли я з'явлюся в університеті.

— А Аніта?

— Що Аніта?

— Вона така слабка, не знаю, чи можна залишати її саму, Річарде.

— Їй, як будь-кому, доведеться звикнути. Тут вона не має родини, яка її пестила б. У неї є лише я.

— В такому разі не підведи її, брате, — мовив на прощання Орасіо.

ЕВЕЛІН

Бруклін

Евелін Ортега почала працювати у Леруа в 2011 році. Дім зі статуями, як зазвичай називала дівчина оселю цієї родини, колись належав відомому в 50-і роки мафіозі та його численним родичам, до яких належали, зокрема, дві незаміжні тітки й прабабця-сицилійка, котра відмовилася виходити зі своєї кімнати після того, як у саду встановили голих греків. Гангстера порішили, і дім переходив з рук до рук, поки нарешті його придбав Френк Леруа, принаджений темним минулим будівлі та попсованими негодою й голубиним послідом статуями. До того ж дім стояв у зручному місці на тихій вулиці в районі, що зробився респектабельним. Шеріл, його дружина, воліла б жити в сучасному помешканні, а не в цьому претензійному особняку, але всі важливі й дріб'язкові рішення приймав чоловік, і вони ніколи не обговорювалися. Дім зі статуями мав деякі запроваджені ще гангстером для його родичів зручності: пересувне крісло на коліщатках, внутрішній ліфт і гараж на дві машини.

Шеріл Леруа вистачило п'ятьох хвилин спілкування з Евелін Ортегою, щоб найняти дівчину. Нянька була потрібна негайно, вдаватися до дрібниць не було коли. Попередня пішла п'ять днів тому й не повернулася. «Її, мабуть, депортували, таке трапляється, коли береш на роботу людину без документів», — міркувала жінка. Зазвичай підряджав і розраховував прислужників чоловік, він же й платив їм. Через свою контору Френк Леруа мав можливість знахо-

дити готових працювати за безцінь мігрантів з Латинської Америки й Азії, але чоловік узяв за правило не плутати роботу з домашніми справами. Він не користався своїми контактами, щоб знайти гідну довіри няньку, бо вже мав сумний досвід. А що це було одним з небагатьох питань, де думки подружжя збігалися, Шеріл підбирала няньок через церкву п'ятидесятників, яка завжди мала список добропорядних жінок, які шукали роботу. Ця дівчина з Гватемали, либонь, також була нелегалкою, однак Шеріл воліла поки що не думати про це; вона займеться цим згодом. Їй сподобалися чесне лице й шанобливі манери Евелін, жінка здогадалася, що натрапила на справжній скарб; дівчина сильно відрізнялася від інших няньок, які пройшли через цей дім. Єдиний сумнів викликав вік схожої на підлітка дівчини та її статура. Шеріл десь читала, що найнижчі люди на планеті — гватемальські індіанки, і тепер мала перед очима живий приклад. Запитала себе, чи ця заїкувата плюгавка з кістяком перепілки впорається з вочевидь важчим за неї Френкі та його спонтанними судомами.

Евелін же вирішила, що ця висока білявка, пані Леруа, голлівудська актриса. Дівчина дивилася на неї знизу вгору, мов на дерево: м'язисті руки й литки, голубі, наче небо над її селом, очі й хвіст золотавого волосся, що погойдувався, живучи власним життям. Жінка мала засмаглу шкіру помаранчевого кольору, якого Евелін доти не бачила, й говорила уривчасто, як бабуся Консепсьйон, хоч і не була ще такою старою, щоб їй бракувало повітря. А ще ця пані здавалася дуже знервованою, ніби готове зірватися з місця лоша.

Нова хазяйка познайомила Евелін з іншими служницями — кухаркою та її дочкою-прибиральницею; обидві працювали по понеділках, середах і п'ятницях з дев'ятої ранку до п'ятої пополудні. Згадала пані й Івана Данеску, який не був прислужником, але надавав деякі послуги — Евелін побачить його іншим разом, а ще пояснила, що пан

Леруа, її чоловік, підтримує зі слугами лише мінімально необхідні контакти. Хазяйка відвезла дівчину ліфтом на третій поверх, і це остаточно переконало Евелін, що вона потрапила до мільйонерів. Ліфт виявився оздобленою рослинним орнаментом металевою кліткою для птахів, ширина якої дозволяла перевозити пересувне крісло на коліщатках. Кімната Френкі була та сама, в якій на півстоліття раніше жила прабабця-сицилійка: простора, з похилою стелею та — окрім звичайного — ще й слуховим вікном, затемненим кроною клену, що ріс у саду. Френкі — хлопець восьми чи дев'яти років, такий же білявий, як його матір, і блідий, мов сухотник — сидів прив'язаний у пересувному кріслі перед телевізором. Хазяйка пояснила Евелін, що реміння не дає синові впасти чи вдаритися, коли в нього починаються судоми. Хлопець потребував постійної уваги, оскільки задихався, і тоді його треба було термосити й стукати по спині, поки дихання відновиться; він користувався памперсами, і його доводилося годувати, але з ним не було проблем, це сущий ангел, який викликав любов з першого погляду. Френкі хворів на діабет, але жив під надійним контролем: матір сама міряла рівень цукру й робила інсулінові ін'єкції. Усе це й ще дещо вона встигла квапливо пояснити дівчині, перш ніж попрощалася, бо поспішала до спортивного залу.

Збентежена й стомлена Евелін сіла поруч з кріслом, узяла хлопчика за руку, намагаючись розпрямити його зсудомлені пальці й, не затинаючись, сказала йому на своєму іспано-англійському жаргоні, що вони стануть добрими друзями. Френкі відповів буркотінням і спазматичним сіпанням, які вона витлумачила як знак згоди. Так розпочалася їхня любов-ворожнеча, якій судилося стати важливою для обох.

За п'ятнадцять років подружнього життя Шеріл Леруа упокорилася перед брутальною владою чоловіка, але так і не навчилася вчасно уникати нападів його люті. Залиша-

лася з ним через згубну звичку, матеріальну залежність і хворого сина. Своєму психоаналітику зізнавалася, що терпить чоловіка ще й тому, що звикла до комфортного життя: хіба могла вона відмовитися від тренінгів з духовного зростання, читацького клубу, занять фітнесом, що дозволяли підтримувати форму, хоча й не таку, як їй хотілося б? Усе це вимагало часу та грошей. Шеріл з прикрістю порівнювала себе з жінками незалежними, яким вдалося самореалізуватися, і з оголеними жінками в спортзалі. Вона ніколи не роздягалася в гардеробі догола, а заходячи до душової чи сауни й виходячи звідти, спритно прикривала рушником синці на тілі. Хоч під яким кутом зору аналізувала своє життя, доходила висновку, що воно не вдалося. Список невезінь та обмежень був болючим; мрії юності не справдилися, і тепер, підсумовуючи ознаки свого віку, жінка плакала.

Вона почувалася дуже самотньою, не мала нікого, крім Френкі. Її матір уже одинадцять років як померла, батько, з яким Шеріл ніколи не ладнала, одружився вдруге. Його нова дружина походила з Китаю, чоловік познайомився з нею через Інтернет і привіз до США, анітрохи не бентежачись тим, що вони не мають спільної мови й не зможуть порозумітися. «Краще так, твоя матір була надто балакучою», — пояснив батько, коли повідомив Шеріл про весілля. Вони жили в Техасі й жодного разу ані запросили Шеріл до себе, ані знайшли час навідатися до неї в Бруклін. І ніколи не цікавилися хворим на церебральний параліч онуком. Батькову дружину Шеріл бачила тільки на фотографіях, які подружжя надсилало щороку на Різдво: обоє в шапочках Санта-Клауса, у нього самовдоволена посмішка, у неї — ніякова.

Попри зусилля Шеріл, усе в неї підупадало — не лише тіло, а й доля. Поки жінці не виповнилося сорока, старість здавалася далеким ворогом, у сорок п'ять Шеріл відчула, що та чигає на неї, вперто й безжально. Колись жінка

мріяла про професійну кар'єру, сподівалася врятувати кохання й пишалася своєю фізичною формою та вродою, але це залишилося в минулому. Вона була зламана, переможена. Уже кілька років вживала пігулки проти депресії, туги, відсутності апетиту, безсоння. У ванній кімнаті й у шухляді її нічного столика лежали дюжини пігулок найрізноманітніших кольорів, і серед них чимало прострочених і таких, про які вона забула, в чому полягає їхня дія, проте не існувало пігулки, здатної виправити розбите життя. Її психоаналітик, єдиний чоловік, який вислуховував Шеріл і не змушував страждати, за роки лікування виписував жінці чимало заспокійливих, а вона, мов слухняна дівчинка, корилася, як корилася батькові, тимчасовим залицяльникам у роки юності й тепер своєму чоловікові. Тривалі прогулянки, дзен-буддизм, різні дієти, гіпноз, підручник з самодопомоги, групова терапія… ніщо не давало стабільних результатів. Вона вдавалася до чогось, що певний час вважала тим довгоочікуваним засобом, який так довго шукала, але ілюзія швидко минала.

Психоаналітик погоджувався з нею в тому, що головною причиною її бід є не так хворий син, як стосунки з чоловіком. Лікар пояснив їй, що насильство завжди прогресує, в чому Шеріл пересвідчилася сама за роки співжиття з чоловіком; за словами лікаря, раз по раз гинули жінки, котрі не встигли вчасно втекти, але він, хоч би й хотів, не міг втрутитися, коли бачив її з шаром макіяжу на обличчі і в темних окулярах. Його місія полягала в тому, щоб дати їй час прийняти власне рішення; він, лікар, готовий був у безпечному місці уважно вислухати й зважити її секрети. Шеріл так боялася чоловіка, що зіщулювалася, зачувши шум його автівки або кроки в домі. Вгадати, в якому гуморі Френк Леруа, було неможливо: його настрій міг змінитися за мить без видимої причини; жінка молила Бога, щоб він прийшов неуважний, чимось заклопотаний чи мимохідь — аби перевдягтися й знову піти; вона лічи-

ла дні, що залишалися до його поїздок. Шеріл зізналася психоаналітику, що воліла б овдовіти, і лікар, анітрохи не здивувавшись, погодився з цією думкою, бо вже чув таке від інших пацієнток, які мали менше підстав, ніж Шеріл Леруа, бажати смерті своїм чоловікам, тож виснував, що це звичайне жіноче почуття. Через його кабінет проходили пригнічені й розлютовані жінки — інших він не знав.

Шеріл відчувала, що не зможе прожити сама, взявши на себе турботу про сина. Вона вже давно не працювала, її диплом сімейного консультанта здавався жахливою іронією, бо навіть їй самій не допоміг налагодити стосунки з власним чоловіком. Ще перед одруженням Френк Леруа попередив її, що потребує дружину на весь час. Спершу вона протестувала, проте втома й лінощі під час вагітності змусили її поступитися. Коли народився Френкі, жінка відкинула думку про роботу, бо малюк потребував постійної уваги. Років зо два Шеріл удень і вночі доглядала його сама, але нервовий напад змусив її звернутися до психоаналітика, який порадив жінці знайти помічницю, адже вона мала можливість за це платити. Відтоді няньки змінювали одні одних, а Шеріл одержала певну свободу для своїх небагатьох справ. Френк Леруа гадки не мав про більшість цих справ, і не тому, що Шеріл їх приховувала, а тому що заняття дружини його не цікавили, він мав інші клопоти. Оскільки служниці часто мінялися, і чоловікові майже не було про що з ними говорити, Френк Леруа вирішив не запам'ятовувати їхніх імен. Він і без того виконував свої обов'язки: утримував родину, оплачував служниць, рахунки й астрономічні витрати на сина.

Коли Френкі тільки народився, стало зрозуміло, що з ним щось не так, однак лише через кілька місяців з'ясувалася серйозність його стану. Фахівці делікатно пояснили батькам, що хлопчик, можливо, не зуміє ходити, говорити й контролювати свої м'язи, але завдяки відповідним лікам,

реабілітації та хірургічному виправленню деформованих кінцівок, він зможе прогресувати. Шеріл відмовилася прийняти цей невтішний діагноз, вдавалася до всіх методів, які могла запропонувати традиційна медицина, а крім того, почала шукати альтернативні засоби й усіляких чаклунів — один з них навіть лікував ментальними хвилями, які посилав по телефону з Портленда*. Вона навчилася розуміти рухи сина, звуки, які той видавав, і була єдиною людиною, котра підтримувала з ним хоч якесь спілкування. Так жінка, між іншим, дізнавалася, як за її відсутності поводяться няньки, і через те їх звільняла.

Френк Леруа сприймав сина як особисту образу. Ніхто не заслуговував на таке горе: навіщо було рятувати його, коли малюк народився синюшний? Було б гуманніше дати йому піти, ніж прирікати на страдницьке життя, а батьків — на роль доглядальників. Батько самоусунувся. Нехай матір опікується ним. Ніхто не міг переконати чоловіка, що церебральний параліч і діабет випадкові; він винуватив Шеріл, яка не дослухалася до застережень про шкідливість алкоголю, тютюну й снодійних пігулок у період вагітності. Дружина народила йому ґанджовитого сина й не зможе мати інших дітей, бо після пологів, які ледь не коштували їй життя, довелося робити гістеректомію**. Він вважав Шеріл негодящою дружиною, схибленою на турботі про Френкі, фригідною неврастенічкою, що нав'язливо вдає з себе жертву. Жінка, яка привабила його п'ятнадцять років тому, була валькірією, чемпіонкою з плавання, сильною й зважливою — хіба міг він передбачити, що в цих грудях амазонки б'ється полохливе серце? Шеріл, майже така ж рослава й міцна, як Френк Леруа, була здатна чинити йому опір попервах, коли обоє були ще пристрасними суперниками й, кохаючись, вели небезпечну та виснажливу гру, яка починалася зі штовханини й завершувалася

* Портленд – місто в штаті Орегон.

** Гістеректомія – гінекологічна операція з видалення матки.

брутальними любощами. Після операції вогонь у Шеріл згас. Для Френка дружина перетворилася на нервозного кроля, здатного вивести його з рівноваги. Її пасивність він сприймав як виклик. Дружина ні на що не реагувала, терпіла все мовчки, а це було ще одним викликом, що тільки збільшував Френкову лють: чоловік нетямився, а потім непокоївся, адже синці могли привернути чиюсь увагу; зайві проблеми були йому ні до чого. Він почувався припнутим до неї через Френкі, кволого хлопчиська, який — хоч і мав незначні шанси вижити — міг протягти ще чимало років. Утім цей жахливий шлюб тримав Леруа на припоні не лише через сина; чоловік не подавав на розлучення передусім тому, що воно дорого йому коштувало б. Дружина надто багато знала. Хоч якою легковажною й покірливою здавалася, Шеріл спромоглася дослідити його бізнес і могла шантажувати, зубожити, знищити Френка. Вона не знала подробиць його оборудок ані скільки в нього грошей на таємних рахунках на Багамських островах, однак мала підозри щодо цього й відзначалася неабиякою спритністю. І Шеріл насмілилася б кинути йому виклик. Коли йшлося про захист Френкі та його інтересів, вона була готова дряпатися й кусатися.

Можливо, колись вони й кохали одне одного, проте поява Френкі вбила будь-які ілюзії, які кожен з подружжя міг плекати. Коли Френк Леруа дізнався, що стане батьком, він влаштував вечірку, яка обійшлася йому так само дорого, як і весілля. Френк був єдиним сином у батьків, і хоч мав кількох сестер, тільки він міг передати їхнє прізвище своїм спадкоємцям; цьому хлопчику судилося продовжити династію, як сказав на тій вечірці дід Леруа. «Династія» — не надто підходящий термін для трьох поколінь негідників», — завважила Шеріл, переповідаючи під дією алкоголю й заспокійливих пігулок цю історію Евелін. Першим представником цієї гілки роду Леруа був

француз, який у 1903 році втік з в'язниці в Кале*, де сидів за грабунок. Не маючи за душею нічого, крім нахабства, він прибув до США й досяг тут успіху завдяки винахідливості та безсоромності. Цей Леруа багато років тішився статками, аж поки його знову заарештували: цього разу за масштабне шахрайство, що зробило жебраками тисячі пенсіонерів. Його син, батько Френка Леруа, вже років п'ять жив у Пуерто-Вальярта**, куди втік від американського правосуддя, що переслідувало його за скоєні злочини й податкове шахрайство. Для Шеріл та обставина, що тесть із тещею перебували далеко й не могли повернутися, була благословенням Божим.

Філософія Френка Леруа, внука одного французького негідника й сина іншого такого самого, була простою та зрозумілою: мета виправдовує засоби, коли приносить зиск. Будь-яка оборудка можлива, якщо вигідна, нехай навіть для інших вона руйнівна. Одні виграють, інші програють — такий закон джунглів, а він ніколи не програвав. Умів примножувати й ховати статки. Завдяки фіктивній бухгалтерії примудрявся поставати перед податковою службою мало не злидарем, і водночас — у разі потреби — хвалився більшою маєтністю, ніж мав насправді. Так здобував довіру клієнтів, таких же безпринципних, як сам. Френк Леруа викликав заздрість і захват. Був неробою, як батько та дід, однак — на відміну від них — вишуканим і холоднокровним: він не гаяв часу на дрібниці й уникав ризиків. Безпека передусім. Його стратегія полягала в тому, щоб діяти через інших людей, виставляти їх напоказ замість себе; їх могли заарештувати, його — в жодному разі.

Евелін від початку ставилася до Френкі як до розумної істоти, бо — попри видимість — вважала хлопця вельми розважливим. Дівчина навчилася, не надриваючись,

* Кале – портове місто у Франції.

** Пуерто-Вальярта – морське курортне місто в Мексиці.

переміщати його, мити, вдягати й годувати неквапно, щоб той не вдавився. Вона виявилася такою діяльною та ніжною з Френкі, що невдовзі Шеріл змогла доручити їй контролювати синів діабет. Евелін міряла рівень цукру в крові хлопця перед кожним годуванням і кілька разів на день за потребою робила йому інсулінові ін'єкції. У Чикаго вона досить добре вивчила англійську, однак там жила серед латиноамериканців і рідко коли мала нагоду попрактикуватися. У домі Леруа англійська знадобилася їй попервах для спілкування з Шеріл, проте невдовзі між ними встановилися такі приязні стосунки, що не вимагали багатослів'я. Шеріл потребувала Евелін постійно, а та, здавалося, відгадувала її думки. «Не уявляю, як я жила без тебе, Евелін. Пообіцяй, що ти ніколи нас не кинеш», — казала зазвичай пані, коли сумувала чи почувалася пригніченою через брутальність чоловіка.

На своєму іспано-англійському жаргоні дівчина розповідала Френкі казки, і той уважно їх слухав. «Ти мусиш учитися, так ми зможемо ділитися одне з одним секретами, і ніхто нас не розумітиме», — казала йому. Спершу хлопець насилу схоплював окремі думки, але йому подобалася ця мелодійна мова, і невдовзі він її добре засвоїв. І хоча не міг складати слів, відповідав Евелін за допомогою комп'ютера. Коли вони тільки познайомилися, дівчині довелося протистояти численним нападам люті Френкі, які Евелін пояснювала його самотністю та нудьгою, і тоді вона згадала про комп'ютер, яким бавилися її братики в Чикаго, й подумала, що коли ці малюки вміли користуватися ним, то Френкі — найрозумніший хлопець з усіх, кого вона колись бачила, — тим паче впорається. Вона майже нічого не тямила в інформатиці, до того ж сама думка про можливість мати в своєму розпорядженні таку фантастичну штуковину здавалася неймовірною, але щойно Евелін це запропонувала, Шеріл помчала купувати синові комп'ютер.

Найнятий задля такої нагоди молодий мігрант-індус пояснив Евелін ази роботи з комп'ютером, а та навчила їх Френкі. Інтелектуальний виклик неймовірно покращив життя й душевний стан хлопця. Вони з Евелін зробилися фанатами інформації та різноманітних ігор. Френкі важко було впоратися з клавіатурою, руки ледве слухалися його, однак він годинами зачаровано сидів біля комп'ютера. Хлопець швидко опанував ази, яких навчав мігрант-індус, і невдовзі вже почав пояснювати Евелін те, що відкривав сам. Тепер він міг спілкуватися, читати, розважатися й пізнавати все, що збуджувало його цікавість. Завдяки цьому апарату з нескінченними можливостями Френкі переконався у власному розумі, а його допитливий мозок знайшов чудового суперника для вправлянь. Одна річ вела до іншої, а та — до наступної, починаючи від *«Зоряних воєн»* і завершуючи мишачим лемуром з *«Мадагаскару»*, між якими був ще *«Афарський австралопітек»*, предок роду людського. Згодом хлопець створив акаунт у Фейсбуку, де вів віртуальне життя з невидимими друзями.

Для Евелін це життя, ґрунтоване на дружбі з Френкі, стало живильним бальзамом після пережитого колись насильства. Її перестали мучити постійні кошмари, і тепер вона могла згадувати братів живими, як під час останнього сеансу у ворожбитки в Петені. Френкі зробився найважливішою людиною в її житті, такою ж як далека бабуся. Кожна ознака прогресу в хлопця була її особистою перемогою. Його ревнивої ніжності й довіри Шеріл було досить, щоб Евелін почувалася щасливою. Більшого дівчина й не потребувала. Спілкувалася з Міріам по телефону, іноді бачила її у Фейстаймі й пересвідчувалася, як виросли братики, проте за ці роки в Евелін не знайшлося часу, щоб провідати матір у Чикаго. «Не можу залишити Френкі, мамо, я потрібна йому», — пояснювала дівчина. І Міріам не квапилася гостити в дочки, яка насправді вида-

валася їй чужою. Вони надсилали одна одній фотографії та подарунки на Різдво й дні народження, але жодна не докладала зусиль, щоб покращити ці ефемерні стосунки. Попервах Міріам боялася, що дочці буде погано самій у холодному місті серед незнайомих людей; до того ж, хоч Евелін ніколи не нарікала, жінці здавалося, що тій мало платять за всю роботу, що вона виконує. Але врешті-решт Міріам дійшла висновку, що Евелін краще в домі Леруа у Брукліні, ніж велося б з рідними в Чикаго. Дочка виросла, і вона, Міріам, втратила її.

Збігло чимало часу, перш ніж Евелін звернула увагу на дивне життя дому. Пан Леруа, як іменували його всі, навіть дружина, говорячи про нього, був чоловіком непередбачуваним і владарював, не підвищуючи голосу; насправді що тихіше й повільніше він говорив, то більше страху наганяв. Спав він на першому поверсі в кімнаті, з якої велів зробити двері в сад, щоб заходити й виходити не через дім. Завдяки цьому чоловік тримав у постійній напрузі дружину й слуг, бо зі спритністю фокусника раптово з'являвся й так само зникав. Найпомітнішою меблею в його кімнаті була шафа, де пан Леруа тримав під замком зброю — начищену й добре змащену. Евелін нічого не тямила в зброї; в її селі билися на ножах чи мачете, а от бандити мали контрабандні пістолети, часом такі допотопні, що вибухали просто у них в руках, проте дівчина переглянула досить фільмів, щоб вирізняти бойовий арсенал хазяїна. Пару разів мигцем бачила його, коли пан Леруа та його повірник Іван Данеску чистили зброю на столі в їдальні. Леруа тримав заряджений пістолет у бардачку «Лексуса», а от у «Фіаті» дружини й пікапі з підйомником для крісла, в якому дівчина перевозила Френкі, зброї не було. Пан Леруа повторював, що мусить завжди бути напоготові: «Якби ми всі ходили озброєні, у громадських місцях було б менше божевільних і терористів, бо щойно б такий тип

виткнув голову, хтось неодмінно його прикінчив би»; чимало безневинних людей гинуло, поклавшись на поліцію.

Кухарка й її дочка застерегли Евелін, щоб та не припустилася помилки, стромляючи носа в справи родини Леруа, бо через цікавість подружжя звільнило вже не одну служницю. Обидві три роки працювали в домі, однак досі не знали, що робить хазяїн, може, й нічого, може, він просто багатій. Знали тільки, що той доправляє з Мексики якийсь крам і перевозить його зі штату до штату, але який то крам, жінки гадки не мали. Іван Данеску, сухий, як торішня хлібина, був мовчуном, та оскільки пан Леруа мав його за повірника, обережність підказувала, що від цього чоловіка слід триматися подалі. Хазяїн прокидався рано, стоячи випивав на кухні філіжанку кави й на годину їхав грати в теніс. Повернувшись, приймав душ і зникав до вечора або й на кілька днів. Коли не забував, перш ніж піти, уже в дверях, кидав погляд на Френкі. Евелін навчилася уникати його й не згадувати в його присутності хлопця.

А от Шеріл Леруа вставала пізно, бо погано спала, проводила дні в своїх справах, а вечеряла з таці в кімнаті Френкі, коли чоловік не був у від'їзді. Його ж відсутністю користалася, щоб вийти з дому. Мала ще одного друга, а от з родичів — практично нікого, як і жодних справ, крім різних курсів, лікарів і психоаналітика. Надвечір рано починала пити, й коли сутеніло, через спожитий алкоголь скидалася на плаксиву дівчинку, якою була в дитинстві, і тоді потребувала товариства Евелін. Розраховувати на когось іще Шеріл не могла, ця проста дівчина була її єдиною опорою, єдиною повірницею. Так Евелін дізнавалася подробиці зіпсованого життя своїх панів, довідалася про лупні й про те, як Френк Леруа від початку опирався приятельським стосункам дружини будь з ким і заборонив їй приймати гостей — не через ревнощі, як запевняв, а щоб зберегти приватність свого життя. Його бізнес був делікатним і конфіденційним, будь-якої пересторо ги

видавалося замало. «Після народження Френкі він став ще суворішим. Не дозволяє нікому приходити, бо соромиться сина», — пояснила дівчині Шеріл. Коли чоловіка не було вдома, жінка відправлялася вечорами завжди в одне й те саме місце — до скромного італійського ресторанчика в Брукліні, де столи були вкриті картатими скатертинами й паперовими серветками, а персонал знав її, бо Шеріл відвідувала заклад уже не один рік. Евелін знала, що пані вечеряла там не сама, бо перед виходом домовлялася про зустріч по телефону. «Крім тебе, Евелін, він мій єдиний друг», — прохопилася вона якось. То був старший від неї на сорок років художник — бідний привітний алкоголік, з яким Шеріл їла приготовану господинею на кухні пасту, телячі котлети й пила ординарне вино. Вони познайомилися давно. Ще до заміжжя Шеріл надихнула художника на деякі картини і якийсь час була його музою. «Він побачив мене на чемпіонаті з плавання й попросив, аби я позувала йому в образі Юнони для одного алегоричного муралу. Знаєш, про кого я кажу, Евелін? Юнона була римською богинею життєвої енергії, сили та вічної молодості. Богиня воїтелька та заступниця. Він і досі бачить мене такою, не підозрюючи, як я змінилася». Марно було б намагатися пояснити Френкові, що значать для неї платонічна любов старого митця й ці зустрічі в ресторані — єдині в її житті миті, коли вона відчуває чиєсь захоплення й любов.

Іван Данеску — чоловік неприємної зовнішності й ще гірших манер — був таким же загадковим типом, як і його працедавець. Його роль у домашній ієрархії залишалася незрозумілою. Евелін підозрювала, що хазяїн боїться Данеску майже так само, як і решта мешканців дому, бо сама якось спостерегла, як цей чоловік визивно прикрикнув на Френка Леруа, і той мовчки це стерпів; вони, мабуть, були партнерами або спільниками. Оскільки ніхто не звертав уваги на мізерну глухоніму няньку-гватемалку,

та швендяла туди-сюди, мов домовик, проникаючи крізь стіни й дошукуючись найпотаємніших секретів. Усі гадали, буцімто дівчина ледве говорить англійською й не розуміє того, що чує та бачить. Данеску розмовляв з паном Леруа наодинці, приходив і йшов, не даючи нікому звіту, а коли надибував пані, то лише мовчки визивно дивився на неї, але з Евелін інколи вітався невиразним жестом. Шеріл старалася не провокувати Івана Данеску, бо в обох випадках, коли наважилась поскаржитися на нього, одержала від чоловіка ляпаса. Данеску був набагато важливішою особою в домі, ніж вона.

Евелін рідко стикалася з цим типом. Після року роботи, коли Шеріл упевнилася, що нянька їх не кине, а Френкі так прив'язався до дівчини, що матір незрідка ревнувала сина, хазяйка запропонувала їй навчитися керувати пікапом. Іван несподівано люб'язно зголосився бути її наставником. Сидячи вдвох із ним у машині, Евелін підмітила, що людожер, як звали Данеску інші служниці, терплячий інструктор і навіть може посміхатися, коли прилаштовує сидіння, щоб вона діставала ногами педалі; втім його посмішка нагадувала радше вищир, мовби чоловікові бракувало зубів. Евелін виявилася доброю ученицею, напам'ять засвоїла правила дорожнього руху й за тиждень опанувала пікап. Тоді Іван поставив її коло білої стіни на кухні й сфотографував. Через кілька днів він вручив їй водійські права на ім'я такої собі Хейзел Чигляк. «Це посвідчення племені. Тепер ти належиш до одного з індіанських племен США», — приголомшив дівчину Іван Данеску.

Спершу Евелін використовувала пікап лише для того, щоб відвезти Френкі до перукарні, басейну з підігрівом або реабілітаційного центру, але невдовзі вони вже їздили ласувати морозивом, на пікнік, до кінотеатру. По телевізору хлопець бачив ігрові фільми, убивства, тортури, вибухи, постріли, зате в кінотеатрі, сидячи в своєму пересувному кріслі позаду останнього ряду, втішався тими ж сентимен-

тальними історіями про кохання й звільнення від чарів, що і його нянька. Іноді все кінчалося тим, що вони плакали вдвох, узявшись за руки. Класична музика заспокоювала хлопця, а зачувши латиноамериканські ритми, він не тямився від радості. Евелін давала йому в руки бубон чи маракаси, і поки хлопець їх тряс, танцювала, наче випатрана лялька, а Френкі заходився сміхом.

Вони стали нерозлучними. Евелін щораз відмовлялася від вихідних, і їй навіть не спадало на думку попросити відпустку — дівчина розуміла, що Френкі нудьгуватиме за нею. Уперше, відколи народився син, Шеріл могла почуватися спокійною. Особливою мовою ніжностей, жестів і звуків, що служила їм засобом спілкування, а також з допомогою комп'ютера Френкі попросив Евелін, аби та вийшла за нього заміж. «Спершу вирости, малий, а там побачимо», — відповіла зворушена дівчина.

Якщо кухарка та її дочка й знали, що відбувається між паном Леруа і його дружиною, то ніколи про це не прохоплювалися. Евелін теж не могла говорити на цю тему, проте могла удавати, буцімто нічого не знає, адже була вмонтованою в родину і дуже близькою до Шеріл. Чоловік завжди бив її за зачиненими дверима, але стіни старовинного дому були тонкими. Евелін гучніше вмикала звук телевізора, щоб відволікти Френкі, у якого сварки батьків викликали такі напади туги, що незрідка хлопець починав рвати на собі волосся. Під час сварок завжди лунало ім'я Френкі. Хоча батько всіляко намагався забути про існування сина, той постійно нагадував про себе, а що пан Леруа не приховував, що бажає Френкі смерті, то зазвичай кидав це дружині просто в лице. «Бодай ви обоє сконали!» — вона і це страховисько, цей байстрюк, що не має жодного гена родини Леруа, в якій ніколи не було жодного виродка; ні син, ні матір не мали права жити, вони були зайві на цьому світі. І Евелін чула жахливе ляскання паска. Шеріл, нажа-

хана тим, що син міг це чути, намагалася компенсувати батькову ненависть своєю докучливою любов'ю.

Після лупнів Шеріл кілька днів не виходила з дому, ховалася, мовчки приймаючи турботу Евелін, яка з ніжністю люблячої дочки розраджувала жінку, намащувала арнікою синці, допомагала їй вмиватися, розчісувала волосся, дивилася разом з нею телесеріали й вислуховувала зізнання, не висловлюючи власної думки. Шеріл користалася цим часом вимушеного затворництва, проводячи його разом із Френкі: читала синові, розповідала казки, допомагала тримати в руці пензлика, коли той малював. Така посилена материнська увага була здатна отруїти хлопцеві життя, він починав дратуватися й іспанською, щоб не образити матір, писав Евелін на комп'ютері, аби йому дали спокій. Тиждень завершувався тим, що хлопець ставав неконтрольованим, матір накачувалася заспокійливими пігулками, через що більшало роботи в Евелін, яка ніколи не нарікала, бо порівняно з життям хазяйки, її власне здавалося легким.

Дівчина від усієї душі співчувала пані й хотіла її захистити, однак зарадити тій ніхто не міг. Доля судила Шеріл вийти заміж за цього брутального чоловіка й терпіти кару аж до того дня, коли їй урветься терпець, і тоді вона, Евелін, буде поруч і допоможе хазяйці втекти разом з Френкі подалі від пана Леруа. Евелін знала схожі історії, бачила їх у своєму селі. Чоловік напивався, бився з іншим, його принижували на роботі, він програвав заклад — зрештою, будь-якої причини було досить, щоб відгамселити дружину або дітей: «То не його провина, просто такі вони, чоловіки, і такий закон життя», — міркувала дівчина. Звісно, підстави, якими керувався пан Леруа, коли знущався з дружини, були іншими, але наслідки тими самими. Лупні сипалися зненацька, без попередження, потім він ішов, грюкнувши дверима, а Шеріл зачинялася у себе в кімнаті й плакала до знемоги. Евелін вибирала слушну мить, щоб зайти навшпиньках і сказати, що з Френкі все гаразд, нехай

пані спробує відпочити, а ще запропонувати їй щось з'їсти, і її заспокійливі та снодійні пігулки, і кілька льодяних компресів. «Принеси мені віскі, Евелін, і посидь зі мною трохи», — озивалася Шеріл зі спотвореним від сліз лицем, чіпляючись за її руку.

У домі Леруа обачність була неодмінною умовою співжиття, як і попереджали дівчину інші служниці. Попри страх перед паном Леруа, Евелін не хотіла втратити роботу; в домі зі статуями вона почувалася в безпеці, як у дитинстві з бабусею, й користувалася вигодами, про які годі було мріяти: могла досхочу їсти морозиво, мала телевізор і м'яку постіль у кімнаті Френкі. Заробіток був мізерний, але дівчина не мала витрат і могла надсилати гроші бабусі, яка поступово замінила стіни своєї халупи з глини й тростини на нові — з цегли та цементу.

Тієї січневої п'ятниці, коли життя в штаті Нью-Йорк завмерло, кухарка та її дочка не вийшли на роботу. Шеріл, Евелін і Френкі сиділи закриті вдома. Засоби масової інформації ще напередодні попереджали про буревій, а коли той налетів, то виявився навіть гіршим, ніж передбачали. Пішов важкий, завбільшки з квасолину град, і вітер жбурляв його у вікна, загрожуючи порозбивати шибки. Евелін опустила жалюзі й штори, щоб якнайкраще убезпечити Френкі від шуму, і спробувала розважити його, ввімкнувши телевізор, проте марно, бо градобій і розкоти грому все одно налякали хлопця. Коли той нарешті заспокоївся, Евелін поклала його до ліжка, сподіваючись приспати; розважити його за допомогою телевізора однаково не вийшло, бо зображення було жахливим. На випадок, якби не стало світла, дівчина приготувала ліхтар і свічки й налила в термос супу, аби не охолонув. Френк Леруа ще вдосвіта поїхав на таксі. Подався до гольф-клубу у Флориду, сподіваючись перебути негоду там. Хвора, заплакана Шеріл не підводилася з ліжка.

У суботу Шеріл встала пізно, збуджена, з нестямним, як у лихі дні, поглядом, але — на відміну від попередніх — цього разу така мовчазна, що Евелін перелякалася. Близько полудня, після того як прийшов садівник і розчистив сніг біля входу, пані сіла в «Лексус», сказавши, що їде до свого психоаналітика. Повернулася через пару годин дуже схвильована. Евелін відкрила їй слоїки з заспокійливими ліками, відрахувала пігулки й налила добру порцію віскі, бо в хазяйки сильно тремтіли руки. Шеріл запила пігулки трьома великими ковтками. «Сьогодні кепський день», — мовила. Жінка почувалася дуже пригніченою, голова розколювалася; Шеріл не хотіла нікого бачити, а надто чоловіка, бодай той ніколи не повернувся, зникнув, пішов прямісінько до пекла — він заслужив на це, їй байдуже до нього й до цього покидька Данеску, цього ворога в її власному домі. «Хай їм чорт обом, я їх ненавиджу», — пробурмотіла, ковтаючи повітря, мов у лихоманці.

— Я тримаю їх у кулаці, Евелін, бо, коли схочу, можу заговорити, і тоді вони ніде не сховаються. Ці двоє злочинці, вбивці. Знаєш, чим вони займаються? Торгівлею людьми — переправляють і продають людей. Привозять, ошуканих, з інших країн і змушують працювати, наче рабів. Тільки не кажи, що ти не чула про таке!

— Чула дещо… — зізналася налякана видом хазяйки дівчина.

— Їх змушують працювати, як волів, не платять, залякують, убивають. У цьому задіяно багато людей, Евелін, — посередники, перевізники, поліцаї, прикордонники і навіть корумповані судді. Клієнтів ніколи не бракує. Тут крутяться великі гроші, розумієш?

— Так, пані.

— Тобі пощастило, що тебе не схопили. Бо ти опинилася б у якомусь борделі. По-твоєму, я божевільна, еге ж, Евелін?

— Ні, пані.

— Кетрін Браун, лікарка мого сина, шльондра. Приходить у цей дім шпигувати за нами; Френкі лише привід. Це мій чоловік привів її сюди. Вона спить з ним, ти це знаєш? Ні. Звідки тобі знати, дитино. Я знайшла в його кишені ключ від дому цієї хвойди. Чого б, по-твоєму, він мав ключ від її дому?

— Пані, будь ласка… як ви можете знати, звідки той ключ?

— А звідки ж іще? І знаєш, що я тобі ще скажу, Евелін? Мій чоловік хоче позбутися мене й Френкі… власного сина! Хоче нас убити! Ось чого він прагне, і ця Браун, мабуть, співучасниця, але я пильную. Весь час пильную, весь час…

На межі сил, приголомшена алкоголем і ліками, тримаючись за стіни, жінка дозволила відвести себе до своєї кімнати. Евелін допомогла їй роздягтися й лягти. Дівчина не підозрювала, що Шеріл може щось знати про стосунки пана Леруа з лікаркою. Вона вже не один місяць, мов злоякісну пухлину, ховала в собі цю таємницю. Залишаючись непоміченою, слухала, дивилася й робила висновки. Дівчина не раз помічала, як вони шепочуться в коридорі чи обмінюються записками, перебуваючи в різних кінцях дому. Чула, як вони планували провести разом відпустку, бачила, як зачиняються в одній з порожніх кімнат. У сина пан Леруа з'являвся лише тоді, коли Кетрін робила з хлопцем вправи, і в таких випадках Евелін під слушним приводом кудись відсилали. Хлопця не соромилися, хоча обоє знали, що той усе розуміє; вони мовби бажали, щоб Шеріл довідалася про їхні стосунки. Евелін казала Френкі, що це їхній секрет, і ніхто більше не повинен про нього знати. Дівчина гадала, що пан Леруа закоханий у Кетрін, бо той завжди шукав нагоди побути з нею, в її присутності голос і вираз обличчя хазяїна змінювалися, але Евелін було невтямки, навіщо Кетрін цей лихий, набагато старший від неї одружений чоловік, який до того ж має хворого сина, хіба що лікарка спокусилася на його гроші.

Шеріл казала, що її чоловік, як захоче, може бути невідпорним; саме так сталося, коли той залицявся до неї. Якщо Френк Леруа втовкмачував собі щось у голову, ніщо не могло його спинити. Вони познайомилися у вишуканому барі готелю «Ріц», куди вона прийшла розважитися з подругами, а він закрити одну справу. Шеріл розповіла Евелін, що вони на відстані обмінялися парою оцінюючих поглядів, і цього виявилося досить, аби Френк рішуче наблизився до неї з двома келихами мартіні. «З тієї миті він не давав мені спокою. Я не могла втекти, він схопив мене, мов павук муху. Я підозрювала, що він кривдитиме мене, бо це почалося ще до весілля, але тоді скидалося на гру. Хіба могла уявити, що все буде дедалі гірше, дедалі частіше…» Попри страх і ненависть, які викликав у неї чоловік, Шеріл визнавала, що той приваблював своєю зовнішністю, ексклюзивним вбранням, владним і таємничим видом. Евелін була нездатна оцінити ці якості.

Того суботнього дня вона слухала безладні нарікання Шеріл, коли раптом із сусідньої кімнати долинув запах, який свідчив, що Френкі треба міняти памперси. У дівчини, крім слуху та інтуїції, загострився й нюх. Шеріл мала купити памперси, однак була в такому стані, що забула. Евелін вирішила, що приспаний хлопець зможе зачекати, поки вона швидко з'їздить до аптеки. Напнула камізельку, теплу куртку, гумові чоботи й рукавички і вийшла з дому, готова кинути виклик завії, але виявила, що в пікапа спустило колесо. «Фіат-500» Шеріл саме віддали лагодити до автомайстерні. Викликати таксі було не варто — через негоду машина б забарилася, а будити пані не випадало, бо та, либонь, була в коматозному стані. Евелін вже вирішила відмовитися від наміру купити памперси й спробувати обійтися рушником, коли на тумбочці біля входу, на звичному місці, помітила ключ від «Лексуса». То була автівка Френка Леруа, дівчина ніколи не керувала нею, але подумала, що це, либонь, легше, ніж упоратися з пікапом;

дорога до аптеки й назад забрала б менше півгодини, хазяйка в нетямі, й не потребуватиме її, і проблему буде вирішено. Евелін пересвідчилася, що Френкі спокійно спить, поцілувала його в чоло й прошепотіла, що скоро повернеться. Потім обережно виїхала «Лексусом» з гаража.

ЛУСІЯ

Чилі

Коли у 2008 році померла матір, Лусія Мараз відчула непоясному непевність; адже жінка не залежала від Лени, відколи емігрувала в дев'ятнадцять років. У їхніх стосунках саме Лусії належала роль чуткої захисниці, а останнім часом ще й постачальниці, бо інфляція поступово зменшувала пенсію Лени. А проте, залишившись без матері, Лусія відчула безпорадність, не менш болючу за саму втрату. Батько рано зник з її життя, тому вся її родина складалася з матері та брата Енріке; залишившись без них обох, Лусія зрозуміла, що не має в цілому світі нікого, крім Даніели. Карлос мешкав під одним дахом з нею, але для почуттів його мовби й не було. А ще — вперше в житті — Лусія відчула тягар прожитих років. Їй було вже за п'ятдесят, однак жінка все ще почувалася тридцятирічною. Доти старість і смерть здавалися їй чимось абстрактним, чимось таким, що трапляється з іншими.

Разом з Даніелою кинула попіл Лени в море, як матір просила, не пояснивши причини такого рішення, хоча Лусія здогадувалася, що вона бажала, щоб її рештки упокоїлися в тих самих водах Тихого океану, де знайшов спочинок її син. Імовірно, тіло Енріке, як і тіла багатьох інших людей, жбурнули в море, прив'язане до уламка залізничної рейки, проте його дух, що являвся Лені в її останні дні, цього не підтвердив. Вони найняли рибалку, який доправив їх далі останніх скель, де океан набував кольору нафти і куди не долітали чайки. Стоячи в човні й плачучи, жінки провели

обряд прощання зі стражденною бабусею й Енріке, з яким ніколи не сміли попрощатися, бо Лена відмовлялася змиритися відкрито з його смертю, хоча, можливо, ще багато років тому зробила це в якомусь потаємному куточку свого серця. Перша книжка Лусії з подробицями вбивств, які ніхто не спростував, вийшла в 1994 році, і Лена прочитала її; крім того, матір супроводила Лусію, коли та давала свідчення слідчому судді в справі армійських гелікоптерів. Жінка мусила добре усвідомлювати, яка доля спіткала її сина, а проте визнати це означало б відмовитися від місії, яку вона вперто виконувала впродовж понад трьох десятиліть. Енріке назавжди б залишився в густому тумані непевності — ні живий, ні мертвий — якби не диво останніх днів, коли він явився матері й супровів її до нового життя.

У човні, поки Даніела тримала керамічну урну, Лусія розсипала пригорщі праху, молячись за матір, за брата й за того безвісного хлопця, чиї рештки досі спочивали у склепі родини Мараз на цвинтарі. За всі ці роки ніхто так і не впізнав його на фотографії в архіві Вікаріату солідарності, і Лена зрештою стала вважати хлопця ще одним членом родини. Через бриз попіл, мов зоряний пил, тримався якийсь час у повітрі, а тоді повільно опустився на поверхню моря. І Лусія зрозуміла, що тепер її черга заступити матір: старша в їхній маленькій родині, вона зробилася її патріархом. Зрілість звалилася на неї зненацька в цю саму мить, але не потьмарювала життя ще два роки, поки їй не довелося підбивати підсумки власних втрат і самій опинитися віч-на-віч зі смертю.

Переповідаючи Річардові цей період свого життя, Лусія оминула сірі тони, зосередившись на найяскравіших і найтемніших подіях. Усе інше займало мало місця в її пам'яті, однак Річард хотів знати більше. Він був знайомий з обома Лусіїними книжками, в яких історія Енріке слугувала відправною точкою й надавала розлогому політичному

репортажу особистого забарвлення, проте мало що знав про її особисте життя. Лусія пояснила, що її шлюбу з Карлосом Урсуа завжди бракувало справжньої близькості, але через романтичну натуру чи просто за інерцією вона не наважувалася прийняти рішення. Обоє були заблуканими душами в одному просторі, такими різними, що добре ладнали між собою, бо ворожість потребує близькості. Розв'язкою їхнього шлюбу судилося стати раку, проте такий фінал роками відкладався.

Після бабусиної смерті Даніела поїхала до Корал-Гейблза*, і Лусія зав'язала з нею листування, таке ж жваве, яке підтримувала з матір'ю, живучи в Канаді. Дочка була в захваті від свого нового життя й морських створінь, прагнула дослідити мінливості океану; дівчина мала численних поклонників обох статей і свободу, неможливу в Чилі, де наразилася б на остракізм невблаганного суспільства. Якось повідомила батьків по телефону, що не вирізняє себе ні як жінку, ні як чоловіка, і підтримує любовні стосунки з різними особами. Карлос запитав, чи Даніела має на увазі бісексуальність, і попередив, що краще утримуватися від її вихваляння в Чилі, де мало хто таке зрозуміє. «Бачу, вільне кохання тепер зветься інакше. Це ніколи не приживалося й зараз не приживеться», — підсумувала Лусія, поклавши слухавку після розмови з дочкою.

Даніела перервала заняття й сексуальні експерименти, коли захворіла матір. Той, 2010, був для Лусії роком втрат і розставань, довгим роком лікарень, утоми й страху. Карлос кинув її, бо йому забракло мужності залишатися свідком її спустошення, як заявив сам чоловік, засоромлено, але рішуче. Він відмовився бачити рубці, що перетинали її груди, відчував патологічну відразу перед дивною істотою, на яку перетворилася дружина, й поклав на дочку обов'язок її доглядати. Обурена поводженням батька, Даніела

* Корал-Гейблз – місто в штаті Флорида на узбережжі Атлантичного океану.

відреагувала несподівано різко; вона перша заговорила про розлучення як єдиний достойний вихід для подружжя, що живе без любові. Карлос обожнював дочку, проте жах перед фізичним станом дружини переважив страх її розчарувати. Чоловік заявив, що тимчасово переїде до готелю, щоб заспокоїтися, мовляв, напружена атмосфера в домі негативно впливає на нього й заважає працювати. Він уже давно міг вийти на пенсію, але вирішив, що зі своєї контори відправиться просто на цвинтар. Лусія й Карлос попрощалися з властивою їхнім багаторічним стосункам чемною байдужістю, без ворожості й не зробивши спроби порозумітися. Не минуло й тижня, а Карлос уже винайняв помешкання, і Даніела допомогла йому влаштуватися.

Попервах Лусія відчувала розлучення мов якусь порожнечу. Вона звикла до емоційної відсутності чоловіка, однак коли той зник зовсім, час зробився для неї надто довгим, дім — надто великим, а в порожніх кімнатах відбивалася луна; вночі вона чула скрадливі Карлосові кроки й звуки води, що текла в його ванній. Жінку брав розпач через те, що раптово урвалися незначні, але звичні повсякденні ритуали; до цього додавалася тривога тих місяців, коли її напихали ліками, щоб подолати хворобу. Вона почувалася покаліченою, слабкою, голою. Даніела вважала, що лікування позбавило імунітету її тіло й душу. «Думай не про те, чого тобі бракує, мамо, а про те, що маєш», — казала дочка. Вона твердила, що це єдина нагода оздоровити тіло й розум, позбутися зайвого тягара, очиститися від гніву, комплексів, лихих споминів, неможливих прагнень й іншого непотребу. «Звідки в тебе така мудрість, доню?» — запитувала Лусія. «З Інтернету», — відповідала Даніела.

Карлос пішов безповоротно, немов перебрався на інший континент, хоча насправді мешкав за кілька кварталів від Лусії. Він жодного разу не поцікавився її здоров'ям.

Лусія прибула до Брукліна у вересні 2015 року, сподіваючись, що зміна середовища піде їй на користь. Вона

втомилася від буденності, настав час перетасувати карти долі — можливо, цього разу випадуть трохи кращі. Розраховувала, що Нью-Йорк стане першим етапом довгої навколосвітньої подорожі. Сподівалася віднайти й інші шанси і мандрувати, доки стане сил та обмежених коштів. Жінка хотіла залишити позаду втрати й біль останніх років. Найтяжчою була смерть матері, що вразила її сильніше, ніж розлучення та рак. Спершу втечу чоловіка вона сприйняла як зрадницький удар у спину, але згодом почала вбачати в ній дарунок свободи й спокою. Відтоді спливло кілька років, і Лусія мала вдосталь часу, щоб примиритися з минулим.

Довше довелось виходжуватися після хвороби, через яку зрештою й утік Карлос. Після подвійної мастектомії* й місяців хіміотерапії та опромінення вона схудла, полисіла, залишилася без вій та брів, з посинілими вухами й рубцями, але була здоровою й мала добрий прогноз на майбутнє. Їй відновили груди за допомогою імплантів, які трохи запалювалися, поки м'язи й шкіра посувалися, щоб дати їм місце — це був болючий процес, який Лусія через марнославство витримала без жодного зойку. Будь-який біль видавався жінці кращим за її плаский, покраяний рубцями тулуб.

Перипетії того року хвороби викликали в неї палку жадобу до життя, начеб винагородою за страждання стало відкриття філософського каменю, ефемерної речовини алхіміків, здатної обертати свинець на золото й омолодити людину. Страх перед смертю вона втратила раніше, спостерігаючи елегантний перехід від життя до смерті своєї матері. Як і тоді, знову виразно відчула незаперечне існування душі, цього первоначала, яке ні рак, ні що інше не могли здолати. Хай там що, а душа переважала. Свою можливу смерть Лусія уявляла як поріг, і жінці було цікаво, що́ відкриється їй по той бік. Вона не боялася переступити

* Мастектомія – хірургічна операція з видалення молочної залози.

його, але поки перебувала в цьому світі, хотіла жити сповна, нічого не боячись, переможно.

Курс лікування завершився наприкінці 2010 року. Місяцями Лусія намагалась не дивитися в дзеркало, насувала мало не на очі рибацький капелюх, поки Даніела не викинула його на смітник. Дівчині щойно виповнилося двадцять років, коли Лусії повідомили діагноз, і дочка, не вагаючись, кинула навчання й повернулася до Чилі її доглядати. Лусія просила не робити цього, але згодом зрозуміла, що присутність дочки в цей час була необхідною. Коли дівчина прилетіла, матір ледве її впізнала. Даніела подалася до США взимку — бліда, перекутана панночка, а повернулася засмагла, половина голови поголена, половина — в зелених пасмах, шорти, солдатські черевики на волосатих ногах — готова доглядати матір і розважати інших пацієнтів лікарні. Щойно з'явилася у відділенні, почала, вітаючись, обціловувати людей, що спочивали в своїх кріслах, під'єднані до крапельниць, через які в них повільно вливалися наркотики, а потім роздавала ковдри, поживні батончики, соки й журнали.

Вона ще й року не пробула в університеті, проте розмовляла так, начеб разом із Жаком Кусто плавала морями серед синьохвостих сирен і затонулих бригантин. Дівчина посвятила пацієнтів у сенс термінів ЛҐБТ-спільнота, лесбійки, ґеї, бісексуали й транссексуали, детально розтлумачивши відмінності між ними. У цю новину була втаємничена молодь у США; в Чилі ніхто й гадки не мав про таке, тим паче пацієнти онкологічного відділення. Даніела пояснила, що сама належить до нейтрального чи то плинного роду, бо ніхто не зобов'язаний приймати нав'язаний статевими органами поділ на чоловіків і жінок, кожна людина може визначати себе на власний розсуд і в майбутньому змінити думку, якщо інша стать видасться їй зручнішою. «Мов індіанці в деяких племенах, котрі змінюють своє ім'я на різних етапах життя, бо одержане при народженні їм уже

не відповідає», — уточнила вона, спричинивши ще більшу розгубленість аудиторії.

Даніела залишалася поруч із матір'ю в період її одужання в хірургії, впродовж повільних стомливих годин, коли Лусії робили переливання крові, й поки тривав шлюборозлучний процес. Спала поруч, готова скочити з ліжка й допомогти в разі потреби; дочка підтримувала її своєю грубуватою ніжністю, жартами, бульйонами й умінням плавати в бюрократичних морях медицини. Силоміць повела Лусію купувати нову одіж і посадила на розумну дієту. А коли облаштувала нове холостяцьке життя батькові й поставила міцно на ноги матір, попрощалася, мов і не було нічого, й поїхала така ж життєрадісна, як приїхала.

До хвороби Лусія вела спосіб життя, який сама визначала як богемний, а Даніела як нездоровий. Багато років курила, не робила зарядки, щодня запивала вечерю двома келихами вина й заїдала морозивом, мала зайву вагу і відчувала біль у колінах. Одружена кепкувала зі стилю життя свого чоловіка. Вона ліниво розпочинала день чашкою кави з молоком і двома круасанами в ліжку, гортаючи при цьому газету, а він випивав якусь густу зелену рідину з бджолиним обніжжям і мчав до контори, де на нього чекала ошатно вбрана вірна секретарка Лола. У своєму віці Карлос Урсуа тримав форму й ходив виструнчений, мов спис. Лусія, змушувана непоступливою Даніелою, почала наслідувати його й невдовзі помітила результат на вагах у ванній кімнаті і в бадьорості, якої не відчувала з часів юності.

Лусія й Карлос побачилися знову через півтора року, коли підписували документ про розірвання шлюбу, щойно узаконене тоді в Чилі. Лусія ще не могла похвалитися, що вилікувалася остаточно, однак відновила сили, і їй поновили груди. У неї відросло посивіле волосся, яке жінка вирішила коротко підстригти й залишити, як є, за винятком кількох зухвалих пасом, які Даніела встигла пофарбувати до від'їзду в Маямі. Побачивши її в день розлучення — схудлу на

десять кілограмів, з дівочими грудьми під декольтованою сорочкою й переливчастим волоссям, Карлос здригнувся. Лусії він здався, як ніколи, показним, жінка відчула миттєвий жаль за втраченим коханням, яке раптово згасло. Насправді ж вона не мала до нього жодних почуттів, хіба що вдячність за те, що він був батьком Даніели. Гадала, що краще тримати б на нього бодай крапельку зла, але зла не було. Від палкого кохання, яке підтримувала багато років, не залишилося й приску розчарування. Одужання після хвороби було важким, але таким же повним, як і від шлюбу, й через кілька років у Брукліні жінка вже рідко згадувала цей період свого минулого.

Хуліан з'явився в її житті на початку 2015 року, коли Лусія вже давно змирилася з браком любові й гадала, що її романтична уява вичерпалася під час хіміотерапії. Завдяки Хуліану вона пересвідчилася в природних відновлюючих властивостях допитливості та бажання. Якби Лена була живою, то застерегла б Лусію, що жінка її віку з такими замашками виглядає смішно, й, можливо, мала б рацію, бо з кожним днем шанси когось покохати меншали, а вірогідність здатися смішною більшала, але це була не вся правда, бо Хуліан з'явився й покохав її тоді, коли Лусія менше за все на таке очікувала. І хоча нове захоплення скінчилося майже так само швидко, як і виникло, воно допомогло жінці зрозуміти, що вона ще має внутрішній жар, готовий спалахнути. Шкодувати про щось було не варто. Радощі, які вона спізнала, залишалися радощами.

Найпершим, що привернуло її увагу в Хуліані, була його зовнішність; не те щоб він був потворним, однак Лусія не могла б назвати його привабливим. Усі її мужчини, й передусім чоловік, були вродливими, не тому що вона таких вибирала, а цілком випадково. Хуліан був найкращим доказом того, що Лусія не мала жодних забобонів щодо монстрів, як прокоментувала материн вибір Даніела. На

перший погляд, він був звичайним чилійцем, яких тисячі: незграбний, незугарний, начеб на ньому була чужа одіж — м'яті вельветові брюки й немодні камізельки. Мав цитринового кольору шкіру, успадковану від предків, які походили з півдня Іспанії, сиві волося та бороду й тендітні руки людини, яка ніколи не займалася фізичною працею. Однак під зовнішністю невдахи ховався надзвичайно розумний чоловік і пристрасний коханець.

Лусії вистачило першого цілунку й того, що відбулося потім тієї ночі, щоб нею заволоділа молодиста примха, яку викликав Хуліан. Принаймні на якийсь час. У перші місяці Лусія хапала обома руками те, чого їй бракувало в шлюбі; завдяки коханцю відчула себе люблено ю й жаданою. З ним до неї повернулася щаслива юність. Попервах Хуліан також втішався її чуттєвістю й веселощами, проте невдовзі непогамовність Лусії його перелякала. Він забував про домовлені побачення, спізнювався або телефонував в останню мить і під якимось приводом вибачався. Пив зайвий келих вина й засинав посеред фрази чи любовних пестощів. Чоловік скаржився, що йому бракує часу на читання і що мусить обмежувати спілкування, бо, мовляв, приділяє Лусії забагато уваги. Він і далі залишався делікатним коханцем, прагнучим не так знайти втіху, як зробити, проте жінка завважила, що Хуліан вагається. Він більше не віддавався любощам, а уникав їх. Лусія вже вміла розпізнавати любовне розчарування, щойно воно витикало свою голову гаргульї*, і не терпіла його, сподіваючись, буцімто щось зміниться, як це було впродовж двадцяти років її подружнього життя. Жінка мала більше досвіду й менше часу, щоб його марнувати. Вона розуміла, що мусить розпрощатися, перш ніж це зробить Хуліан, хоча їй бракуватиме його почуття гумору, гри слів, задоволення

* Гаргулья – витесаний з каменя, скульптурно оздоблений водостік, що зазвичай виконувався у вигляді голови химерного чудовиська.

прокинутися стомленою поруч із ним, знаючи, що варто прошепотіти одне слово чи ненавмисне доторкнутися до нього, щоб знову опинитися в його обіймах. Розставання було безболісним, вони залишилися друзями.

— Я вирішила дати відпочити своєму розбитому серцю, — сказала по телефону Даніелі, і фраза ця, хоч претендувала на дотепність, пролунала жалібно.

— Це так банально, мамо. Серце не розбивається, мов яйце. А якби й було, мов яйце, хіба не краще було б, розбивши його, вихлюпнути почуття? Така ціна вдалого життя, — безжально прорекла дочка.

Через кілька місяців, у Брукліні, Лусія ще час від часу сумувала за Хуліаном, але то був лише легкий свербіж, що не дошкуляв їй. Чи може вона покохати знову? «Тільки не в США», — думала жінка, адже вона не того типу, що приваблює американців, і найкращий доказ цього байдужість Річарда Баумастера. Лусія не уявляла спокуси без почуття гумору, але чилійська іронія не надавалася до перекладу, а жителям півночі здавалася відверто образливою. Її розумовий коефіцієнт у англійській був на рівні шимпанзе, як зізналася вона сама Даніелі. Охоче жартувала тільки з Марсело, сміялася з його коротких лап і писку лемура; собача дозволяло собі бути самозакоханим буркутуном, як законний чоловік.

Сум через розрив з Хуліаном проявився в запаленні кульшових суглобів. Лусія кілька місяців приймала знеболюючі пігулки й ходила, мов качка, але так і не пішла до лікаря, певна, що хвороба минеться, коли минеться прикрість. Так і сталося. Коли прилетіла до Нью-Йорка, жінка ще накульгувала. Річард Баумастер чекав на активну життєрадісну колегу, з якою колись заприязнився, а зустрів незнайомку в ортопедичних черевиках і з ціпком, котра, підводячись зі стільця, видавала звук іржавої завіси. Однак за кілька тижнів він побачив її вже без ціпка і в модних чобітках. Чоловік не здогадувався, що диво сталося завдяки швидкоплинній появі Хуліана.

У жовтні, через місяць після того, як Лусія оселилася в підвалі, Хуліан прилетів до Нью-Йорка на конференцію, і вони провели разом чудову неділю. Поснідали в «Ле Пен Котід'ян»*, неквапно — бо Лусія ще тягнула ноги — прогулялися Центральним парком і, тримаючись за руки, пішли на денний мюзикл на Бродвей, а потім повечеряли в невеличкому італійському ресторанчику, де випили за дружбу пляшку найкращого к'янті. Обоє відчували ту саму близькість, що й першого дня, коли щойно познайомилися, і легко відновили відому тільки їм, повну двозначних алюзій мову. Хуліан вибачився за те, що змусив її страждати, але вона щиро відповіла, що майже не пам'ятає цього. Того ранку, коли вони опинилися вдвох перед великими чашками кави з молоком і свіжим хлібом, Хуліан викликав у неї сміхотливу симпатію, бажання понюхати його волосся, поправити комір піджака й попросити, щоб він купив брюки свого розміру. А більше нічого. Тоді ж таки, в італійському ресторанчику, вона залишила під столом свій ціпок.

* «Ле Пен Котід'ян» — мережа кав'ярень-пекарень.

РІЧАРД І ЛУСІЯ

Північ штату Нью-Йорк

О п'ятій годині пополудні, коли, скинувши автівку в озеро, стомлені й перемазані глиною та снігом Лусія й Річард поверталися до будиночка, де на них чекала Евелін, уже запали ранні зимові потемки, відтінені місячним сяйвом. Назад їхали повільніше, ніж розраховували, бо «Субару» довго ковзалася й урешті загрузла в сніговому заметі. Знову довелося розчищати сніг біля коліс, після чого мандрівці відірвали й постелили кілька соснових гілок, Річард дав задній хід, і з другої спроби машина з харчанням зрушила, шини встали на гілки, й вони вибралися зі снігової пастки.

Тим часом уже споночіло, сліди на стежині зробилися невидними, і, щоб просуватися вперед, доводилося відгадувати напрямок. Пару разів збивалися з курсу, однак, на їхнє щастя, Евелін — усупереч наказу — залишила біля входу запалений гасовий ліхтар, мерехтливе світло якого прислужилося на останньому відтинку дороги.

Коли нарешті опинилися в будиночку, той після пригоди здався їм затишним гніздечком, хоча калорифери ледь послабляли холод, що проникав крізь шпарини між старими дошками. Річарда засмучував нікчемний стан убогої споруди; за ті два роки, поки стояв зачинений, будиночок підупав так, наче минуло ціле століття. Чоловік дав собі слово, що приїздитиме сюди щороку — провітрюватиме й упорядковуватиме приміщення, щоб Орасіо, коли вернеться, не звинуватив його в недбальстві. Недбальство. Це слово змусило Річарда здригнутися.

Через сніг і темряву мандрівці відкинули первісний план дістатися до якогось готелю; до того ж їм не випадало їздити над міру з Кетрін Браун у багажнику «Субару». Приготувалися перебути цю ніч проти понеділка, закутавшись якнайкраще, певні, що мороз і далі сковує тіло небіжчиці. Останні дні виявилися такими напруженими, що вони вирішили відкласти проблему Кетрін й розважитися до ночі, бо знайшли в будиночку «Монополію» — гру забули тут діти Орасіо. Річард пояснив правила. Можливість набувати й продавати власність, накопичувати кошти, панувати на ринку й доводити суперників до банкрутства виявилася абсолютно незбагненною для Евелін. Лусія ж грала навіть гірше за дівчину; обидві ганебно програли, і в підсумку мільйонером став Річард, але то була жалюгідна перемога, бо чоловік почувався ошуканцем.

Повечеряли рештками «ослячого корму», наповнили калорифери пальним і поклали спальники на три ліжка в дитячій кімнаті, зсунувши їх, щоб скористатися теплом обох калориферів. Простирадел не було, а плюшові ковдри пахли сирістю. Річард збагнув, що наступного разу доведеться ще й поміняти матраци: там могли роїтися блощиці або й кублитися миші. Мандрівці роззулися й повкладалися одягнені; ніч обіцяла бути довгою й холодною. Евелін і Марсело заснули одразу, Лусія ж і Річард гомоніли ще за північ. Вони багато що повинні були сказати одне одному на цьому етапі, коли обоє навпомацки шукали близькості. Розкривали свої секрети, вгадуючи в пітьмі риси обличчя співрозмовника, кожен у своєму коконі, але їхні ліжка стояли впритул, і вони лежали так близько одне від одного, що досить було найменшого поштовху, щоб почати цілуватися.

Любов, любов. Ще вчора Річард вигадував безглузді діалоги з Лусією, а тепер із нього рвалися чуттєві вірші, які чоловік ніколи не наважився б написати. Сказати їй, приміром, як він її любить, який вдячний за те, що вона

з'явилася в його житті. Вона, невагома, прилетіла здаля, принесена сприятливим вітром, і ось вона тут, така близька серед криги й снігу, а її мавританські очі випромінюють обіцянку. Лусія бачила всі його невидимі рани, він же своєю чергою виразно відчував усі порізи, якими життя позначило її. «Кохання завжди давалося мені наполовину», — зізналася йому якось Лусія. Тепер це скінчилося. Він кохатиме її беззастережно, сповна. Річардові хотілося захистити її, зробити щасливою, щоб Лусія ніколи не пішла від нього, хотілося бути разом з нею в цю зиму і навесні, і влітку, і завжди, плекати разом цю товариськість і найпроникливішу близькість, розділяти найпотаємніше, вглибити її у своє життя й свою душу. Насправді він дуже мало що знав про Лусію й ще менше про себе, однак це було б неважливо, якби вона відповіла йому взаємністю, тоді все позостале життя вони відкривали б одне одного, відроджуючись і старіючи разом.

Річард не сподівався, що непогамовне кохання, подібне до того, що він спізнав у молодості з Анітою, може повернутися. Він уже не був тим самим Річардом, котрий колись закохався в Аніту, відчував, що вкрився крокодилячою шкірою, помітною в дзеркалі й важкою, мов панцир. Йому було соромно жити, боронячись від розчарування, безпорадності й зрадливості, він боявся страждати так, як змушував страждати Аніту, його лякало саме життя, зведене до шаленої любовної пригоди. «Я не хочу й далі жити цим напівжиттям, не хочу залишатися боягузом, хочу, щоб ти любила мене, Лусіє», — зізнався їй Річард тієї неймовірної ночі.

Коли Річард Баумастер у 1992 році з'явився на своєму новому місці роботи в Нью-Йоркському університеті, Орасіо Амадо-Кастро здивувався, як змінився приятель. За кілька днів перед тим Орасіо зустрів в аеропорту неохайного недоладного пияка й пошкодував, що запросив його на свій

факультет. Він захоплювався Річардом, коли обидва були ще студентами, а згодом молодими спеціалістами, але відтоді спливло чимало часу, і Річард сильно опустився. Смерть дітей вразила його душу, як і душу Аніти. Орасіо передчував їхнє розлучення: смерть однієї дитини руйнує подружнє життя, мало хто здатний пережити таке випробування, а вони втратили двох. До трагедії додавався жах того, що Річард був причиною загибелі Бібі. Орасіо не міг навіть уявити безмір цієї вини; якби він скоїв щось таке з кимось зі своїх дітей, то волів би вмерти. Боявся, що приятель не впорається з викладацькими обов'язками, однак Річард прийшов бездоганний: поголений, щойно підстрижений, у строгому сірому літньому костюмі й краватці. У подиху чоловіка ще вчувався алкоголь, дія якого однак не відбивалася на поводженні Річарда й висловлюваних думках. З першого дня він заслужив на повагу колег.

Подружжя оселилося в одному з університетських помешкань поруч із Вашингтон-Сквер-парком*, на одинадцятому поверсі. Помешкання було невеличким, але зручним і добре умебльованим, та ще й у десяти хвилинах ходьби від місця роботи Річарда. Коли приїхали сюди, Аніта переступила поріг з тим самим несвідомим виразом, що вже кілька місяців як закарбувався на її обличчі, й, сівши біля вікна, задивилася в невеличкий клапоть неба між навколишніми хмарочосами, поки чоловік розпаковував багаж і складав список харчів, наміряючись піти за покупками. Це й позначило їхнє коротке спільне життя в Нью-Йорку.

— Мене попереджали, Лусіє. Мене попереджали Анітині родичі й психіатр у Бразилії. Її стан був дуже хисткий, як я міг не надати цьому значення? Смерть дітей розбила її.

— Це був нещасний випадок, Річарде.

— Ні. Я всю ніч пиячив, повертався одурілий від сексу, кокаїну й алкоголю. Це був не нещасний випадок, а злочин.

---

* Вашингтон-Сквер-парк – парк у Мангеттені.

І Аніта це знала. І зненавиділа мене. Не дозволяла доторкнутися до неї. Привізши її до Нью-Йорка, я розлучив її з родичами, з батьківщиною; тут вона пливла за течією, не знаючи ні мови, ні жодної людини, й така далека від мене, єдиної людини, котра могла їй допомогти. Я зрадив її в усьому. Не думав про неї, тільки про себе. Хотів залишити Бразилію, втекти від родини Фарінья, розпочати професійну кар'єру, яку все відкладав і відкладав. У моєму тодішньому віці я вже міг бути екстраординарним професором. Я надто пізно розпочав і заповзявся ввійти в курс справи, досліджувати, викладати й передусім друкуватися. Від початку знав, що це чудове місце для мене, але поки я приндився в університетських аудиторіях і коридорах, Аніта цілими днями мовчки сиділа біля вікна.

— Вона була під доглядом психіатра? — поцікавилася Лусія.

— Це було можливо, і дружина Орасіо зголосилася супроводити її й допомогти зі страховкою, однак Аніта відмовилася.

— І що вдіяв ти?

— Нічого. І далі займався своїми справами й навіть грав у сквош, щоб підтримувати форму. Не знаю, що вона робила цілими днями, мабуть, спала. Навіть не відповідала на телефонні дзвінки. Мій батько провідував її, приносив ласощі, намагався вивести на прогулянку, а вона й не дивилася на нього, певно, ненавиділа, бо він був моїм батьком. Якось я приїхав з Орасіо сюди, до цього будиночка, а її залишив саму в Нью-Йорку.

— Ти, либонь, багато пив тоді, — виснувала Лусія.

— Багато. Вечорами сидів у барах. Тримав пляшку в шухляді письмового столу; ніхто не підозрював, що в моїй склянці джин або горілка, а не вода. Смоктав ментолову жуйку, щоб від мене не тхнуло алкоголем. Гадав, що ніхто нічого не помічає, що можу витримати кінську дозу — всі алкоголіки обманюють себе цим, Лусіє. Стояла осінь,

і майданчик перед нашим домом був укритий жовтим листям… — уривчасто прошепотів Річард.

— Що сталося, Річарде?

— Приїхав поліцай, бо в цьому будиночку ніколи не було телефона.

Лусія довго чекала, не перериваючи здушений плач Річарда, не прибираючи руки від його спальника, щоб він відчував її дотик, бо розуміла, що ніщо в світі не здатне розрадити цей спогад. З чуток і розмов колег жінка в загальних рисах знала, що сталося з Анітою, і здогадалася, що Річард уперше заговорив про це. Лусію зворушило, що саме їй чоловік довірив своє моторошне зізнання, зробив її свідком цього очисного плачу. З власного досвіду, набутого, коли писала й говорила про долю брата, жінці була відома оздоровча сила слів, розділеного болю, усвідомлення, що інші також мають якусь причетність; людські життя подібні й почуття однакові.

Через бідолашну Кетрін Браун вони з Річардом перетнули межу, ступили на небезпечний ґрунт і, вчинивши так, обоє почали відкривати себе такими, якими були насправді. У непевності народилася їхня справжня близькість. Лусія заплющила очі й спробувала дотягтися до Річарда силою думки, застосувала свою енергію, щоб подолати ті кілька сантиметрів, що їх відділяли, й огорнути його своїм співчуттям, як це робила стільки разів з матір'ю в останні тижні її агонії, щоб притлумити її й власну тугу.

Минулої ночі в мотелі вона залізла до Річардового ліжка, щоб збагнути, як почуватиметься поруч з ним. Даніела казала, що коли люди сплять разом, вони обмінюються енергією, а це може бути благотворним для обох або згубним для слабшого. «Добре, що ти не спала в одному ліжку з батьком, він би пригнічував твою ауру», — виснувала Даніела. Спати з Річардом, нехай хворим, та ще й у ліжку з блощицями, — стало чимось таким, що зворушило її до глибини душі. Лусія була певна, що цей чоловік створе-

ний саме для неї, вона вже якийсь час це передчувала, може, навіть ще до приїзду в Нью-Йорк, і тому прийняла його запрошення, але її збила з пантелику його удавана холодність. Річард виявився вузлом суперечностей, він був нездатний зробити перший крок, вона мусила взяти його штурмом. Він міг знехтувати її, але така перспектива не лякала Лусію, жінка долала й гірші напасті, отже варто було спробувати. Попереду в них ще залишались якісь роки життя, й можливо, їй вдасться переконати його втішатися ними разом. Тінь рецидиву рака переслідувала її; жінка розраховувала лише на дорогоцінне й швидкоплинне сьогодення. Прагнула скористатися з кожного дня, бо їх — лічених — мабуть, залишалося менше, ніж вона гадала. Лусія не могла гаяти часу.

— Вона впала поруч зі скульптурою Пікассо, — проказав Річард. — Був полудень. Люди бачили, як вона стояла на підвіконні, як стрибнула, як впала на вкритий листям майданчик. Я вбив Аніту, як убив Бібі. Я винен у пияцтві, у недбальстві, в тому, що любив їх набагато менше, ніж вони на те заслуговували.

— Тобі вже час вибачити собі, Річарде, ти вже давно спокутуєш цей гріх.

— Понад двадцять років. Але досі відчуваю на губах останній цілунок, коли, йдучи, залишив Аніту наодинці з її горем, цілунок, який вона майже не відчула, бо відвернулася від мене.

— У твоїй душі багато років стоїть зима, а серце замкнене, Річарде. Це не життя. І той обачний чоловік, яким ти був усі ці роки, зовсім не ти. В останні дні, залишивши зручності, в яких існував, ти мав нагоду відкрити, який ти насправді. Можливо, це буде боляче, але що завгодно краще, ніж залишатися нечулим.

На заняттях з медитації, що впродовж років допомагали йому стримуватися, Річард намагався засвоїти принципи дзен, зосереджуватися на поточному моменті, розпочинати

спочатку з кожним новим вдихом, проте вміння викинути все з голови й почати з чистого аркуша йому не давалося. Його життя було не послідовністю окремих епізодів, а заплутаною історією, мінливим, хаотичним, недосконалим плетивом, що ткалося щодня; Річардове сьогодні не було чистим екраном, його заповнювали óбрази, сни, спомини, сором, провина, самотність, біль — уся ця клята реальність — як пошепки сказав він Лусії тієї ночі.

— Аж раптом з'являєшся ти й дозволяєш мені тужити за моїми втратами, сміятися з власних дурощів і плакати, мов хлопчак.

— Бо вже час, Річарде. Годі копирсатися в старих бідах. Єдиний вихід з цього жахіття — любов. У рівновазі світ тримає не сила земного тяжіння, а притягальна сила любові.

— Як я міг стільки років жити самітником? Уже кілька днів запитую себе про це.

— Бо був дурний. Ти ба, який спосіб марнувати час і життя! Ти хоч здогадався, що я люблю тебе? — засміялася жінка.

— Не розумію, як ти можеш мене любити, Лусіє. Я нічим не примітний тип, ти знудишся зі мною. До того ж на мені важенний тягар моїх недоліків та упущень — справжній лантух з камінням.

— Жодних проблем. Моїх м'язів стане, щоб завдати лантух на спину й жбурнути в замерзле озеро, аби він назавжди зник разом з «Лексусом».

— Навіщо я жив, Лусіє? Перш ніж помру, я мушу взнати, навіщо я існую на цьому світі. Твоя правда, я так довго перебував начеб під дією наркозу, що, либонь, і не знаю, як розпочати нове життя.

— Якщо дозволиш, я допоможу тобі.

— Як?

— Починати треба з тіла. Давай зсунемо наші спальники й заснемо, обійнявшись. Я потребую цього так само, як і ти, Річарде. Я хочу, щоб ти обійняв мене, хочу почуватися

впевненою й захищеною. Доки ми боязко блукатимемо манівцями, чекаючи, що перший крок зробить інший? Ми старі для цього, але, можливо, все ще молоді для любові.

— Ти певна, Лусіє? Я не витримаю, якщо…

— Певна? Я ні в чому не певна, Річарде!.. — урвала його жінка. — Але ми можемо спробувати. Що найгірше може нас спіткати? Страждання? Невдача?

— Не треба про це. Я не витримаю.

— Я налякала тебе… Пробач.

— Ні! Навпаки, це ти пробач, що я не відкрив тобі раніше того, що відчуваю. Це таке нове, несподіване, що я не знаю, що вдіяти, але ти набагато сильніша й чистіша за мене. Ну ж бо, іди до мене, і ми будемо кохатися.

— Евелін лише за якохось півметра від нас, а я трохи галаслива. З цим доведеться зачекати, але тим часом ми можемо пригорнутися одне до одного.

— А тобі відомо, що я подумки розмовляю з тобою, мов сновида? Що раз по раз уявляю тебе в своїх обіймах. Я вже так давно прагну тебе…

— Я тобі не вірю. Ти вперше звернув на мене увагу вчора ввечері, коли я вдерлася до твого ліжка. Доти ти не зважав на мене, — засміялася Лусія.

— Я такий радий, що ти це вчинила, зважлива чилійко, — щойно вимовив це, Річард подолав коротку відстань, що їх розділяла, й поцілував Лусію.

Вони зсунули два спальники на одне ліжко, розстебнули кожен свою «блискавку» й з несподіваним відчаєм обійнялися, вдягнені як були. От і все, що Річард зможе виразно пригадати згодом; решту чарівної ночі назавжди сховає туман. Лусія ж запевняла його, нібито пам'ятає все до найменших подробиць. У наступні дні й роки вона потроху переповідатиме їх, і щоразу це буде нова, дедалі сміливіша версія — аж до неймовірного, бо не могли ж вони стільки перевертатися, як запевняла жінка, не розбудивши Евелін. «Так усе й було, хоча ти не віриш; може, Евелін удавала,

буцімто спить, і підглядала», — наполягала вона. Річард же гадав, що вони багато разів подовгу цілувалися, скинули одіж, переплетені в тісному просторі спальних мішків, безшумно вивчали одне одного напомацки, мовчазні й збуджені, наче підлітки, котрі потайки кохаються в якомусь темному закутку. Авжеж, він пам'ятав, як Лусія вмостилася на ньому і він зміг пізнати її всю обома руками, дивуючись цій гладкій гарячій шкірі, цьому ледве освітленому мерехтливою свічкою тілу, струнκішому, піддатливішому й молодшому, ніж здавалося під одягом. «Ці дівочі груди мої, Річарде, вони обійшлися мені досить дорого», — прошепотіла Лусія йому у вухо, стримуючи сміх. І це було в ній найкращим — сміх, що, ніби вода, очищав його зсередини й відносив сумніви — щораз далі.

Того вівторка Лусія й Річард прокинулися від боязкого вранішнього світла в теплоті спальників, що огортала їх цілу ніч, — сплетені в один клубок так, що невідомо було, де починається один і закінчується другий, дихаючи в такт: обоє почувалися зручно в цій любові, яку щойно почали відкривати для себе. Умовності й перестороги, що доти стримували їх, впали перед дивом справжньої близькості. Коли виткнули голови, зненацька відчули холод. Калорифери погасли. Річард перший зважився вивільнитися з обіймів Лусії й устати назустріч новій днині. Він пересвідчився, що Евелін і собака досі сплять, і перш ніж підвестися, поцілував Лусію, яка посопувала поруч. Потім одягнувся, залив у калорифери пального, поставив на вогонь воду, приготував чай, відніс його жінкам — і поки ті, лежачи, пили, вивів надвір Марсело. Чоловік щось насвистував.

День обіцяв бути ясним. Буревій залишився в лихих спомінах, сніг, що вкрив цілий світ, скидався на бізе, а крижаний вітер тягнув за собою неймовірні пахощі гарденій. Коли визирнуло сонце, небо — нарешті безхмарне — набуло голубого кольору незабудок. «Гарний день для твого похоро-

ну, Кетрін», — прошепотів Річард. Він почувався щасливим і бадьорим, мов цуценя. Ця радість була такою новою, що чоловік не знав її назви. Він обережно досліджував її, ледь торкався й одразу відступав, намацуючи незаймані терени свого серця. Невже він вигадав зізнання минулої ночі? І карі Лусіїні очі так близько від своїх? Може, він вигадав і її тіло в своїх руках, припалі до вуст вуста, радість, жагу й утому на шлюбному ложі з двох спальних мішків, і обійми — щодо них не мав жодних сумнівів, бо лише так міг всотувати дихання сплячої Лусії, її визивне тепло, óбрази її снів. Річард знову запитав себе, чи це і є любов, бо нове почуття відрізнялося від палючої пристрасті до Аніти, воно було мов гарячий пісок на пляжі під яскравим сонцем. Може, ця вишукана втіха і є суттю зрілої любові? Він це з'ясує, для цього ще буде час. Повернувся до будиночка з Марсело на руках, не перестаючи щось насвистувати.

Їхні харчі зменшилися до жалюгідних решток, і Річард запропонував поїхати снідати в ближче містечко, а звідти продовжити путь до Рінебека. Про виразку вже не згадував. Лусія пояснила, що в Омега-інституті обслуговуючий персонал працює потижнево, але — якщо їм поталанить — цього вівторка через недавню негоду там ще нікого не буде. Дорогу напевне розчистили, і поїздка забере години три-чотири; поспішати нема куди. Нарікаючи на холод, Лусія й Евелін виповзли зі своїх спальників і допомогли Річардові навести лад і зачинити будиночок.

ЕВЕЛІН, РІЧАРД, ЛУСІЯ

Рінебек

Поки вбрані, мов полярники, їхали в «Субару» без підігріву й з двома напівпрочиненими віконцями, Річард Баумастер розповів жінкам, що за кілька місяців перед тим запросив прочитати лекцію на своєму факультеті двох експертів з переміщення нелегальних робітників. Саме цим, за словами Евелін, займалися Френк Леруа й Іван Данеску. «Нічого нового, — мовив Річард, — пропозиція й попит існували, відколи офіційно було скасовано рабство, але ніколи цей бізнес не був таким прибутковим, як зараз; це золота жила, порівнянна лише з торгівлею наркотиками та зброєю. Що суворіші закони й прикордонний контроль, то ефективніша й нещадніша організація та більші заробітки агентів, як іменували себе самі торговці людьми. Річард припускав, що Френк Леруа був зв'язковим між цими торговцями й клієнтами в США. Такі типи, як він, не бруднили рук, не знали облич і життя мігрантів, яких постачали, мов рабів, для сільського господарства, фабрик, будинків розпусти. Для нього вони були цифрами, безвісним, мізернішим за худобу, вантажем, який підлягав транспортуванню.

Леруа ховався за машкарою поважного бізнесмена. Його контора на Мангеттені, за словами Евелін, була розташована на Лексінгтон-авеню*, там він вів справи з готовими винаймати рабів клієнтами, підтримував дружні

* Лексінгтон-авеню — престижна вулиця в Мангеттені.

контакти з потурачами — політиками й представниками влади, відмивав гроші й залагоджував наявні проблеми з законом. Так само, як роздобув посвідчення індіанського племені для Евелін Ортеги, міг за помірну ціну діставати фальшиві документи, проте жертви торгівлі людьми їх не потребували; вони жили під наглядом — невидимі, замовчувані — в потемках світу, де не існувало законів. Мабуть, його комісійні були високими, але ті, хто масово переміщали живий товар, платили, щоб не наражатися на ризики.

— Гадаєш, Френк Леруа справді хоче вбити дружину й сина, як тебе запевняла Шеріл? Чи це лише погрози? — спитав Річард в Евелін.

— Пані боїться його. Вважає, він може вколоти Френкі надмірну дозу інсуліну або задушити.

— Він, либонь, справжнє чудовисько, коли дружина таке каже, — озвалася Лусія.

— А ще пані переконана, що панночка Кетрін намірялася йому допомогти.

— По-твоєму, це можливо, Евелін?

— Ні.

— Що могло б змусити Френка Леруа вбити Кетрін? — розмірковував уголос Річард.

— Приміром, якби Кетрін взнала щось про нього і шантажувала… — припустила Лусія.

— Панночка була на третьому місяці, — урвала їх Евелін.

— Що?! От так несподіванка, Евелін. Чому ти досі мовчала про це?

— Я намагаюся не переповідати плітки.

— Вона була вагітна від Леруа?

— Так. Це мені сказала панночка Кетрін. Пані Леруа нічого не знає.

— Можливо, Френк Леруа вбив її, бо вона тиснула на нього, хоча таке здається малоймовірним. Це могло статися випадково… — завважила Лусія.

— Убивство скоєно, мабуть, у четвер увечері або в п'ятницю вранці, перш ніж він подався до Флориди, — мовив Річард. — Отже, Кетрін померла чотири дні тому. Якби не мороз…

До Омега-інституту дісталися близько другої години дня. Лусія розповідала про буйну природу, цілий ліс чагарників і старезних хвойних дерев, але чимало з них стояли без листя, й краєвид виявився не таким рясним, як вони сподівалися. Якби на території були охоронці чи обслуговуючий персонал, їх легко помітили б, однак мандрівці вирішили ризикнути.

— Територія величезна. Поза сумнівом, тут ми знайдемо зручне місце, щоб поховати Кетрін, — мовила Лусія.

— Є камери спостереження? — поцікавився Річард.

— Ні. Навіщо в такому місці камери спостереження? Тут нема чого красти.

— Тим краще. А що ми робитимемо потім з тобою, Евелін? — спитав Річард батьківським тоном, яким уже два дні звертався до дівчини. — Мусимо врятувати тебе від Леруа й від поліції.

— Я пообіцяла бабусі, що як поїхала, так і повернуся.

— Але ж поїхала ти, тікаючи від банди. Як же ти вернешся до Гватемали? — спитала Лусія.

— Це було вісім років тому. А обітниця є обітниця.

— Ймовірно, люди, які вбили твоїх братів, померли або сидять у в'язниці. Ніхто в цих бандах не живе так довго, проте насильство у тебе на батьківщині триває, Евелін. Хоч би ніхто й не пам'ятав про помсту твоїй родині, така юна й гожа дівчина, як ти, наражається на небезпеку. Адже ти це розумієш?

— Евелін ризикує і тут, — озвався Річард.

— Не думаю, що її заарештують за браком документів. У цій країні в такому становищі перебувають одинадцять мільйонів мігрантів, — заперечила Лусія.

— Рано чи пізно рештки Кетрін знайдуть, і розпочнеться прискіпливе розслідування, пов'язане з родиною Леруа. Під час розтину з'ясується, що вона була вагітною, а аналіз підтвердить батьківство Френка Леруа. І тоді розкриється зникнення машини й Евелін.

— Тому вона мусить виїхати якнайдалі, Річарде, — проказала Лусія. — Якщо її знайдуть, то звинуватять у крадіжці автівки й можуть пов'язати зі смертю Кетрін.

— У такому разі вклепалися ми всі. Ми співучасники, бо, позбувшись трупа, приховаємо докази.

— Потрібен буде добрий адвокат, — уточнила Лусія.

— Жоден адвокат, хоч би який геніальний був, не допоможе виплутатися з цієї халепи. Ну ж бо, Лусіє, викладай карти. Я певен, що ти вже маєш якийсь план.

— Це тільки ідея, Річарде… Головне, відправити Евелін туди, де ні Леруа, ні поліція її не знайдуть. Учора ввечері я зателефонувала дочці, і тій спало на думку, що Евелін може загубитися в Маямі, де мешкають мільйони латиноамериканців, а коли ми будемо певні, що її ніхто не шукає, ніщо не завадить їй повернутися до матері в Чикаго. Даніела запропонувала, що поселить її тим часом у себе.

— Невже ти хочеш ще й Даніелу вплутати в цю справу?! — обурився Річард.

— Чому б ні? Даніела полюбляє пригоди; дізнавшись, в який клопіт ми вскочили, вона дуже шкодувала, що не тут, з нами, і не може нічим зарадити. Либонь, твій батько повівся б так само.

— Ти розповіла все Даніелі по телефону?

— По вотсапу*. Заспокойся, чоловіче, ніхто нас не підозрює, стежити за нашими мобілками немає підстав. До того ж з вотсап немає проблем. Коли поховаємо Кетрін, одразу посадимо Евелін у літак до Маямі. Даніела чекатиме на неї.

— У літак?

---

* Вотсап (Whatsapp) – месенджер для смартфонів.

— Внутрішніми рейсами вона може літати за своїм посвідченням, але якщо це ризиковано, посадимо її в автобус. Дорога довга, мабуть, півтори доби.

На територію Омега-інституту вони в'їхали через Лейк Драйв і проминули адміністративні будівлі, що самотньо стояли в абсолютній тиші посеред білого краєвиду. Від початку буревію тут нікого не було, дорогу не розчистили машинами, але сонце розтопило значну частину снігу, що тепер стікав брудними струмочками. Свіжих слідів шин не було. Лусія спрямувала їх до спортивного майданчика, бо пригадала, що там є ящик для зберігання м'ячів, габарити якого дозволяли покласти тіло всередину, щоб уберегти від койотів та інших хижаків. Однак Евелін здалося блюзнірством залишити Кетрін в ящику для м'ячів.

Вони доїхали до берега вузького й довгого озера, яке Лусія, навідуючись до інституту, перепливала в човні. Озеро було вкрите кригою, на яку мандрівці не наважилися ступити. Річард розумів, як непросто визначити товщину криги на око. На березі стояв навіс, тут же видніли човни й причал. Річард запропонував прив'язати до багажника «Субару» один з човнів і, їдучи вузькою дорогою вздовж берега, відтягти його кудись подалі. Вони змогли б укрити Кетрін брезентом і залишити у човні біля протилежного берега. За кілька тижнів крига скресне, човен випливе на середину озера, і жінку знайдуть. «Похорон на воді — це поетично, це схоже на обряд вікінгів», — додав він.

Річард і Лусія силкувалися розв'язати ланцюг, яким кріпився один з човнів, коли Евелін скрикнула й вказала рукою на кілька дерев, що росли неподалік.

— Що сталося? — спитав Річард, подумавши, що за ними хтось стежить.

— Ягуар! — зойкнула пополотніла Евелін.

— Це неможливо, Евелін. Вони тут не водяться.

— Я нічого не бачу, — озвалася Лусія.

— Ягуар! — повторила дівчина.

І тоді в білині лісу їм привидівся силует великого жовтого звіра, що напівобернувся й в один стрибок зник у напрямку саду. Річард запевнив жінок, що це міг бути хіба що олень або койот; у цих краях ніколи не було ягуарів, а якщо й жили колись інші великі коти, приміром, пуми чи рисі, то їх вигубили понад століття тому. Видіння було миттєве, тож Лусія й Річард сумнівалися, що бачили справжнього звіра, проте Евелін, змінившись на лиці, пішла за примарним ягуаром — легка, маленька, невагома — мовби не торкаючись землі. Вони не наважилися гукати її, бо хтось міг би почути їхні крики, й чалапали за нею, як два пінгвіни, намагаючись не послизнутися на тонкому шарі снігу.

Евелін на своїх ангельських крилах, начеб пливла дорогою повз будинок адміністрації, крамницю, книгарню, кав'ярню, а тоді залишила позаду бібліотеку, лекторій і великі будівлі їдалень. Лусія пам'ятала інститут улітку, коли тут буяла зелень, було повно квітів, птахів з барвистими грудками й золотавих білочок, а відвідувачі, мов у рапідній кінозйомці, виконували в саду стриманий танець тайцзіцюань*, тоді як інші сновигали в індійських спідницях і чернечих сандаліях, поспішаючи на уроки й лекції; співробітники — недавні підлітки, від яких відгонило марихуаною, — перевозили на електрокарах сумки й ящики. Зимовий краєвид був пустельним і чарівним, фантастична білість створювала враження нескінченності. Будівлі стояли зачинені, з насунутими на вікна дерев'яними щитами — жодних ознак життя, ніби вже років п'ятдесят тут нікого не було. Сніг приглушав звуки природи й рипіння чобіт; Лусія й Річард простували позаду Евелін безшумно, мов уві сні. День видався ясний і

* Тайцзіцюань — один із видів ушу, популярний як оздоровча гімнастика.

було ще рано, однак їм здавалося, що їх огортає схожий на піротехнічний туман. Евелін проминула кабінки й попростувала ліворуч стежкою, що завершувалася крутими кам'яними сходами. Не вагаючись і не звертаючи уваги на кригу, почала підніматися сходинками, мовби достеменно знала, куди прямує; Лусія й Річард насилу дерлися за нею. Вони залишили позаду замерзлий фонтан і кам'яного Будду, і на верхів'ї пагорба натрапили на святилище — дерев'яний квадратний храм у японському стилі, оточений критими галереями — це було духовне серце громади.

Мандрівці зрозуміли, що Кетрін вибрала це місце. Евелін Ортега не могла знати, що тут розташоване святилище, а на снігу не було слідів звіра, якого бачила тільки вона. Шукати пояснення було не варто, і Лусія, як завжди в таких випадках, скорилася перед таїною. Річард якусь мить сумнівався, чи він, бува, не схибнувся, а тоді знизав плечима й теж упокорився. За останні два дні чоловік втратив віру в те, що начебто знав, й ілюзію, буцімто контролює себе; він переконався, що знає дуже мало, а контролює ще менше, втім така непевність більше його не лякала. У ніч зізнань Лусія сказала йому, що життя проявляється завжди, але краще проявляється тоді, коли ми приймаємо його, не опираючись. Ведена безпомильною інтуїцією чи то привидом ягуара, що втік з таємничої сельви, Евелін привела їх просто до священного місця, де Кетрін упокоїться з миром, захищена добрими духами, поки буде готова продовжити останню путь.

Евелін і Лусія зачекали, сидячи в критій галереї на лаві, неподалік двох замерзлих ставів, де влітку плавали тропічні риби й цвіли лотоси, а Річард тим часом пішов по автівку. До святилища вела крута дорога, якою їздили машини тутешнього персоналу: «Субару» з зимовими шинами й системою постійного повного приводу могла тут піднятися.

Вони обережно дістали Кетрін з автівки, поклали на брезент і понесли до святилища. Оскільки зал для медитацій був зачинений на ключ, мандрівці вирішили підготувати заклякле в зародковій позі тіло з широко розплющеними від подиву голубими очима на мосту між ставами. Евелін зняла з шиї камінець із зображенням Ішчел, богині-ягуарихи, який вісім років тому в Петені дала їй ворожбитка, й повісила цей амулет далеких предків на шию Кетрін. Річард хотів був завадити дівчині, бо залишати доказ було ризиковано, але відмовився від свого наміру, зрозумівши, що пов'язати амулет з його власницею буде практично неможливо. Коли тіло знайдуть, Евелін перебуватиме вже дуже далеко. Чоловік лише протер камінець змоченою в текілі паперовою серветкою.

Відповідно до вказівок дівчини, яка цілком природно взяла на себе роль священослужительки, вони здійснили імпровізований погребовий обряд. І тоді для Евелін, яка не могла здобутися на слово на похороні брата Грегоріо й була відсутня, коли ховали її брата Андреса, коло замкнулося. Дівчина відчула, що, прощаючись з Кетрін, водночас вшановує своїх братів. У її селі агонію й кончину хворого сприймали без жаху, бо смерть, як і народження, це поріг. Люди підтримували помираючого, щоб він безбоязно перебрався в потойбіччя і вручив душу Богові. У разі насильницької смерті, вбивства чи нещасного випадку вдавалися до інших обрядів, аби переконати жертву в тому, що сталося, та попросити піти й не повертатися, щоб не лякати живих. Кетрін і її ненародженій дитині бракувало бодай звичайного чатування за небіжчиками. Можливо, вони навіть не відали, що померли. Ніхто не обмив, не напахав парфумами й не вбрав Кетрін у її найкращу одіж, ніхто не співав їй пісень і не вбрався в жалобу, не подавали кави, не запалювали свічок, не приносили квітів, не було й чорного паперового хреста на знак того, що її відхід

спричинений насильницькою смертю. «Мені дуже шкода панночки Кетрін, яка не має навіть труни ані місця на цвинтарі; бідолашне ненароджене дитя, що не має навіть іграшки, щоб бавитися на небесах», — проказала Евелін.

Лусія змочила клапоть тканини й витерла з обличчя Кетрін закипілу кров, а тим часом Евелін голосно молилася. За браком квітів Річард зрізав кілька гілок і поклав їх до рук небіжчиці. Евелін наполягла, щоб тій залишили також пляшку текіли, бо під час чатування за небіжчиком завжди п'ють алкоголь. Витерши відбитки пальців на пістолеті, його також поклали поруч з Кетрін. Можливо, зброя стане переконливим доказом проти Френка Леруа. Тіло Кетрін ідентифікують, як і її коханця; пістолет, з якого пролунав постріл, був зареєстрований на його ім'я, до того ж слідчі зможуть довести, що він батько ненародженої дитини. Усе свідчило проти нього, однак не засуджувало, бо чоловік мав алібі: він перебував у Флориді.

Мандрівці вкрили Кетрін килимом, звели чотири кути брезенту та обережно загорнули жінку й перев'язали мотузками, які Річард мав у машині. Як усім тутешнім будівлям, святилищу бракувало підмурка: його поставили на палях, тож під ним залишався проміжок, куди вони й опустили Кетрін. Досить довго збирали каміння, щоб затулити вхід. Коли навесні розтане сніг, тіло, безперечно, почне розкладатися, і його знайдуть по запаху.

— Помолімося, Річарде, разом з Евелін і попрощаймося з Кетрін, — запропонувала Лусія.

— Я не вмію молитися, Лусіє.

— Кожен робить це по-своєму. Для мене молитися означає розслабитися й повірити в таїну буття.

— Чим є для тебе Бог?

— Зви його як хочеш, Річарде, але простягни руки Евелін і мені, й давайте утворимо коло. Допоможімо Кетрін та її дитині піднятися на небо.

Потім Річард навчив Лусію й Евелін ліпити сніжки й

класти їх одні на одних, щоб, зробивши піраміду, поставити в її центрі запалену свічку: чоловік бачив, що так бавилися на Різдво діти Орасіо. Цей хисткий світильник з мерехтливого полум'я й води відкидав золотаве сяйво поміж синіх кругів. За кілька годин, коли свічка догорить, а сніг розтане, від світильника не залишиться й сліду.

ЕПІЛОГ

Бруклін

Річард Баумастер і Лусія Мараз свідомо збирали публікації про смерть Кетрін Браун, відколи в березні знайшли її тіло й до того моменту, коли через два місяці пригоду, що змінила їхні життя, можна було вважати завершеною. Знайдений у Рінебеку труп дав підстави для балачок про ймовірне людське офірування мігрантами-членами якоїсь секти в штаті Нью-Йорк. У повітрі пахло ксенофобією, розв'язаною передвиборчою кампанією Дональда Трампа. Хоча мало хто сприймав його всерйоз як кандидата, його похваляння спорудити нову китайську стіну, щоб закрити кордон з Мексикою, й депортувати одинадцять мільйонів нелегалів починали вкорінятися в масовій свідомості. Знайти для злочину моторошне пояснення було неважко. Деякі подробиці страшної знахідки вказували на ритуальне вбивство: жертва перебувала в позі зародка, як мумії доколумбових часів, загорнута в закривавлений мексиканський килим, із кам'яним образком Диявола на шиї та пляшкою з черепом на етикетці. Постріл упритул в чоло мав ознаки страти. До того ж жертву помістили в святилище Омега-інституту, що, як зазначали деякі скандальні газети, було збиткуванням над духовністю.

Чимало іспаномовних християнських церков оприлюднили пафосні спростування, заперечуючи поширення сатанинських культів серед своїх вірян. Утім, невдовзі «принесена в жертву діва», як назвало її одне видання, була ідентифікована як така собі Кетрін Браун, лікарка-

фізіотерапевт з Брукліна, двадцяти восьми років, незаміжня й вагітна. Ніяка не діва. Також з'ясувалося, що на кам'яному образку зображений не Сатана, а жіноче божество з міфології майя, і що малюнок з черепом прикрашає одну з найпоширеніших марок текіли. І тоді цікавість публіки й преси до події зменшилася, а згодом і зовсім пропала, й Річардові та Лусії стало важче стежити за подальшим перебігом подій.

Новина, що з'явилася в «*Нью-Йорк таймс*» в останній тиждень травня і якій Річард Баумастер знайшов підтвердження в інших джерелах, не стосувалася Кетрін Браун. Ішлося про мережу нелегальної торгівлі людьми, що охоплювала Мексику, кілька центральноамериканських країн і Гаїті. Ім'я Френка Леруа фігурувало в репортажі серед інших співучасників, а згадка про його смерть вмістилася в пару рядків. Хоча справа Кетрін Браун стосувалася департаменту поліції, нею займалося ФБР через зв'язок жінки з Френком Леруа, якого спершу заарештували як головного підозрюваного в злочині, але невдовзі випустили під заставу. ФБР кілька років вело масштабне розслідування, пов'язане з торгівлею людьми, і було більше зацікавлене звинуватити Леруа в цьому, ніж у вбивстві бідолашної коханки. Слідчим була відома роль Френка Леруа, однак для його затримання бракувало доказів; чоловік добре підстрахувався на такий випадок. Тільки пов'язавши чоловіка з убивством Кетрін Браун, вдалося обшукати його контору й дім і вилучити достатньо матеріалів для арешту.

Леруа втік до Мексики, де мав зв'язки і де багато років спокійно жив його батько-втікач. Можливо, доля сина склалася б так само, як батькова, якби не інфільтрований у мережу спецагент ФБР. Ним був Іван Данеску. Завдяки більше йому, ніж іншим агентам, вдалося розмотати злочинний клубок у США й виявити контакти в Мексиці. Якби Іван Данеску залишився живий, його імені ніколи не розкрили б, але він загинув під час штурму певного маєтку

в Герреро*, одного з місць, де утримували жертв і де саме зібралися ватажки злочинного угруповання. Іван Данеску разом з мексиканськими військовими брав участь у героїчній операції — як писали ЗМІ — з визволення сотні людей, котрі чекали своєї черги бути перевезеними й проданими.

Поміж рядками Річард прочитав іншу версію, бо дослідив спосіб дій картелів і влади. Коли якогось ватажка затримували, він зазвичай легко уникав тюрми. Закон завжди зневажали, бо всі — від поліцаїв до суддів — відступали перед погрозами чи корупцією, а тих, хто опиралися, вбивали. Дуже рідко вдавалося екстрадирувати злочинців, які безкарно орудували в США.

— Присягаюся, військові під прикриттям ФБР удерлися до маєтку, щоб убивати. Так вони діють під час операцій проти наркоторговців, і я не бачу причини, через яку вони мали б чинити інакше в цьому випадку. Мабуть, їхній план несподівано провалився, й зав'язалася перестрілка. Це пояснює загибель Івана Данеску з одного боку й Френка Леруа з іншого, — розтлумачив Річард Лусії.

Вони зателефонували в Маямі до Евелін, яка не знала новини, й домовилися, що та приїде до Брукліна, бо дівчина дуже хотіла знову побачити Френкі. Вона досі так і не наважилася зателефонувати Шеріл. Лусії довелося переконувати Річарда, що після смерті Френка Леруа Евелін ніщо не загрожує, й вони обидві — дівчина й Шеріл — заслужили на те, щоб поставити крапку в цій історії. Лусія зголосилася піти на перший контакт і, вірна своїй теорії, що краще за все одразу переходити до суті, зателефонувала Шеріл і попросила про зустріч, бо має сказати їй щось важливе. Перелякана жінка поклала слухавку. Тоді Лусія вкинула до поштової скриньки дому зі статуями записку: «Я приятелька Евелін Ортеги, вона мені довіряє. Будь

* Герреро — штат на південному заході Мексики.

ласка, прийміть мене. Я маю для вас звістку від неї». Лусія дописала номер свого мобільного телефону й поклала до конверта ключі від «Лексуса» й від помешкання Кетрін Браун. Того ж вечора Шеріл зателефонувала.

Через годину Лусія вже заходила до неї, а Річард тим часом чекав у машині: через хвилювання в чоловіка розігралася виразка. Вони вирішили, що йому краще не потикатися до Шеріл, бо та почуватиметься спокійніше наодинці з іншою жінкою. Лусія переконалася, що Шеріл така сама, як її змальовувала Евелін: ставна білявка з майже чоловічими рисами обличчя, яка однак виглядала старішою, ніж можна було очікувати. Жінка здавалася стривоженою, переляканою, готовою боронитися; супроводячи Лусію до вітальні, вона тремтіла.

— Кажіть одразу, що хочете, і покінчимо з цим, — мовила уривчасто, стоячи, схрестивши руки на грудях.

Лусії знадобилося півхвилини, щоб зрозуміти почуте.

— Заради Бога, Шеріл. Не знаю, що спало вам на думку. Я не прийшла шантажувати вас, якщо ви подумали про це. Я знайома з Евелін Ортегою і знаю, що сталося з вашою автівкою. Безперечно, про цей «Лексус» мені відомо набагато більше, ніж вам. Евелін хоче сама прийти й усе вам пояснити, але насамперед вона хоче побачити Френкі, дівчина обожнює вашого сина і сильно скучила за ним.

І тут на очах у Лусії її співрозмовниця раптом дивовижно змінилася. Начеб шкаралупа, що захищала її, луснула, й за лічені секунди перед Лусією постала людина без кістяка, без нічого, що підтримувало б її зсередини — не людина, а суцільний біль, і така беззахисна, що Лусія ледве стрималася, щоб не обійняти її. З грудей Шеріл вихопився полегшений схлип, вона опустилася на диван, затуливши лице руками й плачучи, мов дитя.

— Будь ласка, Шеріл, заспокойтеся — все гаразд. Єдине, чого завжди прагнула Евелін, — це допомагати вам і Френкі.

— Я знаю, знаю. Евелін була моєю єдиною подругою, я все їй розповідала. Вона пішла, коли я найбільше її потребувала, зникла разом з машиною, не сказавши ні слова.

— Гадаю, ви не знаєте всієї історії. Не знаєте, що було в багажнику автівки…

— Як мені не знати, — озвалася Шеріл.

У середу, напередодні січневого буревію, відбираючи чоловікові сорочки для пральні, Шеріл помітила жирну пляму на лацкані його піджака. Перш ніж кинути піджак на купу одягу, машинально перевірила кишені й виявила ключ на позолоченому брелку. Хробачок ревнощів підказав Шеріл, що це ключ від оселі Кетрін Браун, підтвердивши таким чином її підозри щодо чоловіка й цієї жінки.

Уранці наступного дня, коли Кетрін робила з Френкі вправи, у хлопчика стався напад гіпоглікемії, і він знепритомнів. Шеріл зробила ін'єкцію й привела хлопця до тями; невдовзі рівень цукру прийшов до норми. У тому, що сталося, ніхто не завинив, але через ключ Шеріл була налаштована вороже до Кетрін. Звинувативши ту в поганому ставленні до свого сина, Шеріл негайно звільнила лікарку. «Ти не можеш мене вигнати. Мене найняв Френк. Тільки він може мене звільнити, але сумніваюся, що Френк це зробить», — визивно кинула молодиця, проте забрала свої речі й пішла.

До вечора четверга Шеріл була мов не своя й, згнітивши серце, чекала на чоловіка, а коли той прийшов, пояснювати щось не було потреби, бо Френкові все вже було відомо. Кетрін зателефонувала йому. Схопивши дружину за волосся, він потягнув її до спальні, грюкнувши дверима так, що задвигтіли стіни, а тоді зацідив кулаком у груди. Жінці перехопило дихання. Побачивши, що вона задихається, Френк перелякався, що дав волю рукам, копнув її ще ногою й розлючений вискочив до коридору, де натрапив на Евелін, яка, тремтячи, чекала нагоди кинутися Шеріл на

допомогу. Чоловік, не зупиняючись, штовхнув дівчину. Та вбігла до кімнати й допомогла Шеріл підвестися, обклала жінку подушками, дала їй заспокійливе й приклала до грудей компрес, боячись, що в нещасної поламані ребра, як це трапилося з нею самою, коли на неї напали бандити.

У п'ятницю вранці, коли інші мешканці дому ще спали, Френк Леруа сів у таксі й подався до аеропорту, звідки мав вилетіти до Флориди. Аеропорт ще працював; через буревій його закрили тільки за дві години. Одуріла від заспокійливих пігулок Шеріл цілий день не підводилася з ліжка; не плакала, лише затаєно мовчала, поки Евелін опікувалася нею. Саме тоді жінка вирішила діяти. Вона ненавиділа свого чоловіка; для неї було б благословенням Божим, якби він забрався кудись з цією Браун, але такого не могло статися в природний спосіб. Більшу частину коштів Френк Леруа тримав на зарубіжних рахунках, до яких вона, Шеріл, ніколи не матиме доступу, проте вся його маєтність у США була записана на неї. Так вирішив він, підстраховуючись на випадок проблем із законом. Найкращим виходом для Френка було вбити її, і якщо він досі цього не зробив, то лише тому, що не мав безпосереднього приводу. Він мусив позбутися й Френкі, бо не збирався брати на себе цей тягар. Чоловік закохався в Кетрін Браун, і йому може закортіти стати вільним. Шеріл не підозрювала, що для цього існує ще вагоміша причина: коханка була вагітною. Це їй стало відомо з результату розтину згодом, у березні.

Шеріл вирішила, що мусить кинути виклик суперниці, бо порозумітися з чоловіком не виходило; вони спілкувалися тільки на найбуденніші теми, й навіть це спричинялося до насильства з його боку, але ця Браун поведеться більш розважливо, коли зрозуміє всю вигідність її пропозиції. Шеріл запропонує жінці, щоб та залишилася з її чоловіком, вона дасть йому розлучення й пообіцяє мовчати в обмін на економічні гарантії для Френкі.

Шеріл виїхала в суботу близько полудня. Біль у грудях і в скронях після четвергових лупнів посилився, в шлунку не було нічого, крім двох склянок спиртного й кінської дози амфетаміну. Сказала Евелін, що їде до свого лікаря. «Вулиці щойно розчистили, пані, може, ви краще посиділи б спокійно вдома», — попросила та. «Я ніколи не була такою спокійною, як зараз», — відповіла Шеріл, сідаючи в «Лексус». Вона знала адресу Кетрін Браун.

Діставшись до оселі жінки, завважила перед домом її автівку; отже Кетрін збиралася невдовзі кудись поїхати, інакше вона загнала б машину в гараж, замість залишити під снігом. Шеріл інтуїтивно дістала з бардачка й поклала до кишені невеличку напівавтоматичну «беретту» тридцять другого калібру. Як і передбачала, ключ був від дверей цього дому, й жінка безшумно ввійшла досередини.

Кетрін Браун у спортивному костюмі, з брезентовою сумкою через плече саме намірилася виходити. Узрівши перед собою Шеріл, лікарка від несподіванки скрикнула. «Я лише хочу поговорити з вами», — мовила Шеріл, але господиня, вилаявшись, штовхнула її до дверей. Усе пішло не так, як розраховувала Шеріл. Вихопивши з кишені куртки пістолет, націлила його на Кетрін, аби змусити вислухати себе, але молодиця тільки розреготалася їй у лице. Шеріл зняла зброю з запобіжника й стиснула обома руками.

— Дурна відьмо! Сподіваєшся налякати мене своєю пукавкою? Побачиш, що зробить з тобою Френк, коли я йому розповім! — не вгавала Кетрін.

Постріл пролунав несподівано. Шеріл не пам'ятала, коли натиснула на гачок і, як присягнулася Лусії Мараз, навіть не цілилася. «Куля влучила їй у чоло, бо це мало здіятися, бо така вже карма — моя й Кетрін Браун», — мовила жінка. Усе відбулося так миттєво, що Шеріл не почула звуку пострілу й не відчула руками віддачі, навіть не зрозуміла, чого це Кетрін упала і що за чорний отвір у неї на обличчі.

Лише через хвилину усвідомила, що Кетрін не рухається, схилилася над нею й пересвідчилася, що вбила жінку.

Далі все робила мов у трансі. Пояснила Лусії, що не пам'ятала подробиць свого вчинку, хоча всю ту кляту суботу вбивство не йшло їй з голови. «Передусім треба було вирішити, що робити з Кетрін, бо якби Френк виявив її тіло, сталося б щось жахливе», — запевняла вона. Крові майже не було, але на килимі залишилися плями. Шеріл відчинила гараж Кетріного дому й загнала туди «Лексус». Оскільки все життя займалася спортом, а ще завдяки тендітній статурі суперниці, подужала протягти тіло на килимі, на який воно впало, й запхати до багажника, куди кинула й пістолет. Ключ від оселі Кетрін поклала до бардачка. Жінка мусила тікати, а до повернення чоловіка залишалося сорок вісім годин. Уже понад рік їй з голови не йшла думка звернутися до ФБР і виказати його в обмін на захист. Якщо телевізійні серіали не брехали, її під новим іменем могли вивезти кудись разом із сином. Але передусім треба було заспокоїтися, серце вистрибувало з грудей. І Шеріл поїхала додому.

Коли в березні розслідували вбивство Кетрін Браун, Шеріл Леруа допитували не надто ретельно. Єдиним підозрюваним залишався її чоловік, чиє алібі — нібито в цей час він грав у гольф у Флориді — виявилося нікчемним, оскільки стан тіла не давав змоги визначити точного часу смерті. Можливо, якби Шеріл допитували одразу після загибелі лікарки, вона — через почуття провини — сама себе виказала б, але це сталося лише через два місяці, коли на території Омега-інституту знайшли небіжчицю й встановили її зв'язок з Френком Леруа. На той час Шеріл уже спромоглася вгамувати докори сумління. Січневої суботи жінка лягла відпочити, потерпаючи від головного болю, що сліпив їй очі, а прокинулася через кілька годин з жахливою думкою, що вчинила злочин. Дім потонув у темряві, Френкі спав, а Евелін ніде не було, чого доти ні-

коли не траплялося. Шеріл ледь не збожеволіла, вигадуючи можливі пояснення фантастичного зникнення Евелін, автівки й тіла Кетрін Браун.

Френк Леруа повернувся в понеділок. Вона провела ці два дні пойнята панічним страхом і — якби не обов'язок перед сином — проковтнула б усі снодійні пігулки, що мала, й покінчила б раз і назавжди з цим жалюгідним життям, — як зізналася Лусії. Чоловік повідомив про зникнення «Лексуса», щоб одержати страховку, і звинуватив у викраденні машини няньку. Він не знайшов коханки й вигадував чимало причин цього, але не подумав, що її могли вбити; про це дізнався згодом, коли знайшли тіло, а його звинуватили в злочині.

— Гадаю, Евелін знищила докази, щоб захистити Френкі й мене! — пояснила Шеріл Лусії.

— Ні, Шеріл. Вона гадала, буцімто ваш чоловік убив Кетрін у п'ятницю й подався до Флориди, щоб забезпечити собі алібі, не підозрюючи, що хтось може скористатися «Лексусом». Через холод тіло залишалося б замороженим до понеділка, коли він мав повернутися.

— Що? Евелін не знала, що це я? Тоді чому…

— Евелін взяла «Лексус», коли ви спали, щоб з'їздити до аптеки. Мій приятель, Річард Баумастер, штовхнув її автівку. Так ми вплуталися в цю історію. Евелін боялася, що після повернення ваш чоловік дізнається, що вона брала машину і бачила в багажнику труп. Ваш чоловік вселяв у неї жах.

— Тобто… Ви також не знали, що насправді сталося, — промимрила пополотніла Шеріл.

— Не знала. Я дотримувалася версії Евелін. Вона страшилася, що Френк Леруа вб'є її, щоб змусити замовкнути. А ще боялася за вас і Френкі.

— Що тепер буде зі мною? — спитала налякана власним зізнанням Шеріл.

— Нічого, Шеріл. «Лексус» лежить на дні озера, і ніхто не знає правди. Наша розмова залишиться між нами. Я переповім її тільки Річардові, він має право знати все, але немає потреби втаємничувати ще когось. Френк Леруа і без того змусив вас багато страждати.

О дев'ятій годині ранку останньої неділі травня Річард і Лусія пили в ліжку каву в товаристві Марсело та Дойш, єдиної в домі представниці котячого племені, з ким собака заприязнився. Лусія вважала, що ще рано, мовляв, яка потреба вставати вдосвіта в неділю, а Річард втішався лінощами, як приємною складовою подружнього життя. Стояла сяйлива весняна днина, і невдовзі вони мали заїхати по Джозефа Баумастера, щоб разом поснідати; вдень утрьох вони відправляться на автовокзал по Евелін, бо старий дуже хотів познайомитися з нею. Він не міг пробачити синові, що той не запросив його взяти участі в січневій одіссеї. «Як би ми впоралися з усім, коли ти на інвалідному візку, тату?» — повторював Річард, проте Джозеф сприймав синові слова як відмагання, а не причину: якщо вже прихопили чихуахуа, то могли б узяти і його.

Евелін за тридцять дві години перед тим виїхала з Маямі, де за кілька місяців, що там мешкала, почала призвичаюватися до більш-менш нормального життя. Вона все ще перебувала в Даніели, але невдовзі збиралася з'їхати й зажити самостійно; працювала доглядальницею в дитячому садку, а вечорами офіціанткою в ресторані. Річард допомагав їй, бо — як казала Лусія — треба на щось витратити гроші, перш ніж вирушити на цвинтар. Консепсьйон Монтоя, її бабуся, добре скористалася з переказів, які Евелін регулярно надсилала їй до Гватемали спершу з Брукліна, а згодом з Маямі. Стара замінила свою халупу на мурована оселю, прибудувавши ще одну кімнату, де торгувала вживаним одягом, який надсилала Міріам з Чикаго. Жінка вже не ходила на ринок продавати пиріжки,

лише купувала там харчі й гомоніла з приятельками. Евелін давала бабусі шістдесят років, хоча не могла сказати, скільки їй насправді, але за ті вісім літ, що минули після загибелі онуків і від'їзду Евелін, Консепсьйон постаріла від горя — це засвідчувала пара зроблених отцем Беніто фотографій, на яких жінка постала в своєму найкращому вбранні, що носила вже тридцять років і носитиме до смерті: груба, ткана синіми й чорними нитками спідниця, розшита прийнятими в їхньому селі кольорами бавовняна індіанська сорочка, на талії — червоно-жовтогарячий пасок і барвистий головний убір.

Отець Беніто писав, що бабуся залишається напрочуд діяльною, але якось поменшала, всохла, вкрилася зморшками й зробилася схожою на мавпочку, а що жінка весь час упівголоса бубоніла молитви, люди гадали, нібито вона схибнулася. Це посприяло їй, бо вже ніхто не вимагав, аби Консепсьйон платила якісь відкупні. Їй дали спокій. Щодва тижні бабуся розмовляла з онукою по мобілці отця Беніто, відмовляючись від пропозиції Евелін мати власну. То була вельми небезпечна штукенція, що працювала без вимикача й батарейок і спричиняла рак. «Приїзди до мене жити, маміто», — просила Евелін, однак Консепсьйон вважала це кепською затією: що вона робитиме там, на півночі, хто тим часом годуватиме її курей і поливатиме город, до того ж її домівку могли захопити чужі люди — ні, ґавити не можна. Провідати онуку — будь ласка, от тільки побачимо, коли. Евелін розуміла, що ця мить ніколи не настане, й сподівалася, що колись бодай на кілька днів сама зможе вибратися до Монха Бланка дель Вальє.

— Доведеться розповісти Евелін, що насправді сталося з Кетрін, — мовив Річард Лусії.

— Навіщо все ускладнювати? Досить того, що ми з тобою знаємо. Зрештою, тепер це не має значення.

— Як не має значення? Шеріл Леруа вбила цю жінку.

— Сподіваюся, ти не вважаєш, що вона повинна розплачуватися за свій злочин, Річарде. Шеріл Леруа не тямила, що чинила.

— Ти згубно впливаєш на моє життя, Лусіє. До нашого знайомства я був добропорядною, поважною людиною, бездоганним науковцем… — зітхнув він.

— Ти був занудою, Річарде, але я все одно покохала тебе.

— Ніколи не гадав, що протидіятиму правосуддю.

— Закони суворі, а правосуддя сліпе. Єдине, що ми зробили в історії з Кетрін Браун, це трохи схилили терези в бік природного правосуддя, бо боронили Евелін, а тепер маємо зробити те саме для Шеріл. Френк Леруа був бандитом і заплатив за свої гріхи.

— Смішно, що Френка не могли схопити за його справжні злочини, а тікати йому довелося через злочин, до якого він не був причетний, — озвався Річард.

— Ось бачиш?! Саме це я й маю на увазі, коли кажу про природне правосуддя, — Лусія ніжно поцілувала його в губи. — Ти любиш мене, Річарде?

— А ти як думаєш?

— Думаю, ти обожнюєш мене і сам не розумієш, як міг так довго жити без мене, знуджений, із поринулим у зимову сплячку серцем.

— Серед зими я нарешті збагнув, що в мені буяє непереможне літо.

— Це тобі щойно прийшло до голови?

— Ні. Це сказав Альбер Камю.

СЛОВА ПОДЯКИ

Задум цього роману народився на Різдво 2015 року в будинку з темної цегли в Брукліні, де ми зібралися невеличким гуртом на першу ранкову каву: мій син Ніколас, моя невістка Лорі, її сестра Крістіна Барра, Ворд Шумахер і Вівіан Флетчер. Хтось запитав мене, що я писатиму 8 січня, адже цей день, у який я впродовж тридцяти п'яти років починала писати всі свої книжки, був уже на носі. А що я не мала жодного задуму, всі почали висловлювати міркування, і так окреслився кістяк цієї книжки.

У дослідженнях мені допомогли Сара Кесслер, як завжди, Чандра Рамірес, Сьюзан Чіполла, Хуан Альєнде й Беатріс Манс.

Роджер Какрас надихнув на тему любові літньої пари — Лусії й Річарда.

Моїми першими читачами й критиками були син Ніколас, мої видавці Йоганна Кастільйо та Нурія Тей, мої агенти Льюїс Мігель Паломарес і Глорія Гутьєррес, суворий читач агенції Балсельс, Хорхе Мансанілья, мій брат Хуан і мої чудові подруги Елізабет Суберкасіукс та Делія Вергара. А також, звичайно, Панчіта Льйона, моя матір, якій дев'яносто шість років і яка не випускала олівця, виправляючи всі мої книжки.

Усім їм і багатьом іншим особам, які емоційно підтримували мене в житті й письмі впродовж останніх двох — непростих для мене років, я завдячую цими сторінками.

Літературно-художнє видання
Ісабель Альєнде
ТАМ, ЗА ЗИМОЮ
Роман

З іспанської переклав Сергій Борщевський

Випусковий редактор *Галина Завалій*
Коректори *Євген Плясецький і Світлана Андрющенко*
Оригінал-макет *Сашко Шевцов*
Дизайн *Вадим Карасьов*

Видавець: ТОВ «Видавництво Анетти Антоненко»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №4873 від 26.03.2015 р.

Інтернет-магазин: www.anetta-publishers.com
Для листування: anetta@anetta-publishers.com

Віддруковано з готових діапозитивів
в друкарні ТОВ «Друкарня «Рута»,
ДК №4060 від 29.04.2011,
м. Кам'янець-Подільський, вул.Пархоменка,1,
т. 038 494 22 50, drukruta@ukr.net
Замовлення №

Альєнде Ісабель

А 56 Там, за зимою. *Роман* / Переклад з іспанської Сергія Борщевського. — Львів: Видавництво Анетти Антоненко, 2018. — 304 с.

ISBN 978-617-7192-94-6

Незначна транспортна пригода, коли на закрижанілій вулиці одна машина штовхає іншу, стає водночас поштовхом, що приводить у рух події останнього роману відомої чилійської письменниці Ісабель Альєнде «Там, за зимою». Кримінальна лінія твору охоплює лише кілька днів у штаті Нью-Йорк. Водночас Альєнде значно розсуває часові й географічні виміри роману, події якого відбуваються впродовж кількох десятиліть на теренах США, Чилі, Гватемали, Мексики, Бразилії. Зима в романі огортає не тільки засніжені вулиці, а й душі персонажів, відігріти які здатні теплі людські стосунки — любов, дружба, солідарність.

УДК 821.133.1